

Utreda barn och unga

Handbok för socialtjänsten

Utreda barn och unga

Handbok för socialtjänsten

Utgångspunkter och rättsliga förutsättningar

1

Aktualisera och förhandsbedöma

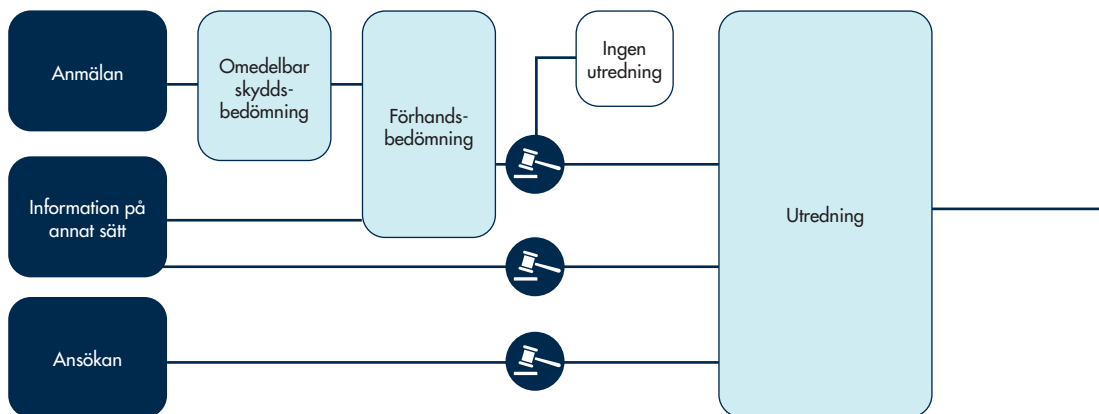
2

Utreda

3

4

I vissa situationer

I Anmäla oro för barn finns information för anmälnings-skyldiga och andra anmälare.

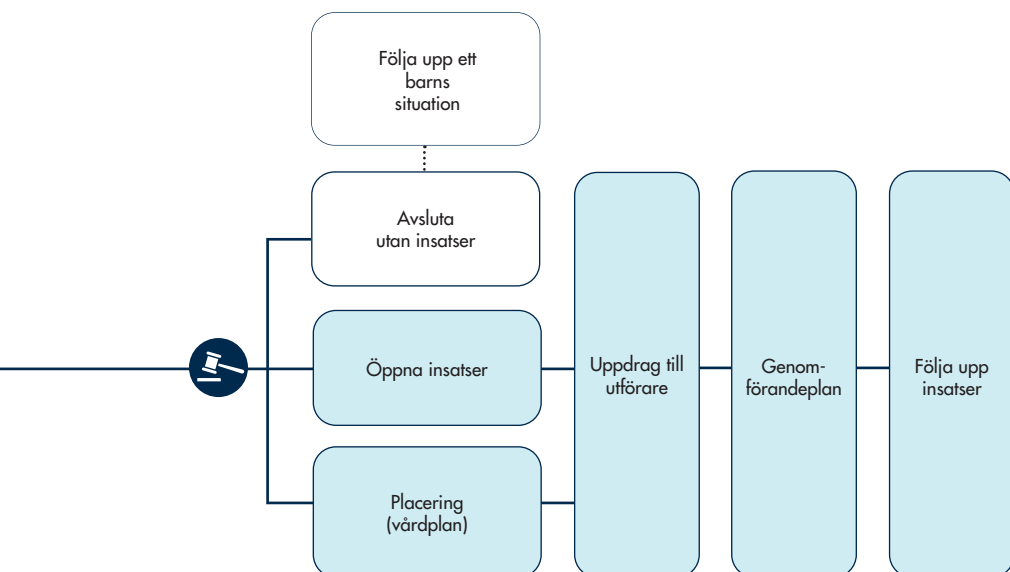
Har ärendet inslag av våld? Läs mer i handboken Våld i nära relationer.

Beslut

5

Utforma, genomföra och följa upp

6

*Beslut enligt LVU?
Läs mer i LVU –
handbok för socialtjänsten.*

*Placeringar kan du läsa mer om
i Placerade barn och unga –
handbok för socialtjänsten.*

Insatser

7

Här beskrivs olika insatser; främst öppna insatser enligt Sol och LVU.

Den 1 juli 2025 träder en ny socialtjänstlag och socialtjänstförordning i kraft. Det innebär att de lagrum som det hänvisas till i denna handbok inte stämmer överens med den nya lagen och förordningen.

Mycket av innehållet i handboken gäller dock fortfarande. Socialstyrelsen har gett ut ett meddelandeblad som beskriver vad som är nytt eller ändrat genom den nya socialtjänstlagen. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/meddelandeblad/2025-4-9526.pdf>

Vi arbetar med att revidera handböckerna med anledning av den nya lagen.

Det finns en jämförelsetabell som anger för varje paragraf i socialtjänstlagen (2001:453) vilken eller vilka bestämmelser i den föreslagna nya lagen som den helt eller delvis motsvaras av på sidan 1138 i proposition 2024/25:89 En förebyggande socialtjänstlag– för ökade rättigheter, skyldigheter och möjligheter.

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovsmannens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. Publikationen kan också tas fram i alternativt format på begäran. Frågor om alternativa format skickas till alternativaformat@socialstyrelsen.se

ISBN 978-91-7555-610-9

Artikelnummer 2023-6-8657

Tryck Elanders AB, Stockholm, november 2023

Svanenmärkt trycksak, 3041 0001

Förord

Barn och unga har rätt till en trygg uppväxt. När vårdnadshavare inte kan ta ansvar för sina barn fullt ut behöver samhället stödja och skydda barn som annars riskerar en ogynnsam utveckling. Ansvaret för det ligger ytterst på kommunens socialnämnd.

Handboken riktar sig framförallt till socialsekreterare och chefer inom socialtjänsten som handlägger ärenden som rör barn och unga. Syftet med handboken är att underlätta tillämpningen av det regelverk som gäller för socialtjänsten vid en utredning som gäller ett barn eller en ung person. Handboken behandlar även förutsättningar för olika insatser, socialnämndens ansvar för att följa upp insatser samt i vilka situationer nämnden kan följa upp ett barns situation när en utredning avslutas utan insats. Innehållet bygger i huvudsak på lagstiftning, förarbetsuttalanden och JO-beslut samt Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd. Boken kompletterar Socialstyrelsens allmänna råd (2014:6) om handläggning av ärenden som gäller barn och unga.

Handboken är en uppdatering (*reviderad november 2023*) av *Utreda barn och unga* – handbok för socialtjänsten som publicerades juni 2023. Revideringen är föranledd av de nya reglerna om sänkt åldersgräns för öppna insatser till barn utan samtycke från vårdnadshavaren, som trädde i kraft den 1 juli 2023. I samband med detta har texterna om utreseförbud, och socialnämndens möjlighet att med stöd av 6 kap. 13 a § FB besluta om att en åtgärd får vidtas trots att en av vårdnadshavarna motsätter sig det, kompletterats. Del 5 har kompletterats med en bild som utvisar samtyckets betydelse för olika insatser efter en utredning.

Juristen Åsa Malmros har ansvarat för arbetet med handboken. Utredaren Rose-Marie Odstam har deltagit i arbetet. Mariana Näslund Blixt har varit ansvarig enhetschef.

Pär Ödman
Avdelningschef
Rättsavdelningen

Innehåll

Förord	5
Läsanvisning	8
Flödesschema – handläggning och genomförande av beslut	14
Del 1 Utgångspunkter och rättsliga förutsättningar	19
Barns och ungas grundläggande rättigheter	22
Kompetens och kvalitet inom den sociala barn- och ungdomsvården	36
Socialnämnden har ett övergripande ansvar för barn och unga	40
Samverkan kring barn och unga som riskerar att fara illa	43
Gemensamt ansvar att uppmärksamma socialtjänsten på barn och unga som far illa	47
Parter	54
Sekretess	59
Skyddade personuppgifter	75
Socialtjänsten bör polisanmäla vissa brott mot barn	81
Dokumentation	87
Del 2 Aktualisera och förhandsbedöma	91
Aktualisera	93
Ansökan om bistånd	95
Anmäla	101
Information på annat sätt	106
Förhandsbedöma	109
Del 3 Utredda	121
Inleda utredning	123
Delaktighet	129
Planera en utredning	135
Inhämta information	139
Bedöma behov	158
Insats under en utredning	164
När barnet flyttar under en utredning	165

Del 4 Utredda i vissa situationer 167

Barn som riskerar att föras utomlands för att giftas bort eller könsstympas	169
Barn som uppger att de är gifta	174
Barn och unga som utsatts för brott.....	176
Ärenden med internationell anknytning	182

Del 5 Besluta 185

Förutsättningar för att följa upp ett barns situation när utredningen avslutats utan insats	189
Förutsättningar för frivilliga insatser	194
Vissa åtgärder kan vidtas med samtycke från endast den ena vård- nadshavaren.....	203
Förutsättningar för insatser med tvång.....	208
Sammanställa beslutsunderlag	212
Fatta beslut	215

Del 6 Bevilja och följa upp insatser 219

Bevilja insatser	221
Följa upp insatser	228

Del 7 Insatser 235

Öppna insatser	237
Vård utanför det egna hemmet	245
Insatser i form av service	247
Referenser	248
Sakregister	253
Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2014:6) om handläggning av ärenden som gäller barn och unga	257

I anslutning till respektive del finns en mer detaljerad innehållsförteckning.

Läsanvisning

Handboken fokuserar på de uppgifter som socialtjänsten ställs inför vid utredningar enligt 11 kap. 1 § SoL som rör ett barn eller en ung person. När regelverket skiljer sig åt beroende på om handläggningen rör ett barn eller en ung person framgår det av texten. I vissa delar beskrivs regelverket för barn respektive unga i separata avsnitt.

Handboken syftar till att underlätta tillämpningen av det regelverk som gäller för socialtjänsten vid utredningar. Handboken beskriver även de av lagstiftaren särskilt reglerade öppna insatserna och socialnämndens ansvar för att det finns tillgång till öppna insatser som motsvarar barns och ungas behov. Innehållet bygger i huvudsak på lagstiftning, förarbetsuttalanden, beslut från Justitieombudsmannen, JO, och på Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd. De rättsfall och beslut från JO som handboken refererar till har valts ut i syfte att ge vägledning om hur regelverket har tolkats. För att tydliggöra regelverket återges vissa bestämmelser i särskilda rutor. Avsnitten som rör dokumentation av bedömningar och beslut är inte en uttömmande beskrivning av vad som ska dokumenteras. Alla beslut och åtgärder som vidtas i ärendet samt faktiska omständigheter och händelser av betydelse under handläggningen ska dokumenteras. Detsamma gäller genomförande av beslut om stödinsatser, vård och behandling.

Handboken är framförallt tänkt att användas som en uppslagsbok. Det innebär att den avsiktligt innehåller vissa upprepningar av text. För att göra det lättare att orientera sig i texten innehåller handboken hänvisningar mellan olika avsnitt i boken. Det finns även hänvisningar till andra handböcker och annat material som publicerats av Socialstyrelsen som redogör mer fördjupat för olika ämnen. I slutet av handboken finns ett sakregister för att lättare hitta till rätt avsnitt.

Handboken är ett komplement till Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2014:6) om handläggning av ärenden som gäller barn och unga. Regler som rör dokumentation vid socialtjänstens utredningar finns även i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2014:5) om dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM och LSS.

Handboken är indelad i sju delar

Den första delen innehåller en redogörelse för utgångspunkter och rättsliga förutsättningar som styr socialtjänstens arbete. Nästkommande delar följer handläggningsprocessen från det att ett ärende aktualiseras till det att ärendet avslutas med ett beslut. Den efterföljande delen handlar om planering, genomförande och uppföljning av insatser. Sist finns en kort beskrivning av olika insatser.

Avgränsningar

Handboken är i första hand tänkt att ge stöd i arbetet från det att ett ärende aktualiseras hos socialtjänsten. Den tar därför inte upp socialnämndens ansvar för generellt förebyggande arbete. Den behandlar inte heller socialnämndens ansvar för barn och unga enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS.

Handboken beskriver inte specifika arbetssätt som till exempel BBIC eller IBIC. Här hänvisar vi till Grundbok i BBIC – Barns behov i centrum samt Individens behov i centrum (IBIC) – Ett stöd för att använda ICF och strukturerad dokumentation i socialtjänsten. BBIC är ett arbetssätt som ger stöd till socialtjänstens arbete med myndighetsutövning rörande barn i behov av skydd eller stöd. IBIC är ett arbetssätt som ger stöd för att beskriva resurser, behov och mål för individer med funktionsnedsättning.

Andra handböcker

För vägledning i frågor som gäller socialnämndens ansvar för placerade barn hänvisas till Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2012:11) om socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem, stödboende och hem för vård eller boende och Placerade barn och unga – handbok för socialtjänsten. När det gäller handläggning av ärenden enligt LVU hänvisas till LVU – handbok för socialtjänsten. Vid handläggning som gäller barn och unga som är misstänkta för eller har begått brott hänvisas till Socialstyrelsens allmänna råd (HSLF-FS 2019:30) om handläggning av ärenden som gäller unga lagöverträdare och Barn och unga som begår brott – handbok för socialtjänsten. För vägledning om regelverket kring våld i nära relationer hänvisas till Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2022:39) om våld i nära relationer samt det övriga regelverk som gäller för socialtjänsten, hälso- och sjukvården

och tandvården i arbetet med våld i nära relationer och till Våld i nära relationer – handbok för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården.

Professionellt socialt arbete i barn- och ungdomsvården

Handboken är avsedd att användas inom ramen för ett professionellt socialt arbete i barn- och ungdomsvården. Ett sådant arbete styrs av barnets eller den unges bästa och genomförs tillsammans med barn, unga och deras närstående. Kärnan i det sociala arbetet är möten för positiva och varaktiga förändringar. Det gäller också i komplexa situationer där förhållandena kan vara osäkra och det kanske inte går att få samtycke till insatser. Grundläggande för ett professionellt förhållningssätt är att den enskilde yrkesutövaren reflekterar över sin yrkesroll och över värderingar och normer som kan påverka arbetet. Till ett professionellt arbete hör att använda relevanta kunskaper, färdigheter och förhållningssätt samt att förstå vad rättssäkerhet och god förvaltning innebär. Samverkan med andra verksamheter är också centralt. Den enskilde yrkesutövaren behöver dessutom få stöd av en organisation som arbetar professionellt och själv bidra till att utveckla verksamheten.

Förklaring av vissa begrepp

<i>Allmänna råd, AR</i>	Generella rekommendationer för hur lagar och andra föreskrifter kan eller bör tillämpas.
<i>Föreskrifter</i>	Bindande regler.
<i>Barn</i>	Person under 18 år.
<i>Unga, ung person</i>	Personer som har fyllt 18 men inte 21 år.
<i>Barn och unga</i>	Samlingsbegrepp för åldersgruppen 0–20 år.
<i>Vårdnadshavare</i>	Med vårdnadshavare avses den person som har den juridiska vårdnaden om barnet, d.v.s. rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter.
<i>Socialnämnd</i>	Den del av kommunen som har ansvar för kommunens uppgifter enligt SoL. I en del kommuner har den här nämnden ett annat namn och uppgifterna är uppdelade på flera olika nämnder, men det finns alltid någon nämnd med samma funktion. När enbart begreppet ”nämnden” används avses socialnämnden eller motsvarande nämnd. I handboken används begreppet i huvudsak för att markera det ansvar som åvilar socialnämnden enligt lag.
<i>Socialtjänst</i>	Används i huvudsak vid beskrivningar som rör socialsekreterarens/handläggarens direkta handläggning.

Förkortningar

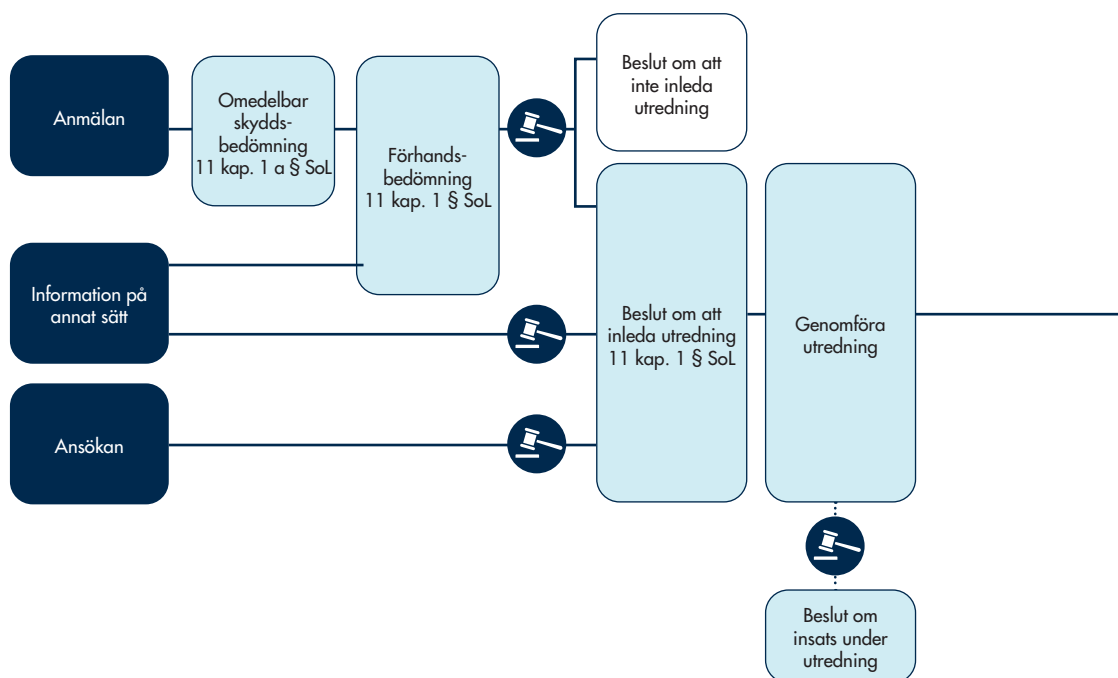
AR	Allmänna råd
Barnkonventionen	Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter
BO	Barnombudsmannen
BrB	Brottsbalken (1962:700)
BVC	Barnavårdscentral
CRC/C/GC	Barnrättskommitténs allmänna kommentar
Dnr	Diarienummer
Europakonventionen	Den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FB	Föräldrabalken (1949:381)
FL	Förvaltningslagen (2017:900)
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
HSL	Hälso- och sjukvårdslagen (2017:30)
HSLF-FS	Gemensamma författningssamlingen avseende hälso- och sjukvård, socialtjänst, läkemedel, folkhälsa m.m.
HVB	Hem för vård eller boende
JO	Justitieombudsmannen
JO + årtal	Justitieombudsmannens ämbetsberättelse
Lgeb	Lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn
LVM	Lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall
LVU	Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Minoritetslagen	Lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk
OSL	Offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
SIP	Samlad individuell plan
SoF	Socialtjänstförordningen (2001:937)
SoL	Socialtjänstlagen (2001:453)
SOSFS	Socialstyrelsens författningssamling (gäller äldre författningar)
SOU	Statens offentliga utredningar
SoU	Socialutskottet

Flödesschema – handläggning och genomförande av beslut

Aktualisera

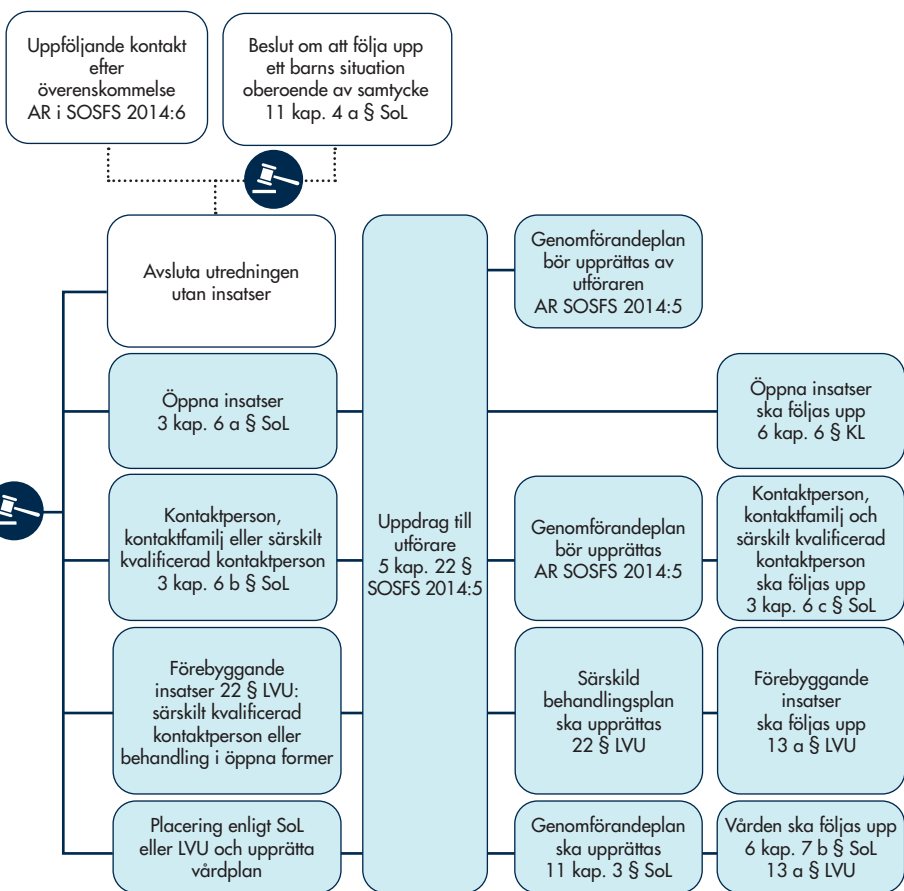
Utreda

Besluta 4 kap. 1 § SoL

Utforma uppdrag

Genomföra och följa upp uppdrag

Del 1. Utgångspunkter och rättsliga förutsättningar
sid 19–90

Del 2. Aktualisera och förhandsbedöma
sid 91–120

Del 3. Utreda
sid 121–166

Del 4. Utreda i vissa situationer
sid 167–184

Del 5. Besluta
sid 185–218

Del 6. Bevilja och följa upp insatser
sid 219–234

Del 7. Insatser
sid 235–247

Del 1

Utgångspunkter och rättsliga förutsättningar

Barns och ungas grundläggande rättigheter	22
Barns rättigheter enligt föräldrabalken.....	22
Barns rättigheter enligt barnkonventionen	23
Europakonventionen.....	32
Icke-diskrimineringsprincipen.....	32
Vägledande principer	34
Kompetens och kvalitet inom den sociala barn- och ungdomsvården	36
Kompetens är av central betydelse för god kvalitet	36
Systematiskt kvalitetsarbete	39
Socialnämnden har ett övergripande ansvar för barn och unga.....	40
Vårdnadshavarens ansvar för att tillgodose barnets behov	40
Socialnämndens ansvar för barn och unga	41
Samverkan kring barn och unga som riskerar att fara illa	43
Myndigheter ska samverka om barn	43
Gemensamt ansvar att uppmärksamma socialtjänsten på barn och unga som far illa	47
Socialtjänsten behöver få kännedom	47
Oro för ett barn	47
Oro för en ung person	50
Oro för ett ofött barn	51
Informera om hur en orosanmälan rörande barn kan göras	52
Parter	54
Vem som är part vid handläggning av ärenden.....	54
Parts rätt till insyn i ett ärende	56
Sekretess.....	59
Vad sekretess innebär	59
Sekretess inom socialtjänsten	59
Vem sekretessen gäller mot	61
Barns sekretess i förhållande till vårdnadshavare	62
Sekretessbrytande bestämmelser ger möjlighet att lämna ut uppgifter	64
E-post och digital kommunikation	72
Skyddade personuppgifter	75
Hantering av skyddade personuppgifter.....	75
Olika nivåer av skyddade personuppgifter inom folkbokföringen.....	77

Socialtjänsten bör polisanmäla vissa brott mot barn.....	81
Brott som socialtjänsten bör polisanmäla	81
Dokumentation.....	87
Handläggning under en utredning ska dokumenteras	87

Barns och ungas grundläggande rättigheter

Det finns flera regler och principer som styr och påverkar socialtjänstens arbete med barn och unga som behöver eller kan vara i behov av stöd och skydd. Vissa principer kommer till uttryck på flera ställen, både i internationella konventioner och i svensk lagstiftning.

Barns rättigheter enligt föräldrabalken

6 kap. 1 § FB

Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn ska behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.

Barnets vårdnadshavare har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och ska se till att barnets behov av omvårdnad, trygghet och en god fostran blir tillgodosedda.¹ I rätten till *omvårdnad* ingår inte bara rätten för barnet att få sina materiella behov tillfredsställda. Minst lika viktiga är barnets psykiska behov. I barnets rätt till *trygghet* ligger bland annat att få leva i ett stabilt förhållande och att ha någon att lita på. Till en *god vård och fostran* hör att barnet får känna att det behövs och får pröva sin förmåga och utveckla sina inneboende resurser för att, efter hand, frigöra sig från sitt beroende av vårdnadshavarna. I en god fostran ligger också att barnet får lära sig att sätta gränser för sitt handlande och att ta ansvar. Barnet har med stigande ålder rätt till ett allt starkare skydd för sin integritet.²

¹ Se 6 kap. 1 och 2 §§ FB.

² Se proposition 1981/82:168 om vårdnad och umgänge m.m. s. 59.

Barns rättigheter enligt barnkonventionen

De rättigheter som barn har enligt barnkonventionen är en del av de mänskliga rättigheter som under lång tid fastställts genom olika internationella överenskommelser.³

Barnkonventionen har inkorporerats i svensk rätt.⁴ Det innebär bland annat ett förtydligande av att bestämmelser i svenska lagar ska tolkas i förhållande till barnkonventionen.⁵ Artiklarna 1–42 i barnkonventionen gäller som svensk lag. Sverige har dock som konventionsstat redan före lagens inträde varit skyldigt att vidta alla lämpliga åtgärder för att genomföra de rättigheter som erkänns i konventionen.⁶ Det har bland annat skett genom att svensk lagstiftning i vissa delar har omarbetats utifrån konventionens artiklar och genom att nya bestämmelser har förts in i olika lagar, till exempel socialtjänstlagen (2001:453), SoL.⁷

Ett barnrättsbaserat synsätt

Ett barnrättsbaserat synsätt utgör kärnan i barnkonventionen och innebär att varje barn ska ses som bärare av rättigheter. Ett sådant synsätt kräver att varje barn erkänns, respekteras och skyddas som rättighetsbärare med en individuell personlighet, egna behov och intressen och en personlig integritet. Barnets rätt att bli hört och få sina åsikter beaktade måste tillgodoses systematiskt i alla processer och barnets egenmakt och deltagande ska vara centralt i alla ärenden och beslut som berör barnet.⁸ Vid alla åtgärder som rör barnet ska barnets bästa i första hand beaktas.⁹

Barnkonventionens fyra grundprinciper

Barnkonventionen innehåller fyra grundprinciper som är styrande för tolkningen av övriga artiklar, och som dessutom har en egen självständig betydelse:

³ Se proposition 2017/18:186 Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter s. 59.

⁴ Se lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

⁵ Se 1 § första stycket lagen om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter och prop. 2017/18:186 s. 1.

⁶ Se artikel 4 i barnkonventionen.

⁷ Se prop. 2017/18:186 s. 63.

⁸ Se prop. 2017/18:186 s. 75.

⁹ Se artikel 3 i barnkonventionen.

- Förbud mot diskriminering (artikel 2)
- Barnets bästa (artikel 3)
- Barnets rätt till liv och utveckling (artikel 6)
- Barnets rätt att uttrycka sina åsikter (artikel 12).¹⁰

FN:s kommitté för barnets rättigheter, barnrättskommittén, publicerar så kallade allmänna kommentarer om hur olika artiklar och teman i barnkonventionen kan tolkas. De allmänna kommentarerna är inte juridiskt bindande för konventionsstaterna, men kan ge ett viktigt stöd och viss vägledning vid tolkning och tillämpning av konventionsåtaganden i Sverige.¹¹ Barnrättskommitténs allmänna kommentarer finns bland annat på Barnombudsmannens, BO:s, webbplats.

Förbud mot diskriminering

Artikel 2.1 i barnkonventionen

Konventionsstaterna ska respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i denna konvention utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess förälders eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, funktionsnedsättning, börd eller ställning i övrigt.

En av barnkonventionens grundprinciper är förbudet mot diskriminering. Alla konventionsstater ska respektera och tillförsäkra varje barn de rättigheter som anges i konventionen utan åtskillnad av något slag. Det gäller oavsett barnets, dess förälder eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, funktionsnedsättning, börd eller ställning i övrigt.

Ibland kan skyldigheten att inte diskriminera kräva särskilda åtgärder för enskilda eller grupper av barn för att deras rättigheter ska bli tillgodosedda. Exempelvis kan barn med funktionsnedsättning

¹⁰ Se proposition 1997/98:182 Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige s. 9.

¹¹ Se prop. 2017/18:186 s. 84–85.

behöva särskilt stöd.¹² Förbud mot diskriminering finns även i bland annat 1 kap. 2 § RF och i diskrimineringslagen (2008:567).

Barnets bästa

Artikel 3.1 i barnkonventionen

Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa.

Av artikel 3.1 i barnkonventionen framgår att vid alla åtgärder som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. Ordet ”åtgärd” avser enligt barnrättskommittén inte bara beslut, utan även exempelvis handlingar och uppföranden.¹³

Barnrättskommittén beskriver att begreppet barnets bästa består av tre delar:

- Det är en materiell rättighet
- Det är en grundläggande rättslig tolkningsprincip
- Det är ett tillvägagångssätt.¹⁴

Att det är en *materiell rättighet* innebär bland annat att barn har rätt att få barnets bästa bedömt och i första hand beaktat när olika intressen vägs mot varandra i beslut som gäller barnet.¹⁵ När till exempel en myndighet ska göra en bedömning och olika intressen ska vägas mot varandra, ska myndigheten i första hand beakta vad som är bäst för barnet.

Att barnets bästa är en *rättslig tolkningsprincip* innebär att om en rättsregel kan tolkas på olika sätt ska den tolkning som mest verkningfullt tillgodoser barnets bästa ha företräde.¹⁶

Att barnets bästa är ett *tillvägagångssätt* vid beslutsfattande innebär att när ett beslut direkt eller indirekt påverkar barn behöver myn-

¹² Se vidare i artikel 23 i barnkonventionen.

¹³ Se barnrättskommitténs allmänna kommentar 14 (CRC/C/GC/14) Barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa p. 17.

¹⁴ Se CRC/C/GC/14, p. 6.

¹⁵ Se CRC/C/GC/14, p. 6 a.

¹⁶ Se CRC/C/GC/14, p. 6 b.

digheten utvärdera eventuella positiva eller negativa konsekvenser för barnet. Den som fattar beslutet behöver också motivera vad barnets bästa bedöms vara, hur prövningen har genomförts och hur barnets bästa har vägts mot andra intressen.¹⁷

Barnets egen syn på sin situation är centralt för att kunna avgöra vad som är till ett enskilt barnets bästa.¹⁸ Principen om barnets bästa kommer till uttryck i exempelvis 1 kap. 2 § SoL och 1 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU. I SoL anges att vid åtgärder som rör barn ska barnets bästa *särskilt beaktas*. Vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn ska vad som är bäst för barnet *vara avgörande*. Barnets – eller den unges – bästa ska också *vara avgörande* vid beslut enligt LVU. *Läs mer om barnets bästa under avsnittet Att avgöra vad som är barnets bästa i Del 3.*

Läs mer

Barnombudsmannens webbaserade stödmaterial vid prövning av barnets bästa.

Barnets rätt till liv, överlevnad och utveckling

Artikel 6.1 i barnkonventionen

Konventionsstaterna erkänner varje barns inneboende rätt till livet.

Konventionsstaterna ska till det yttersta av sin förmåga säkerställa barnets överlevnad och utveckling.

Även barnets rätt till liv, överlevnad och utveckling är en grundprincip i barnkonventionen. Enligt barnrättskommittén ska ordet ”utveckling” här tolkas i dess vidaste bemärkelse – som ett helhetsbegrepp som omfattar barnets fysiska, mentala, andliga, moraliska, psykologiska och sociala utveckling.¹⁹ Rätten till liv, överlevnad och utveck-

¹⁷ Se CRC/C/GC/14, p 6 c och prop. 2017/18:186 s. 96. Se även Barnombudsmannen, Prövning av barnets bästa, Ett stödmaterial för beslutsfattare och tjänstepersoner.

¹⁸ Se barnrättskommitténs allmänna kommentar (CRC/C/GC) nr 12, Barnets rätt att bli hörd, p. 44.

¹⁹ Se barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 5, Allmänna åtgärder för genomförandet av konventionen om barnets rättigheter (CRC/GC/2003/5) p. 12.

ling ska tolkas i förhållande till övriga grundprinciper och får också sitt innehåll genom specifika artiklar i barnkonventionen.²⁰

Barnets rätt att uttrycka sina åsikter

Artikel 12 i barnkonventionen

Konventionsstaterna ska tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

För detta ändamål ska barnet, i alla domstolsförfaranden och administrativa förfaranden som rör barnet, särskilt beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom en företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med nationella procedurregler.

Den fjärde grundprincipen i barnkonventionen är barnets rätt att fritt uttrycka sina åsikter. Konventionsstaterna ska tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet. Det är viktigt att notera att det är fråga om en rättighet, inte en skyldighet för barnet att uttrycka sina åsikter.²¹ För att barnet ska kunna uttrycka sina åsikter behöver barnet få information om det saken gäller.²² Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.²³

Rätten att bli hörd omfattar alla barn som är i stånd att bilda egna åsikter. Barnrättskommittén har uttalat att denna fras inte ska ses som en begränsning, utan snarare som en skyldighet för konventionsstaterna att i största möjliga utsträckning bedöma barnets kapacitet att bilda en egen åsikt. Konventionsstaterna ska aldrig utgå från antagandet att ett barn inte kan uttrycka sina åsikter. Tvärtom ska de förutsätta att barnet är i stånd att bilda sina egna åsikter och erkänna att barnet har rätt att uttrycka dessa. Det är därmed inte barnets ansvar att först bevisa sin förmåga.²⁴ Kommittén betonar att det inte finns

²⁰ Se CRC/GC/2003/5, p. 12.

²¹ Se CRC/C/GC p. 16.

²² Se CRC/C/GC/12, p. 25.

²³ Se artikel 12.1 i barnkonventionen.

²⁴ Se CRC/C/GC/12, p. 20.

någon angiven åldersgräns för barnets rätt att uttrycka sina åsikter. Även ickeverbal kommunikation kan vara uttryck för ett barns åsikt. Barnrättskommittén framhåller att konventionsstaterna är skyldiga att säkerställa att rätten att uttrycka sina åsikter genomförs för barn som har svårt att föra fram sina åsikter. Kommittén uttalar som exempel att man ska förse barn som har en funktionsnedsättning med de kommunikationsverktyg som behövs för att de lättare ska kunna uttrycka sina åsikter, och göra det möjligt för dem att använda dessa verktyg. Konventionsstaterna måste också göra ansträngningar för att erkänna att barn som tillhör minoritetsgrupper och ursprungsbefolkningar, flyktningbarn och andra barn som inte talar majoritetsspråket har rätt att uttrycka åsikter.²⁵

Artikel 12 i barnkonventionen fastställer inte bara en rättighet i sig. Den ska även beaktas vid tolkning och genomförande av alla andra rättigheter.²⁶ En myndighet behöver till exempel ta hänsyn till barnets åsikter när myndigheten gör bedömningar av barnets bästa.²⁷ Här har socialtjänsten ett stort ansvar att ge barnet förutsättningar att uttrycka sina åsikter. *Läs mer om barns rätt att uttrycka sina åsikter i avsnittet Rätten till delaktighet under en utredning i Del 3.*

Barnets rätt att framföra sina åsikter och att bli hörd finns införd i bland annat 11 kap. 10 § SoL. Där framgår även att barnets åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Barn med funktionsnedsättning kan behöva stöd för att uttrycka sina åsikter

När ett barn har en funktionsnedsättning ställer detta särskilda krav på bemötande och kompetens hos den personal som möter barnet. För att kunna utöva sin rätt att uttrycka sina åsikter kan barnet också behöva annat stöd anpassat till barnets funktionsnedsättning och ålder. Av artikel 7.3 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning framgår att konventionsstaterna ska säkerställa att barn med funktionsnedsättning har rätt att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör dem, varvid deras åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till deras ålder och mognad på lika villkor som för andra barn, och att de för att utöva denna rättighet erbjuds stöd anpassat till funktionsnedsättning och ålder.

²⁵ Se CRC/C/GC/12, p. 21.

²⁶ Se CRC/C/GC/12, p. 2.

²⁷ Jfr CRC/C/GC/14, p. 43–45 och CRC/C/GC/12, p. 70–74.

Exempel på andra artiklar i barnkonventionen som kan bli aktuella vid handläggningen

Utöver de fyra grundprinciperna beskrivs här några andra artiklar som särskilt kan aktualiseras vid handläggning av ärenden som rör barn inom socialtjänsten:

- Art 5 Vårdnadshavares ansvar
- Art 8 Rätt att behålla sin identitet
- Art 9 Åtskiljande från förälder
- Art 16 Rätt till privat- och familjeliv
- Art 18 Rätt till föräldrastöd
- Art 19 Rätt till skydd mot övergrepp
- Art 20 Rätt till alternativ omvårdnad
- Art 23 Barn med funktionsnedsättning
- Art 30 Barn som tillhör en minoritet eller urbefolkning.
- Art 34 Rätt till skydd mot sexuellt utnyttjande
- Art 39 Rätt till rehabilitering

Vårdnadshavares ansvar

Vårdnadshavare har enligt artikel 5 inte enbart ett ansvar för att tillgodose barnets behov. En vårdnadshavare har även ett ansvar för att barnet ska få tillgång till sina rättigheter. Av artikeln framgår att konventionsstaterna ska respektera det ansvar och de rättigheter och skyldigheter som tillkommer föräldrar eller vårdnadshavare att på ett sätt som står i överensstämmelse med den fortlöpande utvecklingen av barnets förmåga ge lämplig ledning och råd då barnet utövar de rättigheter som erkänns i barnkonventionen.

Vårdnadshavares ansvar för barnets personliga förhållanden och för att tillgodose barnets grundläggande behov kommer även till uttryck i 6 kap. 1, 2, 11 och 13 §§ FB.

Rätt att behålla sin identitet

Av artikel 8 i barnkonventionen framgår att barn har rätt att behålla sin identitet, inklusive medborgarskap, namn och släktförhållanden. Artikeln innebär ett särskilt viktigt perspektiv för de barn som placeras i samhällsvård. Den kommer bland annat till uttryck i 6 kap. 5

§ SoL som innebär att socialnämnden i första hand ska överväga om barnet kan tas emot av någon anhörig eller annan närstående.

Åtskiljande från föräldrar

Enligt artikel 9 är konventionsstaterna skyldiga att säkerställa att ett barn inte skiljs från sina föräldrar mot deras vilja, förutom i de fall då behöriga myndigheter bedömer att ett sådant åtskiljande är nödvändigt för barnets bästa. Om en konventionsstat överväger att skilja ett barn från dess förälder, på grund av barnets bästa, ska alla parter ges möjlighet att lägga fram sina synpunkter och delta i förfarandet. Som exempel på när ett beslut om åtskiljande kan vara nödvändigt nämns övergrepp mot eller vanvård av barnet från föräldrarnas sida. Artikeln innehåller även bestämmelser om ett barns rätt att upprätthålla kontakten med sina föräldrar. Artikel 9 kommer bland annat till uttryck i 6 kap. 1 § fjärde stycket SoL och 14 § LVU.

Rätt till privat- och familjeliv

Av artikel 16 framgår bland annat att barn inte får utsättas för godtyckliga eller olagliga ingripanden i sitt privat- och familjeliv, sitt hem eller sin korrespondens.

Rätt till föräldrastöd

Artikel 18 handlar bland annat om föräldrars och vårdnadshavares rätt till lämpligt stöd som de behöver för att ge barnet omvårdnad och omsorg som utgår från barnets bästa.

Rätt till skydd mot våld och övergrepp

Av artikel 19 framgår att konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder, administrativa, sociala åtgärder och utbildningsmässiga åtgärder för att skydda barn mot övergrepp. Barn ska skyddas mot bland annat alla former av fysiskt eller psykiskt våld, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande inklusive sexuella övergrepp. Detta gäller oavsett om barnet är i föräldrarnas eller den ena förälderns, vårdnadshavarens eller annan persons vård.

När det gäller barnets rätt till skydd mot våld och övergrepp aktualiseras exempelvis även artikel 34 om skydd för sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp, artikel 39 om rätten till rehabilitering samt artikel 24 om rätten att skyddas mot skadliga sedvänjor.

Rätt till alternativ omvårdnad

Ett barn som tillfälligt eller varaktigt berövats sin familjemiljö eller som för sitt eget bästa inte kan tillåtas stanna kvar i den miljön har enligt artikel 20 rätt till särskilt skydd och stöd från statens sida. Konventionsstaterna ska säkerställa alternativ omvårdnad för ett sådant barn, i enlighet med sin nationella lagstiftning. En sådan omvårdnad kan exempelvis innefatta placering i familjehem. Hänsyn ska tas till önskvärldheten av kontinuitet i ett barns uppfostran och till barnets etniska, religiösa, kulturella och språkliga bakgrund. Artikel 20 kommer till uttryck bland annat i 6 kap. 1 § SoL som reglerar socialnämndens skyldighet att se till att den som behöver vårdas i ett familjehem kan tas emot i ett sådant hem och genom 6 kap. 5 § SoL som innebär att socialnämnden i första hand ska överväga placering i barnets nätverk.

Barn med funktionsnedsättning

Barn med fysisk eller psykisk funktionsnedsättning bör enligt artikel 23 åtnjuta ett fullvärdigt och anständigt liv under förhållanden som säkerställer värdighet, främjar tilltron till den egna förmågan och som gör det möjligt för barnet att delta aktivt i samhället.

Rätt till bästa möjliga hälsa

Artikel 24 handlar om att barn har rätt till bästa möjliga hälsa, tillgång till hälso- och sjukvård samt rehabilitering. Konventionsstaterna ska vidta alla effektiva och lämpliga åtgärder i syfte att avskaffa traditionella sedvänjor som är skadliga för barnets hälsa.

Rätt till regelbunden översyn av omhändertagna barn

Av artikel 25 framgår att barn som har omhändertagits för omvårdnad, skydd eller behandling av sin fysiska eller psykiska hälsa har rätt till regelbunden översyn av den behandling som barnet får och alla andra omständigheter som rör barnets omhändertagande. Artikel 25 kommer till uttryck i svensk lagstiftning genom bestämmelserna i 6 kap. 7 b § SoL och 13 a § LVU om att socialnämnden noga ska följa vården av placerade barn.

Barn som tillhör en minoritet eller urbefolkning

Av artikel 30 framgår att barn som tillhör etniska, religiösa eller språkliga minoriteter, eller som tillhör ett urfolk inte får förvägras rätten att tillsammans med andra medlemmar av sin grupp ha sitt

eget kulturliv, att bekänna sig till och utöva sin egen religion eller att använda sitt eget språk.

Rätt till skydd mot sexuellt utnyttjande

Barn ska enligt artikel 34 skyddas mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp. Konventionsstaterna ska särskilt vidta alla lämpliga nationella, bilaterala och multilaterala åtgärder för att förhindra att ett barn förmås eller tvingas att delta i en olaglig sexuell handling, att barn utnyttjas för prostitution eller annan olaglig sexuell verksamhet och att barn utnyttjas i pornografiska föreställningar och i pornografiskt material.

Rätt till rehabilitering

Av artikel 39 framgår att konventionsstaterna ska främja fysisk och psykisk rehabilitering samt social återanpassning av ett barn som exempelvis har utsatts för någon form av vanvård, utnyttjande eller övergrepp. Rehabiliteringen och återanpassningen ska äga rum i en miljö som främjar barnets hälsa, självrespekt och värdighet.

Europakonventionen

Frågor om ingripande till barns skydd finns också reglerade i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, Europakonventionen, som gäller som svensk lag.²⁸ Europakonventionen omfattar alla oavsett ålder. När socialnämnden till exempel ska avgöra frågor om omhändertagande enligt LVU behöver de beakta de rättigheter som finns i Europakonventionen. Som exempel behandlar artikel 8 bland annat rätten till skydd för privat- och familjeliv.

Icke-diskrimineringsprincipen

Principen om icke-diskriminering är en grundprincip både i FN:s konventioner om mänskliga rättigheter och i svensk rätt. Att skyddas mot diskriminering är en mänsklig rättighet. Den svenska diskrimineringslagen (2008:567) syftar till att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter. Lagen förbjuder diskriminering, bland annat i socialtjänstens verksamhet.²⁹

²⁸ Se lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

²⁹ Se 1 kap. 1 § och 2 kap. 13 § 2 diskrimineringslagen. Angående vad som avses med verksam-

En förenklad beskrivning av diskriminering är att en myndighet bemöter eller behandlar någon på ett sämre sätt än andra av skäl som har samband med någon av dessa sju diskrimineringsgrunder.

- kön
- könsöverskridande identitet eller uttryck
- etnisk tillhörighet
- religion eller annan trosuppfattning
- funktionsnedsättning
- sexuell läggning
- ålder.³⁰

Skyddet av nationella minoriteter och minoritetsspråk

Sveriges nationella minoriteter är judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar.³¹ Skyddet av nationella minoriteter och av deras rättigheter och friheter är en del av det internationella skyddet av mänskliga rättigheter.³²

I minoritetslagen finns bestämmelser om vilka särskilda rättigheter personer som tillhör nationella minoriteter har och vilka skyldigheter kommuner, regioner och statliga myndigheter har gentemot de nationella minoriteterna. Det handlar bland annat om rätt till information, inflytande och att få använda sitt minoritetsspråk hos förvaltningsmyndigheter.

De nationella minoritetsspråken i Sverige är finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska.³³

Läs mer

om nationella minoriteter och minoritetsspråk i Socialstyrelsens meddelandeblad *Nationella minoriteter och minoritetsspråk* (7/2018) och på minoritet.se

het inom socialtjänsten i diskrimineringslagen se proposition 2007/08:95, Ett starkare skydd mot diskriminering s. 523.

³⁰ Se 1 kap. 4 och 5 §§ diskrimineringslagen.

³¹ Se 2 § första stycket minoritetslagen.

³² Artikel 1 i Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter SÖ 2000:2.

³³ Se 2 § andra stycket minoritetslagen och 7 § språklagen (2009:600).

Vägledande principer

I förarbetena till SoL redovisas vissa begrepp och principer som ska vara vägledande för individuellt inriktade insatser inom socialtjänsten. Det gäller helhetssyn, frivillighet och självbestämmande, normalisering, kontinuitet, flexibilitet och närhet.³⁴

Helhetssyn

En vägledande princip är att verksamheten ska präglas av en helhetssyn i stället för symtomtänkande. Detta innebär bland annat att en enskilds eller en grups sociala situation och de problem som den enskilde eller gruppen har ska ses i förhållande till hela den sociala miljön. Inte bara familjen och närmiljön hör hit utan också den enskildes förhållanden i vidare mening.³⁵

När någon kommer i kontakt med socialtjänsten behöver socialtjänsten därför se till hens hela sociala situation istället för till ett specifikt problem. När det gäller ett barn kan det handla om att förutom att utreda barnets situation även se till familjens situation, både i förhållande till närmiljön och i en större samhällslik kontext.

Frivillighet och självbestämmande

Frivillighet och självbestämmande ska vara vägledande inom socialtjänsten. Detta innebär att den enskilde själv bestämmer om hen ska ta emot erbjudanden om en viss social tjänst. Det är den enskilde som gör valet, dock inom ramen för befintliga resurser. Frivillighet och självbestämmande innebär inte att socialtjänsten ska vara kravlös. Till socialtjänstens uppgifter hör att på olika sätt försöka motivera den enskilde för en viss insats.³⁶

Att socialnämndens insatser i första hand ska vara frivilliga framgår av 3 kap. 5 § SoL. Där anges att socialnämndens insatser för den enskilde ska utformas och genomföras tillsammans med honom eller henne. Att socialtjänstens verksamhet ska bygga på respekt för människors självbestämmande och integritet framgår av 1 kap. 1 § SoL, socialtjänstlagens så kallade portalparagraf.

³⁴ Jfr prop. 1979/80:1 Del A s. 207 – 211.

³⁵ Bet. 2000/01: SoU18 s. 17.

³⁶ Jfr prop. 1979/80:1 s 208-211.

Normalisering, kontinuitet, flexibilitet och närhet

Andra vägledande principer inom socialtjänsten är att stöd- och hjälpinsatser ska ”normaliseras” så att människor inte känner sig stämplade eller utpekade.³⁷ Av närhetsprincipen följer att insatser i hemmet går före vård utanför hemmet och att vården ska anordnas så nära hemmet som möjligt.³⁸ Det får dock inte innebära att flexibiliteten går förlorad. Insatserna måste anpassas till den enskildes aktuella förutsättningar och behov, vilket betyder att socialtjänsten måste förfoga över ett brett register av handlingsalternativ när det gäller individuellt inriktade insatser.³⁹ För den enskilde är det också viktigt att insatserna så långt möjligt genomförs av samma personal, vilket följer av den så kallade kontinuitetsprincipen.⁴⁰

³⁷ Se prop. 1979/80:1 Del A s. 213.

³⁸ Se prop. 1979/80:1 Del A s. 215.

³⁹ Jfr prop. 1979/80:1 s 208-211.

⁴⁰ Se prop. 1979/80:1 del A s. 213–214.

Kompetens och kvalitet inom den sociala barn- och ungdomsvården

Kompetens är av central betydelse för god kvalitet

Insatser inom socialtjänsten ska vara av god kvalitet och kvaliteten i verksamheten ska systematiskt och fortlöpande utvecklas och säkras.⁴¹ Kompetens och kunskapsutveckling är av central betydelse för socialtjänstens möjligheter att erbjuda insatser av god kvalitet. Begreppet kompetens är mångtydigt och kan ha olika betydelse i olika sammanhang. I allmän mening handlar det om förmåga att klara de olika krav som ställs i en viss organisation och i en viss verksamhet. Begreppet syftar inte bara på formell behörighet utan hänvisar också till ord som kvalifikation, kunskap, erfarenhet, förmåga, lärande och färdighet.⁴² All personal inom socialtjänsten ska ha lämplig utbildning och erfarenhet.⁴³

⁴¹ Se 3 kap. 3 § SoL.

⁴² Se proposition 1996/97:124 Ändring i socialtjänstlagen s. 48.

⁴³ Se 3 kap. 3 § andra stycket SoL.

Kompetens vid handläggning av vissa ärenden som rör barn och unga

3 kap. 3 a § andra och tredje styckena SoL

Socialnämnden ska använda handläggare som har avlagt svensk socionomexamen eller annan relevant examen på minst grundnivå i högskolan för utförande av sådana uppgifter inom socialtjänsten rörande barn och unga som innefattar

1. bedömning av om utredning ska inledas,
2. utredning och bedömning av behovet av insatser eller andra åtgärder, eller
3. uppföljning av beslutade insatser.

Socialnämnden ansvarar för att den handläggare som självständigt utför arbetsuppgifter som avses i andra stycket har tillräcklig erfarenhet för uppgiften.

Ett av socialtjänstens svåraste uppdrag är arbetet med barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa, och arbetet med deras familjer. Personalens kompetens är därför väsentlig för att arbetet ska genomföras på ett rättssäkert sätt och hålla en god kvalitet.⁴⁴

Handläggare som självständigt utför arbetsuppgifter inom socialtjänsten rörande barn och unga som innefattar bedömning av om utredning ska inledas, utredning och bedömning av behovet av insatser eller andra åtgärder, eller uppföljning av beslutade insatser ska, förutom relevant examen, ha tillräcklig erfarenhet för uppgiften.⁴⁵ Med hänsyn till den svårighetsgrad som arbetsuppgifter inom den sociala barn- och ungdomsvården innebär bör den som är nyutexaminerad socionom, eller som har annan relevant utbildning, och ska börja arbeta med myndighetsutövning inom den sociala barn- och ungdomsvården få lämplig introduktion och handledning i arbetet. Detsamma gäller den som är oerfaren på området men har arbetat med andra frågor i socialtjänsten.⁴⁶

⁴⁴ Se proposition 2012/13:175 Vissa frågor om behörighet för personal i hälso- och sjukvården och socialtjänsten s. 52.

⁴⁵ Se 3 kap. 3 a § andra och tredje styckena SoL.

⁴⁶ Se prop. 2012/13:175 s. 53–54.

Läs mer

om behörighet i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2017:79) om behörighet att utföra vissa arbetsuppgifter i socialtjänstens barn och ungdomsvård. Läs om yrkesintroduktion på kunskapsguiden.se

Kompetens i ärenden som rör våld i nära relation

Handläggare som arbetar med handläggning och uppföljning av ärenden enligt SoL bör ha kunskap om våld och andra övergrepp av eller mot närstående. Handläggaren bör också ha förmåga att omsätta kunskapen i det praktiska arbetet. Om ett ärende gäller ett barn som blivit utsatt för våld eller ett barn som har bevittnat våld, bör den som handlägger ärendet dessutom ha kunskap om hur man för samtal med ett barn om våld och andra övergrepp. Handläggaren behöver därutöver ha kunskap om vilka konsekvenser det kan få för ett barn att utsättas för eller bevittna våld eller andra övergrepp av eller mot närstående.⁴⁷

Bemötandets betydelse

För att uppnå god kvalitet i det sociala arbetet är det betydelsefullt att socialnämndens arbete präglas av ett gott bemötande. Hur den som är i behov av nämndens tjänster blir bemött kan vara avgörande för hur verksamheten uppfattas och bedöms av både den enskilde själv och andra berörda.

Ur den enskildes perspektiv är det till exempel betydelsefullt att

- bli bemött med respekt
- få tillräcklig information för att kunna ta till vara sina rättigheter
- verksamheten är lättillgänglig
- både utredning och handläggning är snabb och effektiv
- verksamheten bedrivs rättssäkert
- det finns möjlighet att få byta handläggare.

När ett barn och en familj har kontakt med socialnämnden blir ofta relationen till socialsekreteraren betydelsefull.

⁴⁷ Se AR till 3 kap. 3 § andra stycket i SoL i 3 kap. Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2022:39) om våld i nära relationer.

Systematiskt kvalitetsarbete

Ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete

Begreppet kvalitet kan beskrivas och uppfattas på många olika sätt. För att ge vägledning i hur arbetet med att utveckla och säkra verksamhetens kvalitet ska eller kan bedrivas har Socialstyrelsen utarbetat föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete, som är gemensamma för hälso- och sjukvården inklusive tandvården, socialtjänsten och verksamhet som bedrivs med stöd av LSS.

Läs mer

Ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete – handbok för tillämpningen av föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete.

Lex Sarah – skyldighet att rapportera missförhållanden

Lex Sarah är en del av det systematiska kvalitetsarbete som socialtjänsten ska bedriva inom alla verksamheter. Syftet är att komma till rätta med missförhållanden i den egna verksamheten och förhindra att sådana uppkommer igen. Alla som arbetar inom socialtjänsten ska medverka till att den verksamhet som bedrivs och de insatser som genomförs är av god kvalitet.⁴⁸

Av lex Sarah-bestämmelserna i 14 kap. 3–7 §§ SoL framgår att anställda med flera genast ska rapportera ett missförhållande eller en påtaglig risk för ett missförhållande till den som bedriver verksamheten. Den som tagit emot rapporten ska utan dröjsmål utreda, dokumentera och avhjälpa eller undanröja det rapporterade missförhållandet eller risken för missförhållande. Ett allvarligt missförhållande eller en påtaglig risk för ett allvarligt missförhållande ska snarast anmälas det till Inspektionen för vård och omsorg, IVO.

Läs mer

Lex Sarah – handbok för tillämpningen av bestämmelserna om lex Sarah.

⁴⁸ Se 14 kap. 2 § SoL och prop. 2009/10:131 s. 32.

Socialnämnden har ett övergripande ansvar för barn och unga

Vårdnadshavarens ansvar för att tillgodose barnets behov

När det gäller barn har i första hand vårdnadshavaren ett ansvar för barnets personliga förhållanden och för att tillgodose barnets grundläggande behov.⁴⁹ Det bygger på lagstiftarens övertygelse att föräldrarna är bäst lämpade att ta hand om barnet och se till barnets bästa. De ska så långt det är möjligt vara delaktiga i barnets liv och ta ansvar för barnets utveckling.⁵⁰

Att söka stöd kan vara ett sätt för vårdnadshavarna att kunna uppfylla det ansvar som åligger dem. Samhället har en viktig uppgift i att vid behov ge föräldrarna stöd under barnets hela uppväxt. Ett tidigt och brett generellt föräldrastöd kan förebygga framtida hälso-relaterade och sociala problem hos barnet.⁵¹

Vårdnadshavarens bestämmanderätt

En vårdnadshavare har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. I takt med barnets stigande ålder och utveckling ska vårdnadshavaren ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål.⁵² Om barnet har två vårdnadshavare gäller denna rätt och skyldighet dem tillsammans.⁵³

Barns beslutskompetens ökar i takt med stigande ålder och mognad

Beslutanderätten över barnets personliga förhållanden flyttas successivt från vårdnadshavare till barn i takt med barnets stigande ålder och mognad. Det går inte att ange någon bestämd åldersgräns för när

⁴⁹ Se 6 kap. 1 och 2 §§ FB. Se även artikel 5 och 18 i barnkonventionen.

⁵⁰ Se prop. 2012/13:10 s. 104. Se även artikel 18.1 i barnkonventionen.

⁵¹ Se prop. 2012/13:10 s. 24. Se även artikel 18.2 i barnkonventionen.

⁵² Se 6 kap. 11 § FB.

⁵³ Se 6 kap. 13 § första stycket FB.

barn bör ha ett avgörande inflytande i olika frågor, utan en bedömning får göras i varje enskilt fall. Bedömningen av barnets så kallade beslutskompetens är beroende av frågans komplexitet, situationens karaktär samt varje barns individuella förutsättningar.⁵⁴

I SoL finns bestämmelser som innebär att socialnämnden kan besluta om vissa öppna insatser till barn utan vårdnadshavares samtycke när ett barn fyllt 12 år.⁵⁵ *Läs om förutsättningarna för ett sådant beslut i avsnittet Barn som fyllt 12 år kan få öppna insatser utan samtycke från vårdnadshavaren i Del 5.*

Läs mer

Bedöma barns mognad för delaktighet – kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården samt tandvården.

Socialnämndens ansvar för barn och unga

Samhället har en viktig uppgift i att stödja och vid behov komplettera föräldrarna för att ge ett barn skydd och stöd under barnets uppväxt. Ett tidigt och brett generellt föräldrastöd för att föräldrarna bättre ska klara av föräldraskapet kan förebygga framtida problem hos barnet, både hälsorelaterade och sociala.⁵⁶ När vårdnadshavare inte kan ta sitt ansvar för ett barn fullt ut träder socialnämndens ansvar in för att stödja och skydda barn som riskerar en ogynnsam utveckling.

Socialnämnden har även ett ansvar för en ung person som riskerar att utvecklas ogynnsamt.⁵⁷

I socialnämnden ansvar ligger bland annat att

- verka för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden
- i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och unga som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om barnets eller den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet.⁵⁸

⁵⁴ Se prop. 2012/13:10 s. 39. Jfr artikel 5 i barnkonventionen och CRC/C/GC/7 Genomförandet av barnets rättigheter under tidig barndom p. 16 samt artikel 3 i barnkonventionen och CRC/C/GC/14, p. 44 och 84.

⁵⁵ 3 kap. 6 a och b §§ SoL.

⁵⁶ Se prop. 2012/13:10 s. 23–24.

⁵⁷ Se 5 kap. 1 § SoL.

⁵⁸ Se 5 kap. 1 § 1 och 8 § SoL.

Socialnämnden kan få kännedom om ett barns eller en ungs persons situation när ett barn, barnets vårdnadshavare eller en ung person anser om en insats, men även genom en anmälan om oro från exempelvis barnets skola eller förskola. Nämnden kan också få kännedom om ett barns eller en ungs persons situation på annat sätt, exempelvis genom nämndens egna iakttagelser, när en annan myndighet begär ett yttrande, genom en underrättelse från polisen eller när Migrationsverket anvisar en kommun för ett ensamkommande barn.

Socialtjänstens verksamhet utgår från frivillighet

Socialtjänstens verksamhet bygger på frivillighet och respekt för människors självbestämmanderätt och integritet. Insatser ska i första hand ges med samtycke och utformas och genomföras tillsammans med den enskilde – i detta fall barn, föräldrar eller unga.⁵⁹ Att handläggaren skapar en förtroendefull relation till barn, föräldrar och unga kan göra det möjligt att motivera till insatser. Om barn, föräldrar eller unga ser positivt på insatsen och det går att genomföra den frivilligt finns bättre förutsättningar att den ska lyckas och att situationen förändras.

Socialnämnden kan besluta om vissa åtgärder oberoende av samtycke

Socialnämnden ska verka för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden.⁶⁰ I vissa lägen kan det dock bli nödvändigt att frånga principen om frivillighet. Nämnden har därför befogenhet att besluta om vissa åtgärder även om barn eller vårdnadshavare inte samtycker. Det gäller till exempel socialtjänstens möjlighet att inleda en utredning till ett barns skydd eller stöd och i en sådan utredning samtala med ett barn oberoende av vårdnadshavarens samtycke.⁶¹ Socialnämnden kan även vidta åtgärder enligt LVU mot ett barns, en vårdnadshavarens eller en ungs persons vilja.⁶²

⁵⁹ Se 1 kap. 1 § och 3 kap. 5 § SoL och 1 § LVU.

⁶⁰ Se 5 kap. 1 § 1 SoL.

⁶¹ Se 11 kap. 1, 2 och 10 §§ SoL.

⁶² Se 1 § LVU.

Samverkan kring barn och unga som riskerar att fara illa

1

Myndigheter ska samverka om barn

För att samhället ska kunna ge stöd åt barn och unga som riskerar att fara illa behöver aktörer som finns runt barn och unga samverka och använda sig av varandras kompetens. Samverkan mellan myndigheter tillför olika perspektiv och kan exempelvis bidra till att socialtjänsten får en bättre bild av ett barns eller en ung persons behov inom ramen för en utredning. Socialtjänsten kan också samverka med andra genom att olika verksamheters resurser bidrar till samlade insatser för barnet eller den unge.

Myndigheter har en allmän skyldighet att inom sitt verksamhetsområde samverka med andra myndigheter.⁶³ Socialnämnden, hälso- och sjukvården och skolan har en särskilt uttalad skyldighet att samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa.⁶⁴

Socialnämnden har ett särskilt ansvar för att samverkan kommer till stånd

5 kap. 1 a § SoL

Socialnämnden ska i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs. Ifråga om utlämnande av uppgifter gäller de begränsningar som följer av 15 kap. denna lag och av offentlighets- och sekretesslagen (2009:400). Nämnden ska aktivt verka för att samverkan kommer till stånd.

⁶³ Se 8 § förvaltningslagen (2017:900), FL.

⁶⁴ Se 5 kap. 1 a § SoL, 5 kap. 8 § hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), HSL, 6 kap. 5 § patientsäkerhetslagen 2010:659), PSL och 29 kap. 13 § skollagen (2010:800).

När barn far illa eller riskerar att fara illa ska socialnämnden aktivt verka för att samverkan kommer till stånd. Bestämmelsen innebär att socialnämnden har ett förstahandsansvar för att samverkan kommer till stånd.⁶⁵ Samverkan ska ske både på övergripande nivå och på individnivå.⁶⁶

Generell bestämmelse om samverkan

3 kap. 5 § SoL

Socialnämndens insatser för den enskilde ska utformas och genomföras tillsammans med honom eller henne och vid behov i samverkan med andra samhällsorgan och med organisationer och andra föreningar.

Socialnämnden ska vid behov utforma och genomföra insatser i samverkan med andra samhällsorgan, organisationer och föreningar. Samverkan med andra verksamheter, inte minst skolan, är många gånger centralt. Det kan även bli aktuellt för socialtjänsten att samverka med Kriminalvården när en ung person har dömts till en påföljd som Kriminalvården ska verkställa.

Samverkan kan behövas i olika skeden

Förutom att samverka i det förebyggande arbetet kan socialtjänsten behöva samverka i olika skeden när den handlägger ett ärende. Behovet av samverkan kan se olika ut i de olika skedena av handläggningen av ett ärende.

Vid aktualisering

Socialnämnden bör enligt 14 kap. 1 a § SoL erbjuda barnet, vårdnadshavaren och den som gjort anmälan och är anmälningsskyldig ett möte om det med hänsyn till barnets bästa är lämpligt. Ett sådant så kallat anmälningsmöte under förhandsbedömningen är en form av samverkan.

⁶⁵ Se prop. 2002/03:53 s. 108.

⁶⁶ Se 5 kap. 1 a § SoL och prop. 2002/03:53 s. 107–108.

Under utredningen

Under utredningen kan det vara värdefullt för socialtjänsten att samverka med andra. Andra aktörer kan tillföra kunskap om barnet eller den unge, men även ge andra perspektiv, som kan medföra att socialtjänsten får en bättre bild av barnets eller den unges behov.

Vid insats

Socialtjänstens arbete med att planera insatser påbörjas ofta redan under utredningen. Genom samverkan med andra aktörer kan socialtjänsten inte bara få information till utredningen utan även om och på vilket sätt samarbetspartnern kan ge stöd till barnet eller den unge. Det kan gälla såväl val av som utformning och genomförande av insatser.

När ett barn eller en ung person har behov av insatser både från socialtjänsten och från hälso- och sjukvården ska kommunen och regionen gemensamt upprätta en individuell plan, SIP, om det behövs för att barnet eller den unge ska få sina behov tillgodosedda. Det förutsätter dock att barnet, vårdnadshavaren eller den unge ger sitt samtycke till att planen upprättas.⁶⁷ *Läs mer om SIP i avsnittet Samverkan under insats i Del 6.*

Under uppföljningen

Samverkan kan även bli aktuell när socialtjänsten följer upp insatser.

Det ska finnas rutiner och processer för samverkan

Samverkan såväl internt som externt är ofta en viktig förutsättning för en god kvalitet på de insatser som ges inom socialtjänsten. Därför ska den som bedriver socialtjänst genom processer och rutiner säkerställa hur samverkan möjliggörs med andra inom den egna verksamheten, med andra verksamheter inom socialtjänsten och med andra aktörer.⁶⁸

Informationsutbyte vid samverkan

Informationsutbyte är ofta en viktig del vid samverkan. Det kan handla om mer allmän information som inte omfattas av sekretess, till exempel lägesbilder. Det kan också handla om uppgifter som rör enskilda barn eller unga som omfattas av sekretess. Hos myndigheter

⁶⁷ Se 2 kap. 7 § första stycket SoL. En motsvarande bestämmelse finns i 16 kap. 4 § HSL.

⁶⁸ Se 4 kap. 5 § SOSFS 2011:19.

och andra aktörer skyddas ofta uppgifter som rör enskildas personliga förhållanden av regler om sekretess och tystnadsplikt. När flera myndigheter samverkar är varje myndighet bunden av den sekretess som gäller för respektive myndighet.⁶⁹ Om det är relevant att dela uppgifter mellan myndigheter kan man göra detta under vissa förutsättningar, till exempel genom att den enskilde samtycker till att informationen får lämnas.⁷⁰

Inom socialtjänsten gäller sekretess för uppgifter om en enskilds personliga förhållanden. Sådana uppgifter får socialtjänsten inte lämna ut om det inte står klart att uppgifterna kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men.⁷¹ Det innebär att uppgifter som rör personliga förhållanden som huvudregel omfattas av sekretess.⁷² Den enskilde kan dock samtycka till att uppgifter som rör denne lämnas ut. Då bryts sekretessen.⁷³ Om uppgifterna rör ett barn kan även vårdnadshavaren behöva ge sitt samtycke till det.⁷⁴ När samtycke saknas finns andra sekretessbrytande bestämmelser som gör det möjligt för socialtjänsten att i vissa fall dela uppgifter med andra, exempelvis vid nödvändig vård, behandling och annat stöd för ett barn eller för att förebygga brott.⁷⁵ *Läs mer om sekretessbrytande regler för socialtjänsten i avsnittet Sekretessbrytande bestämmelser ger möjlighet att lämna ut uppgifter i Del 1.*

⁶⁹ Se JO 2011-05-31, dnr 6300–2009.

⁷⁰ Se 12 kap. 2 § OSL.

⁷¹ Se 26 kap. 1 § första stycket OSL.

⁷² Jfr prop. 1979/80:2 Del A s. 82.

⁷³ Se 12 kap. 2 § OSL.

⁷⁴ Se 12 kap. 3 § OSL.

⁷⁵ Se t.ex. 26 kap. 9 § OSL och 10 kap. 18 a § OSL.

Gemensamt ansvar att uppmärksamma socialtjänsten på barn och unga som far illa

1

Socialtjänsten behöver få kännedom

För att socialnämnden ska kunna fullgöra sin uppgift att förebygga, erbjuda stödinsatser eller vidta åtgärder till barns skydd behöver nämnden få kännedom om barn som far illa eller misstänks fara illa.⁷⁶ Därför har vissa myndigheter och yrkesverksamma en skyldighet att göra socialtjänsten uppmärksam på detta.⁷⁷ Alla andra bör göra det.⁷⁸ Socialtjänsten kan också göra egna iakttagelser av att barn far illa.⁷⁹

När det gäller unga personer, det vill säga den som fyllt 18 men inte 21 år, finns inte någon generell skyldighet att anmäla oro. Vissa myndigheter är skyldiga att anmäla till socialnämnden om de får kännedom om att någon kan antas vara i behov av vård enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, LVM.⁸⁰ Om LVU är tillämplig i det enskilda fallet ska den lagen användas före LVM.⁸¹ Det gäller även om den unge har aktualiserats hos socialtjänsten genom en anmälan enligt 6 § LVM.⁸²

Oro för ett barn

Vissa är skyldiga att anmäla oro för barn

Myndigheter vars verksamhet berör barn och unga och de som är anställda där är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa.⁸³ Även andra myndigheter och deras anställda inom hälso- och

⁷⁶ Se prop. 2012/13:10 s. 44.

⁷⁷ Se 14 kap. 1 § SoL.

⁷⁸ Se 14 kap. 1 c § SoL.

⁷⁹ Se prop. 2012/13:10 s. 44–45.

⁸⁰ Se 6 § första stycket LVM.

⁸¹ Se prop. 1981/82:8 s. 75.

⁸² Jfr 1 § tredje stycket LVU och 4 § första stycket 2 LVM.

⁸³ Se 14 kap. 1 § första stycket 1 och 3 SoL.

sjukvården, annan rättspsykiatrisk undersökningsverksamhet, socialtjänsten, Kriminalvården, Polismyndigheten och Säkerhetspolisen är anmälningsskyldiga.⁸⁴ Det gäller även om verksamheten uteslutande riktar sig till vuxna, exempelvis vuxenpsykiatriska kliniker.⁸⁵

Samma skyldighet gäller också den som är verksam inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet och fullgör uppgifter som berör barn och unga, eller inom annan sådan verksamhet inom hälso- och sjukvårdens eller på socialtjänstens område.⁸⁶

För personer som är verksamma inom familjerådgivning är anmälningsskyldigheten mer begränsad än för andra verksamma inom socialtjänsten. De ska genast anmäla om de i sin verksamhet får kännedom om att ett barn utnyttjas sexuellt eller utsätts för fysisk eller psykisk misshandel i hemmet.⁸⁷

BO:s anmälningsskyldighet finns beskriven i lagen (1993:335) om Barnombudsman.

Socialtjänstens anmälningsskyldighet

Som framgått tidigare är myndigheter inom socialtjänsten anmälningsskyldiga. Om en kommun har organiserat sin verksamhet så att kommunens ansvar för socialtjänsten fördelas på två eller flera olika nämnder och den sociala barn- och ungdomsvården organisatoriskt placerats inom en nämnd och övrig socialtjänst inom en annan, finns en lagstadgad anmälningsskyldighet *mellan nämnderna*. På samma sätt har socialtjänsten i en kommun anmälningsskyldighet till socialnämnden i en *annan kommun*.⁸⁸

Verksamheter inom samma socialnämnd ska vidarebefordra uppgifter om barn som far illa

Verksamheter inom socialnämnden är skyldiga att vidarebefordra uppgifter om barn som kan vara i behov av skydd eller stöd till den enhet inom nämnden som ansvarar för den sociala barn- och ungdomsvården. Det rör sig då i formell mening inte om någon anmälan, eftersom nämnden i princip inte kan anmäla till sig själv.⁸⁹

⁸⁴ Se 14 kap.1 § första stycket 2 och 3 SoL.

⁸⁵ Se proposition 1989/90:28 Vård i vissa fall av barn och ungdomar s. 131 och JO 1992/93 s. 319.

⁸⁶ Se 14 kap. 1 § första stycket 4 SoL.

⁸⁷ Se 14 kap. 1 § andra stycket SoL.

⁸⁸ Se prop. 2012/13:10 s. 45 och JO 1993/94 s. 264.

⁸⁹ Se prop. 2012/13:10 s. 45 och JO 1993/94 s. 264.

Anmälningsskyldiga är skyldiga att lämna uppgifter till en utredning

Den som är anmälningsskyldig enligt 14 kap. 1 § första stycket SoL är skyldig att lämna socialnämnden alla uppgifter som kan vara av betydelse för utredning av ett barns behov av stöd och skydd.⁹⁰

Uppgiftsskyldigheten gäller även om någon annan har gjort anmälan eller om socialnämnden har inlett en utredning på eget initiativ.⁹¹ Den som gjort anmälan ska också fortlöpande hålla nämnden underrättad om nytillkomna omständigheter som kan ha betydelse för nämndens bedömning.⁹²

Att göra en anmälan innebär i regel att anmälaren lämnar uppgifter till socialnämnden som kan vara känsliga för den berörda familjen. Sådana uppgifter omfattas ofta av regler om sekretess hos myndigheter eller tystnadsplikt i yrkesmässigt bedrivna enskilda verksamheter. När uppgiftsskyldighet föreligger så bryts emellertid eventuell sekretess. Den som är anmälningsskyldig kan därför lämna relevanta uppgifter till socialnämnden oberoende av om de omfattas av sekretess eller inte.⁹³

Allmänheten och andra myndigheter uppmanas att anmäla oro

Allmänheten, myndigheter och yrkesverksamma som inte är anmälningsskyldiga omfattas av en rekommendation om att var och en som får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa, bör anmäla det till socialnämnden.⁹⁴

Uppmaningen att anmäla gäller oavsett om misstanken gäller barnets förhållanden i eller utanför hemmet.⁹⁵

Exempel på en myndighet som omfattas av rekommendationen att anmäla är Försäkringskassan.⁹⁶ Ett annat exempel på verksamhet som omfattas av rekommendationen att anmäla är ideell verksamhet som rör barn och unga, exempelvis BRIS och Rädda Barnen.⁹⁷

⁹⁰ Se 14 kap. 1 § tredje stycket SoL och 10 kap. 28 § OSL.

⁹¹ Se Socialutskottets betänkande 1981/82:22 s. 33–34 och SOU 2009:68 s. 253.

⁹² Se JO 1992/93 s. 341.

⁹³ Jfr 10 kap. 28 § OSL.

⁹⁴ Se 14 kap. 1 c § SoL och prop. 2012/13:10 s. 44.

⁹⁵ Se prop. 1996/97:124 s. 104.

⁹⁶ Se JO 22-06-22, dnr 7010–2020.

⁹⁷ Se prop. 1996/97:124 s. 190 och prop. 2012/13:10 s. 44.

Uppgifter hos anmälaren kan omfattas av sekretess eller tystnadsplikt

Att göra en anmälan innebär som regel att anmälaren lämnar uppgifter till socialnämnden som kan vara känsliga för den berörda familjen. Sådana uppgifter omfattas ofta av regler om sekretess hos myndigheter eller tystnadsplikt i yrkesmässigt bedrivna enskilda verksamheter. Till skillnad från skyldigheten att anmäla bryter uppmaningen att anmäla inte sekretessen mellan myndigheter.⁹⁸ Vilka uppgifter om barnets situation som kan lämnas till socialnämnden från en verksamhet som inte är anmälningsskyldig beror därför på vilka bestämmelser om sekretess eller tystnadsplikt som gäller för just den verksamheten.⁹⁹

Läs mer

Anmäla oro för barn – stöd för anmälningsskyldiga och andra anmälare.

Oro för en ung person

Det finns inte någon motsvarande generell skyldighet eller rekommendation att anmäla oro för en ung person, det vill säga någon som fyllt 18 men inte 21 år, som det gör när det gäller barn.

För att myndigheter eller verksamheter ska kunna lämna uppgifter till socialtjänsten avseende en ung person krävs att det är möjligt med hänsyn till de bestämmelser om sekretess eller tystnadsplikt som gäller för den aktuella verksamheten.

Vissa myndigheter är anmälningsskyldiga enligt LVM

Myndigheter som i sin verksamhet regelbundet kommer i kontakt med missbrukare är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de får kännedom om att någon, oavsett ålder, kan antas vara i behov av vård enligt LVM. Det innebär att om en ung person har missbruks- eller beroendeproblematik och kan antas vara i behov av vård enligt LVM, föreligger det en skyldighet att anmäla det till socialnämnden.¹⁰⁰ Exempel på sådana myndigheter är socialnämnden

⁹⁸ Jfr 10 kap. 28 § OSL.

⁹⁹ Jfr proposition 2006/07:108 Utredningar avseende barn som har avlidit i anledning av brott m.m. s. 34, för hälso- och sjukvårdspersonal se även 6 kap. 12 § PSL.

¹⁰⁰ Se 6 § LVM.

i en annan kommun, Polismyndigheten och Kriminalvården.¹⁰¹ Vård enligt LVM får dock inte beslutas om vårdbehovet kan tillgodoses på något annat sätt, till exempel genom vård enligt LVU.¹⁰² Att anmälan ska göras genast innebär att den ska göras så snart det överhuvudtaget är möjligt.¹⁰³

När det gäller myndigheter inom hälso- och sjukvården är anmälningsskyldigheten begränsad. Där gäller istället att en läkare genast ska göra anmälan till socialnämnden om läkaren i sin verksamhet kommer i kontakt med någon som kan antas vara i behov av omedelbart omhändertagande enligt 13 § LVM eller vård enligt samma lag. En förutsättning är dock att läkaren bedömer att den enskilde inte kan ges tillfredsställande vård eller behandling genom läkarens egen försorg eller i övrigt inom hälso- och sjukvården.¹⁰⁴

Myndigheter som har anmälningsplikt enligt LVM är, på motsvarande sätt som gäller för den som är skyldig att anmäla oro för barn, skyldiga att lämna uppgifter till socialnämnden som kan vara av betydelse för en LVM-utredning.¹⁰⁵ Uppgiftsskyldigheten bryter då sekretessen.¹⁰⁶

Läs mer

LVM – handbok för socialtjänsten.

Oro för ett ofött barn

Skyldigheten att anmäla oro för ett barn omfattar inte ofödda barn. Myndigheter inom socialtjänsten och hälso- och sjukvården har dock en möjlighet att utan hinder av sekretess lämna uppgifter till en annan myndighet inom socialtjänsten eller hälso- och sjukvården om en gravid person, eller dennes närstående, om det behövs för en nödvändig insats till skydd för det väntande barnet.¹⁰⁷ Av förarbetsuttalanden framgår att det närmast handlar om situationer när en person som är gravid riskerar att skada fostret på grund av missbruk, sjukdom eller

¹⁰¹ Se proposition 1981/82:8 om lag om vård av missbrukare i vissa fall m.m. s. 61 och proposition 2004/05:123 Stärkt rättssäkerhet och vårdinnehåll i LVM-vården m.m. s. 28.

¹⁰² Se 4 § första stycket 2 LVM.

¹⁰³ Se prop. 2004/05:123 s. 33.

¹⁰⁴ Se 6 § andra stycket LVM.

¹⁰⁵ Se 7 § andra stycket LVM.

¹⁰⁶ Se 10 kap. 28 § OSL.

¹⁰⁷ Se 25 kap. 12 § andra stycket OSL och 26 kap. 9 § andra stycket OSL.

sin livsföring i övrigt. Möjligheten att lämna uppgifter, även utan att ha fått den gravida personens samtycke, bör enligt förarbetsuttalanden användas med urskiljning och varsamhet och endast i situationer där det framstår som direkt påkallat för att bistå den gravida. Det är främst uppgifter om den gravida personen som det är aktuellt att lämna ut. Men även uppgifter om närstående får lämnas ut, om det har betydelse för det väntade barnets skydd.¹⁰⁸

Om den gravida personen inte vill ta emot stöd och hjälp från socialtjänsten kan socialnämnden inte vidta några åtgärder i förhållande till den gravida personen för att skydda det ofödda barnet, om det inte finns förutsättningar för ett ingripande med stöd av LVU, LVM, eller lagen (1991:137) om psykiatrisk tvångsvård, LPT. Socialnämnden kan inte ansöka om att barnet ska få vård med stöd av LVU eller besluta om att barnens ska omhändertas omedelbart enligt 6 § LVU förrän barnet har fötts.

Informera om hur en orosanmälan rörande barn kan göras

AR till 3 kap. 1 § SoL SOSFS 2014:6

Socialnämnden bör se till att det på kommunens webbplats finns lättillgänglig och lättförståelig information om hur en anmälan om missförhållanden enligt 14 kap. 1 § eller 1 c § SoL kan göras såväl under som efter kontorstid.

Det behöver vara lätt att vända sig till socialtjänsten och anmäla oro för ett barn. Om det är svårt att göra en anmälan finns det en risk att en anmälan fördröjs eller att personer som tänkt göra en anmälan avstår från det. Socialnämnden bör därför se till att det på kommunens webbplats finns lättillgänglig och lättförståelig information om hur en anmälan om missförhållanden enligt 14 kap. 1 § eller 1 c § SoL kan göras såväl under som efter kontorstid.¹⁰⁹ Olika kommuner har olika lösningar på hur man tar emot anmälningar utanför kontorstid.

¹⁰⁸ Se prop. 1990/91:111 s. 10–15 och 17.

¹⁰⁹ Se AR till 3 kap. 1 § SoL i SOSFS 2014:6.

Exempelvis har vissa kommuner infört en e-tjänst för anmälningar om oro för barn. Om kommunen tar emot information elektroniskt behöver man hantera informationen på ett sådant sätt att man skyddar personuppgifter.

Parter

Vem som är part vid handläggning av ärenden

Begreppet part förekommer på flera ställen i FL.¹¹⁰ Det finns dock inte någon definition i lagen av vad som avses med begreppet. Av förarbetsuttalanden följer emellertid att den som gjort en ansökan (sökande), den som har överklagat eller har rätt att överklaga ett beslut (klagande) och den som har en ställning som är jämförbar med en sökande eller klagande (annan part) är part.¹¹¹

Barn

Ett barn är – oavsett ålder – part i ett ärende som rör barnet. Men för att ett barn ska vara processbehörigt, det vill säga själv kunna föra sin talan, måste barnet ha fyllt 15 år.¹¹² Ett barn som inte fyllt 15 år företräds i regel av sin eller sina vårdnadshavare.¹¹³

Unga

En ung person är part i ärenden enligt SoL och LVU som rör den unge.

Vårdnadshavare

En vårdnadshavare kan – förutom att vara ställföreträdare för ett barn som inte fyllt 15 år – även ha en självständig partsställning i förhållande till barnet.¹¹⁴

I mål eller ärenden enligt LVU är såväl vårdnadshavaren som barnet part. Det gäller oavsett om barnet är yngre än 15 år eller om barnet fyllt 15 år. Det beror på att en åtgärd enligt LVU rör både vårdnadshavaren och barnet.¹¹⁵

¹¹⁰ Se t.ex. 10, 16, 25 och 33 §§ FL.

¹¹¹ Se proposition 1971:30 Förslag till lag om allmänna förvaltningsdomstolar, m.m. s. 443 och proposition 2016/17:180 En modern och rättssäker förvaltning – ny förvaltningslag s. 79.

¹¹² Se 11 kap. 10 § andra stycket SoL och 36 § andra stycket LVU.

¹¹³ Se 6 kap. FB.

¹¹⁴ Jfr prop. 1979/80:1 s. 514 och 6 kap. FB.

¹¹⁵ Se prop. 1979/80:1 s. 514.

En särskilt förordnad vårdnadshavare har samma juridiska ställning som en förälder som är vårdnadshavare.¹¹⁶

Umgängesberättigad förälder

JO har behandlat frågan om en förälder som inte är vårdnadshavare, men som har rätt till umgänge med ett barn, kan anses som part i ett ärende. Enligt JO kan en umgängesberättigad förälder ha rätt att vara delaktig i en utredning, och i vissa särskilda situationer ha ställning som part. En umgängesberättigad förälder ska enligt JO anses ha ställning som part om ett barns umgängesrätt med föräldern är föremål för prövning av en myndighet som i sin verksamhet befattar sig med den frågan. Avgörande vid bedömningen är på vilket sätt umgängesfrågan berörs i utredningen. Det är inte tillräckligt att socialnämnden rent allmänt överväger umgängesfrågan för att den umgängesberättigade föräldern ska anses vara part.¹¹⁷ I ett ärende kom socialnämndens utredningar inte primärt att inriktas på frågan om barnens umgänge med pappan, men frågan om umgänge togs upp under utredningsarbetet. I praktiken medförde det att pappans möjlighet att träffa barnen begränsades genom nämndens agerande. JO ifrågasatte om pappan inte borde ha behandlats som part i utredningarna såvitt dessa, om än indirekt, rörde barnens umgänge med honom. Han skulle i så fall ha fått tillfälle att yttra sig över vad som hade kommit fram i den delen.¹¹⁸ I ett annat ärende, där nämnden rekommenderade mamman att ställa in umgänget, ansåg JO att pappan borde ha betraktats som part i den del av utredningen som avsåg umgänget och att han borde ha fått tillfälle att yttra sig över de uppgifter som kom fram i den delen. Även om han inte var part menade JO att han inte helt kunde ställas utanför utredningarna då de bland annat rörde relationen mellan honom och barnen.¹¹⁹

God man för ensamkommande barn

En god man för ensamkommande barn ansvarar för barnets personliga förhållanden i en vårdnadshavares ställe.¹²⁰ Den gode mannen har samma juridiska ställning som en vårdnadshavare.

¹¹⁶ Se 6 kap. FB.

¹¹⁷ Se JO 1991/92 s. 213 och JO 2008/09 s. 287 med där angiven hänvisning.

¹¹⁸ Se JO 2008/09 s. 287.

¹¹⁹ Se JO 2018/19 s. 508.

¹²⁰ Se 2 § första stycket lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn.

Ombud

Den som är part i ett ärende har rätt att anlita ett ombud som är lämplig för uppdraget.¹²¹ FL innehåller inte några principiella begränsningar hänförliga till ett ombuds kvalifikationer, exempelvis att ombudet måste ha juridisk utbildning. Huvudregeln är att ett ombuds rätt att ta del av uppgifter i ett ärende – även sådana uppgifter som omfattas av sekretess – följer den rätt som huvudmannen har.¹²²

Parts rätt till insyn i ett ärende

Den som är part i ett ärende har som huvudregel rätt att ta del av allt material som har tillförts ärendet.¹²³ I regel är både barn och vårdnadshavare parter i ett ärende hos socialnämnden som rör barnet.

Partsinsyn innebär en möjlighet för den som är part i ett ärende att skaffa sig en fullständig insyn i allt beslutsunderlag i form av handlingar och annat utredningsmaterial som har tillförts ärendet. Rätten till partsinsyn omfattar även handlingar vars innehåll är skyddat av sekretess. Partsinsynen gäller i alla slags ärenden och under hela handläggningstiden.¹²⁴ Bestämmelserna om partsinsyn tar primärt sikte på pågående ärenden, men rätten till partsinsyn kan även finnas sedan ett ärende har avslutats, om den enskilde har beaktansvärda motiv för sin begäran. I rättspraxis har sådana motiv förelegat när den enskilde har haft behov av att få del av material för att kunna ta till vara sin rätt i en pågående process som haft samband med det avslutade ärendet.¹²⁵

Begränsning i partsinsynen

Som framgått tidigare hindrar sekretess i regel inte en part att ta del av en handling eller annat material i ett ärende hos socialtjänsten. Undantag gäller dock om det – av hänsyn till allmänt eller enskilt intresse – är av *synnerlig vikt* att sekretessbelagd uppgift i materialet *inte röjs*. I så fall får handlingen eller materialet inte lämnas ut. Socialtjänsten ska då på annat sätt upplysa parten om vad materialet innehåller, i den utsträckning det behövs för att parten ska kunna ta

¹²¹ Se 14 § första stycket FL och JO 2013/14 s. 457.

¹²² Se JO 2013/14 s. 457.

¹²³ Se 10 § FL. Rätten gäller med de begränsningar som följer av 10 kap. 3 § OSL.

¹²⁴ Se 10 § FL och proposition 2016/17:180 En modern och rättssäker förvaltning – ny förvaltningslag s. 294–295.

¹²⁵ Se RÅ 1995 ref. 28 och RÅ 2001 ref. 27.

till vara sin rätt och det kan ske utan allvarlig skada för det intresse som sekretessen ska skydda.¹²⁶ Möjligheten att begränsa en parts rätt att ta del av handlingarna i ett ärende är således mycket liten.

Sekretess hindrar aldrig att en part i ett mål eller ärende tar del av en dom eller ett beslut i målet eller ärendet. Sekretess innebär inte heller någon begränsning i en parts rätt enligt rättegångsbalken, RB, att få del av alla omständigheter som läggs till grund för avgörande i ett mål eller ärende.¹²⁷

Vårdnadshavarens rätt till insyn i ett barnärende

När socialtjänsten får en begäran från en vårdnadshavare om att få ta del av en uppgift, en handling eller annat material i ett barnärende behöver socialtjänsten genom en sekretessprövning ta ställning till

- om uppgifterna omfattas av socialtjänstsekretess (26 kap. 1 § OSL)
- om sekretess till skydd för barnet gäller i förhållande till vårdnadshavaren (12 kap. 3 § OSL)
- om vårdnadshavaren har rätt att ta del av sekretessbelagda uppgifter i egenskap av part (10 kap. 3 § OSL).

Förutom den insyn en vårdnadshavare kan ha på grund av sin rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga förhållanden, kan vårdnadshavaren även ha rätt att ta del av uppgifter som tillförs ett ärende hos socialtjänsten för att hen är part i ärendet.¹²⁸

Socialtjänsten behöver därför även bedöma om vårdnadshavaren är part och om vårdnadshavaren därmed har rätt till de efterfrågade uppgifterna i egenskap av part.¹²⁹ Om det med hänsyn till exempelvis barnets intresse är av synnerlig vikt att sekretessbelagda uppgifter inte röjs får socialtjänsten inte lämna ut uppgifterna även om vårdnadshavaren är part i ärendet.¹³⁰

Pappa fick inte rätt till uppgifter i nedlagda LVU-mål

HFD prövade frågan om en pappa, som tidigare varit vårdnadshavare för sina då minderåriga barn, hade rätt till partsinsyn i LVU-mål som avslutats flera år tidigare. Pappan uppgav att han, om han vägrades

¹²⁶ Se 10 kap. 3 § första stycket OSL.

¹²⁷ Se 10 kap. 3 § andra stycket OSL.

¹²⁸ Se 10 kap. 3 §, 12 kap. 3 § OSL och 6 kap. 11 § FB.

¹²⁹ Se 10 § FL.

¹³⁰ Se 10 kap. 3 § första stycket OSL.

partsinsyn, skulle hindras att få tillgång till effektiva rättsmedel enligt Europakonventionens artikel 13 och att ansöka om resning. Han lämnade dock inte några konkreta uppgifter om en pågående eller planerad process. HFD ansåg därför inte att pappan hade anfört sådana beaktansvärda motiv som skulle kunna ge honom rätt till partsinsyn i målen.¹³¹

Unga – sekretess mot anhöriga

Det finns inte några särskilda sekretessbrytande bestämmelser i OSL som möjliggör ett utlämnande av uppgifter till en förälder eller en anhörig till en ung person. I många fall kan uppgifter ändå lämnas ut till anhöriga om den unge ger sitt samtycke till det.

¹³¹ Se Högsta förvaltningsdomstolens beslut den 30 juni 2014 i mål nr 1014-14.

Sekretess

Vad sekretess innebär

Reglerna om sekretess är ett undantag från offentlighetsprincipen.¹³² Sekretess innebär ett förbud mot att röja en uppgift, vare sig det sker muntligt, genom att lämna ut en allmän handling eller på något annat sätt.¹³³ Om en uppgift är sekretessbelagd inom en verksamhet eller en myndighet får den i regel inte heller användas utanför den verksamheten eller den myndigheten.¹³⁴ För privata verksamheter inom socialtjänsten, som inte omfattas av OSL, finns särskilda bestämmelser om tystnadsplikt i SoL.¹³⁵

För att lämna ut sekretessbelagda uppgifter krävs stöd i lag eller förordning

För att socialtjänsten ska få lämna ut en sekretessbelagd uppgift till någon annan person, eller till en annan myndighet, behöver socialtjänsten ha stöd av en bestämmelse i OSL eller i en annan lag eller förordning som OSL hänvisar till.¹³⁶ Det innebär att socialtjänsten behöver överväga om en uppgift är skyddad av sekretess innan man lämnar ut uppgifter. Om uppgiften är skyddad av sekretess behöver socialtjänsten även ta ställning till om uppgiften ändå kan lämnas ut med stöd av sekretessbrytande bestämmelser.

Sekretess inom socialtjänsten

Den sekretess som gäller inom socialtjänsten brukar kallas för socialtjänstsekretess. Inom socialtjänsten gäller sekretess för uppgift om en enskilds personliga förhållanden om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider

¹³² Offentlighetsprincipen kommer till uttryck på olika sätt i Sveriges grundlagar, exempelvis genom rätten till yttrandefrihet, meddelarfriheten för tjänstemän och genom allmänna handlingars offentlighet.

¹³³ Se 3 kap. 1 § OSL.

¹³⁴ Se 8 kap. 1 och 2 §§ OSL.

¹³⁵ Se 15 kap 1 § SoL.

¹³⁶ Se 8 kap. 1 § OSL.

men.¹³⁷ Det innebär att uppgifter som rör personliga förhållanden som regel omfattas av sekretess.¹³⁸

Personliga förhållanden

Uttrycket ”personliga förhållanden” ska tolkas utifrån vanligt språkbruk och omfattar till exempel namn, personnummer, adress, familjesituation, hälsotillstånd och funktionsnedsättning. Även uppgifter om en persons ekonomi kan falla under begreppet personliga förhållanden.¹³⁹

Vad som menas med ”lider men”

Begreppet ”men” har en mycket vid innebörd. Utgångspunkten för en bedömning av om men föreligger är den berörda personens egen upplevelse. I första hand syftar men på risken för att någon blir utsatt för andras missaktning om hans personliga förhållanden blir kända. Att vissa personer känner till en för någon enskild ömtålig uppgift kan i många fall anses tillräckligt för att medföra men.¹⁴⁰

För att en person ska lida men krävs att uppgifterna hänför sig till en viss person. Det innebär att det i allmänhet är möjligt för socialtjänsten att lämna ut så kallade avidentifierade uppgifter, men det förutsätter att det inte kommer fram några uppgifter som kan bidra till att den enskilde kan identifieras.¹⁴¹

Vissa beslut är undantagna från socialtjänstsekretess

Socialtjänstsekretess gäller inte för

- beslut om omhändertagande av enskild
- beslut om vård utan samtycke
- beslut om sluten ungdomsvård.¹⁴²

Ett beslut om omhändertagande av en socialnämnd eller av nämndens ordförande är alltså offentligt. Detsamma gäller en domstols beslut om vård utan samtycke.¹⁴³ Även ett beslut, varigenom ett yrkande om upphörande av vård har avslagits, är offentligt.¹⁴⁴

¹³⁷ Se 26 kap. 1 § första stycket OSL.

¹³⁸ Jfr prop. 1979/80:2 Del A s. 82.

¹³⁹ Jfr prop. 1979/80:2 Del A s. 84.

¹⁴⁰ Se prop. 1979/80:2 Del A s. 83.

¹⁴¹ Se prop. 1979/89:2 Del A s. 84.

¹⁴² Se 26 kap. 7 § första stycket 1–3 OSL.

¹⁴³ Se 26 kap. 7 § första stycket 1–3 OSL.

¹⁴⁴ Se RÅ 1987 not. 43.

Undantaget från sekretess gäller endast uppgifterna i beslutet och inte de uppgifter som beslutet grundar sig på.¹⁴⁵ Till beslut räknas inte bara själva beslutet utan också de skäl som myndigheten anger i beslutet.¹⁴⁶

Förundersökningssekretess

Sekretess gäller för uppgift som hänför sig till förundersökning i brottmål eller till angelägenhet som avser användning av tvångsmedel i sådant mål eller i annan verksamhet för att förebygga brott, om det kan antas att syftet med beslutade eller förutsedda åtgärder motverkas eller den framtida verksamheten skadas om uppgiften röjs.¹⁴⁷

Vem sekretessen gäller mot

Ingen sekretess i förhållande till den uppgifterna rör Eftersom sekretessreglerna syftar till att skydda den enskilde gäller sekretessen i princip inte mot den enskilde själv.¹⁴⁸ Under vissa förhållanden kan uppgift om en privatperson som gjort en anmälan hemlighållas för den anmälan gäller, men bara om det kan antas att fara uppkommer för att den som har lämnat uppgiften eller någon närstående till denne utsätts för våld eller lider annat allvarligt men om uppgiften röjs.¹⁴⁹ Av förarbetena framgår att sekretesskyddet bara gäller om det behövs för att skydda någon mot repressalier av mera allvarligt slag. Uppgifter om anmälarens identitet kan inte rutinmässigt undanhållas från den som anmälan avser.¹⁵⁰ Sekretesskyddet gäller inte bara anmälarens namn utan även andra uppgifter som kan röja anmälarens identitet. Exempelvis kan uppgift om en anmälarens yrke vara sekretesskyddad.¹⁵¹

Sekretess gäller i förhållande till andra personer, mellan myndigheter, och i viss utsträckning även inom en myndighet.¹⁵²

¹⁴⁵ Jfr proposition 1991/92:59 om följdlagstiftning med anledning av den nya lagstiftningen om psykiatrisk tvångsvård, m.m. s. 30.

¹⁴⁶ Se Emily Alfvén Nickson, Offentlighets- och sekretesslag (2009:400) 26 kap. 7 §, Karnov (JUNO), Besökt 2022-09-11.

¹⁴⁷ 18 kap. 1 § första stycket OSL.

¹⁴⁸ Se 12 kap. 1 § OSL.

¹⁴⁹ Se 26 kap. 5 § OSL.

¹⁵⁰ Se prop. 1979/80:2 med förslag till sekretesslag m.m. Del A s. 187–188.

¹⁵¹ Se JO 2005/06 s. 446.

¹⁵² Jfr 8 kap. 1 och 2 §§ OSL.

Det kan finnas sekretessgränser mellan och inom en myndighet

En kommunal nämnd, tillsammans med underlydande förvaltning, räknas som en egen myndighet i sekretesshänseende. Det innebär att sekretess även gäller *mot andra nämnder* inom en kommun.¹⁵³

Sekretess gäller också inom en och samma myndighet om

- det finns olika verksamhetsgrenar inom myndigheten
- verksamhetsgrenarna är självständiga i förhållande till varandra.¹⁵⁴

Inre sekretess

Även om det saknas formella sekretessgränser inom en myndighet behöver information som rör enskilda alltid hanteras på ett ansvarsfullt sätt. Anställda inom socialtjänsten kan därför inte helt fritt lämna uppgifter som omfattas av sekretess till sina kollegor. Den här begränsningen brukar kallas för inre sekretess. Det hindrar förstås inte att uppgifter får lämnas till andra personer som deltar i handläggningen av ett ärende inom myndigheten eller att en handläggare frågar en kollega om råd om det objektivt sett framstår som försvarbart.¹⁵⁵

Läs mer

om sekretessgränser och inre sekretess i Handläggning och dokumentation – handbok för socialtjänsten.

Barns sekretess i förhållande till vårdnadshavare

Utgångspunkten är att sekretess till skydd för ett barn också gäller i förhållande till vårdnadshavaren. Men för att vårdnadshavaren ska kunna ta sitt ansvar behöver vårdnadshavaren insyn i frågor som rör barnet. Därför gäller sekretessen till skydd för ett barn inte i förhållande till vårdnadshavaren i den utsträckning vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga

¹⁵³ Se 8 kap. 1 § OSL samt prop. 1995/96:196 s. 20 och prop. 1996/97:105 s. 59. Med kommunala nämnder avses den kommunala nämnden med underlydande förvaltning.

¹⁵⁴ Se 8 kap. 2 § OSL.

¹⁵⁵ Se bl.a. prop. 1981/82:186 s. 38. Jfr JO 1983/84 s. 258.

angelägenheter. Det gäller dock inte om det kan antas att barnet lider betydande men om uppgiften röjs för vårdnadshavaren, eller det annars anges i OSL.¹⁵⁶ När uppgifter rör ett barn behöver socialtjänsten därför ta ställning till om barnets vårdnadshavare har rätt att ta del av dessa. En vårdnadshavares rätt att ta del av sekretessbelagda uppgifter påverkas således

- dels av vårdnadshavarens rätt och skyldighet att bestämma/barnets beslutskompetens
- dels av om barnet kan antas lida betydande men om vårdnadshavaren får del av uppgiften.

Även vårdnadshavarens ställning som part i ett ärende hos socialtjänsten som rör ett barn, påverkar vilken information vårdnadshavaren har rätt att få. *Läs mer om detta i avsnittet om Vårdnadshavarens rätt till insyn i ett barnärende i Del 1.*

Sekretessen påverkas av vårdnadshavarens rätt och skyldighet att bestämma

En vårdnadshavare har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter.¹⁵⁷ Det förutsätter att vårdnadshavaren har insyn i barnets angelägenheter. Därför gäller inte sekretess i förhållande till vårdnadshavaren i den utsträckning vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Om sekretess inte gäller i förhållanden till vårdnadshavaren förfogar denne ensam eller, beroende på barnets ålder och mognad, tillsammans med barnet över sekretessen till skydd för barnet.¹⁵⁸ I takt med barnets stigande ålder och mognad ökar barnets bestämmanderätt över sina personliga angelägenheter, samtidigt som vårdnadshavarens rätt att ta del av uppgifter som rör barnet minskar.¹⁵⁹ Det går inte att ange någon bestämd åldersgräns för när barn bör ha ett avgörande inflytande i olika frågor, socialtjänsten behöver göra en bedömning i varje enskilt fall. Bedömningen av barnets så kallade beslutskompetens är beroende av frågans komplexitet, situationens karaktär samt varje barns individuella förutsättningar.¹⁶⁰

¹⁵⁶ Se 12 kap. 3 § första stycket OSL.

¹⁵⁷ Se 6 kap. 11 § FB.

¹⁵⁸ Se 12 kap. 3 § OSL.

¹⁵⁹ Se prop. 1979/80:2 Del A s. 330 och proposition 2008/09:150 Offentlighets- och sekretesslag s. 330-331.

¹⁶⁰ Se prop. 2012/13:10 s. 104.

Sekretess oberoende av ålder när barnet kan antas lida betydande men

Oavsett barnets ålder gäller sekretess i förhållande till vårdnadshavaren om det kan antas att barnet kommer att lida betydande men om vårdnadshavaren får del av uppgiften.¹⁶¹ I förarbetena till bestämmelsen exemplifieras det med att barnet kan skadas allvarligt psykiskt, fysiskt eller på annat sätt om uppgiften lämnas ut. I praktiken skulle det kunna innebära att det ska finnas speciella skäl som tyder på att vårdnadshavaren kan komma att missbruka en uppgift om barnet i något avsevärt hänseende. Att barnet tycker det är obehagligt eller tror att vårdnadshavaren kommer att vidta åtgärder som barnet motsätter sig är inte tillräckligt. Sekretessregeln tar sikte på de mest angelägna fallen där det kan finnas behov av att skydda barnet mot vårdnadshavaren, främst antingen därför att det är fråga om särskilt integritetskänsliga uppgifter eller därför att även andra uppgifter kan missbrukas av vårdnadshavaren på ett sätt som allvarligt skadar barnet.¹⁶²

Barns sekretess i förhållande till god man för ensamkommande barn

En god man för ett ensamkommande barn ansvarar för barnets personliga förhållanden och ska sköta barnets angelägenheter.¹⁶³ Av detta följer att den gode mannen har rätt att ta del av de uppgifter som en vårdnadshavare skulle få del av.

Sekretessbrytande bestämmelser ger möjlighet att lämna ut uppgifter

En sekretessbrytande bestämmelse är en bestämmelse som innebär att en sekretessbelagd uppgift får lämnas ut under vissa förutsättningar.¹⁶⁴ För socialtjänsten finns flera sekretessbrytande bestämmelser som kan tillämpas för att lämna ut uppgifter. Vissa av bestämmelserna omfattar bara uppgifter som rör barn, några gäller även uppgifter som rör unga. Andra bestämmelser gäller uppgifter som omfattar alla

¹⁶¹ Se 12 kap. 3 § OSL. Se även prop. 2008/09:150 s. 370.

¹⁶² Jfr proposition 1988/89:67 om sekretessfrågor inom undervisningsväsendet m.m. s. 38 f.

¹⁶³ Se 2 § lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn, Lgeb. Den gode mannen har även samma befogenheter som en förmyndare för barnet.

¹⁶⁴ Se 3 kap. 1 § OSL

oavsett ålder. Här redovisas några av de sekretessbrytande bestämmelserna som kan bli aktuella att tillämpa under en utredning.

Samtycke gör det möjligt att lämna ut uppgifter

Huvudregeln är att sekretess till skydd för en enskild helt eller delvis kan brytas av personen som uppgifterna gäller genom att samtycka till att lämna ut uppgifter. Samtycket bryter då sekretessen, vilket gör det möjligt för socialtjänsten att lämna ut uppgifter.¹⁶⁵ JO har uttalat att om det handlar om känsliga uppgifter finns det som regel skäl att hämta in ett skriftligt samtycke, eller åtminstone anteckna när och hur samtycket har inhämtats.¹⁶⁶

Det är den person som sekretessen är avsedd att skydda, alltså den person som uppgifterna handlar om, som ”förfogar över sekretessen” och som kan ge samtycke till att uppgifter lämnas ut.¹⁶⁷ Samtycket gäller bara uppgifter som rör personen själv och inte uppgifter som rör andra. Om en uppgift handlar om flera personer, exempelvis både om ett lite äldre barn och en vårdnadshavare eller någon annan anhörig, behöver socialtjänsten hämta in samtycke från båda.

Samtycke när det gäller barn

Det går inte att säga generellt om och när ett barn själv kan ge samtycke till att lämna ut uppgifter som rör barnet. Socialtjänsten behöver göra en individuell bedömning i varje enskilt fall, där man väger in olika omständigheter såsom barnets ålder och mognad, vilken information det rör sig om samt vilken typ av ärende det är.¹⁶⁸ Beroende på barnets ålder och mognad kan det vara tillräckligt att barnet själv samtycker till att en sekretessbelagd uppgift lämnas ut. Det kan också vara så att det krävs samtycke både från barnet och från vårdnadshavaren, eller att enbart vårdnadshavarens samtycke krävs.¹⁶⁹

Samtycke vid samverkan med andra aktörer

Socialtjänsten har en viktig uppgift i att samverka med andra verksamheter, exempelvis när det gäller ett barn som riskerar att fara illa. Det kan underlätta att samla flera aktörer för att diskutera lösningar i en svår situation. Genom att få samtycke kan verksamheterna prata

¹⁶⁵ Se 12 kap. 2 § OSL.

¹⁶⁶ Se JO 2010/11 s. 591 och JO 2010/11 s. 638.

¹⁶⁷ Se 12 kap. 2 § OSL.

¹⁶⁸ Se 12 kap. 3 § OSL. Se även JO 2010/11 s. 591.

¹⁶⁹ Se 12 kap. 3 § OSL, JO 2010/11 s. 591, prop. 1979/80:2 Del A s. 330 och prop. 2008/09:150 s. 331-332.

öppet med varandra.¹⁷⁰ Verksamheterna behöver säkerställa vilka sekretessbelagda uppgifter man kan lämna ut, till vem och i vilket sammanhang sekretessen efterges.¹⁷¹

Uppgiftsskyldighet enligt lag

Sekretess hindrar inte att en myndighet lämnar ut en uppgift till en annan myndighet, om uppgiftsskyldighet följer av lag eller förordning.¹⁷² Socialtjänsten ska exempelvis under vissa förutsättningar avge yttrande till åklagare enligt lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, LUL,¹⁷³ eller lämna uppgifter till Statens Institutionsstyrelse angående en ung person som dömts till sluten ungdomsvård.¹⁷⁴ På samma sätt bryter anmälnings- och uppgiftsskyldigheten sekretessen för anmälningskyldiga vid misstanke om att barn far illa.¹⁷⁵

Nödvändigt utlämnande

Myndigheter kan lämna uppgifter till en enskild eller till andra myndigheter utan hinder av sekretess, om det är nödvändigt för att den utlämnande myndigheten ska kunna fullgöra sin verksamhet.¹⁷⁶ Det samma gäller utlämnande till andra verksamhetsgrenar inom myndigheten.¹⁷⁷ Bestämmelsen om nödvändigt utlämnande ska tillämpas restriktivt. Den får inte tillämpas för att arbetet ska blir mer effektivt, eller för att ”hjälpa” den mottagande myndigheten.¹⁷⁸

Socialnämnden kan till exempel, om det är nödvändigt för att kunna genomföra en utredning till skydd eller stöd för ett barn, lämna ut sekretessbelagda uppgifter vid kontakter med andra med stöd av bestämmelsen.¹⁷⁹

¹⁷⁰ Jfr 12 kap. 2 § OSL. Jfr JO 2011/12 s. 557.

¹⁷¹ Se bl.a. JO 1997/98 s. 328, JO 2006/07 s. 335 och JO 2011/12 s. 557.

¹⁷² 10 kap. 28 § första stycket OSL.

¹⁷³ Se 11 § LUL.

¹⁷⁴ Se 1 § förordningen (1998:641) om verkställighet av sluten ungdomsvård. Ett ytterligare exempel på uppgiftsskyldighet finns i 12 kap. 8 § SoL.

¹⁷⁵ Se 14 kap. 1 § SoL och 10 kap. 28 § OSL.

¹⁷⁶ Se 10 kap. 2 § OSL.

¹⁷⁷ Se 8 kap. 2 § OSL.

¹⁷⁸ Se prop. 1979/80:2 Del A s. 465.

¹⁷⁹ Se 11 kap. 2 § SoL och prop. 1996/97:124 s. 180.

Lämna uppgifter vid behov av vård, behandling eller annat stöd

För att ge stöd till ett barn

Socialtjänsten kan utan hinder av sekretess lämna uppgifter om ett barn eller någon närstående till barnet till en annan myndighet inom socialtjänsten eller till en myndighet inom hälso- och sjukvården, om det behövs för att ge barnet nödvändig vård, behandling eller annat stöd om barnet

- fortgående missbrukar alkohol, narkotika eller flyktiga lösningsmedel, eller
- vårdas med stöd av lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, LPT eller lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård, LRV.¹⁸⁰

Motsvarande bestämmelse för hälso- och sjukvården gör det möjligt för hälso- och sjukvården att lämna uppgifter till socialtjänsten utan hinder av sekretess.¹⁸¹

För att skydda ett ofött barn

Det finns även en sekretessbrytande bestämmelse som gör det möjligt för myndigheter inom såväl socialtjänsten som hälso- och sjukvården att lämna uppgifter om en gravid person eller någon närstående till denne till varandra om det behövs för en nödvändig insats till skydd för det väntade barnet.¹⁸² Bestämmelsen innebär att exempelvis personal på en mödravårdscentral eller inom vuxenpsykiatri kan kontakta socialnämnden när de gör bedömningen att det är nödvändigt att den gravida kvinnan får stöd från socialtjänsten för att skydda det väntade barnet. Möjligheten att lämna ut uppgifter gäller närmast när en gravid person på grund av missbruk, egen sjukdom eller sin livsföring i övrigt riskerar att skada fostret. Undantaget från sekretess ska användas med urskiljning och varsamhet.¹⁸³

¹⁸⁰ Se 26 kap. 9 § första stycket OSL.

¹⁸¹ Se 25 kap. 12 § första stycket OSL.

¹⁸² Se 26 kap. 9 § andra stycket OSL och 25 kap. 12 § andra stycket OSL.

¹⁸³ Jfr prop. 1990/91:111 om sekretess inom och mellan myndigheter på vårdområdet m.m. s. 14–17.

Lämna uppgifter om barn och unga för att förebygga brott

Socialtjänsten kan utan hinder av sekretess lämna en uppgift som rör ett barn eller en ung person som *inte fyllt 21 år* till Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen, om

- det på grund av *särskilda omständigheter* finns risk för att barnet eller den unge kommer att utöva brottslig verksamhet,
- uppgiften kan antas *bidra till att förhindra* det, och
- det med hänsyn till planerade eller pågående insatser för barnet eller den unge eller av andra särskilda skäl *inte är olämpligt* att uppgiften lämnas ut.¹⁸⁴

Bestämmelsen innebär att personal inom socialtjänsten, om samtliga förutsättningar i paragrafen är uppfyllda, får lämna uppgifter om barn och unga till polisen i brottsförebyggande syfte. I förarbetena till bestämmelsen nämns uppgifter om adresser, arbetsplatser, skolor och vilka personer som barnet eller den unge umgås med som exempel på uppgifter som kan vara aktuella att lämna ut. Även uppgifter som omfattar andra personer får lämnas ut om uppgifterna rör barnet eller den unge, exempelvis uppgifter om vilka som tillhör den unges familj eller bekantskapskrets.¹⁸⁵

Lämna uppgifter för att förebygga våld i nära relation

Under vissa förutsättningar kan socialtjänsten utan hinder av sekretess lämna uppgifter till Polismyndigheten i syfte att förhindra att en person begår ett allvarligt vålds-, frids- eller sexualbrott mot en närstående. Socialtjänsten kan då lämna uppgifter som rör den person som kan komma att begå brott eller den närstående som riskerar att utsättas för ett brott.¹⁸⁶ Det gäller om

- det på grund av *särskilda omständigheter* finns risk för att personen kommer att begå brott som avses i 3 kap. BrB (brott mot liv och hälsa), 4 kap. BrB (brott mot frihet och frid) och 6 kap. BrB (sexualbrott) för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år,

¹⁸⁴ Se 10 kap. 18 a § första stycket OSL. Se även 12 kap. 10 § SoL.

¹⁸⁵ Se prop. 2011/12:171 s. 46–47.

¹⁸⁶ Se prop. 2020/21:163 s. 63.

- uppgiften som socialtjänsten lämnar *kan antas bidra till att förhindra brottet*, och
- det med hänsyn till planerade eller pågående insatser för personen eller för den närstående, eller av andra särskilda skäl *inte är olämpligt* att uppgiften lämnas ut.¹⁸⁷

Socialtjänstens bedömning av risken för att en person kommer att begå något av de uppräknade brotten ska grundas på konkreta omständigheter. Av förarbetena framgår att det är tillräckligt att socialtjänsten med hänsyn till samtliga omständigheter bedömer att det finns en risk som varken är obetydlig eller avlägsen. Av särskild betydelse är om den person som kan komma att begå brott tidigare har begått ett vålds-, frids-, eller sexualbrott eller om det har fattats beslut om kontaktförbud. Även uppgifter om familjeförhållanden och om missbruk eller psykisk ohälsa kan vara av betydelse. Exempel på uppgifter som socialtjänsten kan lämna i syfte att förhindra brott är uppgifter om

- vem som kan komma att begå brott
- vem som riskerar att utsättas för brott
- var de uppehåller sig.¹⁸⁸

Läs mer

om socialtjänstens möjligheter att lämna ut uppgifter för att förhindra allvarliga vålds-, frids- eller sexualbrott mot en närstående i Socialstyrelsens meddelandeblad *Nya bestämmelser om förebyggande av våld i nära relationer och om barnfridsbrott* (5/2021).

Lämna uppgifter vid misstanke om att ett barn har utsatts för ett allvarligt brott

Socialtjänstsekretessen hindrar inte att socialtjänsten lämnar uppgifter till Polismyndigheten eller en åklagarmyndighet om uppgiften handlar om misstanke om att ett barn har utsatts för ett brott enligt 3 kap. BrB (brott mot liv och hälsa), 4 kap. BrB (brott mot frihet och frid) eller 6 kap. BrB (sexualbrott). Detsamma gäller brott enligt lagen

¹⁸⁷ Se 10 kap. 18 c § OSL samt 12 kap. 10 § SoL.

¹⁸⁸ Se prop. 2020/21:163 s. 39–41 och. 63–64.

(1932:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor.¹⁸⁹

Exempel på brott mot liv och hälsa i 3 kap. BrB är

- mord¹⁹⁰
- vållande till annans död¹⁹¹
- misshandel¹⁹²

Exempel på brott mot frihet och frid i 4 kap. BrB är

- människohandel¹⁹³
- barnfridsbrott¹⁹⁴
- fridskränkning¹⁹⁵
- barnäktenskapsbrott¹⁹⁶
- olaga hot¹⁹⁷
- kränkande fotografering¹⁹⁸
- olaga integritetsintrång¹⁹⁹
- ofredande²⁰⁰
- uppmaning till självmord.²⁰¹

Exempel på sexualbrott i 6 kap. BrB är

- våldtäkt mot barn²⁰²
- sexuellt utnyttjande av barn²⁰³
- sexuellt övergrepp mot barn²⁰⁴
- utnyttjande av barn för sexuell posering²⁰⁵

¹⁸⁹ Se 10 kap. 21 § OSL. Se även 12 kap. 10 § SoL.

¹⁹⁰ 3 kap. 1 § BrB.

¹⁹¹ 3 kap. 7 § BrB.

¹⁹² 3 kap. 5 § BrB.

¹⁹³ 4 kap. 1 a § BrB.

¹⁹⁴ 4 kap. 3 § BrB.

¹⁹⁵ 4 kap. 4 a § BrB.

¹⁹⁶ 4 kap. 4 c § BrB.

¹⁹⁷ 4 kap. 5 § BrB.

¹⁹⁸ 4 kap. 6 a § BrB.

¹⁹⁹ 4 kap. 6 c § BrB.

²⁰⁰ 4 kap. 7 § BrB.

²⁰¹ 4 kap. 7 a § BrB.

²⁰² 6 kap. 4 § BrB.

²⁰³ 6 kap. 5 § BrB.

²⁰⁴ 6 kap. 6 § BrB.

²⁰⁵ 6 kap. 8 § BrB.

- köp av sexuell handling²⁰⁶
- sexuellt ofredande.²⁰⁷

Socialstyrelsen har utfärdat allmänna råd som innebär att socialtjänsten *bör* polisanmäla brott mot barn enligt 3, 4 eller 6 kap. BrB och brott enligt lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor om det inte strider mot barnets bästa.²⁰⁸ *Läs mer i kapitlet Socialtjänsten bör polisanmäla vissa brott mot barn i Del 1.*

Lämna uppgifter vid misstanke om att ett barn eller en ung person har begått ett allvarligt brott

Brott med lägst 1 års fängelse i straffskalan

Socialtjänsten kan även lämna ut sekretessbelagda uppgifter om misstanke om ett begånget brott till en åklagarmyndighet, Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, eller någon annan myndighet som har till uppgift att ingripa mot brottet om misstanken gäller ett brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år.²⁰⁹ Exempel på brott med lägst ett års fängelse i straffskalan är mord, dråp, mordbrand, människorov, våldtäkt mot barn, rån, grovt narkotikabrott och könsstympning.²¹⁰

Försök till brott med minst 2 års fängelse i straffskalan

Socialtjänsten får lämna ut sekretessbelagda uppgifter till en åklagarmyndighet, Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, eller någon annan myndighet som har till uppgift att ingripa mot brottet om misstanken gäller försök till brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år.²¹¹ Exempel på sådana brott är mord, dråp, mordbrand, människorov och våldtäkt mot barn.²¹²

Försök till överföring av allmänfarlig sjukdom

Socialtjänsten kan lämna ut uppgifter till en åklagarmyndighet, Polismyndigheten, Säkerhetspolisen eller någon annan myndighet som har

²⁰⁶ 6 kap. 9 § BrB.

²⁰⁷ 6 kap. 10 § BrB.

²⁰⁸ Se AR SOSFS 2014:6.

²⁰⁹ Se 10 kap. 23 § 1 OSL.

²¹⁰ Se 3 kap. 1 och 2 §§, 13 kap. 1 §, 4 kap. 1 §, 6 kap. 4 §, 8 kap. 5 § BrB, 3 § narkotikastrafflagen (1968:64) och 2 § lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor.

²¹¹ Se 10 kap. 23 § 2 OSL.

²¹² Se 3 kap. 1 och 2 §§, 13 kap. 1 §, 4 kap. 1 § och 6 kap. 4 § BrB.

till uppgift att ingripa mot brott om misstanken angår försök till brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år, om gärningen innefattat försök till överföring av sådan allmänfarlig sjukdom som omfattas av i 1 kap. 3 § smittskyddslagen (2004:168).²¹³

Lämna uppgifter vid misstanke om överlåtelse eller anskaffning till barn

Socialtjänstsektessen hindrar inte heller att socialtjänsten lämnar en uppgift till Polismyndigheten eller en åklagarmyndighet, om uppgiften handlar om misstanke om brott som innefattar överlåtelse eller anskaffning till ett barn och brottet avser

- överlåtelse av narkotika i strid med narkotikastrafflagen (1968:64)
- överlåtelse av dopningsmedel i strid med lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel
- icke ringa fall av olovlig försäljning eller anskaffning av alkohol-drycker enligt alkohollagen (2010:1622).²¹⁴

Fritt från straff att bryta sekretessen vid en nödsituation

Utöver vad som framkommit tidigare kan det också vara nödvändigt att lämna ut sekretesskyddade uppgifter i en nödsituation för att avvärja fara för liv, hälsa, egendom eller något annat viktigt av rättsordningen skyddat intresse. Nödrätten är inte en sekretessbrytande regel, men innebär att det i en nödsituation kan vara straffritt att bryta sekretessen.²¹⁵

E-post och digital kommunikation

Vid digital kommunikation kan frågor om informationssäkerhet uppstå, dels i förhållande till uppgifter som omfattas av sekretess enligt OSL och dels i förhållande till hantering av personuppgifter.

²¹³ Se 10 kap. 23 § 3 OSL.

²¹⁴ Se 10 kap. 22 § OSL. Se även 12 kap. 10 § SoL.

²¹⁵ Se 24 kap. 4 § BrB.

Läs mer

om regler för behandling av personuppgifter i Handläggning och dokumentation – handbok för socialtjänsten. På Integritetsskyddsmyndighetens webbplats imy.se finns information om säkerhet för personuppgifter i e-post.

E-postmeddelanden och sms med känsliga uppgifter kräver säkerhetsåtgärder

JO har uttalat att om socialtjänsten skickar e-postmeddelanden som innehåller känsliga uppgifter behöver man vidta särskilda säkerhetsåtgärder för att säkerställa att rätt person får åtkomst till uppgifterna och att de överförs på ett säkert sätt, till exempel genom kryptering. E-postmeddelanden av enklare slag, som inte innehåller personuppgifter som är känsliga ur integritetssynpunkt, bör socialtjänsten enligt JO kunna skicka även utan kryptering eller liknande. Det kan exempelvis handla om tider för möten eller information om att en utredning är klar och kan hämtas hos socialtjänsten. Om den enskilde inte vill bli kontaktad per e-post ska socialtjänsten respektera det. Enligt JO kan det dock finnas tillfällen när en sådan kontakt ändå får godtas, till exempel om saken är brådskande och socialtjänsten gjort flera misslyckade försök att få tag på den enskilde på annat sätt.²¹⁶ I ett senare ärende hade en socialsekreterare skickat sms till en 15-årig flicka och hennes föräldrar om att det kommit in en orosanmälan till socialtjänsten. JO kritiserade nämnden för att ha skickat uppgifter som omfattades av sekretess per sms. JO ifrågasatte även att socialtjänsten inte verkade ha kontrollerat mottagarnas telefonnummer innan sms:et skickades vilket innebar att man inte kunde vara säker på att meddelandet togs emot av de personer som det var avsett för. Mottagarna hade inte heller godkänt att socialtjänsten fick kommunicera med dem via sms. JO konstaterade även att hela eller delar av meddelandet kan ha syns direkt även på en låst skärm, beroende på mottagarens typ av mobiltelefon och val av inställningar. Det fanns därmed en risk för att någon annan än den tänkta mottagaren skulle kunna läsa meddelandet. Att skicka känsliga uppgifter av det aktuella slaget per sms var enligt JO inte godtagbart. JO konstaterade att det inte fanns rättsliga förutsättningar för det kommunikationssättet.²¹⁷

²¹⁶ Se JO 2016/17 s. 333.

²¹⁷ Se JO 2018/19 s. 571.

Inte oproblematiskt att använda digitala kommunikations-tjänster i kontakter med enskilda

Det finns inte något generellt förbud för socialtjänsten att använda digitala kommunikationstjänster, som till exempel Snapchat. JO har dock uttalat att det inte är helt oproblematiskt eller fritt från risker för att obehöriga kommer åt uppgifter som exempelvis är skyddade av sekretess. Det kan vara svårt för socialtjänsten att säkerställa att de uppgifter som förmedlas via en sådan tjänst, till exempel Snapchat, inte blir tillgängliga för utomstående. Det ställer också krav på att det inom socialtjänsten finns kunskap om hur den aktuella tjänsten är uppbyggd, om och i så fall i vilket land uppgifter lagras och vem som ansvarar för den. Socialtjänsten måste säkerställa att tjänsten inte används på ett sådant sätt att det står i strid med de bestämmelser som reglerar hanteringen av uppgifter. För att undvika att uppgifter hanteras felaktigt är det enligt JO av avgörande betydelse att det finns tydliga rutiner och riktlinjer inom socialnämnden som talar om i vilken utsträckning digitala kommunikationstjänster får användas i kontakterna med enskilda. Innan en ny digital kommunikationstjänst används måste enligt JO de rättsliga förutsättningarna för användandet utredas, och den bedömning som görs i fråga om möjligheten att använda en viss tjänst bör alltid dokumenteras.²¹⁸

²¹⁸ Se JO 2021/22 s. 532.

Skyddade personuppgifter

1

Hantering av skyddade personuppgifter

Socialtjänsten behöver hantera skyddade personuppgifter med mycket stor försiktighet så att sekretessbelagda uppgifter inte lämnas ut. Om skyddade personuppgifter röjs kan det få allvarliga konsekvenser. Det kan leda till att barnet eller vårdnadshavaren blir utsatta för våld eller hot. Det kan också leda till att de behöver flytta eller att barnet behöver byta skola. Därför behöver socialtjänsten ha kunskap om de olika formerna eller nivåerna för skyddade personuppgifter och de krav som ställs på handläggning och hantering av information. Det kan underlätta att ha till exempel checklistor för säkerhetsåtgärder när det gäller hantering av personakter för personer med skyddade personuppgifter och särskilda tekniska lösningar i dokumentationssystem. Det kan också handla om att alltid motringa i kontakter som rör en person med skyddade personuppgifter. Det kan även vara nödvändigt att begränsa antalet personer inom socialtjänsten som känner till de uppgifter som är skyddade.

Uppgifter om skyddade personuppgifter ska vara uppdaterade

En personakt ska innehålla uppdaterade uppgifter om huruvida den enskilde har skyddade personuppgifter genom sekretessmarkering i folkbokföringen enligt 22 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) eller skyddad folkbokföring enligt 16 § folkbokföringslagen (1991:481).²¹⁹

Rutiner för hantering i ärenden som rör våld i nära relation

I ärenden som rör våld i nära relation ska socialnämnden även ha rutiner för hur man ska hantera skyddade personuppgifter.²²⁰ Det kan till exempel handla om att begränsa antalet personer som ska känna till

²¹⁹ Se 4 kap. 5 § 4 p. SOSFS 2014:5.

²²⁰ Se 2 kap. 7 § HSLF-FS 2022:39.

skyddade uppgifter, att ha checklistor för säkerhetsåtgärder eller att ha särskilda tekniska lösningar i dokumentationssystem. Rutiner kan också omfatta hur socialtjänsten ska samverka med andra myndigheter och organisationer, till exempel med Polisen, Skatteverket och Försäkringskassan, kring personer med skyddade personuppgifter.

JO-beslut om skyddade personuppgifter

JO har i flera beslut uttalat kritik för att socialnämnden lämnat ut uppgifter om en person med skyddade personuppgifter trots att uppgifterna varit skyddade av sekretess.

Lämnade uppgifter om moderns arbetsplats i ett ärende om kontaktfamilj

JO har kritiserat en tjänsteman inom socialtjänsten för att ha lämnat ut uppgifter om moderns arbetsplats vid kommunikering av en utredning i ett ärende om kontaktfamilj. Modern hade skyddade personuppgifter på grund av att fadern till barnet, som var part i ärendet i egenskap av vårdnadshavare, hade hotat henne. JO uttalade att handläggaren inte borde ha lämnat ut uppgiften till barnets far, med hänsyn till att det på grund av enskilt intresse var av synnerlig vikt att uppgiften om moderns arbetsplats inte röjdes för fadern.²²¹

Tog med uppgifter om moderns hyresvärd i en barnutredning

JO har i ett annat beslut kritiserat en nämnd för att den tog med uppgifter om moderns hyresvärd i en barnutredning. Modern hade sekretessmarkering i folkbokföringen som grundades på omständigheter i relationen mellan henne och fadern. Genom att namnet på hyresvärden redovisades i utredningen var det möjligt för fadern att ta reda på var modern bodde. JO uttalade att det enligt hans mening inte rådde någon tvekan om att uppgifter som, om än indirekt, kunde avslöja moderns bostadsadress var sekretessskyddade med stöd av 21 kap. 3 § OSL, och att det var av synnerlig vikt att dessa inte röjdes för fadern trots att han var part i ärendet.²²²

Ringt upp fadern från ett telefonnummer som inte var skyddat

JO har vidare uttalat kritik mot en socialnämnd för att den inför ett hembesök i en vårdnads-, boende- och umgängesutredning ringde upp fadern från ett telefonnummer som inte var skyddat. Modern

²²¹ Se JO 2014/15 s. 606. Se även 10 kap. 3 OSL om undantag från partsinsyn.

²²² Se JO 2020-05-29, dnr 2422-2018.

hade en sekretessmarkering på grund av omständigheter i relationen med fader. Samtalet från det oskyddade telefonnumret ledde till att fadern kunde ta reda på vilken socialtjänst som hade sökt honom. I beslutet påtalade JO att det vid handläggning av ett ärende som involverar en person som har skyddade personuppgifter, är av särskild vikt att myndigheten har tydliga rutiner för att förhindra att uppgifter om personens vistelseadress röjs. En åtgärd som innebär att en sådan persons vistelseadress röjs kan få mycket negativa och allvarliga konsekvenser.²²³

Läs om

socialnämndens möjlighet att ansöka om skyddad folkbokföring för barn som vårdas med stöd av 2 § LVU i LVU – handbok för socialtjänsten.

Olika nivåer av skyddade personuppgifter inom folkbokföringen

Uppgifter i folkbokföringen är i regel offentliga.²²⁴ Skyddade personuppgifter är ett samlingsbegrepp inom folkbokföringen för de skyddsåtgärder som kan komma i fråga när en person riskerar att bli utsatt för våld, förföljelse eller allvarliga trakasserier av annat slag.²²⁵ Beroende på arten av hot finns det tre grader av skydd för personuppgifter

- sekretessmarkering²²⁶
- skyddad folkbokföring²²⁷
- fingerade personuppgifter²²⁸

Sekretessmarkering är en varningssignal

En sekretessmarkering i folkbokföringsdatabasen är den minst ingripande formen av skyddade personuppgifter. Syftet med sekretessmarkeringen är att förhindra att en hotande eller förföljande person med

²²³ Se JO 2021-02-23, dnr 5980-2019.

²²⁴ Jfr 22 kap. 1 § OSL.

²²⁵ Se proposition Ökat skydd för hotade och förföljda personer samt några åtgärder för att öka kvaliteten i folkbokföringen 2017/18:145 s. 29.

²²⁶ Se 5 kap. 5 § OSL.

²²⁷ Se 16 § första stycket folkbokföringslagen (1991:481).

²²⁸ Se 1 § lagen (1991:483) om fingerade personuppgifter.

hjälp av personuppgifter kan hitta och utsätta en person för brott, förföljelse eller trakasserier. Sekretessmarkeringen är inte ett bindande beslut i en sekretessfråga, utan en *indikation* på att folkbokföringssekretess kan gälla för uppgifterna. Den fungerar alltså som en påminnelse eller varningssignal hos socialtjänsten och andra myndigheter – dit sekretessmarkeringen överförs – om att det finns behov av att göra en noggrann sekretessprövning om personuppgifter begärs ut.²²⁹

I praktiken fungerar det så att Skatteverket registrerar en sekretessmarkering som sen aviseras tillsammans med personuppgifterna till främst myndigheter och andra delar av samhället som får grundläggande personuppgifter från Skatteverkets folkbokföringsverksamhet.²³⁰

Skyddad folkbokföring

En person som av särskilda skäl kan antas bli utsatt för brott, förföljelser eller allvarliga trakasserier på annat sätt kan ansöka hos Skatteverket om att få skyddad folkbokföring.²³¹ Även familjemedlemmar som bor tillsammans med den utsatta personen kan få skyddad folkbokföring.²³² Om syftet med ansökningen är att ge skydd mot den andre vårdnadshavaren får ansökan göras av endast en vårdnadshavare.²³³

Skyddad folkbokföring ger ett starkare skydd än sekretessmarkering. Skyddad folkbokföring innebär att en person folkbokförs på en annan folkbokföringsort än där hen är bosatt.²³⁴ Det innebär i regel att den som behöver skydd i form av skyddad folkbokföring behöver flytta, men det är inget krav för att få skyddad folkbokföring.²³⁵

Skatteverket beviljar vanligtvis skyddad folkbokföring tills vidare.²³⁶

När en person beviljas skyddad folkbokföring finns hens bosättningsadress inte registrerad i folkbokföringsdatabasen. Istället registreras en postbox hos Skatteverket dit hen får sin post. Det framgår dock inte av boxadressen att det är Skatteverket som är mottagare.²³⁷

²²⁹ Se 5 kap. 5 § och 22 kap. 1 § OSL och proposition 2013/14:178 Förstärkt skydd av personuppgifter för hotade och förföljda personer s.13–14 samt prop. 2017/18:145 s. 29–32.

²³⁰ Se prop. 2017/18:145 s. 29 och 76–77.

²³¹ Se 16 § första stycket folkbokföringslagen.

²³² Se 16 § tredje stycket folkbokföringslagen.

²³³ Se 30 § andra stycket folkbokföringslagen.

²³⁴ Se 16 § första stycket folkbokföringslagen.

²³⁵ Se 16 § andra stycket folkbokföringslagen och se skatteverkets webbplats www.skatteverket.se/privat/folkbokforing/skyddadepersonuppgifter.4.18e1b10334ebe8bc80001711.html?q=syddad+folkbokf%C3%B6ring (hämtad 2023-03-27).

²³⁶ Se prop. 2017/18:145 s. 56.

²³⁷ Se prop. 2017/18:145 s. 51.

Förstärkt sekretess för personer med skyddad folkbokföring i mål och ärenden

Om en part i ett mål eller ärende vid domstol eller en annan myndighet – exempelvis socialtjänsten – har skyddad folkbokföring gäller en förstärkt sekretess. Sekretessen omfattar uppgifter som lämnar upplysning om var parten bor, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne kan komma att utsättas för hot eller våld eller lida annat allvarligt men om uppgiften röjs. Detsamma gäller om uppgiften tillsammans med annan uppgift i målet eller ärenden bidrar till sådan upplysning.²³⁸ Sekretessen omfattar inte bara uppgifter som direkt pekar ut var en person är bosatt utan även uppgifter som indirekt eller tillsammans med andra uppgifter i målet eller ärendet kan ge ledning om var en person bor eller vistas, exempelvis uppgifter om var hen arbetar, går i skola eller har sina läkarkontakter.²³⁹

Fingerade personuppgifter

Fingerade personuppgifter är den starkaste och mest ingripande formen av skyddade personuppgifter och beviljas av Polismyndigheten efter en ansökan från den som riskerar att bli utsatt för särskilt allvarlig brottslighet.²⁴⁰

Om en person har blivit beviljad fingerade personuppgifter får hen nya personuppgifter, till exempel ett nytt namn och ett nytt personnummer. Med den nya identiteten kan personen vara öppen med sina ”nya” personuppgifter utan att riskera att bli hittad med hjälp av dem.²⁴¹ Även ett barn, som bor med en vårdnadshavare som fått skyddade personuppgifter för att få skydd mot den andra vårdnadshavaren, kan få skyddade personuppgifter.²⁴²

Att leva med fingerade personuppgifter är en mycket ingripande åtgärd. Personer med fingerade personuppgifter måste fullständigt bryta med det gamla livet till exempel när det gäller arbete, bostad, släkt, vänner och fritid och behöver bygga upp ett helt nytt liv på en annan plats.²⁴³

²³⁸ Se 21 kap. 3 a § OSL.

²³⁹ Se prop. 2017/18:145 s. 92 och 139.

²⁴⁰ Se 1 och 2 §§ lagen (1991:483) om fingerade personuppgifter.

²⁴¹ Se 1 § lagen om fingerade personuppgifter och prop. 2017/18:145 s. 35.

²⁴² Se 4 § lagen om fingerade personuppgifter.

²⁴³ Se prop. 2017/18:145 s. 36.

Läs mer

om sekretessmarkering och skyddad folkbokföring på Skatteverkets webbplats skatteverket.se. Mer information om fingerade personuppgifter finns på Polisens webbplats polisen.se.

Socialtjänsten bör polisanmäla vissa brott mot barn

1

Brott som socialtjänsten bör polisanmäla

Om det i en utredning kommer fram uppgifter om att ett barn kan ha blivit utsatt för brott har socialtjänsten, med stöd av sekretessbrytande regler i OSL, möjlighet att vid vissa brottstyper lämna ut uppgifter till Polismyndigheten eller en åklagarmyndighet.²⁴⁴

Ur AR i SOSFS 2014:6

Om det finns en misstanke om brott mot ett barn enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken eller lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor, bör en polisanmälan skyndsamt göras, såvida det inte strider mot barnets bästa. Om det är oklart huruvida en polisanmälan ska göras, bör polis eller åklagare konsulteras.

Om socialtjänsten misstänker att ett barn har blivit utsatt för brott mot liv och hälsa i 3 kap. BrB, brott mot frihet och frid i 4 kap. BrB eller sexualbrott i 6 kap. BrB bör socialtjänsten skyndsamt gör en polisanmälan, såvida det inte strider mot barnets bästa. Detsamma gäller brott mot lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor.²⁴⁵

Om socialtjänsten är osäker på om det misstänkta brottet omfattas av rekommendationen i det allmänna rådet att anmäla, bör socialtjänsten konsultera polis eller åklagare.²⁴⁶

Exempel på brott mot liv och hälsa som omfattas av rekommendationen är

- mord²⁴⁷

²⁴⁴ Se 10 kap. 21 § OSL och 12 kap. 10 § SoL.

²⁴⁵ Se AR SOSFS 2014:6.

²⁴⁶ Se AR SOSFS 2014:6.

²⁴⁷ 3 kap. 1 § BrB.

- vållande till annans död²⁴⁸
- misshandel²⁴⁹

Exempel på brott mot frihet och frid som omfattas av rekommendationen är

- människohandel²⁵⁰
- barnfridsbrott²⁵¹
- fridskränkning²⁵²
- barnäktenskapsbrott²⁵³
- olaga hot²⁵⁴
- kränkande fotografering²⁵⁵
- olaga integritetsintrång²⁵⁶
- ofredande²⁵⁷
- uppmaning till självmord.²⁵⁸

Exempel på sexualbrott som omfattas av rekommendationen är

- våldtäkt mot barn²⁵⁹
- sexuellt utnyttjande av barn²⁶⁰
- sexuellt övergrepp mot barn²⁶¹
- utnyttjande av barn för sexuell posering²⁶²
- köp av sexuell handling²⁶³
- sexuellt ofredande mot barn.²⁶⁴

²⁴⁸ 3 kap. 7 § BrB.

²⁴⁹ 3 kap. 5 § BrB.

²⁵⁰ 4 kap. 1 a § BrB.

²⁵¹ 4 kap. 3 § BrB.

²⁵² 4 kap. 4 a § BrB.

²⁵³ 4 kap. 4 c § BrB.

²⁵⁴ 4 kap. 5 § BrB.

²⁵⁵ 4 kap. 6 a § BrB.

²⁵⁶ 4 kap. 6 c § BrB.

²⁵⁷ 4 kap. 7 § BrB.

²⁵⁸ 4 kap. 7 a § BrB.

²⁵⁹ 6 kap. 4 § BrB.

²⁶⁰ 6 kap. 5 § BrB.

²⁶¹ 6 kap. 6 § BrB.

²⁶² 6 kap. 8 § BrB.

²⁶³ 6 kap. 9 § BrB.

²⁶⁴ 6 kap. 10 § BrB.

Brott enligt lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor omfattas också av rekommendationen att anmäla. Könsstympning innebär att någon gör ingrepp i de kvinnliga yttre könsorganen i syfte att stympa dessa eller åstadkomma andra bestående förändringar av dem (könsstympning). Det har ingen betydelse om samtycke har lämnats till ingreppet.²⁶⁵ Svensk domstol kan vara behörig att döma för brott enligt lagen även om brottet har begåtts utomlands. Det gäller bland annat om barnet är svensk medborgare eller har hemvist här.²⁶⁶

I sammanhanget kan nämnas att straffskalan för barnpornografibrott, såvida brottet inte är grovt, innebär att socialtjänstens sekretess utgör hinder för att göra en anmälan till polisen.²⁶⁷ I dessa situationer föreligger dock ofta även misstanke om sexualbrott enligt 6 kap. BrB, varför sekretessen ändå bryts. *Läs mer i avsnittet Sekretessbrytande bestämmelser ger möjlighet att lämna ut uppgifter i Del 1.*

Det behöver inte vara klarlagt att barnet utsatts för brott. Socialtjänsten kan göra en polisanmälan även om det inte är klarlagt att det har skett ett brott. Det räcker att socialtjänsten misstänker att barnet har utsatts för ett brott. Socialtjänsten behöver inte heller veta vem som har begått brottet. Att ta reda på om ett brott har begåtts, och i så fall vem som begått det, är polisens uppgift.

En polisanmälan kan bidra till att skydda barnet

JO har, i ett ärende som rörde misstanke om att en förälder förgripit sig sexuellt på sitt barn, bland annat uttalat att ett viktigt skäl för socialtjänsten att göra en polisanmälan vid misstanke om brott av det aktuella slaget är att man därigenom kan bidra till att skydda barnet. Ett annat skäl enligt JO är att man i regel först genom en anmälan till polisen kan få till stånd en tillförlitlig utredning angående brottet. En sådan utredning kan enligt JO många gånger vara en nödvändig förutsättning för att socialtjänsten ska kunna ta ställning till om misstankarna motiverar åtgärder till skydd och hjälp för barnet.²⁶⁸ *Läs om socialtjänstens möjlighet att i vissa situationer avvakta något med att underrätta vårdnadshavare om att en utredning inletts i avsnittet Underrätta den som berörs när utredningen rör ett barn i Del 3.*

²⁶⁵ Se 1 och 2 §§ lagen om förbud mot könsstympning av kvinnor.

²⁶⁶ Se 2 kap. 3 § BrB.

²⁶⁷ Se 16 kap. 10 a § BrB. Straffskalan för barnpornografibrott är fängelse i högst två år. Om brottet är grovt är straffskalan fängelse i lägst ett och högst sex år. En polisanmälan kan då göras med stöd av 10 kap. 23 § § OSL.

²⁶⁸ Se JO 2011/12 s. 426.

En polisanmälan får inte strida mot barnet bästa

Enligt det allmänna rådet bör socialtjänsten polisanmäla brotten om det inte strider mot barnets bästa.²⁶⁹ JO har uttalat att socialtjänsten vid den bedömningen bland annat bör ta hänsyn till barnets behov av skydd, brottets svårighetsgrad, vilken relation barnet har till den misstänkte gärningsmannen och hur barnet skulle reagera om nämnden gör en anmälan. Enligt JO finns det rent allmänt en presumtion för att socialtjänsten ska göra en polisanmälan vid misstanke om att ett litet barn har blivit utsatt för sexuellt övergrepp. När det gäller övergrepp mot barn i de övre tonåren är frågan, enligt JO, inte lika enkel att besvara. Det faktum att barnet är negativt inställd till en polisanmälan utgör enligt JO inte alltid skäl för socialtjänsten att avstå från att göra en anmälan. Socialtjänsten behöver under alla förhållanden göra en egen bedömning vad som är bäst för barnet utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.²⁷⁰ JO har i ett senare beslut uttalat att bedömningen av om vad som är bäst för barnet kan bli olika beroende på bland annat om barnet bor ihop med gärningsmannen och hur barnets relation till den misstänkte gärningsmannen är.²⁷¹

Om socialtjänsten avstår från att polisanmäla bör skälen dokumenteras

Om socialtjänsten har fått kännedom om att ett barn kan ha varit utsatt för ett brott enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken eller ett brott som anges i lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor, men har avstått från att göra en polisanmälan, bör skälen till detta framgå av journalen.²⁷²

²⁶⁹ Se AR i SOSFS 2014:6.

²⁷⁰ Se JO 2011/12 s. 426.

²⁷¹ Se JO 2019/20 s. 493.

²⁷² Se AR till 4 kap. 11 § SOSFS 2014:5.

Vad som bör framgå av en polisanmälan

Ur AR i SOSFS 2014:6

Av en polisanmälan om ett misstänkt brott bör det om möjligt framgå

- när och var det misstänkta brottet uppges ha ägt rum,
- om barnet har uppgivit att han eller hon varit utsatt vid flera tillfällen,
- om det finns någon brottsmisstänkt,
- om nämnden har vidtagit några åtgärder med anledning av det misstänkta brottet, t.ex. en läkarundersökning eller en placering utanför det egna hemmet,
- om barnet eller dess vårdnadshavare har informerats om att en anmälan kommer att göras,
- om den brottsmisstänkte känner till att en anmälan kommer att göras,
- vem som har lämnat den information som ligger till grund för anmälan, och
- vem som har beslutat om anmälan.

En polisanmälan bör göras skriftligt på blanketten ”Anmälan om misstanke om brott riktat mot barn” (bilagan). I brådskande fall kan en muntlig anmälan göras som senare kompletteras med en skriftlig.

Socialtjänsten bör använda blanketten ”Anmälan om misstanke om brott riktat mot barn”, som finns som en bilaga till Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2014:6) om handläggning av ärenden som gäller barn och unga, när man gör en polisanmälan. I brådskande fall kan socialtjänsten inledningsvis göra en muntlig polisanmälan, som senare kompletteras med en skriftlig.²⁷³

²⁷³ Se AR i SOSFS 2014:6.

Socialtjänsten och polisen har olika roller

Socialtjänsten och polisen har olika roller vid misstanke om att ett barn har blivit utsatt för ett brott. Polisen ska utreda om ett brott har begåtts och om så är fallet ställa en gärningsman till svars. Socialtjänstens roll är att, oberoende av om en polisanmälan leder till att en förundersökning inleds eller om polisen lägger ner sin utredning, utreda barnets och familjens situation och barnets behov av skydd eller stöd.²⁷⁴

²⁷⁴ Jfr JO 1996/97 s. 288.

Dokumentation

Handläggning under en utredning ska dokumenteras

I de fall nämnden inleder en utredning som rör ett barn eller en ung person ska handläggningen dokumenteras. Dokumentationen ska utvisa *beslut och åtgärder* som vidtas i ärendet samt *faktiska omständigheter och händelser* av betydelse. Nämnden ska även dokumentera *genomförande* av beslut om stödinsatser, vård och behandling.²⁷⁵ Av förarbetsuttalanden framgår att dokumentationsskyldigheten även omfattar de *bedömningar* som legat till grund för åtgärderna.²⁷⁶ En utgångspunkt för att avgöra hur omfattande dokumentationen behöver vara är att ny personal ska kunna utföra sina arbetsuppgifter med ledning av de uppgifter som tidigare har dokumenterats.²⁷⁷ En annan aspekt att ta hänsyn till när det gäller dokumentation i en barnutredning är att barnet själv kan vilja ta del av händelseförlopp och bedömningar som socialtjänsten gjort avseende barnets situation och behov.

Av de upprättade handlingarna ska det framgå vad som är faktiska omständigheter och händelser av betydelse och vad som är bedömningar. Det ska också framgå när en händelse av betydelse har inträffat och varifrån uppgifterna kommer, vem som upprättat anteckningen och när.²⁷⁸

Hålla samman handlingar i personakter

Handlingar som avser en person, exempelvis ett barn eller en ung person, som är eller har varit aktuell för utredning eller insats ska hållas samman i en personakt.²⁷⁹ Personakten ska innehålla en journal samt upprättade och inkomna handlingar av betydelse för handläggning av ett ärende eller för genomförande och uppföljning av insatser.²⁸⁰ Journalanteckningar och andra handlingar som hör till barnets eller

²⁷⁵ Se 11 kap. 5 § SoL.

²⁷⁶ Se prop. 1996/97:124 s. 182.

²⁷⁷ Jfr JO 1993-03-04, dnr 2139-1992.

²⁷⁸ Se 4 kap. 8 § SOSFS 2014:5.

²⁷⁹ Se 4 kap. 2 § SOSFS 2014:5.

²⁸⁰ Se 4 kap. 6 § SOSFS 2014:5.

den unges personakt ska hållas ordnade så att det bland annat enkelt går att följa och granska handläggningen av ett ärende, åtgärder som vidtas i samband med verkställighet av beslut samt genomförande och uppföljning av insatser.²⁸¹ Om en utredning gäller flera barn ska vart och ett av barnen ha en egen personakt, eftersom en personakt endast ska avse en person.²⁸² Vårdnadshavaren har inte någon egen personakt när socialtjänsten utreder ett barn om inte vårdnadshavaren själv är aktuell hos socialtjänsten i ett eget ärende.

Personakt för barn

I en personakt som rör ett barn ska barnets namn, personnummer och andra kontaktuppgifter framgå. Personakten ska även innehålla uppgifter om vem som är barnets vårdnadshavare eller särskilt förordnad vårdnadshavare. I personakten ska det också finnas uppgifter om förälder som har rätt till umgänge med barnet utan att vara barnets vårdnadshavare. Om en god man har förordnats för barnet enligt lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn ska personakten innehålla namn och kontaktuppgifter till den gode mannen. Om barnet saknar svenskt personnummer, ska personakten i stället innehålla födelsedata, samordningsnummer eller andra uppgifter som gör det möjligt att dokumentera uppgifter om barnet utan risk för att barnet förväxlas med någon annan person. Uppgifterna ska hållas uppdaterade.²⁸³ Personakten ska även innehålla andra uppgifter såsom behov av tolk och om barnet har skyddade personuppgifter.²⁸⁴

Handlingar som hör till personakter behöver inte registreras (diarieföras)

En handling är allmän om den förvaras hos en myndighet och är att anse som inkommen till eller upprättad hos myndigheten.²⁸⁵ Huvudregeln är att allmänna handlingar ska registreras (och diarieföras) så snart de har kommit in till eller upprättats hos en myndighet om de omfattas av sekretess.²⁸⁶

För socialnämnder gäller ett undantag från registreringskyldighe-

²⁸¹ Se 4 kap. 7 § SOSFS 2014:5.

²⁸² Se 4 kap. 3 § första stycket SOSFS 2014:5.

²⁸³ Se 4 kap. 4 § SOSFS 2014:5.

²⁸⁴ Se 4 kap. 5 § SOSFS 2014:5.

²⁸⁵ Se 2 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen, TF.

²⁸⁶ Se 5 kap. 1 och 2 §§ OSL.

ten för handlingar som hör till enskildas personakter.²⁸⁷ Handlingen läggs då i personakten. Om det inte finns någon personakt sedan tidigare och handlingen är av sådant slag att det omedelbart uppkommer ett ärende som ska utredas, behöver handlingen inte heller registreras. Handlingen fogas då till den personakt som nämnden lägger upp i samband med att ärendet uppkommer.

Anmälningar som inte leder till att en utredning inleds

När en anmälan inte leder till att en utredning inleds är det inte givet var beslutet ska dokumenteras utan en fråga som nämnden själv får ta ställning till.

Om barnet redan har en personakt hos nämnden, bör beslutet att inte inleda en utredning *antingen* dokumenteras i personakten *eller* antecknas på eller i anslutning till den inkomna eller upprättade handling som låg till grund för förhandsbedömningen.²⁸⁸ JO har i ett ärende bedömt att nämnden, när en utredning inte inleddes, borde ha lagt handlingarna till personakten.²⁸⁹

Om barnet inte redan har en personakt, bör beslutet att inte inleda en utredning antecknas på eller i anslutning till den inkomna eller upprättade handlingen som låg till grund för nämndens förhandsbedömning.²⁹⁰ Uppgifter i en anmälan innehåller vanligtvis uppgifter som omfattas av sekretess. Handlingen behöver då diarieföras. I praktiken sker det ofta genom att handlingen diarieförs i kronologisk ordning i en pärm för handlingar som inte lett till något ärende hos nämnden.²⁹¹

Dokumentera fortlöpande

Åtgärder som vidtas vid handläggning av ett ärende eller vid genomförande eller uppföljning av en insats ska fortlöpande och utan oskäligt dröjsmål dokumenteras i journalen. Detsamma gäller faktiska omständigheter och händelser av betydelse för handläggningen av ett ärende eller för genomförandet eller uppföljningen av en insats.²⁹² JO har vid flera tillfällen uttalat att det inte räcker med att de uppgifter som inhämtats under en utredning sammanställs när utredningen är

²⁸⁷ Se 2 § offentlighets och sekretessförordningen (2009:641).

²⁸⁸ Se AR till 5 kap. 2 § SOSFS 2014:5.

²⁸⁹ Se JO:s beslut den 18 juni 2008 dnr 1923-2007.

²⁹⁰ Se AR till 5 kap. 2 § SOSFS 2014:5.

²⁹¹ Jfr JO 1998-12-18, dnr 1998-3500 och prop. 2012/13:10 s. 57.

²⁹² Se 4 kap. 9 § första och andra styckena SOSFS 2014:5.

slutförd.²⁹³ En tillfredsställande dokumentation är en förutsättning för att den som ärendet rör ska kunna följa ärendets handläggning. Dokumentationen säkerställer vidare ärendets handläggning om den ordinarie handläggaren är frånvarande, tryggar nämndens underlag för olika beslut och ger möjlighet till granskning av ärendets handläggning i efterhand.²⁹⁴

Läs mer

om dokumentation vid handläggning av ärenden samt vid genomförande och uppföljning av insatser i Handläggning och dokumentation – handbok för socialtjänsten.

²⁹³ Se t.ex. JO 2008-02-05, dnr 4592-2006, JO 2006/07 s. 284 och JO 2017/18 s.332.

²⁹⁴ Se JO 2017/18 s. 332.

Del 2

Aktualisera och förhandsbedöma

Aktualisera	93
Ett ärende kan aktualiseras på olika sätt	93
Ansökan om bistånd	95
En utredning ska alltid inledas	95
Vem som kan ansöka om bistånd	95
Vad en ansökan ska innehålla	97
Handlägga ansökan	97
Anmäla	101
Vissa är anmälningsskyldiga	101
Bekräfta att anmälan tagits emot	101
Omedelbar skyddsbedömning	102
Inga formella krav på en anmälan	103
Information på annat sätt	106
Kännedom på annat sätt än genom anmälan eller ansökan	106
Förhandsbedöma	109
Förhandsbedömning – en bedömning av om en utredning ska inledas	109
Förhandsbedömning efter en anmälan	110
När förhandsbedömningen leder till att en utredning inte inleds	118

Aktualisera

Ett ärende kan aktualiseras på olika sätt

11 kap. 1 § SoL

Socialnämnden ska utan dröjsmål inleda utredning av vad som genom ansökan, anmälan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden.

2

Ett ärende som rör ett barn eller en ung person kan aktualiseras hos socialnämnden genom:

- en ansökan om bistånd
- en anmälan
- att socialtjänsten får information om barnet eller den unge på annat sätt.²⁹⁵

Om det som kommit till socialnämndens kännedom kan föranleda någon åtgärd av nämnden ska nämnden inleda en utredning utan dröjsmål.²⁹⁶ Enligt förarbetsuttalanden framgår att ”åtgärder” närmast avser insatser på individnivå, det vill säga utrednings-, stöd- och behandlingsinsatser.²⁹⁷ *Läs mer i kapitlet Förhandsbedöma i Del 2.*

Dokumentera ansökan, anmälan och information på annat sätt

Dokumentationen av en ansökan eller anmälan ska innehålla uppgifter om

- vad saken gäller,
- vem eller vilka som uppgifterna avser,

²⁹⁵ Se 11 kap. 1 § SoL.

²⁹⁶ Se 11 kap. 1 § SoL.

²⁹⁷ Se prop. 1996/97:124 s. 100.

- vem som har lämnat uppgifterna såvida de inte har lämnats anonymt,
- när och hur uppgifterna har lämnats till nämnden, och
- namn och befattning eller titel på den som har tagit emot uppgifterna.²⁹⁸

Av dokumentationen ska det också framgå vilka andra uppgifter av betydelse för saken som har lämnats till nämnden.²⁹⁹

Uppgifter som har kommit till nämndens kännedom på annat sätt än genom en ansökan eller anmälan och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden enligt 11 kap. 1 § SoL ska också dokumenteras enligt de två föregående styckena.³⁰⁰

För att undvika missförstånd bör det framgå av dokumentationen att nämnden har kontrollerat med uppgiftslämnaren att muntliga uppgifter har uppfattats korrekt.³⁰¹

²⁹⁸ Se 5 kap. 1 § första stycket SOSFS 2014:5.

²⁹⁹ 5 kap. 1 § andra stycket SOSFS 2014:5.

³⁰⁰ Se 5 kap. 1 § tredje stycket SOSFS 2014:5.

³⁰¹ Se AR till 5 kap. 1 § SOSFS 2014:5.

Ansökan om bistånd

En utredning ska alltid inledas

En ansökan om bistånd i form av en specifik insats eller individuellt behovsanpassat stöd ska prövas i sak. Därför ska en ansökan alltid leda till att socialnämnden utan dröjsmål inleder en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL.³⁰² Den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt har rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrigt.³⁰³ En ansökan om bistånd kan avse stöd och hjälp till ett barn eller en ung person i en akut situation eller för att på kort eller lång sikt förändra en situation.

Av 11 kap. 2 § SoL framgår att socialnämnden vid en utredning av om nämnden behöver ingripa till ett barns skydd eller stöd får konsultera sakkunniga samt i övrigt ta de kontakter som behövs för bedömningen av behovet av insatser.³⁰⁴

När en utredning påbörjas på grund av en ansökan följer det av förarbetsuttalanden att det är naturligt att den sökande ges ett större inflytande över hur utredningen ska bedrivas.³⁰⁵

Vem som kan ansöka om bistånd

Vårdnadshavare kan ansöka om bistånd till sitt barn

En vårdnadshavare har, oavsett barnets ålder, rätt att ansöka om stöd eller hjälp för sitt barn. Om barnet har två vårdnadshavare behöver i regel båda ansöka eller samtycka till en ansökan.³⁰⁶

³⁰² Jfr 11 kap. 1 § SoL och proposition 2012/13:10 Stärkt stöd och skydd för barn och unga s. 55.

³⁰³ 4 kap. 1 § första stycket SoL.

³⁰⁴ Se 11 kap. 2 § första stycket SoL.

³⁰⁵ Se prop. 1996/97:124 s. 110 och 180.

³⁰⁶ Jfr 6 kap. 11 och 13 §§ FB.

Socialnämndens kan besluta om vissa åtgärder när den andre vårdnadshavaren inte samtycker

I vissa fall kan socialnämnden efter ansökan från en av vårdnadshavarna besluta om att en åtgärd får vidtas, exempelvis att barnet får en kontaktperson, trots att den andre vårdnadshavare inte samtycker till det. För att socialtjänsten ska kunna fatta ett sådant beslut krävs att det är till barnets bästa.³⁰⁷ I det ligger att det finns ett påtagligt och tydligt behov av insatsen i det enskilda fallet.³⁰⁸ *Läs mer om när det är möjligt i kapitlet Vissa åtgärder kan vidtas med samtycke från endast den ena vårdnadshavaren i Del 5.*

Barn under 15 år företräds av vårdnadshavaren

Ett barn som inte fyllt 15 år kan inte ansöka om en insats på egen hand. Barnet företräds då av en ställföreträdare, i regel av sin vårdnadshavare.³⁰⁹ Även om ett barn som inte fyllt 15 år på egen hand kan göra en formell ansökan, finns det inget som hindrar att barn som är yngre än 15 år kontaktar socialtjänsten och berättar om sin situation. Socialtjänstens egna iakttagelser eller den information barnet ger kan leda till att socialtjänsten behöver inleda en utredning för att utreda barnets behov av skydd eller stöd.³¹⁰

Barn som fyllt 15 år kan ansöka om bistånd på egen hand

Barn som har fyllt 15 år har rätt att själv föra sin egen talan i mål och ärenden enligt SoL.³¹¹ Det innebär att de kan ansöka om bistånd från socialtjänsten på egen hand och att deras ansökan ska prövas i sak. Socialtjänsten behöver dock hämta in vårdnadshavarens inställning till ansökan under utredningen.³¹²

³⁰⁷ Se 6 kap. 13 a § FB.

³⁰⁸ Se proposition 2011/12:53 Barns möjlighet att få vård s. 25-27.

³⁰⁹ Se 6 kap. 2 § första stycket FB och 2 § Lgeb. Jfr 11 kap. 10 § andra stycket SoL.

³¹⁰ Jfr 11 kap.1 och 2 §§ SoL.

³¹¹ Se 11 kap. 10 § andra stycket SoL.

³¹² Jfr JO 1989/90 s. 219 och RÅ 83 2:18.

För barn som har fyllt 12 år får socialnämnden besluta om öppna insatser även utan vårdnadshavarens samtycke, om det är lämpligt och barnet begär eller samtycker till det.³¹³ *Läs mer om det i avsnittet Barn som fyllt 12 år kan få öppna insatser utan samtycke från vårdnadshavaren.*

Vad en ansökan ska innehålla

Det finns inga formella krav på hur en ansökan ska vara utformad, den kan vara muntlig eller skriftlig. Det går också att använda digitala tjänster för att inleda ett ärende.³¹⁴

Av förvaltningslagen framgår att en ansökan ska innehålla uppgifter om den enskildes identitet (vem som ansöker) och kontaktuppgifter till denne. Det ska även framgå vad ärendet gäller och vad sökanden vill att socialtjänsten ska göra. Vidare ska det framgå vilka omständigheter som ligger till grund för ansökan, om det inte är uppenbart obehövt.³¹⁵ Om ansökan är ofullständig eller oklar ska socialtjänsten inom ramen för sin allmänna serviceskyldighet genom råd och upplysningar hjälpa den som gjort ansökan att klargöra ansökan.³¹⁶

En allmän förfrågan

Socialtjänsten behöver skilja på om en person som kontaktar socialtjänsten vill göra en ansökan eller om det handlar om en allmän förfrågan. Om syftet med kontakten är oklar behöver socialtjänsten fråga personen om personen vill göra en ansökan eller inte. JO har uttryckt att om det inte är helt klart att den som kontaktat socialtjänsten bara vill få upplysningar ska begäran uppfattas som en ansökan om bistånd som ska avgöras i ett beslut.³¹⁷

Handlägga ansökan

När ett ärende har aktualiserats genom en ansökan är utgångspunkten att utredningen ska bedrivas i samråd med den som gjort ansökan. Utredningen ska genomföras med respekt för den enskildes självbe-

³¹³ Se 3 kap 6 a § andra och tredje styckena samt 3 kap. 6 b § tredje stycket SoL

³¹⁴ Se prop. 2016/17:180 s. 305.

³¹⁵ Se 19 § FL.

³¹⁶ Se 6 § andra stycket och 20 § första stycket FL och prop. 2016/17:180 s. 306.

³¹⁷ Se JO 1997/98 s. 347.

stämmanderätt och integritet.³¹⁸ Av förarbetena till bestämmelserna i SoL framgår att utredningen ska ges den omfattningen att den kan leda till ett sakligt och korrekt beslut.³¹⁹ En utredning till stöd eller skydd för ett barn ska inte heller göras mer omfattande än vad som är motiverat av omständigheterna i ärendet.³²⁰

Tidsfrist för utredningen

När en utredning rör ett barns skydd eller stöd framgår det av SoL att utredningen ska bedrivas skyndsamt och vara slutförd senast inom fyra månader.³²¹ Bestämmelsen om utredningstidens längd gäller oavsett om ärendet har aktualiserats genom en anmälan, en ansökan eller på nämndens eget initiativ.³²² För att socialnämnden ska få förlänga utredningstiden krävs särskilda skäl.³²³ Nämnden behöver då fatta ett beslut och ange en ny tidsfrist inom vilken utredningen ska vara klar.³²⁴ Det innebär att utredningen inte får förlängas tills vidare.

När utredningen rör en ung person, det vill säga någon som fyllt 18 men inte 21 år, finns inte någon bestämmelse i SoL som anger hur länge en utredning kan vara öppen. Av FL följer dock att ett ärende ska handläggas så enkelt, snabbt och kostnadseffektivt som möjligt utan att rättssäkerheten eftersätts.³²⁵ Vad som menas med ”så snabbt som möjligt” kan inte anges generellt utan blir en bedömning i varje enskilt ärende.

Inhämta uppgifter

Vid en ansökan om bistånd hämtar socialnämnden in uppgifter till grund för beslutet från den som har gjort ansökan. Nämnden får i regel inte hämta in uppgifter från någon utomstående, en person eller en myndighet, om sökanden inte vill det.³²⁶

Vid en utredning av om socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd har socialtjänsten enligt 11 kap. 2 § SoL möjlighet att ta de kontakter man behöver för bedömningen av behovet av insatser. Av förarbetsuttalanden framgår att när utredningen påbörjas på grund av ansökan från föräldrarna eller i situationer när vårdnadsha-

³¹⁸ Jfr 1 kap. 1 § tredje stycket SoL.

³¹⁹ Se prop. 1979/90:1 del A s. 562.

³²⁰ Se 11 kap. 2 § SoL och prop. 2012/13:10 s. 56.

³²¹ Se 11 kap. 2 § första och andra styckena SoL.

³²² Se prop. 1996/97:124 s. 110 och 180.

³²³ Se 11 kap. 2 § andra stycket SoL.

³²⁴ Se prop. 1996/97:124 s.180.

³²⁵ Se 9 § första stycket FL.

³²⁶ Jfr 26 kap. 1 § OSL.

varens lämplighet som förälder inte är ifrågasatt, är det naturligt att vårdnadshavaren ges ett större inflytande över hur utredningen ska bedrivas.³²⁷

Motivering av beslut

Om socialnämnden kommer fram till att sökanden har ett behov som ska tillgodoses genom socialtjänsten, ska nämnden fatta beslut om bistånd med stöd av 4 kap. 1 § SoL. Beslutet ska dokumenteras.³²⁸ Ett beslut som kan antas påverka någons situation på ett inte obetydligt sätt ska enligt FL innehålla en klargörande motivering, om det inte är uppenbart obehövligt. Motiveringen ska innehålla uppgifter om vilka föreskrifter (regler) som har tillämpats och vilka omständigheter som har varit avgörande för myndighetens ställningstagande.³²⁹ För att det inte ska råda någon tvekan om vad nämnden har beslutat i ett ärende om bistånd har JO, innan den nya FL trädde ikraft, påtalat att det av beslutsmeningen behöver framgå vad ansökan gäller, om beslutet innebär bifall eller avslag på ansökan, vad som beviljas, enligt vilket lagrum beslutet fattas och om beslutet innehåller några förbehåll.³³⁰ Om socialnämnden beslutar att avslå en ansökan, helt eller delvis, har sökanden möjlighet att överklaga avslagsbeslutet till förvaltningsdomstolen.³³¹

Om ansökan återtas

Om den som ansökt om bistånd återkallar sin ansökan ska socialnämnden i regel avskryva ärendet från vidare handläggning.³³²

När det gäller barn som kan vara i behov av skydd eller stöd har nämnden ett långtgående utredningsansvar. En utredning kan då genomföras oberoende av vårdnadshavarens eller barnets, om barnet fyllt 15 år, inställning.³³³ Detsamma gäller om en ung person kan ha ett vårdbehov som behöver tillgodoses med stöd av LVU eller LVM.³³⁴

³²⁷ Se prop. 1996/97:124 s. 110 och 180.

³²⁸ Se 31 § FL.

³²⁹ Se 32 § första stycket FL.

³³⁰ Se JO 2013/14 s. 424.

³³¹ Se 16 kap. 3 § första stycket.

³³² Jfr En ny förvaltningslag (SOU 2010:29) s. 357.

³³³ Se 1 § andra stycket LVU och prop. 2012/13:10 s. 55.

³³⁴ Se 1 § tredje stycket LVU och 2 § LVM.

Läs mer

om hur en ansökan ska handläggas och dokumenteras i Handläggning och dokumentation – handbok för socialtjänsten.

Anmäla

Vissa är anmälningsskyldiga

Vissa verksamheter och de som arbetar där är skyldiga enligt 14 kap. 1 § SoL att anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett *barn* far illa. För andra är det en rekommendation som följer av 14 kap. 1 c § SoL. Någon motsvarande generell anmälningsskyldighet eller rekommendation att anmäla finns inte när det gäller *unga*. Men myndigheter som i sin verksamhet regelbundet kommer i kontakt med missbrukare är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de får kännedom om att någon, oavsett ålder, kan antas vara i behov av vård enligt LVM. Myndigheter inom hälso- och sjukvården har inte samma anmälningsskyldighet enligt LVM.³³⁵ Däremot ska en läkare genast göra anmälan till socialnämnden, om hen i sin verksamhet kommer i kontakt med någon som kan antas vara i behov av omedelbart omhändertagande eller vård enligt LVM och läkaren bedömer att den enskilde inte kan beredas tillfredsställande vård eller behandling inom hälso- och sjukvården.³³⁶

Bekräfta att anmälan tagits emot

När en anmälan som rör ett barn eller en ung person har kommit in bör socialnämnden informera den som har gjort anmälan om att anmälan tagits emot och av vem.³³⁷ En bekräftelse gör det tydligt för den som har anmält att uppgifterna har inkommit till socialnämnden. Om en anmälan görs anonymt, bör nämnden be anmälaren att återkomma vid ett senare angivet tillfälle för att svara på kompletterande frågor vid behov.³³⁸ Nämnden bör kontrollera med anmälaren att muntliga uppgifter som har antecknats av nämnden uppfattats korrekt.³³⁹

³³⁵ Se 6 § första stycket andra meningen LVM.

³³⁶ Se 6 §1 LVM.

³³⁷ Se AR till 11 kap. 1 § SoL SOSFS 2014:6.

³³⁸ AR till 11 kap. 1 § SoL SOSFS 2014:6.

³³⁹ AR till 11 kap. 1 § SoL SOSFS 2014:6.

Omedelbar skyddsbedömning

11 kap. 1 a § första stycket SoL

När en anmälan enligt 1 § rör barn eller unga ska socialnämnden genast göra en bedömning av om barnet eller den unge är i behov av omedelbart skydd. En sådan bedömning ska dokumenteras.

När en anmälan kommer in till socialnämnden ska nämnden *genast* göra en bedömning av om *barnet eller den unge* är i behov av omedelbart skydd.³⁴⁰ Skyddsbedömningen ska göras *samma dag* som anmälan kommer in, eller senast nästa dag om anmälan kom in sent på dagen.³⁴¹ Det gäller oavsett på vilket sätt anmälan kom in till nämnden. Enligt förarbetsuttalanden bör informationen i anmälan i normalfallet ge tillräcklig information för bedömningen av behovet av omedelbart skydd. I andra fall kan socialtjänsten behöva ta kontakt med den som berörs av anmälan och eventuellt den som gjort anmälan för att kunna bedöma behovet av skydd. Skyddsbedömningen kan leda till att en utredning behöver inledas omgående.³⁴² Exempel på när en utredning behöver inledas omgående är när ett barn eller en ung person behöver omhändertas omedelbart.

Socialnämnden ska, om det inte finns synnerliga skäl, fatta beslut om att inleda eller inte inleda en utredning senast inom fjorton dagar efter det att anmälan kommit in när anmälan rör ett barn eller en ung person.³⁴³ *Läs om vad som kan utgöra synnerliga skäl i avsnittet Förhandsbedömning efter en anmälan i Del 2.*

Bedöm omedelbart behov av skydd även när det kommer in en anmälan under en utredning

Socialnämnden ska genast göra en bedömning av om ett barn eller en ung person är i behov av omedelbart skydd när det kommer in en anmälan.³⁴⁴ Det innebär att nämnden ska göra en omedelbar skydds-

³⁴⁰ Se 11 kap. 1 a § första stycket SoL.

³⁴¹ Se prop. 2012/13:10 s. 60.

³⁴² Se prop. 2012/13:10 s. 60.

³⁴³ Se 11 kap. 1 a § SoL.

³⁴⁴ Se 11 kap. 1 a § första stycket SoL.

bedömning även när nämnden redan har inlett en utredning och det kommer in en ny anmälan som rör barnet eller den unge.

Dokumentera bedömningen av omedelbart skydd

Bedömningen av om barnet eller den unge är i behov av omedelbart skydd ska dokumenteras.³⁴⁵ Dokumentationen av en omedelbar skyddsbedömning enligt 11 kap. 1 a § SoL ska innehålla uppgifter om

- vilken bedömning som har gjorts av barnets eller den unges behov av omedelbart skydd,
- vilka faktiska omständigheter och händelser av betydelse som ligger till grund för nämndens bedömning,
- när bedömningen har gjorts, och
- namn och befattning eller titel på den som har gjort bedömningen.³⁴⁶

Inga formella krav på en anmälan

Det finns inte några formella krav på hur en anmälan ska göras. Anmälan kan göras muntligt eller skriftligt. JO har dock uttalat att anmälningsskyldiga enligt 14 kap. 1 § SoL bör anmäla oro för ett barn skriftligen med hänsyn till de ingripande åtgärder av socialnämnden som den kan medföra. I brådskande fall kan anmälan göras muntligt för att sedan bekräftas skriftligt i efterhand.³⁴⁷

Om anmälaren är anonym

Myndigheter och yrkesverksamma som är anmälningsskyldiga kan inte göra en orosanmälan anonymt. Det finns däremot inget hinder i lagstiftningen för att den som inte är anmälningsskyldig, som en granne eller släkting, gör en anmälan utan att uppge sitt namn.³⁴⁸

Socialnämnden kan inte avfärda en anmälan bara för att den är anonym. Det är själva innehållet i anmälan som är avgörande för hur nämnden ska hantera den. JO har uttalat att det ligger i sakens natur att en anonym anmälan måste behandlas med särskild försiktighet.³⁴⁹

³⁴⁵ Se 11 kap. 1 a § första stycket SoL.

³⁴⁶ Se 5 kap. 4 § SOSFS 2014:5.

³⁴⁷ Se t.ex. JO 1992/93 s. 341.

³⁴⁸ Se JO 2010/11 s. 318.

³⁴⁹ Se t.ex. JO 2002/03 s. 229 och JO 2015/16 s. 377.

Ur handläggningssynpunkt skiljer sig inte en anonym anmälan från andra anmälningar på annat sätt än att man inte vet vem som har gjort anmälan.

Socialtjänsten ska inte efterforska identiteten

Utgångspunkten är att socialtjänsten inte ska forska efter eller dra slutsatser om vem som har gjort en anmälan om anmälaren inte uppger sitt namn. Anmälaren bör inte heller pressas att uppge sitt namn.³⁵⁰

Även om socialtjänsten i princip inte ska forska efter vem som har gjort en anonym anmälan kan det, enligt JO, inte helt uteslutas att det skulle kunna finnas fall där socialtjänsten rimligen måste få efterforska vem anmälaren är. Men det förutsätter att förhållandena som beskrivs i den anonyma anmälan är av sådant slag att det närmast är fråga om en nödsituation. Det är enligt JO endast i sådana mycket speciella fall som en efterforskning bör kunna försvaras, till exempel om åtgärden är oundgängligen nödvändig för att tillgodose ett barns omedelbara behov av skydd.³⁵¹

En anmälares identitet kan i regel inte hemlighållas

Socialtjänsten kan i regel inte hemlighålla identiteten på en privatperson som gjort en anmälan, och som lämnat sitt namn eller andra omständigheter som gör att identiteten kan avslöjas för den som anmälan rör. Det beror på att den som är part i ett ärende i regel har rätt till insyn i allt material som ligger till grund för ett beslut.³⁵² Socialtjänsten kan därför inte lova att en anmälare som uppgivit sin identitet får vara anonym. En anmälare får räkna med att uppgifterna kan komma att lämnas ut till den som anmälan rör. Det kan till exempel bli fallet om någon skickar en anmälan via mail där anmälares namn finns i e-postadressen. Även om anmälaren i mailet önskar att vara anonym behöver socialtjänsten handskas med uppgifterna som att anmälaren är känd.

Sekretesskydd för anmälare i vissa fall

I vissa fall kan uppgiften om vem som gjort en anmälan till socialnämnden hemlighållas för den anmälan gäller.³⁵³ Det gäller dock inte när en myndighet eller deras anställda gör en anmälan i tjänsten.³⁵⁴

³⁵⁰ Jfr JO 1978/79 s. 167 och JO 2010/11 s. 318.

³⁵¹ JO 2010/11 s. 318.

³⁵² Se 10 § FL och 10 kap. 3 § OSL. Se även 26 kap. 5 § OSL.

³⁵³ Se 26 kap. 5 § OSL.

³⁵⁴ Se JO 1983/84 s. 231, 1984/85 s. 272 och 1992/93 s. 319.

Det krävs starka skäl för att inte lämna ut en uppgift om vem som gjort en anmälan till den anmälan rör. Sekretessen gäller bara om det kan antas att fara uppkommer för att den som har lämnat uppgiften eller någon närstående till denne utsätts för våld eller lider annat allvarligt men om uppgiften röjs.³⁵⁵ Sekretesskyddet avser inte bara själva namnet utan även andra uppgifter som gör att anmälarens identitet röjs.³⁵⁶

Om den som anmälan rör begär att få veta vem som gjort anmälan ska socialtjänsten med beaktande av regler om sekretess ta ställning till om man kan lämna ut anmälarens identitet. Det gäller oavsett om anmälaren bett om att få vara anonym eller inte.³⁵⁷ Om socialtjänsten beslutar att en uppgift om en anmälares identitet inte ska lämnas ut kan den som får avslag på sin begäran överklaga det beslutet till domstol.³⁵⁸

Dokumentera anmälan

Dokumentation av en anmälan ska innehålla uppgifter om:

- vad saken gäller,
- vem eller vilka som uppgifterna avser,
- vem som har lämnat uppgifterna (om de inte har lämnats anonymt),
- när och hur uppgifterna har lämnats till nämnden, och
- namn och befattning eller titel på den som har tagit emot uppgifterna.³⁵⁹

Av dokumentationen ska det också framgå vilka andra uppgifter av betydelse för saken som har lämnats till nämnden.³⁶⁰

För att undvika missförstånd bör det framgå av dokumentationen att nämnden har kontrollerat med uppgiftslämnaren att muntliga uppgifter har uppfattats korrekt.³⁶¹

³⁵⁵ Se 26 kap. 5 § OSL.

³⁵⁶ Se 26 kap. 5 § OSL samt JO 2012-11-06, dnr 4151-2011 och JO 2005/06 s. 446.

³⁵⁷ Se t.ex. JO 2015/16 s. 639. Angående sekretessprövning vid utlämnande av uppgift se 6 kap. OSL och 26 kap. 5 § OSL.

³⁵⁸ Se 6 kap. 7 § OSL.

³⁵⁹ Se 5 kap. 1 § första och tredje styckena SOSFS 2014:5.

³⁶⁰ 5 kap. 1 § andra stycket SOSFS 2014:5.

³⁶¹ Se AR till 11 kap. 1 § SoL i SOSFS 2014:6.

Information på annat sätt

Kännedom på annat sätt än genom anmälan eller ansökan

Socialnämnden kan få kännedom om ett barns eller en ung persons situation på annat sätt än genom en anmälan eller en ansökan.³⁶² Vilken typ av information det kan handla om och från vem informationen kommer varierar. Information på annat sätt leder ibland, men inte alltid, till att en utredning inleds direkt.

Exempel på information på annat sätt är när

- socialnämnden gör egna iakttagelser
- en annan myndighet begär ett yttrande från socialnämnden
- Migrationsverket anvisar en kommun för ett ensamkommande barn
- polisen översänder en underrättelse till socialnämnden.

Socialnämndens egna iakttagelser

Ett ärende kan uppkomma efter iakttagelser som görs inom socialnämndens egen verksamhet. När det gäller barns behov av skydd kan det exempelvis uppmärksammas i ärenden som rör våld i nära relation, föräldrars missbruksproblematik eller ekonomiskt bistånd. Den aktuella verksamheten är då skyldig att vidarebefordra uppgifterna om barn som är i behov av skydd eller stöd till den enhet inom nämnden som ansvarar för den sociala barn- och ungdomsvården. Det rör sig då i formell mening inte om någon anmälan, eftersom nämnden i princip inte kan anmäla till sig själv. Om nämndens ansvar för socialtjänsten har fördelats på två eller flera olika nämnder och barn- och ungdomsvården organisatoriskt placerats inom en nämnd föreligger istället anmälningsskyldighet mellan nämnderna. Socialtjänsten har även anmälningsskyldighet till socialnämnden i en annan kommun.³⁶³

Iakttagelser kan göras inom ramen för nämndens myndighetsutövning. Socialnämnden kan till exempel ha fått in en anmälan om ett visst barn där även syskon eller andra barn i familjen har behov av skydd. *Läs om förhandsbedömning i kapitlet Förhandsbedöma i Del 2.*

³⁶² Se 11 kap. 1 § första stycket SoL.

³⁶³ Se prop. 2012/13:10 s. 45. Se även JO 1993/94 s. 264.

En annan myndighet begär ett yttrande

När andra myndigheter begär att socialnämnden ska yttra sig, och nämnden är skyldig att göra det, ska nämnden alltid inleda en utredning. Det gäller oavsett om den enskilde vill medverka i utredningen eller inte.³⁶⁴ Ett exempel är när en undersökningsledare eller åklagare begär ett yttrande om ett barn som är misstänkt för brott.³⁶⁵ Ett annat exempel är när Kriminalvården begär ett yttrande angående om det är till barnets bästa att en intagen får ha sitt spädbarn hos sig på anstalten.³⁶⁶ Ytterligare ett exempel är när en domstol begär att nämnden ska yttra sig i frågor som gäller adoption, vårdnad, boende eller umgänge.³⁶⁷

När Migrationsverket har anvisat en kommun för ett ensamkommande barn

När Migrationsverket anvisar en kommun för ett ensamkommande asylsökande barn, ska socialnämnden inleda en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL om barnets behov.³⁶⁸

Migrationsverket kan även göra en anmälan till socialnämnden för att myndigheten känner oro för ett ensamkommande barn. Då behöver socialnämnden ta ställning till om en utredning ska inledas eller inte. *Läs om förhandsbedömning i kapitlet Förhandsbedöma i Del 2.*

Underrättelser från polisen

Polismyndigheten ska fortlöpande samarbeta med myndigheterna inom socialtjänsten och snarast underrätta dessa om förhållanden som bör föranleda någon åtgärd av dem.³⁶⁹ Socialnämnden ska även underrättas när ett barn är misstänkt för brott som har fängelse i straffskalan.³⁷⁰ Polisen ska också underrätta socialnämnden om ett barn har gripits, anhållits eller häktas eller om en så kallad bevistalan inlett beträffande ett barn som misstänks för att ha begått ett brott före 15 års ålder.³⁷¹ Utifrån innehållet i underrättelsen behöver socialnämnden ta ställning till om en utredning ska inledas eller inte.

³⁶⁴ Se prop. 1979/80:1 Del A s. 399–401.

³⁶⁵ Se 11 § LUL.

³⁶⁶ Se 2 kap. 5 § fängelselagen (2010:610) och 11 § fängelseförordningen (2010:2010) samt prop. 2009/10:135 En ny fängelse- och häkteslagstiftning s. 127.

³⁶⁷ Se 4 kap. 14 § och 6 kap. 19 § FB.

³⁶⁸ Jfr proposition 2005/06:46 Mottagande av ensamkommande barn s. 20.

³⁶⁹ Se 6 § andra stycket polislagen.

³⁷⁰ Se 6 och 34 §§ första stycket 1 LUL och prop. 2009/10:105 s. 35.

³⁷¹ Se 6 § andra stycket och 34 § första stycket 2 LUL.

Polismyndigheten har även en skyldighet att anmäla oro för barn enligt 14 kap. 1 § SoL.

När det gäller unga finns inte några generella regler om att polisen ska underrätta eller göra socialnämnden uppmärksam på att en ung person misstänks för att ha begått ett brott. Däremot ska polisen underrätta socialnämnden om tid och plats för förhör med en ung person som inte fyllt 20 år, när det finns anledning att anta att ett ingripande från socialnämnden kan bli aktuellt.³⁷² Även här behöver socialnämnden ta ställning till om nämnden ska inleda utredning eller inte. *Läs om förhandsbedömning i kapitlet Förhandsbedöma i Del 2.*

Läs mer

om underrättelser från polisen och hur socialtjänsten ska handlägga dessa i Barn och unga som begår brott – handbok för socialtjänsten.

Dokumentera uppgifterna

Uppgifter som har kommit till nämndens kännedom på annat sätt än genom en ansökan, begäran eller anmälan och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden enligt 11 kap. 1 § SoL ska dokumenteras. Dokumentation ska innehålla uppgifter om

- vad saken gäller,
- vem eller vilka som uppgifterna avser,
- vem som har lämnat uppgifterna (om de inte har lämnats anonymt),
- när och hur uppgifterna har lämnats till nämnden, och
- namn och befattning eller titel på den som har tagit emot uppgifterna.³⁷³

Av dokumentationen ska det också framgå vilka andra uppgifter av betydelse för saken som har lämnats till nämnden.³⁷⁴

För att undvika missförstånd bör det framgå av dokumentationen att nämnden har kontrollerat med uppgiftslämnaren att muntliga uppgifter har uppfattats korrekt.³⁷⁵

³⁷² Se 16 § FuK.

³⁷³ Se 5 kap. 1 § första och tredje styckena SOSFS 2014:5.

³⁷⁴ 5 kap. 1 § andra stycket SOSFS 2014:5.

³⁷⁵ Se AR till 11 kap. 1 § SoL i SOSFS 2014:6.

Förhandsbedöma

Förhandsbedömning – en bedömning av om en utredning ska inledas

11 kap. 1 § första stycket SoL

Socialnämnden ska utan dröjsmål inleda utredning av vad som genom ansökan, anmälan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden.

Om det som har kommit till socialnämndens kännedom kan föranleda någon åtgärd av nämnden, är nämnden skyldig att inleda utredning.³⁷⁶ Enligt förarbetsuttalanden framgår att ”åtgärder” närmast avser insatser på individnivå, det vill säga utrednings-, stöd- och behandlingsinsatser.³⁷⁷ Utredningen klarlägger om barnet eller den unge har behov av någon åtgärd. Står det redan från början klart att nämnden inte kan eller bör vidta några åtgärder framgår det av förarbetsuttalanden att nämnden inte bör inleda en utredning.³⁷⁸

En ansökan om bistånd i form av en specifik insats eller individuellt behovsanpassat stöd ska prövas i sak och leder därför alltid till att nämnden ska inleda en utredning.³⁷⁹ I andra fall behöver nämnden bedöma om en utredning ska inledas eller inte. En sådan bedömning kallas för förhandsbedömning.³⁸⁰

³⁷⁶ Se 11 kap. 1 § första stycket SoL.

³⁷⁷ Se prop. 1996/97:124 s. 100.

³⁷⁸ Se prop. 1979/80:1 Del A s. 562.

³⁷⁹ Jfr 11 kap. 1 § SoL och proposition 2012/13:10 Stärkt stöd och skydd för barn och unga s. 55.

³⁸⁰ Se prop. 2012/13:10 s. 57.

Inga utredningsåtgärder inom ramen för en förhandsbedömning

Eftersom syftet med förhandsbedömningen är att bedöma om en utredning ska inledas eller inte ska socialnämnden inte vidta några utredningsåtgärder under förhandsbedömningen. Nämnden får till exempel inte hämta in uppgifter från någon utomstående. Då anses en utredning vara inledd.³⁸¹

Socialnämndens möjligheter att inleda utredning påverkas av om informationen gäller ett barn eller en ung person. *Läs om detta i avsnittet Möjligheten att inleda utredning skiljer sig åt när det gäller barn respektive unga i Del 3.*

Förhandsbedömning efter en anmälan

Fatta beslut senast inom 14 dagar

11 kap. 1 a § andra stycket SoL

Beslut att inleda eller inte inleda utredning ska, om det inte finns synnerliga skäl, fattas inom fjorton dagar efter det att anmälan har kommit in. Ett sådant beslut behöver dock inte fattas om det redan pågår en utredning om det barn eller den unge som anmälan avser.

När en anmälan som rör ett barn eller en ung person har kommit in till socialnämnden ska nämnden fatta ett formellt beslut om att inleda eller inte inleda utredning inom fjorton dagar.³⁸² Det är allvaret i situationen som avgör hur snabbt socialnämnden behöver fatta beslutet. Av förarbetsuttalanden framgår att det i normalfallet bör ta kortare tid än fjorton dagar och att nämnden i vissa fall bör fatta beslut omgående. Om en förhandsbedömning drar ut på tiden mer än nödvändigt kan det få allvarliga konsekvenser för det enskilda barnet då hen kan vara i behov av omedelbart skydd.³⁸³

³⁸¹ Se t.ex. JO 1995/96 s. 312, JO 2010/11 s. 353 och JO 2015/16 s. 377.

³⁸² Se 11 kap. 1 a § andra stycket SoL.

³⁸³ Se prop. 2012/13:10 s. 59.

Vid synnerliga skäl kan tidsfristen förlängas

Om det finns synnerliga skäl kan tidsfristen för förhandsbedömning-
en förlängas.³⁸⁴ Ett exempel på synnerliga skäl kan vara när social-
tjänsten behöver synkronisera utredningsarbetet med polisens förhör
med en ung lagöverträdare, där polisen behöver hålla förhöret innan
socialtjänsten inleder sin utredning. Det kan också handla om att so-
cialtjänsten trots ansträngningar inte får kontakt med ett barns familj.
Här avgör dock allvaret i de uppgifter som framkommer i anmälan
om det går att avvakta med att inleda en utredning.³⁸⁵

Möjligheten att förlänga tidsgränsen ska tolkas restriktivt. Organi-
satoriska skäl, arbetsanhopning eller bristande resurser för hantering
av anmälningar är inte skäl för att förlänga tiden. Socialtjänsten behö-
ver därför organisera mottagandet av anmälningar på ett sådant sätt
att de kan handläggas skyndsamt.³⁸⁶

Om det redan pågår en utredning

Om det redan pågår en utredning om ett barn eller en ung person och
det kommer in en (ny) anmälan rörande barnet eller den unge, behö-
ver socialnämnden inte fatta ett (nytt) beslut om att inleda eller inte
inleda utredning.³⁸⁷ Däremot ska nämnden genast göra en bedömning
av om barnet eller den unge är i behov av omedelbart behov av skydd
när anmälan kommer in. Bedömningen av om barnet eller den unge
är i behov av omedelbart skydd ska dokumenteras.³⁸⁸

Anmälningssmöte

14 kap. 1 a § SoL

Socialnämnden bör erbjuda barnet, vårdnadshavaren och den
som gjort anmälan enligt 1 § ett möte om det med hänsyn till
barnets bästa är lämpligt.

När anmälan har gjorts av någon som är *anmälningsskyldig* bör
socialnämnden bjuda in barnet, vårdnadshavaren och den som gjort

³⁸⁴ 11 kap. 1 a § andra stycket SoL.

³⁸⁵ Se prop. 2012/13:10 s. 60.

³⁸⁶ Se prop. 2012/13:10 s. 60.

³⁸⁷ Se 11 kap. 1 a § andra stycket SoL.

³⁸⁸ Se 11 kap. 1 a § första stycket SoL.

anmälan till ett så kallat anmälningsmöte förutsatt att det är lämpligt med hänsyn till barnets bästa.³⁸⁹ Anmälningsmötet bör hållas inom samma tidsgräns som gäller för förhandsbedömningen, det vill säga inom 14 dagar efter det att anmälan har kommit in.³⁹⁰

Syftet med mötet är att uppmärksamma barnets situation och att ta vara på anmälarens engagemang och kompetens.³⁹¹ Att ha ett möte tillsammans med anmälaren ger en möjlighet att diskutera svårigheter runt barnet. Det kan öppna för att barnet kan få stöd från flera håll. Om familjen redan har en pågående kontakt med socialtjänsten kan det vara lämpligt att innan mötet komma överens med familjen om vilken information som anmälaren kan få ta del av. Genom att få samtycke från vårdnadshavaren och barnet, eller annars ha stöd i sekretessbrytande bestämmelser, kan även uppgifter som är skyddade av sekretess lämnas under mötet.³⁹²

Det är frivilligt för barnet, vårdnadshavaren och den som gjort anmälan att delta i mötet.³⁹³ För att de ska kunna ta ställning till om de vill delta eller inte behöver de få information om syftet med mötet och att det är frivilligt.³⁹⁴

I vissa situationer kan det vara olämpligt med ett möte

Det finns vissa situationer där det är olämpligt att ha ett anmälningsmöte. Exempel på sådana situationer kan enligt förarbetena vara

- när anmälan rör misstanke om att barnet utsatts för våld, övergrepp eller något annat brott av någon närstående
- när anmälan rör hedersrelaterat våld eller förtryck
- när socialtjänsten har annan information som gör mötesformen olämplig.³⁹⁵

³⁸⁹ Se 14 kap. 1 a § SoL.

³⁹⁰ Se 14 kap. 1 a § SoL och prop. 2012/13:10 s. 51.

³⁹¹ Se prop. 2012/13:10 s. 51 och 136.

³⁹² Jfr prop. 2012/13:10 s. 51.

³⁹³ Se prop. 2012/13:10 s. 136.

³⁹⁴ Jfr prop. 2012/13:10 s. 51 och 136 samt 11 kap. 10 § SoL.

³⁹⁵ Se prop. 2012/13:10 s. 50.

Vad bedömningen grundar sig på när anmälan rör oro för ett barn

Utgå från anmälan och nämndens tidigare kännedom

Av JO-beslut framgår att socialnämnden i första hand ska grunda sin bedömning av om en utredning ska inledas eller inte utifrån

- innehållet i anmälan³⁹⁶
- nämndens tidigare kännedom om den eller de anmälan rör; till exempel uppgifter i en personakt eller tidigare anmälningar.³⁹⁷

Kontakt med anmälare om anmälan behöver förtydligas

I förarbeten nämns att den information som finns i anmälan i normalfallet borde vara tillräcklig för att socialnämnden ska kunna bedöma om en utredning ska inledas eller inte.³⁹⁸ Socialstyrelsen har dock i sin kartläggning av anmälningar om barn som far illa eller misstänks fara illa erfarit att informationen i skriftliga anmälningar i vissa fall är knapphändig och inte tillräcklig för att kunna ta ställning till om en utredning ska inledas eller inte; till exempel om det inte framgår vilket barn anmälan gäller eller om det är oklart varför anmälaren misstänker att barnet far illa.³⁹⁹ Socialtjänsten kan då behöva ta kontakt med anmälaren för att få ett förtydligande. En sådan kontakt i syfte att förtydliga anmälan innebär inte att en utredning inleds.

Inga kontakter med utomstående

Som framgått tidigare är en förhandsbedömning en bedömning av om en utredning ska inledas eller inte. Socialnämnden ska därför inte vidta några utredningsåtgärder under förhandsbedömningen.⁴⁰⁰ En utredning anses inledd när socialnämnden hämtar in uppgifter från utomstående; till exempel från en enskild person eller från en annan myndighet.⁴⁰¹

Kontakt med barnet

Under förhandsbedömningen får socialnämnden enligt JO ta kontakt med det barn anmälan rör, informera barnet om innehållet i anmälan

³⁹⁶ Se t.ex. JO 2012/13 s. 274 och JO 2016/17 s. 519.

³⁹⁷ Se t.ex. JO 2012/13 s. 274, JO 2015/16 s. 377 och JO 2016/17 s. 519.

³⁹⁸ Se prop. 2012/13: 10 s. 59.

³⁹⁹ Se Anmälningar om barn som far illa eller misstänks fara illa 2021 – Uppföljning och analys av utvecklingen, Socialstyrelsen 2022 s. 26.

⁴⁰⁰ Se t.ex. JO 1995/96 s. 312, JO 2015/16 s. 377 och JO 2016/17 s. 519.

⁴⁰¹ Se t.ex. JO 2012/13 s. 274.

och ge barnet möjlighet att bemöta uppgifterna.⁴⁰² Det finns inget krav enligt SoL att socialnämnden ska prata med barnet under förhandsbedömningen, men nämnden kan behöva överväga det. IVO har erfarenhet att utredningar i vissa fall inte inleds på grund av att nämnden förlitar sig på föräldrarnas berättelse utan att ha kontakt med barnet under förhandsbedömningen. Genom att även prata med, eller observera, barnet under förhandsbedömningen kan nämnden enligt IVO få ett bättre underlag för att bedöma om en utredning ska inledas eller inte.⁴⁰³ Socialnämnden behöver vara lyhörd för om barnet vill ha med sig någon som stöd, och även informera barnet om denna möjlighet. Om samtalet rör frågor eller uppgifter som omfattas av sekretess får socialtjänsten lösa det från fall till fall.⁴⁰⁴ Beslutar nämnden att inte inleda en utredning och barnet inte kommit till tals under förhandsbedömningen ska nämnden dokumentera anledningen till det.⁴⁰⁵ *Läs om barns rätt till relevant information, rätten att komma till tals och rätten till återkoppling i avsnittet Barns rätt till delaktighet i Del 3.*

Läs mer

Att samtala med barn – kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården och Kallelser till barn i socialtjänsten – Stödmaterial och exempel.

Om vårdnadshavaren inte samtycker till att socialtjänsten samtalar med barnet under förhandsbedömningen

Till skillnad mot vad som gäller när en utredning är inledd finns det under förhandsbedömningen ingen bestämmelse i SoL som ger socialtjänsten en uttrycklig rätt att samtala med ett barn om vårdnadshavaren inte ger sitt samtycke.⁴⁰⁶ JO har dock uttalat att en sådan möjlighet finns. Men det förutsätter att barnet har uppnått en sådan ålder och mognad att barnet själv kan bestämma om sin medverkan. Om barnet däremot inte har nått en sådan ålder och mognad behöver vårdnadshavaren samtycka till att socialtjänsten talar barnet. Om barnet har två vårdnadshavare krävs samtycke från båda.⁴⁰⁷

⁴⁰² Se JO 2010/11 s. 353.

⁴⁰³ Jfr Skyddsnätet som inte får brista. Socialtjänstens hantering av orosanmälningar för barn och unga – anmälningar som inte har lett till utredning s. 13 och 16, IVO (2015).

⁴⁰⁴ Jfr prop. 2012/13:10 s. 42.

⁴⁰⁵ Se 5 kap. 2 § andra stycket SOSFS 2014:5.

⁴⁰⁶ Jfr 11 kap. 10 § tredje stycket SoL.

⁴⁰⁷ Jfr 6 kap. 11 och 13 §§ FB och se JO 2016/17 s. 519.

I ett ärende som JO uttalade sig i var barnen knappt 15 år respektive drygt 12 år gamla. Mot bakgrund av barnens ålder menade JO att det var rimligt att utgå från att de själva kunde bestämma om de ville tala med utredarna eller inte. Vårdnadshavarnas samtycke var därför enligt JO inte en förutsättning för att socialtjänsten skulle få höra barnen under förhandsbedömningen.⁴⁰⁸ Ett annat ärende rörde en flicka som var två år gammal. Socialtjänsten hade endast inhämtat samtycke från den ena vårdnadshavaren innan de pratade med flickan. JO riktade kritik mot socialtjänstens agerande då det var uppenbart att flickan, på grund av sin ålder, inte kunde ta ställning till om hon ville tala med socialtjänsten. För att socialtjänsten skulle få prata med flickan hade båda vårdnadshavarna behövt lämna sitt medgivande till samtalet.⁴⁰⁹

Kontakt med barnets vårdnadshavare

Det finns ingen lagreglerad skyldighet för socialnämnden att i samband med att en orosanmälan kommer in kontakta barnets vårdnadshavare. Det är först om nämnden inleder en utredning som nämnden är skyldig att underrätta vårdnadshavaren.⁴¹⁰ Omfattningen av det beslutsunderlag som krävs för att nämnden ska kunna ta ställning till om en utredning ska inledas eller inte beror enligt JO främst på innehållet i anmälan.⁴¹¹ Av JO-beslut framgår att socialnämnden inom ramen för en förhandsbedömning har möjlighet att ta kontakt med vårdnadshavaren om anmälan motiverar det, upplysa om innehållet i anmälan och ge vårdnadshavaren tillfälle att bemöta uppgifterna.⁴¹² Hur nämnden ska ta en sådan kontakt under förhandsbedömningen blir en bedömning från fall till fall. Vid den bedömningen har enligt JO bland annat tidigare kännedom om familjen och karaktären på de uppgifter som lämnats betydelse. I vissa fall kan det vara tillräckligt att per brev kalla vårdnadshavaren till ett möte. I andra fall kan en telefonkontakt vara lämpligare för att antingen direkt kunna samtala med vårdnadshavaren eller för att boka in ett möte; vid förvaltningen eller efter överenskommelse i hemmet. Enligt JO kan det även förekomma situationer där det finns skäl för socialtjänsten att oanmält söka vårdnadshavaren i dennes bostad. Oavsett hur nämnden tar

⁴⁰⁸ Se JO 2016/17 s. 519.

⁴⁰⁹ Se JO 2019-08-26, dnr 8456-2017.

⁴¹⁰ Se JO 1999/2000 s. 238 och 11 kap. 2 § tredje stycket SoL.

⁴¹¹ Se JO 2010/11 s. 353.

⁴¹² Se t.ex. JO 1999/2000 s. 238 och JO 2010/11 s. 353.

kontakt med vårdnadshavaren, måste den ske med respekt för den enskildes integritet.⁴¹³

Om socialnämnden anser att det är motiverat att kontakta barnets vårdnadshavare och barnet har två vårdnadshavare bör nämnden enligt JO i regel informera båda vårdnadshavarna om anmälan. För det fall vårdnadshavarna inte bor tillsammans finns det enligt JO inget som hindrar att nämnden inledningsvis kontaktar den vårdnadshavare som barnet bor hos. Beroende på vilka uppgifter som kommer fram behöver nämnden ta ställning till om även den andra vårdnadshavaren bör höras för att säkerställa att nämnden får ett tillräckligt underlag för att ta ställning till om en utredning ska inledas eller inte. Om en sådan kontakt inte anses nödvändig för nämndens bedömning, bör nämnden ändå – om inte särskilda skäl föranleder annat – underrätta den andra vårdnadshavaren om den inkomna anmälan.⁴¹⁴

Hembesök i syfte att få kontakt med vårdnadshavaren

Ett hembesök eller en annan individuellt inriktad uppsökande åtgärd ses i regel som en inledd utredning.⁴¹⁵ JO har dock uttalat att det kan vara aktuellt att söka upp vårdnadshavaren i hemmet under förhandsbedömningen om socialnämnden inte kan etablera kontakt på annat sätt. En förutsättning för att nämnden ska få åka hem till vårdnadshavaren oanmält inom ramen för en förhandsbedömning är dock att hembesöket sker i syfte att få kontakt med vårdnadshavaren. Om syftet med hembesöket är att kontrollera hemförhållanden anser JO att nämnden har inlett en utredning.⁴¹⁶

⁴¹³ Se JO 2015/16 s. 377.

⁴¹⁴ Se JO 2010/11 s. 353.

⁴¹⁵ Se prop. 1979/80:1 del A s. 400 och JO 2020/21 s. 470.

⁴¹⁶ Se JO 2015/16 s. 377 och JO 2020/21 s. 470. Jfr prop. 1979/80:1 s. 400.

Återkoppling till anmälaren

14 kap. 1 b § SoL

Socialnämnden får informera den som gjort anmälan enligt 1 § om att utredning har inletts, inte har inletts eller redan pågår. Sådan information ska på begäran lämnas till anmälaren om det med hänsyn till omständigheterna inte är olämpligt att göra detta.

Ur AR till 14 kap. 1 b § SoL i SOSFS 2014:6

Om anmälan gäller ett barn, bör socialnämnden informera anmälaren om möjligheten till återkoppling om huruvida en utredning har inletts, inte har inletts eller redan pågår.

När den som gjort anmälan är *anmälningsskyldig* har socialnämnden möjlighet att utan hinder av sekretess lämna ut information om att nämnden har inlett en utredning, inte har inlett en utredning eller att en utredning om barnet redan pågår.⁴¹⁷ Nämnden bör informera anmälaren om denna möjlighet.⁴¹⁸ Om anmälaren begär sådan information ska nämnden lämna ut den om det inte är olämpligt att göra detta med hänsyn till omständigheterna.⁴¹⁹

Med samtycke från vårdnadshavaren och barnet kan socialnämnden även lämna ut annan information till anmälaren, till exempel att utredningen har avslutats utan insats eller att insatser har beviljats.⁴²⁰

Ibland kan det vara olämpligt att lämna ut information

Om socialnämnden bedömer att det är olämpligt att lämna ut informationen till anmälaren ska den inte lämnas ut.⁴²¹ I förarbetena nämns som exempel att det kan vara olämpligt att anmälaren får kännedom om att en utredning inletts före vårdnadshavaren. Ett annat exempel som nämns är om ett utlämnande av uppgiften antas kunna leda till att insatser försenas eller försvåras om informationen lämnas ut, och därmed får till följd att barnets möjlighet att få nödvändigt skydd och stöd försämrats.⁴²²

⁴¹⁷ Se 14 kap. 1 b § SoL och 26 kap. 9 a § OSL.

⁴¹⁸ Se AR till 14 kap. 1 b § SoL SOSFS 2014:6.

⁴¹⁹ Se 14 kap. 1 b § SoL och 26 kap. 9 a § OSL.

⁴²⁰ Jfr 26 kap. 1, 10 kap. 1 och 12 kap. 2 §§ OSL.

⁴²¹ Se 14 kap. 1 b § SoL.

⁴²² Se prop. 2012/13:10 s. 53 och 138.

När förhandsbedömningen leder till att en utredning inte inleds

Av förarbetsuttalanden framgår att om det från början klart framgår att socialnämnden inte kan eller bör vidta några åtgärder ska nämnden inte inleda någon utredning.⁴²³ Om nämnden kommer fram till att en utredning inte ska inledas ska nämnden fatta ett formellt beslut om att inte inleda utredning.⁴²⁴ Ett beslut om att inte inleda en utredning kan inte överklagas.⁴²⁵

Socialnämnden har ingen lagreglerad skyldighet att kontakta en vårdnadshavare om nämnden inte inleder en utredning efter att ha tagit emot en anmälan.⁴²⁶ Skyldigheten att underrätta den som berörs av en anmälan inträder först när nämnden fattat beslut om att inleda en utredning.⁴²⁷ Utifrån vårdnadshavarens ansvar för barnets personliga angelägenheter, samt rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter, kan det ändå vara motiverat att vårdnadshavaren får del av relevanta uppgifter om barnet.⁴²⁸ Om det finns två vårdnadshavare bör båda informeras.⁴²⁹

Beakta uppgifter hos nämnden innan beslut tas att inte inleda utredning

11 kap. 1 a § SoL

När en anmälan enligt 1 § rör barn eller unga ...//...

AR till 11 kap. 1 a § andra stycket SoL i SOSFS 2014:6

Innan socialnämnden beslutar om att inte inleda en utredning bör uppgifter som finns i förekommande personakt beaktas. Även tidigare inkomna anmälningar hos den egna nämnden bör beaktas, om det är möjligt.

⁴²³ Se prop. 1979/80:1 Del A s. 562.

⁴²⁴ Se 11 kap. 1 a § andra stycket SoL.

⁴²⁵ Jfr 16 kap. 3 § SoL.

⁴²⁶ Jfr 11 kap. 2 § tredje stycket SoL och JO 2010/11 s. 353.

⁴²⁷ Se 11 kap. 2 § tredje stycket SoL och JO 2010/11 s. 353.

⁴²⁸ Jfr 6 kap. 2 och 11 §§ FB och prop. 1988/89:67 s. 36.

⁴²⁹ Se JO 2010/11 s. 353.

Om det redan finns en personakt hos socialnämnden bör nämnden beakta de uppgifter som finns där innan man fattar beslut om att inte inleda en utredning. Nämnden bör även beakta tidigare anmälningar, om det är möjligt.⁴³⁰

Dokumentera beslutet och skälen för att inte inleda utredning

Om socialnämnden efter en förhandsbedömning beslutat att inte inleda en utredning enligt SoL, ska det dokumenteras med uppgifter om

- att en utredning inte inleds,
- skälen för nämndens beslut,
- datum för beslutet, och
- namn och befattning eller titel på den som har fattat beslutet.⁴³¹

När en anmälan inte leder till en utredning är det inte givet var socialnämnden ska dokumentera beslutet om att inte inleda en utredning. Det är en fråga som nämnden själv får ta ställning till. Om barnet redan *har* en personakt, bör nämnden *antingen* dokumentera beslutet i personakten *eller* anteckna det på, eller i anslutning till, den inkomna eller upprättade handlingen som låg till grund för förhandsbedömningen.⁴³² Om barnet *inte* redan har en personakt, bör beslutet antecknas på eller i anslutning till den inkomna eller upprättade handlingen som låg till grund för nämndens förhandsbedömning.⁴³³ Eftersom handlingen då inte läggs in i en personakt ska handlingen diarieföras. I praktiken sker det ofta genom att handlingarna diarieförs i kronologisk ordning i en eller flera pärmar för handlingar som inte lett till något ärende hos nämnden.⁴³⁴

⁴³⁰ Se AR till 11 kap. 1 a § andra stycket SoL SOSFS 2014:6.

⁴³¹ Se 5 kap. 2 § första stycket SOSFS 2014:5.

⁴³² Se AR till 5 kap. 2 § SOSFS 2014:5.

⁴³³ Se AR till 5 kap. 2 § SOSFS 2014:5.

⁴³⁴ Jfr prop. 2012/13:10 s. 57.

Om ett barn inte kommit till tals ska anledningen till det framgå

Om förhandsbedömningen gäller ett barn, och barnet inte själv har kommit till tals, ska anledningen till det dokumenteras när nämnden beslutat att inte inleda en utredning.⁴³⁵ Barnets uppfattning om sin situation är betydelsefull för socialnämndens bedömning av om en utredning ska inledas eller inte.⁴³⁶

⁴³⁵ Se 5 kap. 2 § andra stycket SOSFS 2014:5.

⁴³⁶ Jfr 11 kap. 10 § SoL, barnkonventionen artikel 12.2 och Skyddsnetet som inte får brista Socialtjänstens hantering av orosanmälningar för barn och unga – anmälningar som inte har lett till utredning s. 13 och 16, IVO (2015).

Del 3

Utredda

Inleda utredning	123
Socialnämndens skyldighet att inleda utredning.....	123
Underrätta den som berörs när utredningen rör ett barn	125
Delaktighet.....	129
Rätten till delaktighet under en utredning	129
Barns rätt till delaktighet	129
Barns möjligheter att påverka.....	132
Dokumentera barns och ungas delaktighet.....	133
Planera en utredning	135
Planera hur utredningen ska genomföras	135
Planera en utredning som rör ett barn	136
Inhämta information	139
Anpassa utredningen efter omständigheterna.....	139
Behov av skydd kan behöva övervägas vid flera tillfällen.....	139
Samverkan under en utredning	140
Tidsfrist för utredningen	141
Nämndens möjlighet att ta kontakter	143
Inhämta information från barnet	146
Inhämta information från vårdnadshavaren	152
Hembesök som ett led i utredningen	152
Inhämta information från andra i ett ärende som rör ett barn	154
Hämta in uppgifter från misstanke- och belastningsregistren under utredningen	156
Bedöma behov	158
Att bedöma behov.....	158
Standardiserade bedömningsmetoder	159
Metodguide för socialt arbete	160
Att avgöra vad som är barnets bästa	160
Insats under en utredning	164
När barnet flyttar under en utredning	165

Inleda utredning

Socialnämndens skyldighet att inleda utredning

11 kap. 1 § första stycket SoL

Socialnämnden ska utan dröjsmål inleda utredning av vad som genom ansökan, anmälan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden.

3

Socialnämndens utredningsskyldighet gäller oavsett om uppgifterna har kommit in genom en ansökan, en anmälan eller på något annat sätt.⁴³⁷ Vad som i det enskilda fallet föranleder socialnämnden att inleda en utredning får avgöras från fall till fall.⁴³⁸ Bestämmelsen tar inte bara sikte på socialnämndens verksamhet som regleras i SoL utan även ärenden rörande åtgärder som regleras i annan lagstiftning, exempelvis LVU. Är nämnden skyldig att vidta en åtgärd, är den också skyldig att genomföra en utredning. Utredningsbestämmelsen aktualiseras därför i en rad olika situationer. Med utredning avses all den verksamhet som syftar till att göra det möjligt för nämnden att fatta beslut i ett ärende hos nämnden.⁴³⁹ Utredningar som gäller barn som kan behöva skydd bör enligt förarbetena ha högsta prioritet inom socialtjänsten.⁴⁴⁰ Av JO-uttalanden framgår att resursbrist inte är ett skäl att inte utreda. Inom socialtjänsten måste det finnas ett rimligt utrymme för att genomföra även mer komplicerade eller omfattande utredningar.⁴⁴¹

⁴³⁷ Se 11 kap. 1 § SoL.

⁴³⁸ Se JO 1995/96 s. 313.

⁴³⁹ Se prop. 1979/80:1 Del A s. 562.

⁴⁴⁰ Se prop. 1996/97:124 s. 110.

⁴⁴¹ Se JO 1978/79 s. 167.

Möjligheten att inleda utredning skiljer sig åt när det gäller barn respektive unga

Socialnämndens möjlighet att inleda en utredning skiljer sig åt beroende på om den gäller ett barn eller en ung person, det vill säga en person som fyllt 18 men inte 21 år.

När det gäller barn som kan vara i behov av skydd eller stöd har socialnämnden ett långtgående utredningsansvar och kan inleda och genomföra en utredning oberoende av vårdnadshavarens eller barnets inställning.⁴⁴² Bestämmelsen i 11 kap. 2 § SoL ger då socialnämnden en möjlighet att ta de kontakter som nämnden behöver för att kunna bedöma behovet av insatser.

När det gäller en ung person kan socialnämnden i regel inte inleda någon utredning eller vidta några åtgärder om den unge inte vill ha någon hjälp.⁴⁴³ Det finns dock situationer när socialtjänsten måste agera oberoende av om den unge samtycker eller inte. Så är fallet om den unge behöver vårdas enligt LVU eller LVM.⁴⁴⁴

Dokumentera beslutet att inleda utredning

Om förhandsbedömningen leder till ett beslut att inleda en utredning ska detta dokumenteras i journalen. Även datum för beslutet samt namn och befattning eller titel på den som har fattat beslutet ska dokumenteras.⁴⁴⁵

⁴⁴² Se 11 kap. 2 § första stycket SoL och prop. 2012/13:10 s. 55.

⁴⁴³ Jfr prop. 2012/13:10 s. 55.

⁴⁴⁴ Se 1 § LVU och 4 § LVM.

⁴⁴⁵ 5 kap. 3 § första stycket SOSFS 2014:5.

Underrätta den som berörs när utredningen rör ett barn

11 kap 2 § första och tredje stycket SoL

Vid en utredning av om socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd eller stöd ...//...

Den som berörs av en sådan utredning ska, om inte särskilda skäl talar mot det, genast underrättas om att en utredning har inletts.

§

3

Om socialnämnden inleder en utredning av ett barns behov av skydd eller stöd ska den som berörs, om inte särskilda skäl talar mot det, genast underrättas.⁴⁴⁶ Av förarbetsuttalanden framgår att det inte får råda något tvivel om att en utredning pågår. Nämnden ska även informera om sina avsikter med att bedriva utredningen.⁴⁴⁷

Ett barns vårdnadshavare är i egenskap av ställföreträdare alltid part i en utredning som rör barnet. Om barnet har två vårdnadshavare är de båda parter i ärendet och nämnden ska då se till att båda vårdnadshavarna får information om beslutet. Det gäller även om vårdnadshavarna inte bor tillsammans.⁴⁴⁸ Enligt JO har nämnden inte någon skyldighet att underrätta en förälder som inte är vårdnadshavare.⁴⁴⁹

Om barnet har fyllt 15 år ska även barnet bli underrättad om att nämnden har inletts en utredning.⁴⁵⁰ Barn som inte fyllt 15 år företräds av en ställföreträdare, i regel en vårdnadshavare.⁴⁵¹ Det innebär att nämnden inte har någon skyldighet att underrätta barn under 15 år om att man har inletts en utredning. Barn har dock rätt att få relevant information när en åtgärd rör dem. De ska också få möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör dem.⁴⁵² Nämnden behöver därför i varje enskilt ärende ta ställning till om, och i så fall hur, ett barn som inte fyllt 15 år ska få information om att en utredning har inletts.

⁴⁴⁶ Se 11 kap. 2 § SoL.

⁴⁴⁷ Jfr prop. 1996/97:124 s. 110.

⁴⁴⁸ Se JO 2021-04-12, dnr 1546–2020 och JO 2004/05 s. 205.

⁴⁴⁹ Se JO 2004/05 s. 205.

⁴⁵⁰ Jfr 11 kap. 2 § tredje stycket och 10 § andra stycket SoL. Se även prop. 2012/13:10 s. 57 och JO 2021-04-12, dnr 1546–2020.

⁴⁵¹ Se 6 kap. 2 § FB.

⁴⁵² Jfr 11 kap. 10 § första stycket SoL.

Ge information i samband med underrättelsen

AR till 11 kap. 2 § tredje stycket SoL SOSFS 2014:6

När den som berörs av en utredning underrättas om att en sådan har inletts bör information ges om

- anledningen till utredningen,
- vad en utredning innebär, och
- handläggarens namn och kontaktuppgifter.

Den som berörs bör även få förslag på tid för ett första samtal eller möte för att planera utredningen.

Utöver att informera den som berörs av utredningen om att nämnden har inletts en utredning, bör information ges om anledningen till att utredningen har inletts samt vad en utredning innebär. Vidare bör den som berörs av utredningen få namn och kontaktuppgifter till handläggaren samt förslag på tid för ett första samtal eller möte för att planera utredningen.⁴⁵³

Dokumentera underrättelsen

När beslutet att inleda en utredning gäller ett barn, ska dokumentationen innehålla uppgifter om när och på vilket sätt barnets vårdnadshavare har underrättats om att nämnden har inletts en utredning. Det ska också framgå om och i så fall när och på vilket sätt barnet har underrättats.⁴⁵⁴

Om det finns särskilda skäl kan nämnden avvakta med att underrätta vårdnadshavaren

Socialnämnden kan inte undanhålla för vårdnadshavaren att den beslutat att inleda en utredning som rör barnet. Men om det finns särskilda skäl kan nämnden vänta något med att informera vårdnadshavaren om att den har inletts en utredning.⁴⁵⁵ Det får dock inte bli fråga om någon längre tid som vårdnadshavaren hålls ovetande om en

⁴⁵³ Se AR till 11 kap. 2 § tredje stycket SoL SOSFS 2014:6.

⁴⁵⁴ Se 5 kap. 3 § andra stycket SOSFS 2014:5.

⁴⁵⁵ Se 11 kap 2 § tredje stycket SoL och prop. 2012/13:10 s. 61–62.

pågående utredning.⁴⁵⁶ Nämnden kan inte heller avvakta med att fatta beslut om att inleda en utredning för att på så sätt kringgå kravet på underrättelse.⁴⁵⁷

Avväga barnets rätt till integritet och vårdnadshavarens rätt till insyn

Socialnämnden behöver göra en bedömning i varje enskilt fall om det finns särskilda skäl att avvakta med att informera en vårdnadshavare om att nämnden inlett en utredning. Av förarbetsuttalanden framgår att nämnden ska göra den bedömningen utifrån en avvägning mellan barnets rätt till integritet och vårdnadshavarens rätt till insyn för att kunna ta sitt ansvar som vårdnadshavare.⁴⁵⁸

Frågan om man kan avvakta med att underrätta vårdnadshavaren uppstår enligt förarbetena vanligtvis när det gäller äldre barn. Föräldrabalkens regler om barns ökade beslutskompetens i takt med stigande ålder och mognad talar då för en lyhördhet för barnets önskemål. När det gäller yngre barn kan det finnas situationer när socialtjänsten behöver ett visst rådrum för att tillsammans med det berörda barnet planera kontakten med vårdnadshavaren och överväga det eventuella behov av skydd som kan uppstå i och med att informationen om inledd utredning når föräldrarna. Så kan vara fallet när vårdnadshavaren eller någon annan närstående är misstänkt för övergrepp mot barnet och polisutredningen befinner sig i ett känsligt läge. I en sådan situation kan det även finnas ett behov av att samordna polisens och socialtjänstens utredningar. En annan situation som omnämns i förarbetena är när barnet självt är misstänkt för att ha begått ett brott och det kan innebära ett stort men för brottsutredningen om vårdnadshavaren underrättas.⁴⁵⁹

Ytterligare ett skäl att avvakta med att underrätta vårdnadshavaren kan enligt förarbetsuttalanden vara önskemål från barnet själv. Barnet kan ha vänt sig till socialtjänsten och berättat om förhållanden i hemmet som föranleder en utredning, men barnet motsätter sig att föräldrarna kontaktas. Det skulle enligt förarbetena exempelvis kunna handla om barn som rymmer eller kastas ut hemifrån eller situationer där någon har blivit utsatt för hedersrelaterat våld. I dessa lägen kan socialtjänsten behöva tala med personer i barnets professionella

⁴⁵⁶ Se prop. 2012/13:10 s. 61 och JO 2013/14 s. 414.

⁴⁵⁷ Se JO 2012/13 s. 274.

⁴⁵⁸ Se prop. 2012/13:10 s. 62.

⁴⁵⁹ Se prop. 2012/13:10 s. 62.

nätverk, ha ytterligare samtal med barnet och i särskilt allvarliga fall planera för hur skyddet av barnet ska utformas innan vårdnadshavaren informeras om att en utredning inletts.⁴⁶⁰

Om det finns en risk för att vårdnadshavaren för barnet utomlands med syfte att giftas bort eller könsstympas kan det även bli aktuellt för socialnämnden att ansöka om utreseförbud. *Läs mer om utreseförbud i kapitlet Barn som riskerar att föras utomlands för att giftas bort eller könsstympas i Del 4.*

Konsultera polis när en närstående misstänks för brott mot barnet

AR till 11 kap. 2 § tredje stycket SoL SOSFS 2014:6

Om socialnämnden får kännedom om ett misstänkt brott mot ett barn enligt

- 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken, eller
- lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor, och den misstänkte är en närstående, bör nämnden samråda med polis eller åklagare innan barnets vårdnadshavare underrättas om att en utredning har inletts.

Vid misstanke om att ett barn utsatts för brott mot 3, 4 eller 6 kap. BrB eller lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor och den misstänkte är en närstående person, bör socialnämnden samråda med polis eller åklagare innan nämnden underrättar barnets vårdnadshavare om att en utredning är inledd.⁴⁶¹

Socialnämnden bör även polisanmäla brottet, såvida det inte strider mot barnets bästa.⁴⁶² *Läs mer i kapitlet Socialtjänsten bör polisanmäla vissa brott mot barn i Del 1.*

⁴⁶⁰ Jfr prop. 2012/13:10 s. 62.

⁴⁶¹ Se AR till 11 kap. 2 § tredje stycket SoL SOSFS 2014:6.

⁴⁶² Se AR SOSFS 2014:6.

Delaktighet

Rätten till delaktighet under en utredning

Socialtjänstens verksamhet ska bygga på respekt för människors självbestämmande och integritet.⁴⁶³ Insatser ska utformas och genomföras tillsammans med den enskilde.⁴⁶⁴ Av förarbetsuttalanden framgår att socialtjänsten så långt det är möjligt ska samverka med den enskilde.⁴⁶⁵ Det innebär att socialtjänsten när det är möjligt ska arbeta för att barn, vårdnadshavare och unga får möjlighet att vara delaktiga såväl i utredningsarbetet som i utformningen av och genomförandet av insatser. När ett barn har två vårdnadshavare har JO uttalat att det ligger i sakens natur att båda ska få möjlighet att delta och komma till tals under en utredning.⁴⁶⁶ Om det behövs för att barnet, vårdnadshavaren eller den unge ska kunna ta till vara sin rätt ska socialtjänsten använda tolk och se till att översätta handlingar.⁴⁶⁷

Barns rätt till delaktighet

11 kap. 10 § första stycket SoL

När en åtgärd rör ett barn ska barnet få relevant information. Ett barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Om barnet inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Barnets åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad.

⁴⁶³ Se 1 kap. 1 § tredje stycket SoL.

⁴⁶⁴ Se 3 kap. 5 § SoL.

⁴⁶⁵ Se socialutskottets betänkande (SoU 1979/80:44) s. 61-62.

⁴⁶⁶ Se JO 2019-03-29, dnr 7168-2017 och JO 2021-04-12, dnr 1546-2020.

⁴⁶⁷ Se 13 § FL.

36 § första stycket LVU

Den unge ska få relevant information. Den unge ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör honom eller henne. Om den unge inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Den unges åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad.

När ett ärende rör ett barn finns det särskilda bestämmelser i SoL om barns rätt till delaktighet.⁴⁶⁸ Barns rätt till delaktighet är också en av grundprinciperna i barnkonventionen.⁴⁶⁹ Bestämmelser om rätt till delaktighet i LVU omfattar både barn och unga.⁴⁷⁰

Barn har rätt till relevant information

Rätten till relevant information är en viktig förutsättning för att barn ska kunna komma till tals och bli delaktiga. För att kunna framföra sin åsikt behöver socialtjänsten ge barn den information som krävs för att barnet ska kunna sätta sig in i frågan.⁴⁷¹ Med relevant information avses enligt förarbetena saklig information som är av betydelse för barnet i ärendet. Det omfattar inte bara faktauppgifter i utredningen utan även information om följderna av barnets inställning och möjliga resultat av utredningen. Vilken information som är relevant ska inte bara bedömas i förhållande till informationen som sådan utan även i förhållande till det aktuella barnet. Med det menas att informationen ska vara lämplig med beaktande av exempelvis barnets ålder, mognad, förmåga att tillgodogöra sig information, psykiska hälsa och tidigare kunskaper.⁴⁷²

Av förarbetena framgår vidare att socialtjänsten bör ge barnet information så tidigt som möjligt, dels för att information kan lugna barnet i en obekant och kanske skrämmande situation, dels för att barnet ska kunna ge uttryck för sin inställning tidigt i processen. Information ska även ges kontinuerligt under utredningen. Socialtjänsten behöver också ta reda på om barnet förstår den information som har lämnats.⁴⁷³

⁴⁶⁸ Se 11 kap. 10 § SoL.

⁴⁶⁹ Se artikel 12 i barnkonventionen.

⁴⁷⁰ Se 36 § LVU.

⁴⁷¹ Se prop. 2012/13:10 s. 39 och prop. 2006/07:129 s. 39.

⁴⁷² Se prop. 2006/07:129 s. 39.

⁴⁷³ Se prop. 2006/07:129 s. 38.

Den information som lämnas till barnet får inte vara sådan att barnet tar skada av den. Det kan innebära att socialtjänsten ibland behöver begränsa informationen.⁴⁷⁴ JO har kritiserat en socialnämnd för att en orosanmälan lästes upp i sin helhet för ett 10-årigt barn. Anmälan innehöll känsliga uppgifter om en förälders situation. De uppgifterna borde socialtjänsten enligt JO inte ha lämnat till barnet.⁴⁷⁵ Samtidigt betonas i förarbeten att en förutsättning för att ett barn ska kunna sätta sig in i en fråga och bilda sig en uppfattning, är att hen har fått såväl tillräcklig som relevant information. Socialtjänsten behöver därför göra en bedömning i varje enskilt fall vilken information som man ska lämna ut till barnet med hänsyn till barnets ålder och mognad.⁴⁷⁶

Även om information i sig inte är olämplig för barnet med hänsyn till ålder och mognad krävs stor lyhördhet från den som ska informera barnet och det är angeläget att sättet som barnet får information på inte är olämpligt. Att informera barn kräver därför förmåga att lyssna till och förstå barnet och att leva sig in i barnets situation. Informationen behöver även anpassas så att barnet kan ta till sig den.⁴⁷⁷

Barn har rätt att komma till tals

Socialtjänsten har ett stort ansvar när det gäller att ge barn förutsättningar att komma till tals och uttrycka sina åsikter. I barnkonventionen anges särskilt att barnet ska beredas möjlighet att höras (direkt eller indirekt) i alla domstolsförfaranden och administrativa förfaranden som rör barnet.⁴⁷⁸

Ett barn ska få möjlighet att framföra sina åsikter

- oavsett ålder och
- oavsett om socialnämnden anser att det tillför utredningen någon relevant information eller inte.⁴⁷⁹

För att ge barnet förutsättningar att uttrycka sina åsikter behöver det finnas kunskap om och utarbetade arbetssätt inom socialtjänsten för hur barnets åsikter på bästa sätt kan hämtas in utifrån barnets ålder och mognad. Det är viktigt att miljön känns trygg för barnet och att metoder

⁴⁷⁴ Se prop. 2006/07:129 s. 38–39.

⁴⁷⁵ Se JO 2018/19 s. 513.

⁴⁷⁶ Se prop. 2006/07:129 s. 37–39.

⁴⁷⁷ Se prop. 2006/07:129 s. 38–39.

⁴⁷⁸ Se artikel 12.2 i barnkonventionen.

⁴⁷⁹ Jfr 11 kap. 10 § SoL och se prop. 2012/13:10 s. 38.

och arbetssätt är väl anpassade till barnets förutsättningar.⁴⁸⁰ Barnets rätt att uttrycka sina åsikter är inte begränsad till tal utan kan inhämtas genom olika uttrycksmedel.⁴⁸¹ Socialtjänsten behöver i varje enskilt ärende bedöma barnets förmåga att förstå det som hen ska uttrycka sin åsikt om och anpassa situationen och informationen utifrån det.⁴⁸²

Barn är inte skyldiga att yttra sig, vilket innebär att socialtjänsten inte kan kräva att barnet framför sina åsikter. Om ett barn inte kan eller vill framföra sina åsikter ska socialtjänsten så långt det är möjligt klarlägga barnets inställning på annat sätt. Det kan exempelvis ske genom att socialtjänsten frågar någon närstående till barnet om vad barnets inställning skulle kunna vara. Barnets inställning kan också klarläggas genom dokumentation av vad barnet tidigare har framfört.⁴⁸³

Barn har rätt till återkoppling

Återkoppling är en central del i barnets rätt att bli hörd. Enligt barnrättskommittén måste beslutsfattaren informera barnet om resultatet av en process och förklara hur man har beaktat barnets åsikter. Återkopplingen är enligt barnrättskommittén en garanti för att barnet inte bara hörs som en formalitet utan faktiskt tas på allvar.⁴⁸⁴

Barns möjligheter att påverka

Hur stor betydelse ett barns åsikt får i praktiken är beroende på barnets ålder och mognad.⁴⁸⁵ Det innebär att barn i olika grad får vara med och påverka det som berör dem. För att kunna bedöma vilken betydelse man ska tillmätta barnets åsikter behöver socialtjänsten ha kunskap om barns fortlöpande utveckling, behov och förmåga.⁴⁸⁶

När socialtjänsten inte kan tillmötesgå ett barns önskemål är det viktigt att så pedagogiskt som möjligt förklara för barnet varför det inte är möjligt. Om barnet upplever att socialtjänsten inte tar det på allvar och bryr sig om vad det säger, finns en risk att barnet varken vill eller vågar vända sig till socialtjänsten igen.⁴⁸⁷

⁴⁸⁰ Se prop. 2012/13:10 s. 37 och 135.

⁴⁸¹ Se artikel 13.1 i barnkonventionen.

⁴⁸² Se prop. 2012/13:10 s. 37 och 135.

⁴⁸³ Jfr 11 kap. 10 § första stycket SoL och se prop. 2012/13:10 s. 37–38 och s. 135.

⁴⁸⁴ Se artikel 12 i barnkonventionen och CRC/C/GC/12 p. 45.

⁴⁸⁵ Se 11 kap. 10 § första stycket SoL och 36 § första stycket LVU. Se även artikel 12 i barnkonventionen och CRC/C/GC/12.

⁴⁸⁶ Se prop. 2012/13:10 s. 39.

⁴⁸⁷ Se prop. 2012/13:10 s. 41.

Bedöma mognad

Begreppet mognad är inte tydligt definierat. Barnrättskommittén beskriver att mognad avser barnets förmåga att förstå och bedöma vilka konsekvenser den aktuella frågan medför. Mognad beskriver ett barns kapacitet att uttrycka sina åsikter om frågor på ett rimligt och självständigt sätt. Enligt barnrättskommittén behöver man även ta hänsyn till hur frågan påverkar barnet. Ju mer resultatet påverkar ett barns liv, desto mer relevant är en korrekt bedömning av just det barnets mognad.⁴⁸⁸

Läs mer

Att samtala med barn – kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården och Bedöma barns mognad för delaktighet – kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården samt tandvården.

3

Dokumentera barns och ungas delaktighet

Bestämmelser om att ett barn ska få relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet finns i 11 kap. 10 § första stycket SoL. Motsvarande bestämmelser finns i 36 § första stycket LVU och omfattar då även unga personer. Dokumentationsreglerna nedan knyter an till dessa bestämmelser.

Dokumentera vilken information som har lämnats till barnet eller den unge

Av dokumentationen ska det framgå

- vilken information som har lämnats till barnet eller den unge,
- när och på vilket sätt informationen har lämnats, och
- namn och befattning eller titel på den som har lämnat informationen.⁴⁸⁹

⁴⁸⁸ Se CRC/C/GC/12 p. 30.

⁴⁸⁹ Jfr 4 kap. 15 § SOSFS 2014:5.

Dokumentera hur barnets eller den unges åsikter har beaktats

Av dokumentationen ska det framgå vilka åsikter som barnet eller den unge har fört fram. Om barnet eller den unge inte har fört fram sina åsikter i frågor som rör hen ska det framgå hur den som bedriver socialtjänst har gått tillväga för att så långt möjligt klarlägga barnets eller den unges inställning på annat sätt.⁴⁹⁰ Det ska även framgå hur den som bedriver socialtjänst har tagit hänsyn till barnets eller den unges åsikter i förhållande till hens ålder och mognad.⁴⁹¹

⁴⁹⁰ Jfr 4 kap. 16 § SOSFS 2014:5.

⁴⁹¹ Jfr 4 kap. 17 § SOSFS 2014:5.

Planera en utredning

Planera hur utredningen ska genomföras

För att kunna göra en bedömning av ett barns eller en ung persons behov behöver socialtjänsten i regel samla in information från olika källor. När det gäller barn har Socialstyrelsen utfärdat ett allmänt råd om vad planeringen bör omfatta.⁴⁹² En utredningsplan kan även när utredningen gäller en ung person bidra till ett strukturerat arbetssätt och öppenhet i förhållande till den som berörs av utredningen. Det blir också tydligare för alla inblandade vad socialtjänsten ska utreda, vilken information socialtjänsten behöver hämta in samt hur och när socialtjänsten tänker göra det.

⁴⁹² Se AR till 11 kap. 1 och 2 §§ SoL SOSFS 2014:6.

Planera en utredning som rör ett barn

AR till 11 kap. 1 och 2 §§ SoL SOSFS 2014:6

Socialnämnden bör inleda utredningen med att planera hur den är tänkt att bedrivas. Planeringen bör göras i nära samråd med barnet utifrån dess ålder och mognad samt med barnets vårdnadshavare.

Planeringen bör omfatta

- vad som ska klargöras i utredningen,
- hur samtal och möten ska utformas så att barnet ges goda förutsättningar att framföra sina åsikter,
- när och hur samtal och möten ska äga rum med barnet enskilt eller tillsammans med dess vårdnadshavare eller någon annan,
- när och hur enskilda eller gemensamma samtal ska äga rum med vårdnadshavaren,
- hur ett behov av tolk eller kommunikationsstöd ska tillgodoses,
- om standardiserade bedömningsmetoder ska användas och i så fall vilka,
- vilka referenspersoner och sakkunniga som behöver kontaktas samt syftet med kontakterna, och
- när utredningen beräknas vara slutförd.

Om nya eller ändrade omständigheter uppstår under utredningen, bör nämnden överväga om planeringen behöver ändras.

Planeringen bör göras i nära samråd med barnet, utifrån barnets ålder och mognad, och vårdnadshavaren. Det bör bland annat framgå när nämnden beräknar att utredningen ska vara klar. Om nya eller ändrade omständigheter uppstår under utredningen, bör nämnden överväga om planeringen behöver ändras.⁴⁹³

⁴⁹³ Se AR till 11 kap. 1 och 2 §§ SoL SOSFS 2014:6.

Vad som ska klargöras i utredningen

Planeringen bör omfatta vad som ska klargöras i utredningen.⁴⁹⁴ Ett sätt är att formulera frågor som utredningen ska besvara. Frågeställningarna påverkar vilken information som hämtas in och vilka kontakter som tas under utredningen. Socialstyrelsen har i sitt arbete med utredningar av vissa skador och dödsfall sett att om socialtjänsten inte är tydlig i sina frågeställningar riskerar det underlag som ligger till grund för nämndens bedömning, analys och beslut om eventuella insatser att bli begränsat och ibland till och med irrelevant.⁴⁹⁵

Samtal och möten med barnet och vårdnadshavaren

Planeringen bör innefatta hur nämnden ska utforma samtal och möten så att barnet får goda förutsättningar att framföra sina åsikter. Det bör även framgå när och hur samtal och möten ska äga rum med barnet enskilt, tillsammans med vårdnadshavaren eller med någon annan.⁴⁹⁶ Planeringen bör också omfatta när och hur enskilda eller gemensamma samtal ska äga rum med vårdnadshavaren.⁴⁹⁷ Förutom samtal och möten med barnet och vårdnadshavaren är det ibland aktuellt med observationer, av barnet eller av barnet och föräldrar i samspel.

Om det finns behov av tolk eller kommunikation bör det framgå hur nämnden ska tillgodose det. Det bör vidare framgå av planeringen om nämnden ska använda sig av standardiserade bedömningsmetoder och i så fall vilka.⁴⁹⁸

Övriga kontakter som ska tas

Av planeringen bör det framgå vilka referenspersoner och sakkunniga som nämnden behöver kontakta och syftet med dessa.⁴⁹⁹ För att kunna bedöma barnets behov behöver socialnämnden många gånger hämta in information om barnet. Hur omfattande informationsinsamlingen behöver vara beror på den aktuella situationen och ärendets komplexitet. Ibland kan det räcka att hämta in information om barnet genom utdrag ur register och genom att ta del av handlingar och dokumentation i barnets personakt. Andra gånger kan referenspersoner

⁴⁹⁴ Se AR till 11 kap. 1 och 2 §§ SoL SOSFS 2014:6.

⁴⁹⁵ Jfr Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2018–2021 s. 53.

⁴⁹⁶ Se AR till 11 kap. 1 och 2 §§ SoL SOSFS 2014:6.

⁴⁹⁷ Se AR till 11 kap. 1 och 2 §§ SoL SOSFS 2014:6.

⁴⁹⁸ Se AR till 11 kap. 1 och 2 §§ SoL SOSFS 2014:6.

⁴⁹⁹ Se AR till 11 kap. 1 och 2 §§ SoL SOSFS 2014:6.

såsom närstående och anhöriga till barnet bidra till en bättre bild av barnets situation. Om barnet har pågående insatser inom socialtjänsten kan det finnas ett behov av att ta kontakt med den enhet som genomför insatsen. Detsamma gäller om barnets förälder eller föräldrar får insatser från socialtjänsten för egen problematik. Exempel på sakkunniga inom andra yrkesområden som kan lämna information om barnet i egenskap av sakkunniga är

- förskola
- skola
- hälso- och sjukvård (exempelvis BVC, habilitering, elevhälsan och tandvården)
- polis.

Förutom att hämta in information om barnet kan det, beroende på vilka frågor som socialtjänsten behöver få besvarade, finnas behov av att exempelvis inhämta information från en medicinskt sakkunnig om en förälders psykiatriska tillstånd eller missbruksproblematik i relation till föräldraförmåga eller föräldrarnas funktionsnivå i förhållande till barnets behov.

Dokumentera planeringen

När utredningen avser ett barns behov av skydd eller stöd bör planering av utredningen dokumenteras.⁵⁰⁰ Vad som ska framgå av dokumentationen framgår av AR till 11 kap. 1 och 2 §§ SoL 5 kap. SOSFS 2014:5.

⁵⁰⁰ Se AR till 11 kap. 1 och 2 §§ i 5 kap. SoL SOSFS 2014:5.

Inhämta information

Anpassa utredningen efter omständigheterna

Det finns inte någon bestämmelse i SoL som närmare reglerar hur en utredning ska genomföras eller vilka utredningsåtgärder socialnämnden kan vidta inom ramen för en utredning. Utredningen ska dock inte göras mer omfattande än vad som är motiverat av omständigheterna i ärendet för att nämnden ska kunna fatta ett sakligt och korrekt beslut.⁵⁰¹ En utredning till skydd eller stöd för ett barn bör inriktas på barnets situation, vilka behov barnet har, och hur behoven kan tillgodoses.⁵⁰²

Om utredningen visar att det *inte* finns behov av någon insats framgår det av förarbetsuttalanden att socialnämnden ska fatta beslut om att avsluta utredningen utan åtgärd.⁵⁰³

I vissa fall kan socialnämnden fatta beslut om att följa upp ett ärende som har avslutats utan insats.⁵⁰⁴ *Läs om när detta är möjligt i avsnittet Förutsättningar för att följa upp ett barns situation när utredningen avslutats utan insats i Del 5.*

Behov av skydd kan behöva övervägas vid flera tillfällen

Socialtjänsten kan behöva överväga barnets eller den unges behov av skydd vid flera tillfällen under en utredning. En ny bedömning av skydd kan till exempel bli aktuell när det kommer fram nya uppgifter om barnets eller den unges situation, eller om förhållandena förändras under utredningstiden.⁵⁰⁵

Socialtjänsten ska *alltid* göra en bedömning av om ett barn eller en ung person är i behov av omedelbart skydd när det kommer in en *anmälan*.⁵⁰⁶ När det redan pågår en utredning om det barn eller den unge

⁵⁰¹ Se prop. 1979/80:1 Del A s. 562. Jfr 11 kap. 2 § SoL och prop. 2012/13:10 s. 56.

⁵⁰² AR till 11 kap. 1 och 2 §§ SoL SOSFS 2014:6.

⁵⁰³ Jfr prop. 2012/13:10 s. 64 och prop. 1979/80:1 Del A s. 562.

⁵⁰⁴ Se 11 kap. 4 a § SoL.

⁵⁰⁵ Jfr Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2018–2021 s. 52.

⁵⁰⁶ Jfr 11 kap. 1 a § första stycket SoL. Se även prop. 2012/13:10 s. 60–61 och 132–133.

som anmälan avser behöver socialnämnden dock inte fatta något nytt beslut om att inleda eller inte inleda en utredning.⁵⁰⁷ Den information som framgår av den nya anmälan tillförs då den pågående utredningen.

Samverkan under en utredning

Samverkan när utredningen gäller ett barn

AR till 11 kap. 1 och 2 §§ SoL SOSFS 2014:6

Socialnämndens samverkan med andra huvudmän enligt 5 kap. 1 a § SoL under utredningen bör syfta till att dels få en god helhetsbild av barnets situation, dels samordna eventuella insatser.

Socialnämnden ska aktivt verka för att samverkan kommer till stånd med samhällsorgan, organisationer och andra berörda när det rör frågor om barn som far illa eller riskerar att fara illa.⁵⁰⁸ När nämnden samverkar med andra aktörer under en utredning bör samverkan syfta till att dels få en god helhetsbild av barnets situation och dels samordna eventuella insatser.⁵⁰⁹ Ibland kan ett barn ha behov av stöd och hjälp som ligger utanför socialtjänstens verksamhetsområde. Socialtjänsten kan då initiera en kontakt med den verksamhet som kan avhjälpa behovet, till exempel med habiliteringen för ett barn som har funktionsnedsättningar.

Särskilda krav på samverkan när barn utsatts för brott av en närstående

Det finns särskilda krav på samverkan när ett barn är eller har varit utsatt för våld eller andra övergrepp eller har bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående.⁵¹⁰ Socialnämnden ska då samverka för att samordna sina insatser så att de inte motverkar varandra. Om nämnden ger insatser till flera personer i en familj, ska samtliga insatser samordnas. Vid samordningen ska nämnden beakta behovet av trygghet och säkerhet hos de som blivit utsatta för våld och de barn som bevittnat våld.⁵¹¹

⁵⁰⁷ Se 11 kap. 1 a § andra stycket SoL och prop. 2012/13:10 s. 59.

⁵⁰⁸ Se 5 kap. 1 a § SoL.

⁵⁰⁹ Se AR till 11 kap. 1 och 2 §§ SoL SOSFS 2014:6.

⁵¹⁰ Se 2 kap. 9–10 §§ HSLF-FS 2022:39.

⁵¹¹ Se 2 kap. 9 § första stycket och andra stycket första meningen HSLF-FS 2022:39.

Samverkan vid behov av insatser från socialtjänsten och hälso- och sjukvården

När ett barn eller en ung person har behov av insatser både från socialtjänsten och från hälso- och sjukvården ska kommunen och regionen gemensamt upprätta en individuell plan om det behövs för att barnet eller den unge ska få sina behov tillgodosedda. Det förutsätter dock att vårdnadshavaren, barnet eller den unge själv samtycker till planen.⁵¹² En sådan samordnad individuell plan kallas ofta SIP. Syftet med den individuella planen är att säkerställa samarbetet mellan huvudmännen och den enskilde, så att barnets eller den unges behov av hälso- och sjukvård och socialtjänst tillgodoses.⁵¹³

Läs mer

om SIP i Socialstyrelsens kunskapsstöd Vägar till förbättrad samordning av insatser för barn med funktionsnedsättning och i SKR:s handbok Använd SIP – ett verktyg vid samverkan Barn och unga 0–18 år.

3

Tidsfrist för utredningen

En utredning som rör ett barn ska bedrivas skyndsamt

Ur 11 kap. 2 § första och andra stycket SoL

Vid en utredning av om socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd eller stöd ...//...

Utredningen ska bedrivas skyndsamt och vara slutförd senast inom fyra månader. Finns det särskilda skäl får socialnämnden besluta att förlänga utredningen för viss tid.

En utredning av om socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd eller stöd ska bedrivas skyndsamt och vara *slutförd senast inom fyra månader*.⁵¹⁴ Bestämmelsen om utredningstidens längd

⁵¹² Jfr 2 kap. 7 § första stycket SoL. En motsvarande bestämmelse finns i 16 kap. 4 § HSL. När barnet uppnått en sådan ålder och mognad att barnet själv kan samtycka är det tillräckligt att barnet samtycker.

⁵¹³ Jfr prop. 2008/09:193 Vissa psykiatrifrågor m.m. s. 30.

⁵¹⁴ Se 11 kap. 2 § första och andra stycket.

gäller oavsett om ärendet har aktualiserats genom en anmälan, en ansökan eller på nämndens eget initiativ.⁵¹⁵

JO har uttalat att socialnämnden inom fyramånadersfristen inte bara ska slutföra själva utredningsarbetet och fatta beslut om eventuella insatser. Nämnden ska även sammanställa utredningen i ett särskilt dokument.⁵¹⁶

Socialnämnden behöver vidta aktiva utredningsåtgärder

JO har vid flera tillfällen påtalat att socialnämnden har ett ansvar att driva en utredning framåt. Nämnden behöver därför vidta aktiva utredningsåtgärder löpande.⁵¹⁷ JO har exempelvis kritiserat en nämnd för att den var helt passiv under dryg tre månader i avvaktan på att ett polisförhör skulle äga rum med barnet.⁵¹⁸ I ett annat ärende låg utredningen nere under drygt 2,5 månader på grund av att socialtjänsten inte lyckades få till stånd ett möte med modern. JO framförde att det finns en gräns för hur länge förvaltningen kan vara passiv när en förälder inte vill medverka i utredningen. Socialnämnden har då att ta ställning till om nämnden ska avsluta utredningen eller hämta information från någon annan än vårdnadshavaren.⁵¹⁹

För att förlänga utredningstiden krävs särskilda skäl

För att socialnämnden ska få förlänga utredningstiden krävs särskilda skäl.⁵²⁰ Nämnden behöver då fatta ett beslut och ange en ny tidsfrist inom vilken utredningen ska vara klar. Utredningen får inte förlängas tills vidare.⁵²¹

Exempel på situationer som skulle kunna motivera en förlängning kan enligt förarbetsuttalanden vara att en barnpsykiatrisk utredning eller en polisutredning, som socialtjänsten behöver ta del av, inte kan slutföras inom fyra månader. En annan situation kan vara om det i slutfasen av en utredning kommer fram nya uppgifter som kan påverka bedömningen.⁵²² Att det varit svårt att få till möten med vårdnadshavare är, enligt JO, inte skäl som motiverar en förlängning

⁵¹⁵ Se prop. 1996/97:124 s. 110 och 180.

⁵¹⁶ Se JO 2010/11 s. 360 och JO 2011-10-12, dnr 4180–2010.

⁵¹⁷ Jfr t.ex. JO 2021/22 s. 538 och JO 2018/19 s. 498.

⁵¹⁸ Se JO 2013-03-27, dnr 2827–2012.

⁵¹⁹ Se JO 2013/14 s. 414.

⁵²⁰ Se 11 kap. 2 § andra stycket SoL.

⁵²¹ Se prop. 1996/97:124 s.180. Se även JO 2012-16-21, dnr 6531-2010.

⁵²² Se 11 kap. 2 § andra stycket SoL och prop. 1996/97:124 s. 180.

av utredningstiden.⁵²³ JO har även uttalat att fyramånadersfristen blir verkningslös om socialnämnden avslutar en utredning och sedan direkt inleder en ny utredning för att på så sätt förlänga utredningstiden.⁵²⁴

En utredning som rör en ung person ska handläggas så snabbt som möjligt

Det finns inte någon bestämmelse i SoL som anger hur länge en utredning kan vara öppen när utredningen gäller en ung person. Av FL följer dock att ett ärende ska handläggas så enkelt, snabbt och kostnadseffektivt som möjligt utan att rättssäkerheten eftersätts.⁵²⁵ Vad som menas med ”så snabbt som möjligt” kan inte anges generellt utan måste bli en bedömning i varje enskilt ärende. I akuta nödsituationer kan det innebära att socialnämnden behöver fatta ett beslut om insats samma dag som ärendet aktualiseras.

Nämndens möjlighet att ta kontakter

När en utredning rör ett barn får nämnden ta de kontakter som behövs

11 kap 2 § första stycket SoL

Vid en utredning av om socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd eller stöd får nämnden, för bedömningen av behovet av insatser, konsultera sakkunniga samt i övrigt ta de kontakter som behövs...//...

Under en utredning till skydd och stöd för ett barn kan socialnämnden ta de kontakter som nämnden behöver för att få information om barnet eller barnets familj. Det gäller oberoende av vilket sätt ärendet har aktualiserats.⁵²⁶

Myndigheter och andra som är anmälningsskyldiga är skyldiga att lämna ut de uppgifter som socialtjänsten behöver i en utredning för

⁵²³ Se JO 2018-11-27, dnr 4576–2017.

⁵²⁴ Se t.ex. JO 2018/19 s. 498 och JO 2021/22 s. 538.

⁵²⁵ Se 9 första stycket FL.

⁵²⁶ Se 11 kap. 2 § SoL samt prop. 1996/97:124 s. 110.

att bedöma ett barns behov av skydd eller stöd.⁵²⁷ Uppgiftsskyldigheten gäller oavsett vem som har gjort anmälan eller om socialnämnden har inlett en utredning på eget initiativ.⁵²⁸ Andra myndigheter och yrkesutövare prövar vilka uppgifter som de kan lämna ut till socialtjänsten utifrån de regler om sekretess eller tystnadsplikt som gäller för verksamheten.

När utredningen rör en ung person krävs i regel samtycke för att ta kontakter

Socialnämndens möjlighet att ta kontakter i en utredning oberoende av samtycke gäller bara utredningar till skydd eller stöd för ett barn.⁵²⁹ Socialtjänsten kan vid en utredning avseende en ung person inte bryta sekretessen på samma sätt. Det innebär att socialtjänsten bara kan lämna och hämta in uppgifter från utomstående när den unge har gett sitt samtycke till det. När det finns förutsättningar för vård enligt LVU eller LVM får dock socialtjänsten hämta in uppgifter till utredningen utan samtycke.⁵³⁰ Detsamma gäller utredningar som följer av att nämnden är skyldig att avge yttrande till en annan myndighet.⁵³¹

Vilka uppgifter som myndigheter och yrkessamma kan lämna ut när utredningen gäller en ung person beror på vilka regler om sekretess som gäller för den aktuella myndigheten eller verksamheten.

Socialtjänsten behöver nogta överväga varje utredningsåtgärd

En utredning ska bedrivas så att ingen utsätts för skada eller olägenhet i onödan.⁵³² Socialtjänsten behöver därför nogta överväga varje åtgärd som kan kränka någons integritet. Av förarbetsuttalanden framgår att ju mer ingripande beslutet är, desto mer angeläget framstår kravet på ett tillförlitligt beslutsunderlag.⁵³³

⁵²⁷ Jfr 10 kap. 28 § OSL och 14 kap. 1 § tredje stycket SoL samt prop. 2012/13:10 s. 44.

⁵²⁸ Se socialutskottets betänkande om lag om vård av missbrukare i vissa fall (1981/82:22) s. 33–34 och betänkandet Lag om stöd och skydd för barn och unga (SOU 2009:68) s. 253.

⁵²⁹ Se 11 kap. 2 § första stycket SoL.

⁵³⁰ Jfr 1 kap. 1 § LVU och 2 § LVM.

⁵³¹ Se prop. 1979/80:1 Del A s. 399.

⁵³² Se 11 kap. 2 § första stycket SoL.

⁵³³ Se prop. 1979/80:1 s. 398.

Dokumentera samtycke

Om barnet, vårdnadshavaren eller den unge har samtyckt till att socialnämnden får kontakta andra myndigheter eller personer, ska nämnden dokumentera det.⁵³⁴

Av dokumentationen ska det framgå

- vilka andra myndigheter som får kontaktas och i vilket syfte,
- om närstående får kontaktas och i vilket syfte,
- vilka sakkunniga och referenspersoner som får kontaktas och i vilket syfte, och
- när samtycket har lämnats.⁵³⁵

Om samtycket återkallas, helt eller delvis, ska detta dokumenteras så att det tydligt framgår att samtycket inte längre gäller eller har ändrats.⁵³⁶

När utredningen får bedrivas utan samtycke ska brist på samtycke dokumenteras

När utredningen får bedrivas utan samtycke ska det framgå av dokumentationen i vilka avseenden barnet, vårdnadshavaren eller den unge inte har samtyckt till att nämnden tar de kontakter som behövs. Om nämnden av någon anledning avbryter en sådan utredning, ska anledningen till det framgå av dokumentationen.⁵³⁷

⁵³⁴ Jfr 5 kap. 5 § första stycket SOSFS 2014:5. När barnet uppnått en sådan ålder och mognad att barnet själv kan samtycka är det tillräckligt att barnet samtycker.

⁵³⁵ Se 5 kap. 5 § första stycket SOSFS 2014:5.

⁵³⁶ Se 5 kap. 5 § andra stycket SOSFS 2014:5.

⁵³⁷ Jfr 5 kap. 6 § SOSFS 2014:5. När barnet uppnått en sådan ålder och mognad att barnet själv kan samtycka är det tillräckligt att barnet samtycker.

Inhämta information från barnet

Träffa barnet både med och utan vårdnadshavare

AR till 11 kap. 1 och 2 §§ SoL SOSFS 2014:6

Socialnämnden bör träffa barnet såväl med som utan vårdnadshavare för att genom samtal och observationer bilda sig en uppfattning om barnets situation. Barnet bör ges möjlighet att uttrycka sin åsikt både genom att svara på frågor och berätta fritt.

Att ta reda på hur barn själva uppfattar sin situation och sina behov är en viktig del i utredningen. Barns delaktighet under utredningen ökar socialnämndens möjlighet att få en sammansatt bild av barnets situation och behov. Av förarbetsuttalanden framgår att behovet av att klarlägga ett barns inställning är särskilt stort i de fall barnet är i behov av skydd.⁵³⁸

Enligt Socialstyrelsen allmänna råd bör socialnämnden träffa barnet både med och utan vårdnadshavare för att genom samtal och observationer bilda sig en uppfattning om barnets situation. Nämnden bör ge barnet möjlighet att uttrycka sin åsikt genom att

- svara på frågor
- berätta fritt.⁵³⁹

IVO har i sin tillsyn sett att barn inte alltid kommer till tals under en utredning. Om barnet inte får komma till tals under en utredning kan det enligt IVO innebära en risk för att nämnden fattar beslut i ärendet utan att ha tillräckligt underlag för det. Det kan i sin tur leda till att barnet inte får skydd och stöd trots att barnet har behov av det, eller att barnet får en insats som inte motsvarar barnets behov.⁵⁴⁰

⁵³⁸ Se prop. 2012/13:10 s. 135.

⁵³⁹ Se AR till 11 kap. 1 och 2 §§ SoL SOSFS 2014:6.

⁵⁴⁰ Se rapporten Barn riskerar att bli utan stöd och hjälp, IVO (2019) s. 11 och 18.

Möjlighet att tala med barn under utredningen utan vårdnadshavarens samtycke och närvaro

11 kap. 10 § tredje stycket SoL

Vid en sådan utredning som avses i 2 § om behov av ingripande till ett barns skydd eller stöd får barnet höras utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande. Detsamma gäller vid en utredning på socialnämndens initiativ om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 7 eller 8 § föräldrabalken.

Vid en utredning som gäller ett barns behov av skydd eller stöd har socialtjänsten en möjlighet att tala med barn

- utan vårdnadshavarens samtycke
- utan att vårdnadshavaren är närvarande.⁵⁴¹

Syftet med bestämmelsen är att en vårdnadshavare inte ska kunna hindra ett samtal när socialtjänsten bedömer att det är sakligt motiverat att höra barnet under utredningen. Det kan exempelvis vara nödvändigt att samtala med barnet för att socialtjänsten ska få ett tillräckligt underlag för att kunna ta ställning till om nämnden behöver ingripa och hur behovet av insatser för barnet ser ut.⁵⁴²

Omsorgsfulla överväganden

Det krävs omsorgsfulla överväganden från socialtjänstens sida angående behovet av att samtala med ett barn i varje enskilt fall. Någon regel om att vårdnadshavarens inställning ska kontrolleras före samtalet finns inte. Av förarbetsuttalanden framgår dock att det följer av 1 kap. 1 § och 3 kap. 5 § SoL att socialtjänsten *bör informera vårdnadshavaren* om att man avser att höra barnet *innan samtalet* med barnet äger rum.⁵⁴³ JO har därefter i flera beslut uttalat att en allmän utgångspunkt är att vårdnadshavarens inställning till att samtal hålls med barnet efterfrågas och i möjligaste mån beaktas.⁵⁴⁴ JO har även

⁵⁴¹ Se 11 kap. 10 § tredje stycket SoL.

⁵⁴² Se prop. 2009/10:192 s. 16 och 33.

⁵⁴³ Se prop. 2009/10:192 s. 33.

⁵⁴⁴ Se t.ex. JO 2016/17 s. 514 och JO 2012/13 s. 288.

angett att socialtjänsten så långt det är möjligt bör eftersträva frivillig medverkan och bästa möjliga samarbete med barnets vårdnadshavare. Om barnet har två vårdnadshavare har JO ansett att deras respektive inställning ska klarläggas. JO har vidare bedömt att vårdnadshavarnas inställning till samtal med barn ska dokumenteras i barnets ärende.⁵⁴⁵

Samtal med barn bör alltid genomföras varsamt och med hänsyn till barnets situation och individuella förutsättningar. Om samtalet sker mot vårdnadshavarens vilja och utan att vårdnadshavaren närvarar är det av särskild vikt att socialtjänsten respekterar den lojalitetskonflikt som barnet kan befinna sig i. Barnet får under inga förhållanden pressas på ställningstaganden och synpunkter.⁵⁴⁶

Beroende på barnets ålder och mognad är barnets inställning tillräcklig

När socialtjänsten bedömer att barnet har uppnått den ålder och mognad som gör att barnet själv kan bestämma om sin medverkan, är det barnet som råder över om något samtal ska hållas. Barnets medgivande är då både en nödvändig och tillräcklig förutsättning för samtalet. Det innebär i sin tur att socialtjänsten inte behöver inhämta vårdnadshavarens samtycke till samtalet.⁵⁴⁷

Att samtala med barn

Barns uppfattning om sin situation och sina behov är en viktig del i socialtjänstens utredningar om skydd eller stöd. Möten och samtal med barnet behöver därför i regel få ett stort utrymme under utredningens genomförande.

Förmågan att berätta påverkas av flera faktorer

Variationen i barns förmåga och vilja att berätta är stor och påverkas bland annat av tidigare erfarenheter och det sammanhang i vilket de ombeds berätta. Att barnet får veta varför det ska berätta, hur socialtjänsten ska använda berättelsen samt vilken kontakt, tillit och stöd barnet känner att det får, påverkar såväl barnets vilja som förmåga att berätta. Ett barn kan också bära på känslor av lojalitet, rädsla och omsorg för andra människor omkring det, som påverkar förmågan

⁵⁴⁵ Jfr JO 2020/21 s. 445.

⁵⁴⁶ Se prop. 2009/10:192 s. 33 f.

⁵⁴⁷ Se prop. 2009/10:192 s.16. Se även JO 2016/17 s. 519.

att berätta.⁵⁴⁸ Det är viktigt att miljön känns trygg för barnet och att metoderna och socialtjänstens arbetssätt är väl anpassade till barnets förutsättningar.⁵⁴⁹

Förbered barnet inför mötet

Det finns flera fördelar med att socialtjänsten förbereder barnet inför ett möte. Förutom att det kan ha en lugnande inverkan, kan det motivera barnet att delta i samtalet. Det kan också öka förutsättningarna för att barnet ska kunna uttrycka sina åsikter och beskriva sina erfarenheter och upplevelser.

Barn kan vilja ta med sig någon som stöd

Socialtjänsten behöver vara lyhörd för att barnet vill ha med sig någon som stöd vid olika möten. Många gånger kan det kännas tryggt att ta med sig någon som man känner väl och som man kan lita på, till exempel en närstående vuxen, en nära vän eller någon som träffat barnet i sin profession och som barnet har fått förtroende för. Socialtjänsten får från fall till fall lösa att man inte röjer uppgifter som omfattas av sekretess.⁵⁵⁰

Barnet kan ha rätt att spela in samtalet

Enligt JO är utgångspunkten att en enskild har rätt att spela in samtal och att den principen även gäller när socialtjänsten talar med ett barn. JO har i ett beslut behandlat frågan om socialtjänsten kunde neka en 8-årig pojke att göra en ljudinspelning av ett samtal som gjordes i en vårdnadsutredning och där hans föräldrar inte var närvarande. Socialtjänsten måste i varje enskilt fall, med utgångspunkt i den aktuella situationen och socialtjänstens kännedom om barnet och dess nätverk, göra en bedömning av om risken för att inspelningen är till men för barnet är så stor att det finns skäl att inskränka barnets rätt att spela in samtalet. Ju äldre och mognare barnet är, desto mindre är utrymmet för att meddela ett förbud. I det nu aktuella fallet fanns det enligt JO en risk för att pojken kunde känna sig pressad av möjligheten att någon av föräldrarna senare skulle lyssna på inspelningen. Det fanns därför en påtaglig risk för att han inte skulle uttrycka sig fritt och otvunget vid samtalet om det spelades in. Med hänsyn till detta och

⁵⁴⁸ Se Socialstyrelsen Listening to children in foster care (2015) samt Cederborg A-C, Att intervjua barn – vägledning för socialsekreterare, Stiftelsen Allmänna barnhuset (2019).

⁵⁴⁹ Se prop. 2012/13:10 s 37.

⁵⁵⁰ Jfr prop. 2012/13:10 s. 42.

till att pojken endast var åtta år vid tillfället fanns det skäl för socialtjänsten att neka honom att spela in samtalet.⁵⁵¹

Läs om

hur du kan lägga upp ett samtal i Att samtala med barn – kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården och om kallelser i Kallelser till barn i socialtjänsten – Stödmaterial och exempel.

Var socialtjänsten kan samtala med barn

När socialtjänsten har fått vårdnadshavarens samtycke till att höra ett barn i en utredning kan socialtjänsten vanligen komma överens med vårdnadshavaren om när och var samtalet ska äga rum. Om socialtjänsten däremot ska genomföra samtalet med barnet när vårdnadshavarna inte samtycker till det, blir situationen en annan. Socialtjänstlagen ger inte några anvisningar om hur socialtjänsten i ett sådant fall ska komma i kontakt med barnet eller hur socialtjänsten ska genomföra samtalet. JO har utifrån förarbetsuttalanden dragit slutsatsen att socialtjänsten har långtgående befogenheter att bestämma hur ett barnsamtal ska genomföras. JO betonar dock att den grundläggande principen om respekt för människors integritet även gäller när socialnämnden ska höra ett barn.⁵⁵²

Socialtjänsten bör undvika att kontakta barn i skolan

JO har i flera beslut uttalat att socialtjänsten så långt det är möjligt bör undvika att kontakta ett barn i skolan, för att inte avslöja att barnet har kontakt med socialtjänsten. Att barnet har en kontakt med socialtjänsten är en uppgift som är skyddad av socialtjänstsekretess. Både skolans personal och andra elever kan lägga märke till att socialtjänsten kommer dit. Det är därför viktigt att socialtjänsten i varje enskilt fall gör en bedömning av om socialtjänstens behov av att höra barnet i utredningen överväger risken för att barnet skadas av den uppmärksamhet som socialtjänstens besök i en skola kan medföra.⁵⁵³ När det gäller barn som går i högstadiet har de i regel en sådan mognad att de själva kan bestämma om de vill tala med socialtjänsten. Enligt JO bör socialtjänsten därför alltid försöka få kontakt med barnet och fråga

⁵⁵¹ Se JO 2016/17 s. 523.

⁵⁵² Se JO 2016/17 s. 506.

⁵⁵³ Se t.ex. JO 2016/17 s. 506, JO 2019-12-04, dnr 3515–2017 och JO 2021-04-08, dnr 7575–2019.

barnet om hens inställning till att de kommer till skolan. JO påpekade dock att det kan finnas situationer när skyldigheten att utreda barnets behov av skydd eller stöd är så akut att barnets integritet kommer i andra hand.⁵⁵⁴

Observationer i skolan

JO har kritiserat en socialnämnd för att den genomfört beteendeobservationer av en knappt 13-årig pojke i skolan. Syftet var att se hans samspel med andra elever. JO konstaterade att observationerna hade varit såväl ingripande som integritetskänsliga för honom. På grund av hans ålder var utrymmet för att genomföra en observation av honom i skolan ytterst begränsat med hänsyn till det integritetsintrång som åtgärden innebar. Nämnden hade över huvud taget inte tagit ställning till om behovet av observationen övervägde risken för att han skulle skadas genom åtgärden, vilket ledde till kritik. JO kritiserade även nämnden för att pojken inte hade fått komma till tals när det gällde observationerna av honom. Nämnden fick vidare kritik för att vårdnadshavaren inte hade fått någon information om hur observationerna skulle genomföras. Därmed hade det inte stått klart vare sig för vårdnadshavaren eller nämnden vad vårdnadshavaren samtyckt till.⁵⁵⁵

Samtal med barn i förskolan

JO har ansett att ett besök av socialtjänsten på en förskola kan antas väcka mindre uppmärksamhet än ett motsvarande besök i en skola. Risken för ett onödigt intrång i barnets integritet är då avsevärt mindre än när det gäller barn som är äldre.⁵⁵⁶

För att observera barn i förskolan krävs samtycke från vårdnadshavare

I ett beslut från JO, där socialtjänsten observerat ett barn på förskolan, ansåg JO att socialtjänsten inom ramen för en utredning bara kan observera barn om barnets vårdnadshavare har samtyckt till det. För att socialtjänsten ska kunna göra observationer av ett barn utan vårdnadshavarens samtycke krävs att barnet är omhändertaget med stöd av LVU.⁵⁵⁷

⁵⁵⁴ Se JO 2019-12-04, dnr 3515- 2017.

⁵⁵⁵ Se JO 2020/21 s. 434.

⁵⁵⁶ Se JO 2016/17 s. 514.

⁵⁵⁷ Se JO 2016/17 s. 514.

Inhämta information från vårdnadshavaren

Som framgått tidigare är socialnämnden skyldig att genast underrätta barnets vårdnadshavare om nämnden beslutar att inleda en utredning om inte särskilda skäl talar emot det.⁵⁵⁸ När ett barn har två vårdnadshavare har JO uttalat att det ligger i sakens natur att båda ska få möjlighet att delta och komma till tals under en utredning.⁵⁵⁹ Även en förälder som inte är vårdnadshavare kan bidra med information om barnets situation. Förutom samtal med vårdnadshavaren och/eller en förälder som inte är vårdnadshavare kan det även vara aktuellt med observation av barnet och den vuxne tillsammans.

Hembesök som ett led i utredningen

Huvudregeln är att hembesök ska ske i samråd med den enskilde. Var och en är enligt 2 kap. 6 § regeringsformen skyddad mot bland annat husrannsakan eller liknande intrång från det allmännas sida.⁵⁶⁰ Skyddet mot intrång får bara begränsas genom lag.⁵⁶¹ Det finns inte någon bestämmelse som ger socialtjänsten rätt att gå in i en enskilds bostad oavsett vad syftet med detta skulle vara. Skyddet mot intrång i den enskildes bostad gäller dock bara påtvingade ingrepp. Det innebär att den enskilde kan samtycka till att socialtjänsten besöker hen i bostaden. För att socialtjänsten ska få göra ett hembesök inom ramen för en utredning behöver således den enskilde ha samtyckt till hembesöket. Frivilligheten måste vara reell och det får inte vara fråga om att den enskilde samtycker till ett hembesök för att hen känner sig tvingad till det.⁵⁶²

Utrymmet för oanmälda hembesök är mycket begränsat. Utrymmet för att genomföra oanmälda hembesök är mycket begränsat. Oanmälda hembesök bör enligt JO endast kunna godtas i undantagsfall, till exempel om socialtjänsten befarar att det föreligger en nödsituation.⁵⁶³

⁵⁵⁸ Se 11 kap. 2 § tredje stycket SoL.

⁵⁵⁹ Se JO 2019-03-29, dnr 7168-2017. Jfr JO 2021-04-12, dnr 1546-2020.

⁵⁶⁰ Se 2 kap. 6 § regeringsformen, RF.

⁵⁶¹ Se 2 kap. 20 § RF.

⁵⁶² Se JO 2022/23 s. 379.

⁵⁶³ Se JO 2022/23 s. 379.

Socialtjänsten får inte göra hembesök i syfte att få kontakt med ett barn när vårdnadshavaren inte är hemma

JO har angett att socialtjänsten inte får göra hembesök för att på så sätt få kontakt med ett barn när vårdnadshavaren inte är hemma.⁵⁶⁴ Det framgår även av förarbetsuttalanden.⁵⁶⁵

Olämpligt med hembesök tillsammans med andra anhöriga

JO har i ett beslut granskat ett ärende som rörde en ettårig flicka. Socialtjänsten hade gjort ett oanmält hembesök hos flickans far inom ramen för en utredning. Besöket genomfördes tillsammans med barnets mor och mormor i samband med att modern skulle hämta barnet efter ett umgängestillfälle. Syftet med besöket var att observera när fadern lämnade över flickan till modern och flickans tillstånd samt situation hos fadern med anledning av inkommen oro. JO uttalade att företrädare för det allmänna ska iaktta saklighet och opartiskhet i sin verksamhet. Ett hembesök som görs för att klarlägga ett barns situation och om det finns skäl för ett ingripande från myndighetens sida innehåller ett sådant inslag av myndighetsutövning att det som regel är olämpligt att andra än myndighetens representanter deltar i besöket. Handläggarna hamnade i det aktuella fallet i en situation där fadern uppenbarligen uppfattade det som att de medverkade till stöd för modern. Förvaltningen kritiserades för sitt agerande.⁵⁶⁶

Socialtjänsten får inte fotografera vid hembesök utan samtycke

Det finns inte någon uttrycklig bestämmelse som ger socialtjänsten rätt att dokumentera sina iakttagelser med fotografier. JO har i ett ärende där socialtjänsten under ett hembesök efter en anmälan om oro för barn fotograferade i bostaden mot moderns uttryckliga vilja, uttalat att socialtjänsten därigenom visat en flagrant brist på respekt för den enskildes integritet och rätt att bestämma i sitt eget hem.⁵⁶⁷

⁵⁶⁴ Se JO 2005-10-10, dnr 1059–2003 och JO 2006/07 s. 212 med hänvisningar

⁵⁶⁵ Se prop. 2009/10:192 s. 19.

⁵⁶⁶ Se JO 2015/16 s. 388.

⁵⁶⁷ Se JO 2013/14 s. 383.

Inhämta information från andra i ett ärende som rör ett barn

Ska en god bild av barnets situation

För att få en bild av barnets situation, vilka behov barnet har och hur behoven kan tillgodoses kan socialtjänsten, förutom information från barnet själv och barnets vårdnadshavare, behöva hämta in information från andra. Socialtjänsten kan med stöd av 11 kap. 2 § första stycket SoL och 10 kap. 2 § OSL utan hinder av sekretess konsultera sakkunniga och i övrigt ta de kontakter som behövs för bedömningen av behovet av insatser. Personer som omfattas av anmälningsskyldigheten enligt 14 kap. 1 § första stycket SoL är skyldiga att lämna socialnämnden alla uppgifter som kan vara av betydelse för utredningen. Vilka uppgifter om barnets situation som kan lämnas till socialnämnden från en verksamhet som inte är anmälningsskyldig beror på vilka bestämmelser om sekretess eller tystnadsplikt som gäller för just den verksamheten. *Läs om det i avsnittet Oro för ett barn i Del 1.*

Sannolikheten för att få fram en rättvisande bild av situationen i familjen ökar om socialtjänsten hämtar in information från flera källor.⁵⁶⁸ Vilken information som socialtjänsten behöver hämta in beror på den aktuella situationen och vilka frågor som socialtjänsten behöver få svar på.

Socialstyrelsen har i sitt arbete med utredningar av vissa skador och dödsfall sett att om socialtjänsten inte hämtar in tillräcklig och relevant information kan det leda till att nämnden erbjuder otillräckliga, felaktiga eller inga insatser alls, trots att barnet har behov av skydd eller stöd. Socialstyrelsen har till exempel sett att socialtjänsten sällan haft kontakt med hälso- och sjukvården avseende barnets föräldrar, utan förlitat sig på deras egna problembeskrivningar och bedömningar, även när socialtjänsten haft kännedom om föräldrars psykiatriska tillstånd eller missbruksproblematik som skulle kunna påverka deras omsorgsförmåga.⁵⁶⁹ Informanter som, beroende på vad som ska besvaras under utredningen, kan bidra till information om barnets situation är som framgått tidigare exempelvis barnets förskola eller skola. Det skulle kunna handla om att ta reda på vad som fungerar

⁵⁶⁸ Edvardsson B, Vahlne Westerhäll L. På saklig grund. 3 uppl. Utredningsarbete inom socialtjänsten. Gleerups Utbildning AB, 2021.

⁵⁶⁹ Jfr Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2018–2021 s. 53.

erar bra och mindre bra för barnet i skolan, hur barnets relationer till kamrater och lärare ser ut, om barnet når målen för skolarbetet eller om barnet får särskilt stöd. Ofta har personal i skolan en bred kunskap om barnet och kan lämna uppgifter om andra aspekter än själva lärandesituationen, till exempel om barnet verkar trivas eller om barnet visat tecken på ohälsa. Från sakkunniga med medicinsk kompetens kan socialtjänsten exempelvis få information om barnet har varit på sedvanliga hälsobesök och tandvårdskontroller, om barnet följt det nationella vaccinationsprogrammet och om barnets hälsa behöver undersökas närmare under utredningstiden. Det kan även finnas skäl att kontakta habiliteringen om barnet exempelvis har en intellektuell eller annan funktionsnedsättning. Om barnet har en pågående insats kan det finnas skäl att kontakta den aktör som genomför insatsen. När det gäller ensamkommande barns hälsa, kan socialtjänsten istället behöva hämta in uppgifter från den vårdenhet som har genomfört den hälsoundersökning som regionen ska erbjuda alla som söker asyl.⁵⁷⁰

Precisera vilka uppgifter nämnden behöver få del av

AR till 11 kap. 1 och 2 §§ SoL SOSFS 2014:6

När nämnden begär in uppgifter som kan vara av betydelse för utredningen bör den i möjligaste mån precisera vilken slags uppgift den önskar få del av. Om uppgifterna har lämnats muntligt, bör nämnden kontrollera med uppgiftslämnaren att uppgifterna som har antecknats av nämnden uppfattats korrekt.

Om nämnden konsulterar sakkunniga för att få hjälp med bedömningen av ett barns behov, bör en sådan begäran göras skriftligt och innehålla specificerade frågor om vad nämnden önskar få belyst eller utrett.

Det är socialnämnden som bedömer vilka uppgifter som man behöver få del av för den fortsatta utredningen. Samtidigt kan det vara svårt att veta vilka uppgifter som exempelvis den tillfrågade myndigheten eller yrkesutövaren har tillgång till. Nämnden bör därför i möjligaste mån precisera vilka slags uppgifter man önskar få del av. Om nämnden

⁵⁷⁰ Angående läkarundersökningen se 7 § lagen (2008:344) om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl.

den är tydlig med vilken information som man behöver är chansen större att den som ska lämna ut information lämnar ut ”rätt” information.

Om socialnämnden konsulterar sakkunniga för att få hjälp med att bedöma ett barns behov, bör en sådan begäran göras skriftligen. Begäran bör innehålla specificerade frågor om vad man önskar få belyst eller utrett.⁵⁷¹

Hämta in uppgifter från misstanke- och belastningsregistren under utredningen

Vid åtgärder enligt LVU

Socialnämnden har, med stöd av sekretessbrytande bestämmelser, möjlighet att begära uppgifter ur misstanke- och belastningsregistren ibland annat ”ärenden om åtgärder” enligt LVU.⁵⁷² Det finns inga bestämmelser som tydliggör *när* en utredning enligt SoL övergår till att bli ett ärende om åtgärder enligt LVU. JO har uttalat att enbart det förhållandet att socialnämnden har inlett en utredning som rör ett barns behov av skydd eller stöd inte innebär att nämnden har rätt att begära uppgifter ur registren. Det är enligt JO *först när nämnden rent faktiskt överväger ett ingripande enligt LVU* som utredningen övergår i ett ärende om åtgärder enligt LVU. Det kan enligt JO till exempel vara fallet när nämnden, inför ett beslut om omedelbart omhändertagande eller en ansökan om vård enligt LVU, anmäler behov av offentligt biträde till förvaltningsrätten.⁵⁷³

Vem socialnämnden kan inhämta uppgifter om

Det framgår inte vilka personer som socialnämnden kan begära uppgifter om ur registren. Det betyder att socialnämnden kan begära utdrag ur registren om exempelvis ett barns vårdnadshavare, barnet eller den unge, men även avseende andra personer, om socialnämnden bedömer att det har betydelse i ett ärende om åtgärder enligt LVU.

⁵⁷¹ AR till 11 kap. 1 och 2 §§ SoL SOSFS 2014:6.

⁵⁷² Se 6 § första stycket 4 och 7 § lagen (1998:620) om belastningsregister samt 11 § 8 d förordningen (1999:1134) om belastningsregister samt 5 § första stycket 2 och 6 § lagen (1998:621) om misstankeregister samt 4 § 9 d förordningen (1999:1135) om misstankeregister. Se även 35 kap. 1 § och 10 § första stycket OSL.

⁵⁷³ Se JO 2018/19 s. 464.

Behovs- och proportionalitetsbedömning

Socialnämnden ska i vare särskilt fall noga pröva behovet av att få del av informationen i registren.⁵⁷⁴ Nämnden får bara begära att ta del av uppgifter ur registren om skälet till det uppväger den olägenhet det innebär för den som berörs.⁵⁷⁵ Enligt JO får nämnden bara hämta in uppgifter ur belastnings- och misstankeregistren om nämnden efter en behovs- och proportionalitetsbedömning anser att uppgifterna är nödvändiga för att nämnden ska kunna ta ställning vilket behov barnet har av skydd eller stöd och det behovet väger tyngre än den olägenhet det innebär för den enskilde att uppgifterna tas in i utredningen.⁵⁷⁶

Vilka uppgifter socialtjänsten får del av

Socialnämnden får inte del av alla uppgifter som finns i registren. De uppgifter som nämnden får del av ur belastningsregistret är uppgifter om brott som lett till någon annan påföljd än penningböter.⁵⁷⁷ Ur misstankeregistret får nämnden del av uppgifter om personer som fyllt 15 år som rör misstanke om brott som lett till att åtal har väckts.⁵⁷⁸

Vilken betydelse uppgifter i registren har

Uppgifter från registren ger inte i sig något svar på frågan om en person utgör en risk för ett barn. Att en person har straffats eller åtalats för brott behöver inte heller innebära att hen för all framtid är olämplig att till exempel ta hand om ett barn. Det är viktigt att socialtjänsten alltid gör en individuell bedömning av vad uppgifterna ur registren innebär och har för betydelse i det enskilda fallet.

⁵⁷⁴ Se JO 2018/19 s. 464.

⁵⁷⁵ Se 7 § lagen om belastningsregister och 6 § lagen om misstankeregister.

⁵⁷⁶ Se JO 2018/19 s. 464.

⁵⁷⁷ 11 § 8 d förordningen om belastningsregister.

⁵⁷⁸ 4 § 9 d förordningen om misstankeregister och 3 § lagen om misstankeregister.

Bedöma behov

Att bedöma behov

Att bedöma behov är en av de viktigaste uppgifterna under handläggningen av ett ärende. För att socialtjänsten ska kunna bilda sig en uppfattning om vilka behov ett barn eller en ung person har, behöver man analysera den information som man hämtat in under utredningen.

Socialstyrelsen har i sitt arbete med utredningar av vissa skador och dödsfall sett att det när det gäller yngre barn kan handla om att göra en bedömning av föräldraförmågan eller föräldrarnas funktionsnivå i förhållande till barnets behov. Exempel på när det kan bli aktuellt är när det finns misstanke om våld mot barnet eller information om en förälders psykiatriska tillstånd, missbruk och/eller sociala problematik. Socialtjänsten kan då behöva ställa dessa problem i relation till exempelvis en förälders förmåga att genomgå en behandling eller till en bedömning från en sakkunnig att föräldern har svårt att ta emot stöd och hjälp. För ett äldre barn, eller en ung person, kan det handla om att väga samman barnets eller den unges olika problem, exempelvis begynnande kriminalitet, stor skolfrånvaro, missbruk eller tidigare våldsutövande. Nämnden kan även behöva bedöma föräldrarnas funktionsnivå eller föräldraförmåga i förhållande till ett äldre barns behov.⁵⁷⁹

Vid åtgärder som rör barn ska barnets bästa särskilt beaktas. Vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn ska vad som är bäst för barnet vara avgörande.⁵⁸⁰ Vad som är bäst för barnet eller den unge ska också vara avgörande vid beslut enligt LVU.⁵⁸¹

⁵⁷⁹ Jfr Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2018–2021 s. 53.

⁵⁸⁰ 1 kap 2 § första och andra stycket SoL.

⁵⁸¹ Se 1 § femte stycket LVU.

Dokumentera bedömning av behov

Av dokumentationen ska framgå

- hur barnet eller den unge uppfattar sina behov,
- om nämnden har använt standardiserade bedömningsmetoder som en del i utredningen och i så fall vilken eller vilka,
- vilken bedömning som nämnden har gjort av barnets eller den unges behov, och
- vilka faktiska omständigheter och händelser av betydelse som ligger till grund för nämndens bedömning.⁵⁸²

Om barnet eller den unge inte har uttryckt hur hen uppfattar sina behov, ska skälen till detta dokumenteras.⁵⁸³

Standardiserade bedömningsmetoder

Att använda en standardiserad bedömningsmetod innebär att bedöma en situation, funktion eller behov med hjälp av ett vetenskapligt prövat bedömningsinstrument (t.ex. en checklista eller ett index) och en manual som beskriver hur instrumentet ska användas.

Bedömningsinstrument

Ett bedömningsinstrument är ett formulär med fastställda frågor. Frågorna bygger på forskning och beprövad erfarenhet som visar vilka områden som är viktiga för det som ska bedömas, t.ex. risk- och skyddsfaktorer för barns utveckling. Informationen kan samlas in genom exempelvis självskattning, intervjuer, observationer eller sökningar i akter och register.

Manual

En manual innehåller beskrivningar av den standardiserade bedömningsmetodens syfte, målgrupp, teori, användningssätt, utbildning och eventuella kostnader. Där finns också anvisningar om hur frågor och svarsalternativ bör användas samt hur resultat kan tolkas. Vidare innehåller manualen information om hur bedömningsinstrumentet har utvecklats och prövats vetenskapligt. Slutligen kan manualen innehålla uppgifter om huruvida bedömningsinstrumentet är an-

⁵⁸² Jfr 5 kap. 7 § första stycket SOSFS 2014:5.

⁵⁸³ Jfr 5 kap. 7 § andra stycket SOSFS 2014:5.

passat och prövat för svenska förhållanden. Manualen är ett sätt att säkerställa att bedömningsinstrumentet används som det är tänkt. Undersökningar har visat att användning av standardiserade bedömningsmetoder leder till mer enhetliga bedömningar, bättre struktur i informationsinsamlingen och en ökad tydlighet för den enskilde. Men det finns också nackdelar och risker som måste uppmärksammas. Bedömningsinstrument kan aldrig ersätta personliga samtal utan bör ses som viktiga komplement för en allsidig bedömning.⁵⁸⁴

Metodguide för socialt arbete

I metodguiden samlar Socialstyrelsen bedömningsmetoder och insatser som är aktuella för socialt arbete i Sverige. Syftet med guiden är att ge objektiv och transparent information till verksamheter som vill bedriva en evidensbaserad praktik. Metodguiden ger grundläggande information om målgrupp, syfte och användning. Avsikten är att ge objektiv och transparent information om vem metoderna är tänkta för, hur de ska genomföras samt om kvalitet och effekter. Att en metod finns med i Metodguiden innebär dock inte att Socialstyrelsen rekommenderar den framför andra metoder.

Läs mer

Om standardiserade bedömningsmetoder. I Metodguiden för socialt arbete, på socialstyrelsen.se, kan du läsa om bedömningsmetoder och insatser som är aktuella för socialt arbete i Sverige.

Att avgöra vad som är barnets bästa

Någon definition av vad som är barnets bästa finns varken i barnkonventionen, SoL eller LVU. Det går inte heller att en gång för alla definiera vad som är barnets bästa. Enligt barnrättskommittén är barnets bästa ett flexibelt och anpassningsbart begrepp som ska tolkas och tillämpas i förhållande till övriga rättigheter enligt barnkonvention.⁵⁸⁵ Rätten att bli hörd är enligt barnrättskommittén av särskild vikt. Barnets åsikter är en viktig del i bedömningen av vad som är barnets

⁵⁸⁴ Systematisk uppföljning inom socialtjänsten (2004) s. 7.

⁵⁸⁵ Se CRC/C/GC/14 p. 32.

bästa.⁵⁸⁶ Hur stor betydelse ett barns åsikt får i praktiken är beroende på barnets ålder och mognad.⁵⁸⁷ Det innebär att barn i olika grad får vara med och påverka det som berör dem.⁵⁸⁸ *Läs mer om mognad och bedömning av mognad i Barns möjligheter att påverka.*

Socialnämnden behöver i varje enskilt ärende bedöma vad som är barnets bästa utifrån den specifika situationen och de omständigheter som gör barnet unikt.⁵⁸⁹ Det kan enligt barnrättskommittén handla om att väga in individuella egenskaper hos barnet, till exempel ålder, kön, mognad och erfarenhet eller det sociala och kulturella sammanhang som barnet befinner sig i. Det kan också handla om att man tar hänsyn till att barnet tillhör en minoritetsgrupp, eller om det har en fysisk, sensorisk eller intellektuell funktionsnedsättning.⁵⁹⁰ Ytterligare faktorer att väga in är barnets identitet, bevarandet av barnets familjemiljö och möjligheten att upprätthålla relationer⁵⁹¹, barnets behov av omsorg samt skydd och säkerhet⁵⁹² och om barnet befinner sig i en utsatt situation⁵⁹³. Även barnets rätt till hälsa⁵⁹⁴ och utbildning⁵⁹⁵ är betydelsefulla faktorer när man bedömer vad som är barnets bästa. Om en rättsregel är öppen för fler än en tolkning ska enligt barnrättskommittén den tolkning som mest verkkningsfullt tillgodoser barnets bästa ha företräde.⁵⁹⁶

Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet kan nämnden inte se barnet isolerad från sina föräldrar. Att föräldrarna får bästa möjliga stöd genom socialtjänsten ligger också i barnets intresse. Vid en intressekonflikt mellan barnet och barnets föräldrar har dock barnets intresse företräde.⁵⁹⁷

⁵⁸⁶ Se CRC/C/GC/14 p 53 och 89 samt CRC/C/GC/12 p. 74.

⁵⁸⁷ Se 11 kap. 10 § första stycket SoL och 36 § första stycket LVU. Se även artikel 12 i barnkonventionen och CRC/C/GC/12.

⁵⁸⁸ Se prop. 2012/13:10 s. 39.

⁵⁸⁹ Se prop. 2017/18:186. s. 96 och CRC/C/GC/14 p. 32.

⁵⁹⁰ Se CRC/C/GC/14 p. 48.

⁵⁹¹ Se CRC/C/GC/14 p. 55-70.

⁵⁹² Se CRC/C/GC/14 p. 71-74.

⁵⁹³ Se CRC/C/GC/14 p. 75-76.

⁵⁹⁴ Se CRC/C/GC/14 p. 77-78.

⁵⁹⁵ Se CRC/C/GC/14 p. 79.

⁵⁹⁶ Se CRC/C/GC/14 p. 6.

⁵⁹⁷ Se prop. 1996/97:124 s. 99-100.

Barnkonsekvensanalys

Varje beslut som rör ett barn måste grunda sig på en bedömning om vad som är bäst för just det barnet. Olika förslag till lösningar behöver analyseras och vägas mot varandra i en beslutssituation.⁵⁹⁸

Barnrättskommittén uttrycker att beslutsprocessen ska innehålla en utvärdering av eventuella positiva eller negativa konsekvenser för barnet. Beslutsfattaren ska även motivera på vilket sätt hänsyn har tagits till barnets bästa, vilka kriterier detta grundas på och hur barnets intressen vägts mot andra intressen.⁵⁹⁹

Läs mer

BO har tagit fram ett metodstöd, *Prövning av barnets bästa*, som finns på Barnombudsmannens webbplats.

Hur mycket ska "barnets bästa" styra?

Vid åtgärder enligt SoL som rör barn ska barnets bästa *särskilt beaktas*.⁶⁰⁰ I begreppet åtgärder ligger inte enbart ärenden som direkt riktar sig till barnet som barnets bästa ska beaktas. Det omfattar även situationer när exempelvis en vårdnadshavare eller förälder ansöker om en insats avseende sig själv.⁶⁰¹

Vid beslut eller andra åtgärder enligt SoL som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn ska istället vad som är bäst för barnet vara *avgörande*.⁶⁰² Hur styrande barnets bästa blir skiljer sig alltså åt beroende på om beslutet eller åtgärden rör vård- eller behandlingsinsatser eller om det är frågan om andra åtgärder som socialtjänsten vidtar.

Vid beslut enligt LVU ska vad som är bäst för barnet vara *avgörande*.⁶⁰³ Att barnets bästa ska vara avgörande betyder att i en konflikt mellan barnets – eller den unges – behov och andra intressen ska hänsyn till barnets eller den unges bästa alltid ges företräde.⁶⁰⁴

I förhållande till barnkonventionen går reglerna om barnets bästa i LVU, och även i SoL när det gäller vård- eller behandlingsinsatser för barn, längre än barnkonventionen eftersom det i konventionen anges att barnets bästa ska beaktas.⁶⁰⁵

⁵⁹⁸ Se prop. 1996/97:124 s. 99.

⁵⁹⁹ Se CRC/C/CG/14, p. 6, 43, 89 och 97 samt CRC/C/CG/12 p. 74.

⁶⁰⁰ Se 1 kap. 2 § första stycket SoL.

⁶⁰¹ Se SOU 2016:19 Barnkonventionen blir svensk lag s. 485.

⁶⁰² Se 1 kap. 2 § andra stycket SoL.

⁶⁰³ 1 § femte stycket LVU.

⁶⁰⁴ Se proposition 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m. s. 77.

⁶⁰⁵ Jfr artikel 3 i barnkonventionen, 1 kap. 2 § första och andra styckena SoL och 1 § femte stycket LVU.

Dokumentera hur barnets bästa beaktats

Det ska framgå av dokumentationen *hur* socialtjänsten har beaktat barnets bästa enligt 1 kap. 2 § första och andra stycket SoL och 1 § femte stycket LVU.⁶⁰⁶ Det är viktigt att socialtjänsten tar det barn säger på stort allvar och att deras åsikter och förslag utgör en tydlig del av beslutsunderlaget.⁶⁰⁷

Om beslutet inte stämmer med barnets åsikter bör, enligt barnrättskommittén, anledningen till detta tydligt anges. Det räcker inte att i allmänna ordalag nämna att andra hänsyn överskuggar barnets bästa – alla hänsyn måste uttryckligen anges i relation till det aktuella fallet, och skälen till att de tillmätts större vikt än barnets bästa i det enskilda fallet måste klargöras. Resonemanget måste enligt barnrättskommittén också på ett trovärdigt sätt visa varför barnets bästa inte vägde tyngre än övriga hänsyn.⁶⁰⁸

⁶⁰⁶ Se 4 kap. 18 § SOSFS 2014:5.

⁶⁰⁷ Se prop. 2012/13:10 s. 41.

⁶⁰⁸ Se CRC/C/GC/14 p. 97.

Insats under en utredning

Om det framkommer att ett barn eller en ung person har behov av någon insats under utredningstiden behöver socialnämnden utreda och avgöra frågan genom beslut enligt 4 kap. 1 § SoL. Så kan till exempel vara fallet när ett barn har behov av en öppenvårdsinsats under utredningstiden. Ett annat exempel är när ett ensamkommande barn placeras under utredningstiden. I andra fall kan situationen vara sådan att nämnden behöver göra ett akut ingripande med stöd av LVU under utredningen. En insats under utredningen kan ges till barnet, vårdnadshavaren eller till den unge. Situationen kan också vara den att barnet, familjen eller den unge ansöker om en insats under en pågående utredning.

När barnet flyttar under en utredning

11 kap. 4 § SoL

Socialnämnden är skyldig att slutföra en utredning enligt 2 § och fatta beslut i ärendet även om barnet byter vistelsekommun. Detsamma gäller om en utredning inletts enligt 1 § och ärendet avser vård av missbrukare. Den nya vistelsekommunen är skyldig att på begäran bistå med den utredning som socialnämnden kan behöva för att fatta beslut i ärendet.

Första stycket gäller inte om den nya vistelsekommunen samtycker till att ta över utredningen av ärendet eller om ärendet annars flyttas över.

Socialnämnden är skyldig att slutföra en utredning och fatta beslut i ärendet även om barnet flyttar till en annan kommun.⁶⁰⁹ Syftet med bestämmelsen är att säkerställa att barn inte hamnar ”mellan stolar-na”; att utredningen stannar av eller läggs ner när barnet byter vistelsekommun.⁶¹⁰ Om nämnden begär att den nya vistelsekommunen ska bistå med utredning är den nya kommunen skyldig att göra det.⁶¹¹ Den nya vistelsekommunen ska bistå med den utredning som behövs för att det ska föreligga ett utifrån förutsättningarna optimalt beslutsunderlag.⁶¹²

Om den nya vistelsekommunen samtycker till det, kan den nya kommunen istället ta över utredningen.⁶¹³ Under vissa förutsättningar kan ett pågående ärende också flyttas över till den nya kommunen.⁶¹⁴ Ett ärende ska flyttas över om den som berörs av ärendet har starkast anknytning till den andra kommunen och det med hänsyn till den enskildes önskemål, hjälpbehovets varaktighet och omständigheterna i övrigt framstår som lämpligt. Den kommun som anser att ärendet ska

⁶⁰⁹ Se 11 kap. 4 § första stycket SoL.

⁶¹⁰ Se prop. 1996/97:124 s. 111 och 180 och JO 2015/16 s. 382.

⁶¹¹ Se 11 kap. 4 § första stycket SoL.

⁶¹² Se prop. 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m. s. 91–92.

⁶¹³ Se 11 kap. 4 § andra stycket SoL.

⁶¹⁴ Se 11 kap. 4 § andra stycket SoL. Se även JO 2015/16 s. 382.

flyttas över ska begära det hos den andra kommunen.⁶¹⁵ Om kommunen inte har svarat inom en månad eller om berörda kommuner inte är överens får kommunen som begärt överflyttning av ärendet ansöka om detta hos IVO.⁶¹⁶

JO har kritiserat en nämnd för att den efter att en familj flyttat till en annan kommun avslutade utredningen en månad senare utan att klarlägga vilka insatser barnet var i behov av och utan att ta kontakt med den kommun dit familjen flyttat. Enligt JO gav hanteringen intryck av att nämnden mer sett till möjligheten att ”bli av med problemet” när barnet flyttade än till skyldigheten att se till att en påbörjad utredning fullföljs.⁶¹⁷

⁶¹⁵ Se 2 a kap. 10 § första och andra stycket SoL.

⁶¹⁶ Se 2 a kap. 11 § första stycket SoL

⁶¹⁷ Se JO 2015/16 s. 382.

Del 4

Utredda i vissa situationer

Barn som riskerar att föras utomlands för att giftas bort eller könsstympas	169
Utreseförbud kan motverka barnäktenskap och könsstympning	169
Ansöka om utreseförbud	170
Barn som uppger att de är gifta	174
Barnäktenskap erkänns inte i Sverige	174
Omsorgsfulla utredningar	174
Barn och unga som utsatts för brott.....	176
Socialnämnden ska verka för att ge brottsoffer stöd och hjälp	176
När en utredning gäller barn som utsatts för brott.....	176
Särskilda regler när utredningen gäller våld i nära relation.....	178
Rättsprocessen när någon har utsatts för brott	178
Ärenden med internationell anknytning	182
Beakta internationella regelverk	182
Samarbete via UD som centralmyndighet	183

Barn som riskerar att föras utomlands för att giftas bort eller könsstympas

Utreseförbud kan motverka barnäktenskap och könsstympning

Om ett barn förs ut ur eller lämnar Sverige för att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas utomlands har svenska myndigheter mycket begränsade möjligheter att agera i ett annat land när ett bortförande redan har skett. För att förhindra att barn lämnar Sverige i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas, har det införts bestämmelser i LVU som innebär att barnet då kan förbjudas att lämna landet (utreseförbud).⁶¹⁸ Att reglerna är införda i LVU innebär dock inte att förutsättningarna för vård enligt LVU behöver vara uppfyllda. Ett utreseförbud kan också meddelas oberoende av vilken inställning barnet har.⁶¹⁹

Det är straffbart att föra ut ett barn ur Sverige i strid med ett utreseförbud.⁶²⁰ De omständigheter som ligger till grund för utreseförbud kan även innebära grund för misstanke om förstadier till andra brott. Sekretess hindrar inte socialtjänsten från att polisanmäla misstanke om försök, förberedelse eller stämpling till könsstympning.⁶²¹ Då bör socialnämnden skyndsamt göra en polisanmälan, såvida det inte strider mot barnets bästa.⁶²² *Läs mer i avsnittet Socialtjänsten bör polisanmäla vissa brott mot barn i Del 1.*

⁶¹⁸ Se 31 a § LVU och proposition 2019/20:131 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet s. 62.

⁶¹⁹ Se prop. 2019/20:131 s. 71-72.

⁶²⁰ Se 45 § LVU.

⁶²¹ Se 10 kap. 21 § 2 OSL.

⁶²² Se AR i SOSFS 2014:6.

Innebörden av ett utreseförbud

Passhinder, passåterkallelse och spärrmarkering

Ett utreseförbud eller ett tillfälligt utreseförbud medför att Polismyndigheten (passmyndigheten) inte får utfärda något pass för barnet. Om barnet har ett pass ska polismyndigheten återkalla det.⁶²³ När ett pass återkallas läggs en spärrmarkering in i det inhemska resehandlingssystemet (RES) och i gränsöverskridande databaser (SIS/Interpol).⁶²⁴ Om det finns en risk att barnet reser ut ur landet innan Polismyndigheten hinner meddela ett beslut om passåterkallelse kan myndigheten omhänderta barnets pass.⁶²⁵

Ansöka om utreseförbud

Om det finns en *påtaglig risk* för att ett barn förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas ska barnet förbjudas att lämna Sverige (utreseförbud). Beslut om utreseförbud meddelas av förvaltningsrätten efter ansökan av socialnämnden.⁶²⁶

Socialnämndens ansökan om utreseförbud ska innehålla en redogörelse för

- barnets förhållanden,
- de omständigheter som utgör grund för att barnet behöver skyddas genom ett utreseförbud,
- tidigare vidtagna åtgärder,
- vilket slags relevant information som lämnats till barnet och hur den lämnats, och
- barnets inställning.⁶²⁷

Formuleringen *förs utomlands* tar sikte på situationer då någon annan för ut barnet ur landet antingen genom att resa med barnet eller på annat sätt verkar för att en sådan resa ska komma till stånd, till exempel genom att anordna eller planera resan. Med uttrycket *lämnar Sverige* tydliggörs att även sådana situationer då barnet själv tar initiativ till

⁶²³ Se 7 a § första stycket och 12 § första stycket 10 passlagen (1978:302).

⁶²⁴ Se prop. 2019/20:131 s. 93.

⁶²⁵ Se 18 § 1 passlagen.

⁶²⁶ Se 31 a § och 31 b § första stycket LVU.

⁶²⁷ 31 b § andra stycket LVU.

att lämna landet för att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas, utan involvering från någon annan, omfattas av bestämmelsen.⁶²⁸

Omprövning och upphörande av utreseförbud

Om förvaltningsrätten har meddelat ett utreseförbud ska socialnämnden inom *sex månader* från dagen för beslutet pröva om utreseförbudet ska upphöra. Därefter ska nämnden *fortlöpande* pröva frågan inom sex månader från senaste prövning.⁶²⁹

Om det *inte längre finns skäl* för ett utreseförbud, ska socialnämnden besluta att utreseförbudet ska upphöra. Det innebär att nämnden på eget initiativ ska pröva om utreseförbudet ska upphöra, när omständigheterna ger anledning till det. Ett utreseförbud upphör senast när barnet fyller 18 år.⁶³⁰

Besluta om tillfälligt utreseförbud i brådskande situationer

Socialnämnden får besluta om tillfälligt utreseförbud om det är *sannolikt* att ett utreseförbud behövs och förvaltningsrättens beslut inte kan avvaktas med hänsyn till risken för att barnet förs ut ur landet.⁶³¹

Underställa beslutet om tillfälligt utreseförbud

Socialnämnden ska underställa förvaltningsrätten beslutet om tillfälligt utreseförbud *inom en vecka* från den dag då nämnden fattade beslutet. Om nämnden *inte* gör det *upphör* det tillfälliga utreseförbudet.⁶³² I så fall får nämnden inte fatta ett nytt beslut om tillfälligt utreseförbud på samma grunder (som föranledde det tidigare beslutet).⁶³³

Socialnämnden kan även besluta om tillfälligt utreseförbud *efter* det att nämnden har ansökt om ett utreseförbud. Då ska beslutet underställas den domstol som prövar frågan om utreseförbudet.⁶³⁴

⁶²⁸ Se prop. 2019/20:131 s. 72-73 och 109.

⁶²⁹ Se 31 c § första stycket LVU.

⁶³⁰ Se 31 c § andra och tredje styckena LVU.

⁶³¹ Se 31 d § LVU. Om socialnämndens beslut om tillfälligt utreseförbud inte kan avvaktas, får nämndens ordförande eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat besluta om ett sådant förbud. Beslutet ska anmälas vid nämndens nästa sammanträde. När socialnämnden har ansökt om utreseförbud, får även rätten besluta om ett tillfälligt utreseförbud.

⁶³² Se 31 e § första och tredje styckena LVU.

⁶³³ Se prop. 2019/2020:131 s. 114.

⁶³⁴ Se 31 e § fjärde stycket LVU.

Ansöka om utreseförbud efter tillfälligt utreseförbud

Fastställer förvaltningsrätten socialnämndens beslut om tillfälligt utreseförbud, ska nämnden *inom fyra veckor från dagen för rättsens beslut* ansöka om utreseförbud. Förvaltningsrätten får medge förlängning av denna tid, om ytterligare utredning gör det nödvändigt.⁶³⁵

När ett tillfälligt utreseförbud upphör

Ett tillfälligt utreseförbud upphör

- om socialnämnden *inte ansöker* om utreseförbud *i rätt tid*, eller
- när rätten avgör frågan om utreseförbud.⁶³⁶

Ett tillfälligt utreseförbud ska också uppgöra om det *inte längre finns skäl* för ett sådant förbud. Då ska socialnämnden besluta att det tillfälliga utreseförbudet genast ska upphöra. Även den rätt som prövar frågan om utreseförbud kan besluta att ett tillfälligt utreseförbud ska upphöra.⁶³⁷

Meddela undantag från utreseförbud för en viss resa

Socialnämnden kan besluta om ett *tillfälligt undantag* från ett utreseförbud för en viss resa.⁶³⁸ Då kan polisen utfärda ett provisoriskt pass för barnet.⁶³⁹ Nämnden får bara meddela undantag från ett utreseförbud om det inte finns någon risk för att barnet förs utomlands eller lämnar Sverige, eller under resan förs eller beger sig till annat land, i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas.⁶⁴⁰ Socialnämnden ska använda möjligheten restriktivt och behöver i varje enskilt fall noga överväga den risk det innebär. I förarbetena nämns som exempel på när det skulle kunna vara aktuellt att besluta om ett tillfälligt undantag, att barnets ska följa med på en skolresa eller en semesterresa med ett familjehem.⁶⁴¹

Informera polisen om utreseförbud och när det upphör

För att Polismyndigheten (passmyndigheten) ska kunna få kännedom om att det finns hinder att utfärda pass eller att ett pass ska återkallas

⁶³⁵ Se 31 f § LVU.

⁶³⁶ Se 31 g § första stycket LVU.

⁶³⁷ Se 31 g § andra stycket LVU.

⁶³⁸ Se 31 i § LVU.

⁶³⁹ Se 7 a § andra stycket passlagen.

⁶⁴⁰ Se 31 i § LVU.

⁶⁴¹ Se proposition 2019/20:131 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet s. 84 och 115-116.

behöver Polismyndigheten få kännedom om att socialnämnden, eller en domstol, har meddelat ett tillfälligt utreseförbud eller ett utreseförbud. För att kunna utfärda ett nytt pass för barnet behöver Polismyndigheten få information när ett utreseförbud upphör.

Socialnämnden ska genast skicka en kopia av beslutet till Polismyndigheten om nämnden

- beslutar om tillfälligt utreseförbud eller
- beslutar om tillfälligt undantag från ett utreseförbud för en viss resa.⁶⁴²

Socialnämnden ska vidare skicka en kopia av beslutet eller informera Polismyndigheten om att det tillfälliga utreseförbudet eller utreseförbudet upphört om nämnden

- beslutar att ett tillfälligt utreseförbud ska upphöra
- inte underställer ett beslut om tillfälligt utreseförbud i rätt tid (inom en vecka)
- inte ansöker om utreseförbud i rätt tid (inom fyra veckor om nämnden inte begärt förlängning) eller
- beslutar att ett utreseförbud ska upphöra.⁶⁴³

Läs mer

om handläggningen av utreseförbud i LVU – handbok för socialtjänsten och i Socialstyrelsens Meddelandeblad Utreseförbud och barnnäktenskapsbrott m.m. – Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet (4/2020).

⁶⁴² Se 23 c § första stycket passförordningen (1979:664).

⁶⁴³ Se 23 c § första stycket passförordningen.

Barn som uppger att de är gifta

Barnäktenskap erkänns inte i Sverige

I Sverige är det inte tillåtet för minderåriga att gifta sig.⁶⁴⁴ Sverige erkänner inte heller barnäktenskap som har ingåtts utomlands. Det gäller enligt huvudregeln även när den minderåriga har fyllt 18 år.⁶⁴⁵ I undantagsfall kan ett äktenskap som ingåtts av en minderårig erkännas om bägge parterna är över 18 år när frågan om erkännande prövas här och det finns synnerliga skäl.⁶⁴⁶

Barn som uppger att de ingått äktenskap utomlands kan, precis som andra barn, aktualiseras inom socialtjänsten genom en ansökan, en anmälan eller information på annat sätt.

Omsorgsfulla utredningar

JO har i beslut gällande Malmö kommuns handläggning av ärenden av ensamkommande barn i åldern 15–18 år som uppgav att de var gifta med en vuxen person, påtalat att socialnämnden har ett långtgående utredningsansvar. När ett ensamkommande barn anländer till Sverige och det kommer fram uppgifter om att barnet har ingått äktenskap med en vuxen person bör socialnämnden enligt JO därför som regel inleda en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL. I utredningen behöver bland annat barnets inställning och möjlighet att göra ett eget val så långt som möjligt klarläggas. För att säkerställa att ett barns rättigheter inte kränks måste det ställas krav på att socialnämndens utredningar är omsorgsfulla. Ett eller två samtal vid ankomsten till Sverige kan enligt JO:s mening i de flesta fall inte anses tillräckligt. Barnet måste få anpassad och relevant information om sina rättigheter och möjligheter till skydd i Sverige. Först efter en noggrann och omsorgsfull utredning kan socialnämnden enligt JO ha ett tillräckligt gott beslutsunderlag för att avgöra om barnet har en reell möjlighet att ge uttryck för en önskan om att få bo med sin make eller maka och om barnet är i behov av skydd eller stöd.⁶⁴⁷

⁶⁴⁴ Se 2 kap. 1 § äktenskapsbalken.

⁶⁴⁵ Se 1 kap. 8 a § 1 lagen (1904:26 s.1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap.

⁶⁴⁶ Se 1 kap 8 a § andra stycket IÄL.

⁶⁴⁷ Se JO 2016/17 s. 484.

15-års gränsens betydelse

När barn uppger att de är gifta behöver socialtjänsten beakta att barn under 15 år har ett absolut behov av skydd mot sexuella handlingar.⁶⁴⁸ Om ett barn under 15 år uppger att hen är gift är det därför särskilt viktigt att socialnämnden beaktar barnets behov av skydd mot sexuella handlingar. Det gäller såväl under utredningstiden som vid val av placering och vid uppföljning av barnets situation.

JO har i ett ärende som rörde en 13-årig flicka uttalat att om det finns en uppgift om att ett barn under 15 år är gift med eller har en äktenskapsliknande relation med exempelvis en son i ett tilltänkt familjehem framstår det, mot bakgrund av att barn som är under 15 år har ett absolut skydd mot sexuella handlingar, som olämpligt att placera barnet i det hemmet. De eventuella skyddsfaktorer som finns i familjehemmet kan i ett sådant fall inte väga upp den risk som en placering i familjehemmet innebär för barnet. En annan sak är, enligt JO, att familjen i många fall ändå kan och bör kvarstå som viktiga personer för barnet. Om barnet har fyllt 15 år finns det enligt JO inte något rättsligt stöd för att generellt förbjuda ett barn att bo tillsammans med en vuxen person som barnet uppger att hen är gift med.⁶⁴⁹

Polisanmälan vid misstanke om sexualbrott

Vid misstanke om att ett barn utsatts för sexualbrott bör socialnämnden skyndsamt göra en polisanmälan, såvida det inte strider mot barnets bästa.⁶⁵⁰ *Läs mer om detta i avsnittet Socialtjänsten bör polisanmäla vissa brott mot barn i Del 1.*

Läs mer

om utredningar när ett barn uppger att hen är gift i Barn som kommer till Sverige och uppges vara gifta – Vägledning för socialtjänsten.

⁶⁴⁸ Se prop. 2004/05:45 s. 21–22.

⁶⁴⁹ Se JO 2018/19 s. 472.

⁶⁵⁰ Se AR SOSFS 2014:6.

Barn och unga som utsatts för brott

Socialnämnden ska verka för att ge brottsoffer stöd och hjälp

Socialnämnden ska verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp.⁶⁵¹ Det gäller oavsett ålder på den som utsatts för brott och omfattar således såväl barn som unga. När det gäller barn som utsatts för brott ansvarar nämnden för att barnet och närstående till barnet får det stöd och den hjälp som de behöver.⁶⁵² Detsamma gäller när ett barn har bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående.⁶⁵³

Vem som är närstående till brottsoffer

Med närstående avses någon som den brottsutsatte har en nära och förtroendefull relation till. I förarbetena nämns exempelvis make, sambo, pojk- eller flickvän, föräldrar, syskon, barn och andra släktingar. Det kan även gälla andra personer som den som blivit utsatt för brott har eller har haft en nära och förtroendefull relation till. Socialtjänsten behöver göra bedömningen av vem som är närstående utifrån familje- och levnadsförhållandena i det enskilda fallet.⁶⁵⁴

När en utredning gäller barn som utsatts för brott

Om socialnämnden får information om att ett barn kan ha blivit utsatt för brott behöver nämnden ta ställning till om man ska inleda en utredning.⁶⁵⁵ Om socialnämnden inleder en utredning ska nämnden genast underrätta den som berörs av utredningen om inte särskilda skäl talar emot det.⁶⁵⁶

⁶⁵¹ Se 5 kap. 11 § första stycket SoL.

⁶⁵² Se 5 kap. 11 § tredje stycket SoL.

⁶⁵³ Se 5 kap. 11 § tredje och fjärde stycket SoL.

⁶⁵⁴ Se proposition 2006/07:38 Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor s. 31.

⁶⁵⁵ Se 11 kap. 1 § första stycket SoL.

⁶⁵⁶ Se 11 kap. 2 § tredje stycket SoL.

Avvakta med att underrätta vårdnadshavare när närstående är misstänkt för brottet

Av förarbetena framgår att det kan finnas skäl att avvakta med att underrätta barnets vårdnadshavare när det är vårdnadshavaren, eller någon annan närstående, som är misstänkt för att ha begått övergrepp mot barnet och polisens förundersökning befinner sig i ett känsligt läge. I en sådan situation behöver polisen och socialtjänsten samordna sina utredningar.⁶⁵⁷

Samråda med polis innan underrättelse

Vid misstanke om att ett en närstående har begått brott mot ett barn enligt 3 kap. (liv eller hälsa), 4 kap. (frihet och frid) eller 6 kap. (sexualbrott) BrB eller lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor, bör socialtjänsten samråda med polis eller åklagare innan nämnden underrättar vårdnadshavaren om att man inlett en utredning.⁶⁵⁸ *Läs mer om underrättelse i avsnittet Underrätta den som berörs när utredningen rör ett barn i Del 3.*

Brott som socialtjänsten bör polisanmäla

Om det under en utredning kommer fram uppgifter om att ett barn kan ha blivit utsatt för brott har socialtjänsten, med stöd av sekretessbrytande regler i OSL, möjlighet att vid vissa brottstyper lämna ut uppgifter till Polismyndigheten eller en åklagarmyndighet.⁶⁵⁹ Vid brott mot liv och hälsa i 3 kap. BrB, brott mot frihet och frid i 4 kap. BrB eller sexualbrott i 6 kap. BrB bör socialtjänsten skyndsamt göra en polisanmälan, *såvida det inte strider mot barnets bästa*. Detsamma gäller brott mot lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor.⁶⁶⁰

Konsultera polis om oklart om brottet omfattas av rekommendationen

Om socialtjänsten är osäker på om det misstänkta brottet omfattas av rekommendationen i det allmänna rådet att anmäla, bör socialtjänsten konsultera polis eller åklagare.⁶⁶¹ *Läs mer om möjligheten att polisanmäla i avsnittet Socialtjänsten bör polisanmäla vissa brott mot barn i Del 1.*

⁶⁵⁷ Se prop. 2012/13:10 s. 62.

⁶⁵⁸ Se AR till 11 kap. 2 § tredje stycket i SOSFS 2014:6.

⁶⁵⁹ Se 10 kap. 21 § OSL och 12 kap. 10 § SoL.

⁶⁶⁰ Se AR SOSFS 2014:6.

⁶⁶¹ Se AR SOSFS 2014:6.

Särskilda regler när utredningen gäller våld i nära relation

När utredningen gäller ett barn eller en ung person som är eller har varit utsatt för våld eller andra övergrepp av närstående, eller barn som har bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående, har Socialstyrelsen bland annat utfärdat allmänna råd om vad socialnämnden bör utreda.⁶⁶²

Läs mer

om utredning och insatser i ärenden som rör våld i nära relation i Våld i nära relationer – handbok för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården.

Rättsprocessen när någon har utsatts för brott

När ett barn eller en ung person har blivit utsatt för ett brott innebär det många gånger att polisen inleder en förundersökning, eller att det redan pågår en förundersökning, parallellt med socialtjänstens utredning. Förundersökning är ett annat ord för brottsutredning. Syftet med förundersökningen är att utreda vem som har begått brottet och om det finns tillräckliga bevis för att väcka åtal.⁶⁶³ Socialtjänstens roll är att, oberoende av om åklagaren väcker åtal eller lägger ner utredningen, utreda barnets eller den unges behov av skydd eller stöd från socialtjänsten.

En förundersökning ska bedrivas skyndsamt

En förundersökning ska alltid bedrivas skyndsamt.⁶⁶⁴ När förundersökningen gäller en målsägande, det vill säga ett brottsoffer, som vid tiden för anmälan inte hade fyllt 18 år ska den i vissa fall bedrivas särskilt skyndsamt. Det gäller om brottet riktats mot barnets liv, hälsa, frihet eller frid och brottet har fängelse i mer än sex månader i straffskalan. Förundersökningen ska då vara avslutad så snart det kan ske och i regel senast inom tre månader efter den tidpunkt då någon är skäligen misstänkt för brottet.⁶⁶⁵

⁶⁶² Se Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2022:39) om våld i nära relationer.

⁶⁶³ Se 23 kap. 1 § RB.

⁶⁶⁴ Se 23 kap. 4 § andra stycket RB.

⁶⁶⁵ Se 2 a § FuK andra stycket FuK. Tidsfristen får bara överskridas om det är motiverat med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter.

Förundersökningssekretess

Socialtjänsten kan få information som omfattas av förundersökningssekretess, till exempel när företrädare för socialtjänsten närvarar vid ett polisförhör. Enligt bestämmelser i OSL gäller nämligen sekretess för vissa uppgifter som hänför sig till bland annat en förundersökning i brottmål.⁶⁶⁶ Förundersökningssekretessen är till för att skydda intresset av att förebygga och beivra brott och gäller oavsett vilken myndighet som har uppgifterna i fråga.⁶⁶⁷

Socialekreterare har vittnesplikt

En socialekreterare kan bli kallad att höras som vittne vid en eventuell rättegång. En socialekreterare som blir kallad att vittna är skyldig att göra det och kan lämna uppgifter till domstolen även om de omfattas av sekretess.⁶⁶⁸

Målsägandebitråde

När polisen eller åklagaren har inlett en förundersökning som rör ett barn som har varit utsatt för brott utser domstolen i regel ett målsägandebitråde för barnet. Detsamma gäller när en ung person utsatts för sexualbrott, brott i nära relation eller ett grovt våldsbrott eller det brottsoffer som annars har ett särskilt behov av sådant stöd.⁶⁶⁹ Ett målsägandebitråde har till uppgift att ta tillvara målsägandens intressen i målet och ge målsäganden stöd och hjälp.⁶⁷⁰ Exempelvis kan målsägandebiträdet närvara vid en rättegång och vid förhör med ett barn eller en ung person. Om åklagaren inte begär skadestånd för barnets eller den unges räkning i anledning av brottet ska målsägandebiträdet hjälpa barnet eller den unge med att begära skadestånd.⁶⁷¹ Ett målsägandebitråde får ersättning av statliga medel och innebär därmed ingen kostnad för barnet eller den unge.⁶⁷²

⁶⁶⁶ Se 18 kap 1 § OSL.

⁶⁶⁷ Se 18 kap 3 § OSL och prop. 2016/17 s. 333.

⁶⁶⁸ Se 36 kap. 1 § RB och 10 kap. 28 § OSL

⁶⁶⁹ Jfr 1 § lagen (1988:609) om målsägandebitråde och se Bemötande av brottsoffer – handbok, Utvecklingscentrum Göteborg (2022) s. 11 och 19.

⁶⁷⁰ Se 3 § lagen (1988:609) om målsägandebitråde.

⁶⁷¹ Se 3 § lagen om målsägandebitråde.

⁶⁷² Se 5 § lagen om målsägandebitråde.

Nämndens skyldighet att ansöka om målsägandebiträde

Om domstolen inte redan har utsett ett målsägandebiträde och socialnämnden bedömer att barnet är i behov av det är nämnden skyldig att göra en framställan om det till domstolen.⁶⁷³

Särskild företrädare för barn

Om en förundersökning har inletts (eller återupptagits) på grund av att det finns misstankar om att det är barnets vårdnadshavare som har begått brott mot barnet, och brottet kan leda till fängelse, ska en särskild företrädare förordnas för barnet. Detsamma gäller om det kan befaras att en vårdnadshavare på grund av sitt förhållande till den som kan misstänkas för brottet inte kommer att ta till vara barnets rätt.⁶⁷⁴ Så kan enligt förarbetsuttalanden exempelvis vara fallet om den som är misstänkt för brottet är en make, sambo, pojk- eller flickvän till vårdnadshavaren, eller en släkting eller nära vän. Det kan också vara fråga om fall där den misstänkte och barnet är syskon.⁶⁷⁵ En särskild företrädare för barn kan beskrivas som ett kvalificerat målsägandebiträde. Den särskilda företrädarens uppgift är att som ställföreträdare för barnet ta tillvara barnets rätt i frågor som rör förundersökningen och rättegången. Det innebär bland annat att det är den särskilda företrädaren, och inte vårdnadshavaren, som tar ställning till om barnet kan höras av polisen och om barnet ska genomgå en läkarundersökning i brottsutredande syfte. Den särskilda företrädaren har rätt att närvara när polisen förhör barnet och kan även att begära skadestånd för barnet med anledning av brottet.⁶⁷⁶ En särskild företrädare för barn får ersättning av statliga medel och innebär därmed ingen kostnad för barnet.⁶⁷⁷

Barnförhör

När ett barn har utsatts för ett brott förhör polisen barnet som en del av sin utredning. Om barnet är under 15 år spelar polisen in förhöret på video. Polisen kan även spela in ett förhör med ett äldre barn. I regel håller polisen förhöret med barnet inom 14 dagar från det att brottet anmäldes. Åklagaren närvarar normalt vid barnförhöret.⁶⁷⁸

⁶⁷³ Se 5 kap. 2 § SoF.

⁶⁷⁴ Se 1 § första stycket och 4 § lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn.

⁶⁷⁵ Se proposition 1998/99:133 Särskild företrädare för barn s. 40.

⁶⁷⁶ Se 3 § lagen om särskild företrädare för barn och prop. 1998/99:133 s. 41–42.

⁶⁷⁷ Se 11 § lagen om särskild företrädare för barn.

⁶⁷⁸ Se Brotts mot barn, Åklagarens barnhandbok (2012, uppdaterad 2019) s. 24–26.

Åklagaren kan besluta att en företrädare för socialtjänsten får närvara vid barnförhört genom medhörning. De uppgifter som kommer fram i förhört omfattas av förundersökningssekretess. Socialtjänsten kan därför behöva ha en dialog med åklagaren om man får föra anteckningar över vad som sägs under förhört och hur man ska hantera eventuella anteckningarna med hänsyn till förundersökningssekretessen.⁶⁷⁹

Läkarundersökning och rättsintyg

En läkarundersökning är ofta en del i en förundersökning rörande brott mot barn.⁶⁸⁰ Ett rättsintyg fyller en viktig funktion när det gäller att upptäcka, utreda och lagföra brott men ibland också för att kunna utesluta att ett brott har ägt rum. Rättsintyget ger svar på frågan vilka medicinska fynd som läkaren gjort och om dessa talar för eller emot ett påstått händelseförlopp.⁶⁸¹

⁶⁷⁹ Se 23 kap. 10 RB och Brott mot barn, Åklagarens barnhandbok s. 25.

⁶⁸⁰ Se prop. 1998/99:133 s. 10 och Brott mot barn, Åklagarens barnhandbok s. 27.

⁶⁸¹ Se Brott mot barn, Åklagarens barnhandbok s. 28.

Ärenden med internationell anknytning

Beakta internationella regelverk

När ett barn kan ha hemvist i ett annat land än Sverige, eller när ett barn med hemvist i Sverige befinner sig utomlands, behöver socialnämnden som regel beakta bestämmelser i Bryssel IIb-förordningen⁶⁸² och i 1996 års Haagkonvention⁶⁸³. Regelverken innehåller bestämmelser om vilket lands myndigheter som är behöriga att fatta beslut kring ett barn, t.ex. vad gäller vårdnad, boende och umgänge samt skyddsåtgärder.

Bryssel IIb-förordningen är i egenskap av EU-förordning direkt tillämplig i alla EU:s medlemsstater utom Danmark.⁶⁸⁴

1996 års Haagkonvention utgör lag i Sverige och gäller i förhållande till de stater som har tillträtt konventionen. Förutom flertalet EU-stater (även Danmark) har bland andra Norge, Storbritannien, Serbien, Schweiz, Albanien, Australien, Marocko, Turkiet, Ryssland och Ukraina tillträtt konventionen.⁶⁸⁵

Reglerna gäller bara barn

Reglerna i Bryssel IIb-förordningen och 1996 års Haagkonvention omfattar bara barn.⁶⁸⁶ När det gäller unga som har fyllt 18 år saknas uttryckliga regler som ger svenska domstolar och myndigheter behörighet att fatta beslut enligt LVU.

⁶⁸² Rådets förordning (EU) 2019/111 av den 25 juni 2019 om behörighet, erkännande och verkställighet av avgöranden i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar, och om internationella bortföranden av barn (omarbetning), Bryssel IIb-förordningen.

⁶⁸³ Den i Haag den 19 oktober 1996 dagtecknade konventionen om behörighet, tillämplig lag, erkännande, verkställighet och samarbete i frågor om föräldraansvar och åtgärder till skydd för barn, 1996 års Haagkonvention.

⁶⁸⁴ Danmark står som enda EU-land utanför samarbetet inom Bryssel IIb-förordningen.

⁶⁸⁵ För aktuell information om anslutna stater, se HCCH | #34 - Status table.

⁶⁸⁶ I Bryssel IIb-förordningen anges att den gäller tillerkännande, utövande, delegering, upphörande eller begränsning av föräldraansvar (artikel 1.1). Med föräldraansvar avses enligt artikel 2.7 i förordningen rättigheter och skyldigheter med avseende på ett barn eller dess egendom, inbegripen vårdnad och umgänge. I artikel 2.6 i Bryssel IIb-förordningen anges att barn är varje person som är under 18 år och i artikel 2 i 1996 års Haagkonvention anges uttryckligen att den tillämpas på barn till dess att de uppnått 18 års ålder.

Samarbete via UD som centralmyndighet

Utrikesdepartementet, UD, är svensk centralmyndighet för både Bryssel II-förordningen och 1996 års Haagkonvention och ska bland annat bistå vid tillämpning av regelverken.⁶⁸⁷ Vid frågor som rör tillämpningen av regelverken kan socialtjänsten kontakta UD, enheten för konsulära och civilrättsliga ärenden.

Centralmyndigheterna har en allmän samarbets- och informations-skyldighet och kan hjälpa till med att etablera kontakt för samarbete mellan myndigheter i olika länder. I enskilda ärenden kan centralmyndigheterna bland annat lämna stöd för informationsutbyte, underlätta samförståndslösningar och hjälpa till i kontakten för att myndigheter ska kunna ta reda på var ett barn befinner sig och till exempel kunna verkställa ett beslut enligt LVU trots att barnet inte befinner sig i Sverige.⁶⁸⁸

Läs om

LVU i internationella situationer i LVU – handbok för socialtjänsten och om samarbete via UD i Barn i internationell människohandel och exploatering – vägledning för socialtjänsten.

⁶⁸⁷ Se artikel 76 i Bryssel IIb-förordningen och artikel 29 i 1996 års Haagkonvention samt 2 och 3 §§ förordningen (2022:959) med kompletterande bestämmelser till Bryssel II-förordningen och förordningen (2012:826) med kompletterande bestämmelser till 1996 års Haagkonvention.

⁶⁸⁸ Se artikel 77, 79 – 80 i Bryssel IIb-förordningen och artikel 29–36 i 1996 års Haagkonvention.

Del 5 Besluta

5

Samtycke/Inte samtycke

Öppna insatser

Barn 0–12 år

Barn 12–15 år

Öppna insatser enligt
3 kap. 6 a § SoL

Kontaktperson eller särskilt
kvalificerad kontaktperson
enligt 3 kap. 6 b § SoL

Vårdnadshavaren behöver
begära eller samtycka till
insatsen.

Barnet kan få insatsen utan
samtycke från vårdnads-
havaren om

- det är lämpligt och
- barnet samtycker till det.

Kontaktfamilj enligt
3 kap. 6 b § SoL

Vårdnadshavaren behöver
begära eller samtycka till
insatsen.

Vårdnadshavaren behöver
begära eller samtycka till
insatsen.

Förebyggande insatser
enligt 22 § LVU

- Särskilt kvalificerad
kontaktperson
- Öppen behandling inom
socialtjänsten

Vårdnadshavaren samtycker
inte till det stöd eller den
behandling barnet behöver.

Vårdnadshavaren samtycker
inte till det stöd eller den
behandling barnet behöver.

- Förutsätter att barnet till följd
av ett beteende som avses i
3 § LVU kommer att behöva
beredas vård enligt LVU om
beteendet fortsätter.

Placeringar

Barn 0–12 år

Barn 12–15 år

Placering utanför det
egna hemmet enligt SoL

Vårdnadshavaren behöver
begära eller samtycka till
insatsen.

Vårdnadshavaren behöver
begära eller samtycka till
insatsen.

Placering utanför det
egna hemmet enligt LVU

Vårdnadshavaren samtycker
inte till insatsen.

Vårdnadshavaren samtycker
inte till insatsen.

Barn 15–18 år

Unga 18–21 år

Barnet kan få insatsen utan samtycke från vårdnadshavaren om

- det är lämpligt och
- barnet begär eller samtycker till det.

Den unge behöver begära eller samtycka till insatsen.

Vårdnadshavaren behöver begära eller samtycka till insatsen.

Den unge behöver begära eller samtycka till insatsen.

Barnet samtycker inte till det stöd eller den behandling hen behöver.

- Förutsätter att barnet till följd av ett beteende som avses i 3 § LVU kommer att behöva beredas vård enligt LVU om beteendet fortsätter.

Den unge, som inte fyllt 20 år, samtycker inte till det stöd eller den behandling hen behöver.

- Förutsätter att den unge till följd av ett beteende som avses i 3 § LVU kommer att behöva beredas vård enligt LVU om beteendet fortsätter.

Barn 15–18 år

Unga 18–21 år

Barnet och vårdnadshavaren behöver begära eller samtycka till insatsen.

Den unge behöver begära eller samtycka till insatsen.

Barnet eller vårdnadshavaren samtycker inte till insatsen.

Den unge samtycker inte till insatsen.

Förutsättningar för att följa upp ett barns situation när utredningen avslutats utan insats	189
Uppföljande kontakt efter överenskommelse	189
Följa upp ett barns situation oberoende av samtycke när oron kvarstår	190
Förutsättningar för frivilliga insatser	194
Insatser ska i första hand ges i samförstånd	194
Barn som fyllt 12 år kan få öppna insatser utan samtycke från vårdnadshavaren.....	194
När vårdnadshavaren inte samtycker	197
Placering utanför det egna hemmet.....	200
Vissa åtgärder kan vidtas med samtycke från endast den ena vårdnadshavaren	203
Om en av vårdnadshavarna är förhindrad.....	203
Om det krävs med hänsyn till barnets bästa	203
Förutsättningar för insatser med tvång	208
Förutsättningar för förebyggande insatser – 22 § LVU	208
Förutsättningar för vård enligt LVU	209
Förutsättningar för vård enligt LVM.....	210
Sammanställa beslutsunderlag	212
Beslutsunderlaget ligger till grund för nämndens beslut	212
Kommunikation inför beslut	213
Fatta beslut	215
Utredningen avslutas med beslut.....	215
Beslutsmening och klagörande motivering	216
Underrätta part om innehållet i beslutet	217

Förutsättningar för att följa upp ett barns situation när utredningen avslutats utan insats

Uppföljande kontakt efter överenskommelse

AR SOSFS 2014:6

Socialnämnden kan, utifrån sitt ansvar enligt 5 kap. 1 § SoL, komma överens med barnet och dess vårdnadshavare eller den unge om en uppföljande kontakt, i det fall en utredning har avslutats utan beslut om insats.

Socialtjänsten har ett ansvar att med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen av barn som risker att utvecklas ogynnsamt.⁶⁸⁹ I samband med att en *utredning avslutas utan beslut om insats* har socialtjänsten därför en möjlighet att komma överens med barnet och vårdnadshavaren om en uppföljande kontakt. En uppföljande kontakt kan till exempel innebära att socialtjänsten bokar in ett möte eller kontaktar familjen per telefon efter en viss överenskommen tid för att höra hur det har gått.

Om socialtjänsten vid den uppföljande kontakten får information som gör att man känner oro för barnet, eller om det kommer in en orosanmälan, behöver socialnämnden ta ställning till om en ny utredning ska inledas. Situationen skulle också kunna vara den att familjen vid den uppföljande kontakten vill ansöka om en insats från socialtjänsten. Då ska socialnämnden inleda en utredning med anledning av ansökan.

⁶⁸⁹ Se 5 kap. 1 § 7 SoL.

Följa upp ett barns situation oberoende av samtycke när oron kvarstår

11 kap. 4 a § SoL

Socialnämnden får besluta om uppföljning av ett barns situation när en utredning som gäller barnets behov av stöd eller skydd avslutats utan insats.

En sådan uppföljning får ske om barnet, utan att förhållanden som avses i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga föreligger, bedöms vara i särskilt behov av nämndens stöd eller skydd men samtycke till sådan åtgärd saknas.

11 kap. 4 c § SoL

Vid en uppföljning enligt 4 a eller 4 b § får nämnden ta de kontakter som anges i 2 § första stycket och samtala med barnet i enlighet med 10 § tredje stycket.

Uppföljningen ska avslutas senast två månader från det att utredningen som gäller ett barns behov av stöd och skydd avslutats eller placeringen har upphört eller när nämnden dessförinnan finner skäl att inleda utredning enligt 11 kap. 1 § första stycket.

Nämnden ska underrätta barn som fyllt 15 år och vårdnadshavare som berörs om beslutet att inleda respektive avsluta uppföljningen.

Om en utredning som gäller ett barns behov eller skydd avslutats utan insats, får socialnämnden i vissa situationer besluta om uppföljning av barnets situation även om barnet eller vårdnadshavaren inte samtycker till det.⁶⁹⁰

En uppföljning ger socialnämnden en möjlighet att, förutom att ha fortsatt uppsikt över barnets förhållanden, fortsätta motivera till de insatser för barnet som socialtjänsten bedömer att barnet eller familjen behöver.⁶⁹¹ Uppföljningen får dock inte vara ett sätt för socialnämnden att förlänga tiden för en utredning. Möjligheten till

⁶⁹⁰ Se 11 kap. 4 a § SoL.

⁶⁹¹ Se prop. 2012/13:10 s. 65–66 och 134. Socialnämnden kan även besluta om uppföljning oberoende av samtycke när ett barns placering i ett familjehem eller ett hem för vård eller boende har upphört, se 11 kap. 4 b § SoL.

uppföljning får inte heller användas slentrianmässigt. Uppföljningen ska genomföras på ett genomtänkt, varsamt och respektfullt sätt med hänsyn till både till barnet och till vårdnadshavaren.⁶⁹²

Ett beslut att inleda en uppföljning av ett barns situation kan inte överklagas.⁶⁹³

Förutsättningar för att följa upp

En förutsättning för att socialnämnden ska kunna följa upp ett barns situation när en utredning har avslutats utan insats är

- att nämnden har *erbjudit en insats* utifrån barnets behov
- att barnet, om det fyllt 15 år, eller vårdnadshavaren har *tackat nej* till insatsen och
- att barnet har ett *särskilt behov av nämndens skydd eller stöd* utan att det finns grund för vård enligt LVU.⁶⁹⁴

Av förarbetsuttalanden framgår att socialnämnden i dessa situationer även kan göra en uppföljning avseende barnets situation när en domstol har avslagit nämndens ansökan om vård enligt LVU.⁶⁹⁵

Syftet med bestämmelsen är att ge socialnämnden en möjlighet att följa ett barn i de fall det finns en berättigad oro för barnets situation i hemmet eller förhållanden i övrigt. I detta ligger att möjligheten till uppföljning inte ska tillämpas annat än när det finns starka skäl för det. Uppföljningen ska genomföras på ett genomtänkt, varsamt och respektfullt sätt.⁶⁹⁶

Uppföljningen får pågå i högst två månader

En uppföljning får inte pågå längre än två månader från det att socialnämnden har avslutat utredningen. Socialnämnden ska avsluta uppföljningen om man dessförinnan inleder en utredning.⁶⁹⁷

Ta de kontakter som behövs

På samma sätt som under en utredning till skydd eller stöd för ett barn får socialnämnden ta de kontakter som nämnden behöver under uppföljningen.⁶⁹⁸

⁶⁹² Se prop. 2012/13:10 s. 64–65.

⁶⁹³ Jfr 16 kap. 3 § SoL och prop. 2012/13:10 s. 134.

⁶⁹⁴ Se 11 kap. 4 a § SoL. Se även JO 2018/19 s. 505.

⁶⁹⁵ Se prop. 2012/13:10 s. 65 och 134.

⁶⁹⁶ Se prop. 2012/13:10 s. 64–65 och 134.

⁶⁹⁷ Se 11 kap. 4 c § andra stycket SoL.

⁶⁹⁸ Se 11 kap. 4 c § första stycket SoL samt prop. 2012/13:10 s. 66.

Vilka uppgifter om det enskilda barnets situation som den kontaktande myndigheten eller verksamheten kan lämna till nämnden beror på vilka bestämmelser om sekretess eller tystnadsplikt som gäller för den aktuella myndigheten eller verksamheten. Vid en uppföljning finns inte någon motsvarande sekretessbrytande upplysningsplikt såsom är fallet för den som är anmälningsskyldig och lämnar uppgifter under en utredning.⁶⁹⁹ En privatperson är i regel inte bunden av sekretess eller tystnadsplikt.

Samtala med barnet utan vårdnadshavarens samtycke
Socialnämnden får samtala med barnet utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande.⁷⁰⁰ Socialnämnden ska göra samma omsorgsfulla överväganden om det är motiverat att tala med barnet som man ska göra under en utredning.⁷⁰¹ *Läs om detta i avsnittet Möjlighet att tala med barn under utredningen utan vårdnadshavarens samtycke och närvaro i Del 3.*

Underrätta den som berörs

När socialnämnden har fattat ett beslut om uppföljning ska nämnden underrätta barn som fyllt 15 år och barnets vårdnadshavare såväl om beslutet att inleda en uppföljning som beslutet att avsluta uppföljningen.⁷⁰²

Dokumentera beslutet och uppföljningen av barnets situation

Om nämnden har beslutat att följa upp ett barns situation enligt 11 kap. 4 a § eller 4 b § SoL, ska det av dokumentationen framgå

- vilka skäl som ligger till grund för beslutet,
- när uppföljningen har påbörjats, och
- när uppföljningen har avslutats samt av vilken anledning.⁷⁰³

Dokumentationen ska också innehålla uppgifter om nämndens samtal med barnet och med andra personer som har kontaktats av nämnden under uppföljningstiden.⁷⁰⁴

⁶⁹⁹ Jfr 14 kap. 1 § tredje stycket SoL.

⁷⁰⁰ Se 11 kap. 4 c § första stycket SoL.

⁷⁰¹ Se 11 kap. 10 § tredje stycket SoL och prop. 2012/13 s. 65-66 och 134.

⁷⁰² Se 11 kap. 4 c § tredje stycket SoL.

⁷⁰³ Se 5 kap. 21 § första stycket SOSFS 2014:5.

⁷⁰⁴ Se 5 kap. 21 § andra stycket SOSFS 2014:5.

Det ska, enligt förarbetsuttalanden, också framgå av dokumentationen att vårdnadshavaren eller barnet inte har samtyckt till den insats som socialtjänsten har föreslagit.⁷⁰⁵

⁷⁰⁵ Se prop. 2012/13:10 s. 65.

Förutsättningar för frivilliga insatser

Insatser ska i första hand ges i samförstånd

Socialtjänstens verksamhet bygger på frivillighet och självbestämmande.⁷⁰⁶ Utgångspunkten för det sociala arbetet är att socialtjänsten i första hand ska ge insatser i samförstånd med barnet, om barnet fyllt 15 år, vårdnadshavaren eller den unge.⁷⁰⁷ Först när socialtjänsten konstaterat att det inte är möjligt att ge den vård som barnet eller den unge behöver med samtycke, får vård eller insatser ges med stöd av LVU eller LVM istället för SoL.⁷⁰⁸

Barn som fyllt 12 år kan få öppna insatser utan samtycke från vårdnadshavaren

Öppna insatser

3 kap. 6 a § SoL

Socialnämnden ansvarar för att det finns tillgång till öppna insatser för att kunna möta barns, ungas och vårdnadshavares olika behov.

För ett barn som har fyllt 12 men inte 15 år får nämnden besluta om öppna insatser även utan vårdnadshavarens samtycke, om det är lämpligt och barnet samtycker till det.

För ett barn som har fyllt 15 år får nämnden besluta om öppna insatser även utan vårdnadshavarens samtycke, om det är lämpligt och barnet begär eller samtycker till det.

I 6 b § finns särskilda bestämmelser om kontaktperson och om kontaktfamilj.

⁷⁰⁶ Se bl.a. 1 kap. 1 § och 3 kap. 5 § SoL.

⁷⁰⁷ Se 1 § första stycket LVU och 2 § LVM samt 11 kap. 10 § andra stycket SoL och 36 § andra stycket LVU.

⁷⁰⁸ Jfr 1 kap. 1 § tredje stycket SoL och 1 § LVU respektive 2 § LVM.

Socialnämnden har möjlighet att besluta om öppna insatser till ett barn som har *fyllt 12 år* oberoende av vårdnadshavarens samtycke, om det är lämpligt och barnet begär eller samtycker till insatsen.⁷⁰⁹ Även en *ung person* behöver begära eller samtycka till att nämnden beslutar om en öppen insats. För att socialnämnden ska kunna bevilja en öppen insats till ett barn som *inte fyllt 12 år* behöver barnets vårdnadshavare ha begärt eller samtyckt till det.

Bestämmelsen har en generell utformning och kompletterar bestämmelsen om kontaktperson, kontaktfamilj och särskilt kvalificerad kontaktperson i 3 kap. 6 b § SoL.⁷¹⁰

Kontaktperson och kontaktfamilj

3 kap. 6 b § SoL

Socialnämnden får utse en särskild person (kontaktperson) eller en familj (kontaktfamilj) med uppgift att hjälpa den enskilde och hans eller hennes närmaste i personliga angelägenheter, om den enskilde begär eller samtycker till det.

Om en person som inte har fyllt 21 år har behov av särskilt stöd och särskild vägledning för att motverka en risk för missbruk av beroendeframkallande medel, för brottslig verksamhet eller för något annat socialt nedbrytande beteende, får nämnden utse en särskilt kvalificerad kontaktperson för den unge om denne begär eller samtycker till det.

För ett barn

- som inte har fyllt 12 år får en kontaktperson eller en särskilt kvalificerad kontaktperson utses endast om barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det,
- som har fyllt 12 men inte 15 år får en kontaktperson eller en särskilt kvalificerad kontaktperson utses om barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det eller, om sådant samtycke saknas, om det är lämpligt och barnet samtycker till det,
- som har fyllt 15 år får en kontaktperson eller en särskilt kvalificerad kontaktperson utses endast om det är lämpligt och barnet begär eller samtycker till det.

⁷⁰⁹ Se 3 kap. 6 a § andra stycket SoL.

⁷¹⁰ Se prop. 2012/13:10 s. 101.

Kontaktperson

Socialnämnden har möjlighet att utse en kontaktperson för ett barn som har *fyllt 12 men inte 15 år* om barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det eller, om sådant samtycke saknas, om det är lämpligt och barnet samtycker till det.⁷¹¹ Om barnet har *fyllt 15 år* krävs, förutom att det är lämpligt, att barnet begär eller samtycker till att en kontaktperson utses.⁷¹² Detsamma gäller för en *ung person*.

För ett barn som *inte fyllt 12 år* får socialnämnden endast utse en kontaktperson om barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det.⁷¹³

Särskilt kvalificerad kontaktperson

Socialnämnden får besluta om en insats i form av en särskilt kvalificerad kontaktperson enligt SoL för ett barn eller en ung person som inte fyllt 21 år, om barnet eller den unge har behov av särskilt stöd och särskild vägledning för att motverka en risk för:

- missbruk av beroendeframkallande medel,
- brottslig verksamhet, eller
- något annat socialt nedbrytande beteende.⁷¹⁴

Av förarbetsuttalanden framgår att insatsen kan kvarstå efter det att den unge fyllt 21 år om hen då fortfarande har behov av en särskilt kvalificerad kontaktperson.⁷¹⁵

Socialnämnden har möjlighet att utse en kontaktperson eller en särskilt kvalificerad kontaktperson för ett barn som har *fyllt 12 men inte 15 år* om barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det eller, om sådant samtycke saknas, om det är lämpligt och barnet samtycker till det.⁷¹⁶ Har barnet *fyllt 15 år* behöver barnet självt ha begärt eller samtyckt till att en kontaktperson eller en särskilt kvalificerad kontaktperson utses. Detsamma gäller en *ung person*.⁷¹⁷

För ett barn som *inte fyllt 12 år* gäller att socialnämnden endast får utse en kontaktperson eller en särskilt kvalificerad kontaktperson om barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det.⁷¹⁸

⁷¹¹ Se 3 kap. 6 b § tredje stycket andra strecksatsen SoL.

⁷¹² Se 3 kap. 6 b § tredje stycket tredje strecksatsen SoL

⁷¹³ Se 3 kap. 6 b § tredje stycket första strecksatsen (lydelse från och med 1 juli 2023).

⁷¹⁴ Se 3 kap. 6 b § andra stycket SoL.

⁷¹⁵ Se prop. 2005/06:165 s. 100.

⁷¹⁶ Se 3 kap. 6 b § SoL tredje stycket andra strecksatsen (lydelse från och med 1 juli 2023).

⁷¹⁷ Se 3 kap. 6 b § andra stycket SoL.

⁷¹⁸ Se 3 kap. 6 b § tredje stycket första strecksatsen (lydelse från och med 1 juli 2023).

Kontaktfamilj förutsätter samtycke från vårdnadshavaren

En öppen insats i form av en kontaktfamilj kan inte beviljas för ett barn om barnets vårdnadshavare inte har begärt eller samtyckt till det. I förarbetena motiveras det med den skillnad i typ av insats som kontaktfamilj är jämfört med kontaktperson. En kontaktperson ska fungera som ett personligt stöd och hjälpa den enskilde med det han eller hon har behov av, medan en kontaktfamilj fungerar som ett komplement till barnets egen familj och tar emot barnet i sitt hem.⁷¹⁹

När vårdnadshavaren inte samtycker

Sträva efter samförståndslösningar

Av förarbetsuttalanden framgår att socialtjänsten så långt det är möjligt ska sträva efter samförståndslösningar. Insatser utan vårdnadshavarens samtycke ska därför väljas i andra hand. Även när det förekommer missförhållanden av olika slag i barnets hem har föräldrar och barn i de flesta fall ett gemensamt intresse av att förbättra situationen. Ett förhållningssätt där socialtjänsten kan samarbeta med vårdnadshavarna kan också innebära att barnet blir avlastad att ta ansvar i situationen. Samarbetet med vårdnadshavarna förutsätter dock att socialtjänsten ser till barnets behov hela tiden och att man inte negligerar problemen i familjen. Det är barnets bästa som ska vara i fokus.⁷²⁰

Bedöma om det är lämpligt

Av förarbetsuttalanden framgår att socialnämnden vid bedömningen av om det är lämpligt att bevilja ett barn en insats utan vårdnadshavarens samtycke bland annat bör ta ställning till

- barnets behov av insatsen,
- vad som är barnets bästa och
- om det finns förutsättningar att genomföra insatsen på ett sådant sätt att barnets situation i hemmet inte försvåras.⁷²¹

Om socialnämnden kommer fram till att en insats utan vårdnadshavarnas samtycke medför risker för barnet som inte går att undanröja, bör nämnden inte besluta om en insats.⁷²²

⁷¹⁹ Se prop. 2022/23:64 s. 17 och 27.

⁷²⁰ Se prop. 2012/13:10 s. 106.

⁷²¹ Se prop. 2022/23:64 s. 26-27.

⁷²² Se prop. 2022/23:64 s. 26-27.

Ett beslut om insats utan vårdnadshavarnas samtycke kan i vissa fall innebära en lojalitetskonflikt för barnet. Det är viktigt att inte pressen på barnet ökar till följd av att barnet försätts i en konfliktsituation i förhållande till vårdnadshavaren.⁷²³ Socialnämnden bör också beakta om det finns risk för att barnet utsätts för påtryckningar från vårdnadshavaren som är svåra för barnet att hantera. En ytterligare omständighet som socialnämnden kan behöva ta hänsyn till är om den aktuella insatsen är möjlig att genomföra utan vårdnadshavarens medverkan.⁷²⁴ Av förarbetsuttalanden framgår vidare att vårdnadshavarens inställning kan vara en omständighet som gör att socialnämnden anser att det är olämpligt att besluta om en insats och i stället försöker förbättra barnets situation på något annat sätt.⁷²⁵ En avvägning mellan barnets behov av en insats och vårdnadshavarens rätt att besluta över barnet ska göras i det enskilda fallet. Vidare framgår det av förarbetsuttalanden att socialnämnden bör göra en bedömning av om insatsen är proportionerlig i förhållande till det förväntade resultatet med åtgärden.⁷²⁶ Om socialnämnden kommer fram till att föreslå eller bevilja ett bistånd oberoende av vårdnadshavarnas inställning, är det ändå nödvändigt att fortsätta arbeta för att göra vårdnadshavarna delaktiga i hjälpen till barnet.⁷²⁷

För att minska riskerna för barn som lever i en hederskontext eller i andra miljöer med inslag av fysisk och psykisk problematik bör socialnämnden, enligt förarbetena, noga överväga vilka insatser som är lämpliga att tillhandahålla utan vårdnadshavarnas samtycke. Socialnämnden behöver också överväga hur insatserna bör utformas för att möta barnets behov på bästa sätt. Det är enligt förarbetena vidare viktigt att socialnämnden samtidigt bedömer vilka kompletterande åtgärder som kan behövas för att undanröja eller minska riskerna för barnet. Vid bedömningen av om en viss insats är lämplig behöver socialnämnden bedöma både om barnet har behov av insatsen och om insatsen kan ges på ett sådant sätt att barnets situation i hemmet inte försvåras.⁷²⁸

⁷²³ Se prop. 2022/23:64 s. 15.

⁷²⁴ Se prop. 2022/23:64 s. 15.

⁷²⁵ Se prop. 2022/23:64 s. 15 och 26-27.

⁷²⁶ Se prop. 2022/23:64 s. 26.

⁷²⁷ Se prop. 2022/23:64 s. 16 och prop. 2012/13:10 s. 106.

⁷²⁸ Se prop. 2022/23:64 s. 15-16.

Genomförandet av en insats kan vara förenat med svårigheter

Vid bedömningen av om det är lämpligt att bevilja en insats utan vårdnadshavarens samtycke kan socialnämnden behöva ta ställning till om den aktuella insatsen är möjlig att genomföra utan vårdnadshavarens medverkan. Även vårdnadshavarnas inställning kan därför behöva vägas in i socialnämndens bedömning. När det gäller öppna insatser till yngre barn kan det finnas praktiska svårigheter kring hur insatsen faktiskt kan genomföras om inte vårdnadshavaren medverkar. Barnet kan till exempel behöva hjälp av socialnämnden eller någon närstående i form av en påminnelse eller stöd för att kunna ta sig till och från en insats. Socialnämnden behöver därför beakta vilka förutsättningar det finns för att genomföra beslutet vid val av insats till barnet. Nämnden behöver vara särskilt uppmärksam på om barn med funktionsnedsättning eller andra särskilda behov behöver ytterligare anpassat stöd för att insatsen ska kunna genomföras.⁷²⁹

Barnet ska ha begärt eller samtyckt till insatsen

För att socialnämnden ska kunna besluta om en öppen insats eller utse en kontaktperson eller en särskilt kvalificerad kontaktperson till ett barn som fyllt 12 år utan vårdnadshavarens samtycke, måste barnet samtycka till det. Socialnämnden behöver på olika sätt vara lyhörd för att barnet ger ett tydligt samtycke till insatsen. För att barnet ska kunna göra detta krävs att socialnämnden informerar barnet om insatsen och innebörden av ett samtycke. Att barnet ska lämna samtycke innefattar att barnet ska förstå vad insatsen och samtycket innebär. Det är socialnämndens ansvar att se till att barnet har fått tillräcklig information för att kunna ta ställning till insatsen.⁷³⁰

Socialnämnden kan behöva göra en bedömning av om barnets samtycke utifrån dess ålder och mognad är tillräckligt. Om barnets samtycke är otillräckligt utifrån dess ålder och mognad, kan nämnden inte besluta om en insats utan vårdnadshavarnas samtycke. Barnets mognad kan vara en omständighet som vägs in i bedömningen av om en insats är lämplig eller inte.⁷³¹

Om barnet inte är helt konsekvent i sitt samtycke kan socialnämnden behöva arbeta för att motivera barnet att fortsätta ta emot hjälp. Om barnet trots detta återtar sitt samtycke, framgår det av förarbetsuttalanden att socialnämnden inte bör fortsätta att erbjuda insatsen.⁷³²

⁷²⁹ Se prop. 2022/23:64 s. 17.

⁷³⁰ Se prop. 2022/23:64 s. 16, 26-28.

⁷³¹ Se prop. 2022/23:64 s. 14.

⁷³² Se prop. 2022/23:64 s. 16-17.

Följa upp barnets situation och arbeta för att göra vårdnadshavaren delaktig

Om vårdnadshavaren försöker hindra genomförandet av en insats har socialnämnden inga befogenheter att se till att beslutet trots detta verkställs. Ett sådant agerande av vårdnadshavaren kan dock enligt förarbetsuttalanden väcka frågor om vårdnadshavarens förmåga att ge barnet god omsorg och en trygg hemmiljö. Att ett barn tar emot insatser utan vårdnadshavarens samtycke ändrar sällan ursprunget eller orsaken till en problematik. Det är därför viktigt att socialnämnden noga följer upp barnets utveckling och situation. Vid ett beslut om insats utan vårdnadshavarens samtycke är det också viktigt att socialnämnden fortsätter att arbeta för att göra vårdnadshavaren delaktig i hjälpen till barnet.⁷³³

Placering utanför det egna hemmet

Placering i familjehem och jourhem

Stadigvarande vård och fostran

Ett barn får inte utan socialnämndens medgivande (avser så kallade privatplaceringar som sker på initiativ av vårdnadshavaren) eller beslut om vård tas emot för stadigvarande vård och fostran i ett enskilt hem som inte tillhör någon av föräldrarna eller någon annan som har vårdnaden om honom eller henne.⁷³⁴ När ett barn placeras ska nämnden *i första hand överväga* om barnet kan tas emot av någon anhörig eller annan närstående. Vad som är bäst för barnet ska dock alltid beaktas.⁷³⁵

Familjehem

Innan socialnämnden beslutar om vård i familjehem ska nämnden göra en bedömning av om förutsättningarna i det tilltänkta hemmet svarar mot de behov som barnet eller den unge har.⁷³⁶ Om ett visst barn eller ung person finns i åtanke för placering, ska nämnden dessutom bedöma om hemmet har förutsättningar att tillgodose barnets eller den unges specifika behov.⁷³⁷

⁷³³ Se prop. 2022/23:64 s. 16-17 och prop. 2012/13:10 s. 106.

⁷³⁴ Se 6 kap. 6 § första stycket SoL och 3 kap. 2 § SoF.

⁷³⁵ Se 6 kap. 5 § SoL.

⁷³⁶ Se 5 kap. 1 § första stycket SOSFS 2012:11.

⁷³⁷ Se 4 kap. 1 § andra stycket SOSFS 2012:11.

”Privatplacering”

När det gäller barn kan socialnämnden även medverka till att ett barn får bo stadigvarande hos en annan familj genom en så kallad privatplacering. En privatplacering sker inte på socialnämndens initiativ, utan bygger på en överenskommelse mellan vårdnadshavaren och det aktuella hemmet. En privatplacering är ingen placeringsform men förutsätter att nämnden har lämnat medgivande till att barnet bor där.⁷³⁸ För att nämnden ska kunna lämna medgivande till en privatplacering behöver förhållandena i hemmet vara utredda.⁷³⁹

Tillfällig vård och fostran

Jourhem

Ett jourhem är ett enskilt hem som vid upprepade tillfällen tar emot barn för tillfällig vård och fostran.⁷⁴⁰ För att socialnämnden ska få placera ett barn i ett jourhem behöver socialnämnden ha utrett hemmet.⁷⁴¹

Placera tillfälligt i barnets nätverk

Det finns ett visst utrymme för att socialnämnden under en kortare tid kan ”placera” ett barn hos en anhörig, eller annan närstående till barnet som barnet känner väl sedan tidigare, trots att hemmet inte är utredd som jour- eller familjehem. En tillfällig placering i barnets nätverk är ingen reglerad placeringsform enligt SoL. Ett barn kan bara placeras tillfälligt i barnets nätverk om det bedöms vara det bästa för barnet och hemmet är lämpligt för barnet.⁷⁴²

Placering i stödboende eller HVB

Stödboende

Stödboende är en placeringsform för barn och unga 16–20 år som bedöms kunna bo i ett eget boende med anpassat stöd och som inte har behov av sådana vård- och behandlingsinsatser som motiverar en placering i ett hem för vård eller boende, HVB. Jämfört med den grupp av barn och unga som placeras i HVB är stödboende avsett för barn och unga som är bättre socialt fungerande och endast har ett mindre vårdbehov. De ska också vara så pass mogna och självständiga att en

⁷³⁸ Jfr 6 kap. 6 § första stycket SoL.

⁷³⁹ Se 6 kap. 6 § andra stycket SoL.

⁷⁴⁰ Se 6 kap. 6 § tredje stycket SoL.

⁷⁴¹ Se 6 kap. 6 § andra stycket SoL och 4 kap. 1 § första stycket SOSFS 2012:11.

⁷⁴² Se artikel 3 barnkonventionen, 1 kap. 2 § SoL och 1 § femte stycket LVU samt jfr prop. 2006/07:129 s. 61.

familjehemsplacering inte bedöms lämplig.⁷⁴³ Barn i åldern 16–17 år får bara tas emot i ett stödboende om det finns särskilda skäl.⁷⁴⁴

HVB

Barn och unga i behov av vård- eller behandlingsinsatser i heldygnsvård kan bli aktuella för placering i HVB. Ett annat skäl till placering i HVB kan vara behov av utredning av särskilda frågeställningar som ett komplement till socialtjänstens egen utredning av lämplig fortsatt vård och behandling.

Läs mer

om placering utanför det egna hemmet i Placerade barn och unga – handbok för socialtjänsten.

⁷⁴³ Jfr 3 kap. 1 a § SoF och se proposition 2015/16:43 Stödboende – en ny placeringsform för barn och unga s. 36–37.

⁷⁴⁴ Se 6 kap. 1 § andra stycket SoL.

Vissa åtgärder kan vidtas med samtycke från endast den ena vårdnadshavaren

Om ett barn har två vårdnadshavare förutsätts de fatta gemensamma beslut om åtgärder som rör barnet.⁷⁴⁵ Det innebär att om barnet har två vårdnadshavare ska båda samtycka till en insats. Det finns två undantag från det. Båda regleras i FB.⁷⁴⁶

Om en av vårdnadshavarna är förhindrad

Om en av vårdnadshavarna till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak är förhindrad att ta del i sådana beslut rörande vårdnaden som inte kan skjutas upp utan olägenhet, bestämmer den andra vårdnadshavaren ensam. Beslut som är av ingripande betydelse för barnets framtid får inte fattas av den ena vårdnadshavaren ensam, om inte barnets bästa uppenbarligen kräver det.⁷⁴⁷

Om det krävs med hänsyn till barnets bästa

Socialnämnden har möjlighet att utreda och besluta att en åtgärd eller en ansökan får vidtas utan den ena vårdnadshavarens samtycke, om den andre vårdnadshavaren samtycker till åtgärden och det *krävs med hänsyn till barnets bästa*.⁷⁴⁸

Åtgärder som nämnden kan besluta om

De åtgärder som socialnämnden kan besluta om till stöd för barnet, trots att bara en av vårdnadshavarna ger sitt samtycke, gäller

- psykiatrisk eller psykologisk utredning eller behandling som omfattas av hälso- och sjukvårdslagen
- behandling i öppna former som ges med stöd av 4 kap. 1 § SoL

⁷⁴⁵ Se 6 kap. 11 § och 13 § första stycket FB.

⁷⁴⁶ Se 6 kap. 13 och 13 a § FB.

⁷⁴⁷ Se 6 kap. 13 § FB.

⁷⁴⁸ Se 6 kap. 13 a § FB.

- utseende av en kontaktperson eller en familj med stöd av 3 kap. 6 § tredje stycket SoL
- en insats enligt 9 § 4 (biträde av kontaktperson), 5 (avlösarservice i hemmet) eller 6 (korttidsvistelse utanför det egna hemmet) lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.⁷⁴⁹

Bestämmelsen kan tillämpas inte bara när den andra vårdnadshavaren uttryckligen motsätter sig åtgärden utan även när vårdnadshavaren håller sig undan eller annars väljer att inte medverka på ett sådant sätt att hen får anses motsätta sig den.⁷⁵⁰ Den är också tillämplig om en vårdnadshavare ändrar sig och inte längre samtycker till en pågående insats. Då får socialnämnden bedöma om fortsatt åtgärd krävs med hänsyn till barnets bästa.⁷⁵¹

Med *psykiatrisk eller psykologisk utredning eller behandling* som omfattas av hälso- och sjukvårdslagen avses främst utredning eller behandling som ges inom barn- och ungdomspsykiatri, BUP. Behandling avser i första hand olika former av samtalskontakter, men det kan även röra sig om behandling för en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. Om bedömningen är att barnet behöver läkemedel inom ramen för behandlingen, till exempel centralstimulantia, kan beslutet även omfatta en sådan medicinerings. Somatisk vård i övrigt omfattas inte. När det gäller psykiatrisk eller psykologisk utredning eller behandling får socialnämnden grunda sin bedömning med ledning av den uppfattning som barnets vårdgivare har.⁷⁵²

Behandling i öppna former som ges efter behovsprövning med stöd av 4 kap. 1 § SoL avser exempelvis samtalskontakter enskilt eller i grupp, deltagande i särskilda öppenvårdsprogram, kontaktperson eller kontaktfamilj.⁷⁵³

När det gäller *insats enligt LSS* innebär ett beslut från socialnämnden att det är tillräckligt att en av vårdnadshavarna ansöker om insatsen.⁷⁵⁴ De insatser som kan bli aktuella är biträde av kontaktperson, avlösarservice i hemmet eller korttidsvistelse utanför det egna hemmet.⁷⁵⁵

⁷⁴⁹ Se 6 kap. 13 a § FB.

⁷⁵⁰ Proposition 2011/12:53 Barns möjlighet att få vård s. 26.

⁷⁵¹ Se prop. 2011/12:53 s. 27.

⁷⁵² Se prop. 2011/12:53 s. 27 och 29.

⁷⁵³ Se prop. 2011/12:53 s. 15 och 28.

⁷⁵⁴ Se prop. 2011/12:53 s. 28.

⁷⁵⁵ Se 9 § 4, 5 eller 6 LSS.

Påtagligt och tydligt behov

För att socialnämnden ska kunna besluta om att en åtgärd eller ansökan får vidtas utan den ena vårdnadshavarens samtycke behöver nämnden bedöma vilket behov barnet har av insatsen och hur nödvändigt det är att socialnämnden ingriper. Det ska finnas ett påtagligt och tydligt behov av insatsen i det enskilda fallet.⁷⁵⁶ Av förarbetsuttalanden framgår att nämnden vid den bedömningen får väga inställningen hos den vårdnadshavare som inte samtycker till den aktuella åtgärden, och bakgrunden till vårdnadshavarens inställning, mot den betydelse som åtgärden har för barnet. Vårdnadshavaren kan ha beaktansvärda skäl för sin invändning. Den andra vårdnadshavaren kan exempelvis ha gett en överdrivet negativ eller på annat sätt missvisande beskrivning av barnets situation. Situation kan även vara den att vårdnadshavaren instämmer i att barnet behöver vård men anse att den bör ges på annat sätt eller vid ett senare tillfälle.⁷⁵⁷ Om båda vårdnadshavarna anser att barnet är i behov av någon åtgärd men har olika uppfattningar om vilken åtgärd, får socialnämnden ta ställning till om det är tillräckligt med att vidta en av åtgärderna och i så fall vilken.⁷⁵⁸ Bottnar vårdnadshavarens inställning i annat än hänsyn till barnet och är vårdnadshavaren inte beredd att diskutera lämpliga sätt att tillgodose barnets behov av stöd och hjälp kan det enligt förarbetena vara skäl för att bevilja åtgärden. Så kan exempelvis vara fallet om vårdnadshavarens motstånd grundar sig i en rädsla för vad som ska komma fram i samband med att barnet får hjälp med att bearbeta sina upplevelser, eller om vårdnadshavaren inte medverkar som ett medel för att bestraffa den andra vårdnadshavaren.⁷⁵⁹

När nämnden överväger om ett beslut krävs med hänsyn till barnets bästa bör nämnden även beakta om beslutet är nödvändigt för att förhindra att barnets tillstånd förvärras. Det kan till exempel vara motiverat att barnet relativt tidigt får en kontaktperson om nämnden gör bedömningen att det kan hejda en utveckling mot en situation som skulle kräva mer ingripande åtgärder. På samma sätt kan en tidig utredning av barnet, till exempel vid misstanke om en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, bespara barnet senare svårigheter i skola eller förskola.⁷⁶⁰

⁷⁵⁶ Se prop. 2011/12:53 s. 15 och 26.

⁷⁵⁷ Se prop. 2011/12:53 s. 26.

⁷⁵⁸ Se prop. 2011/12:53 s. 30.

⁷⁵⁹ Se prop. 2011/12:53 s. 27.

⁷⁶⁰ Se prop. 2011/12:53 s. 27.

En annan omständighet socialnämnden behöver beakta vid bedömningen av om barnets bästa kräver ett beslut av nämnden är förutsättningarna för att en insats kommer att genomföras på ett försvarligt sätt. Att en vårdnadshavare inte lämnat samtycke till en åtgärd kan till exempel innebära att den aktuella åtgärden bör genomföras vid tider som barnet tillbringar hos den vårdnadshavare som samtycker till den, om det är praktiskt möjligt.⁷⁶¹ När det gäller medgivande till läkemedelsbehandling framgår det av ett avgörande i HFD att nämnden bör beakta om bristande kontinuitet, exempelvis vid växelvis boende, kan inverka på behandlingen.⁷⁶²

Inhämta barnets uppfattning

Vid bedömningen av om det är nödvändigt att socialnämnden ingriper ska nämnden beakta barnets inställning till åtgärden och barnets reaktion till att vårdnadshavaren motsätter sig den. Nämnden behöver även ta hänsyn till hur ett beslut mot vårdnadshavarens vilja kan påverka relationen mellan barnet och vårdnadshavaren. Samtidigt är det viktigt att barnet inte uppfattar det som att ansvaret för beslutet ligger på honom eller henne. Det är inte heller alltid ett barn kan eller vill uttrycka någon uppfattning, särskilt om detta upplevs som ett ställningstagande för den ena vårdnadshavaren mot den andra.⁷⁶³

Socialnämndens beslut

Socialnämndens beslut avser medgivande till en viss åtgärd, exempelvis behandling i öppna former enligt SoL eller medgivande till en psykiatrisk utredning eller behandling. Hur preciserat beslutet behöver vara beror på vilken åtgärd som är aktuell och vad barnets bästa kräver.⁷⁶⁴

Vid *insatser enligt SoL* fattar socialnämnden ett beslut om att tillåta åtgärden och ett beslut om bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL. Om de praktiska förutsättningarna framgår av biståndsbeslutet framgår det av förarbetena att det kan vara tillräckligt att hänvisa till biståndsbeslutet.⁷⁶⁵

När det gäller medgivande till *psykiatrisk eller psykologisk utredning eller behandling* behöver nämndens beslut preciseras tydligare.

⁷⁶¹ Jfr prop. 2011/12:53 s. 27 och 30 och HFD 2015 ref 5.

⁷⁶² Se HFD 2015 ref 5.

⁷⁶³ Se prop. 2011/12:53 s. 27.

⁷⁶⁴ Jfr prop. 2011/12:53 s. 29.

⁷⁶⁵ Se prop. 2011/12:53 s. 29 och 30.

Beslutet behöver som regel innehålla en beskrivning av vilken utredning eller behandling medgivandet avser samt de praktiska förutsättningarna för åtgärden, som när den ska inledas och vilken omfattning och varaktighet den ska ha. Beslutet bör enligt förarbetena så långt det är möjligt utformas så att den planerade åtgärden kan genomföras utan att det krävs ett nytt beslut.⁷⁶⁶

En behandling inom hälso- och sjukvården föregås normalt av en utredning. Innan socialnämnden tar ställning till om en behandling inom hälso- och sjukvården krävs med hänsyn till barnets bästa kan nämnden därför först behöva ta ställning till om den ska lämna medgivande till att hälso- och sjukvården inleder en utredning. Om vårdgivarens utredning utvisar att barnet är i behov av en behandling och vårdnadshavarna fortfarande inte är överens, får nämnden ta ställning till om behandlingen krävs med hänsyn till barnets bästa. Om det är lämpligt framgår det av förarbetena att nämnden kan lämna medgivande till utredning och en eventuell behandling i ett sammanhang.⁷⁶⁷

När det gäller läkemedelsbehandling har HFD uttalat att ett så ingripande beslut ställer höga krav på nämndens beslutsunderlag. Om det råder osäkerhet beträffande diagnos och lämpliga behandlingsinsatser bör socialnämnden komplettera utredningen med exempelvis en second opinion. Är behovet av vård inte är klarlagt bör nämnden inhämta yttrande från vårdgivaren eller konsultera sakkunniga, till exempel barnpsykologisk eller medicinsk expertis, för bedömning av insatsen.⁷⁶⁸

Beslutet gäller omedelbart

Socialnämndens beslut om medgivande gäller omedelbart. Det innebär att nämndens beslut kan tillämpas på en gång. Om beslutet gäller att en åtgärd får vidtas innebär det att den kan påbörjas även om beslutet inte vunnit laga kraft. Om beslutet överklagas till förvaltningsrätten kan domstolen besluta om inhibition, det vill säga att det överklagade beslutet tills vidare inte ska gälla.⁷⁶⁹

⁷⁶⁶ Se prop. 2011/12:53 s. 30.

⁷⁶⁷ Se prop. 2011/12:53 s. 27 och 28.

⁷⁶⁸ Se HFD 2015 ref. 5. Se även prop. 2011/12:53 s. 18 och 19.

⁷⁶⁹ Se 6 kap. 13 a § andra och tredje styckena SoL.

Förutsättningar för insatser med tvång

Förutsättningar för förebyggande insatser – 22 § LVU

När barnet eller den unge utsätter sig för risker

Om ett barn eller en ung person som inte fyllt 20 år har ett beteende som avses i 3 § LVU, det vill säga missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller har något annat socialt nedbrytande beteende och det kan antas att barnet eller den unge till följd av beteendet *kommer att behöva beredas vård enligt LVU om beteendet fortsätter*, har socialnämnden en möjlighet att besluta

- att barnet eller den unge ska hålla regelbunden kontakt med en särskilt kvalificerad kontaktperson, eller
- att barnet eller den unge ska delta i behandling i öppna former inom socialtjänsten.⁷⁷⁰

En ytterligare förutsättning för att socialnämnden ska kunna besluta om en förebyggande åtgärd enligt 22 § LVU är att det stöd eller den behandling som barnet eller den unge behöver inte kan ges med samtycke från den unge eller från barnet själv, om barnet fyllt 15 år, och av vårdnadshavarna.⁷⁷¹ Av förarbetsuttalanden framgår att socialnämnden kan besluta om förebyggande insatser även om barnets vårdnadshavare inte ger sitt samtycke till det.⁷⁷²

I regel förutsätter ett beslut om en förebyggande insats att barnet eller den unge har visat att hen inte vill medverka till behandling eller andra stödåtgärder på frivillig väg, och att motivationen för en sådan medverkan är klart otillräcklig. Socialnämndens möjlighet att fatta beslut om förebyggande insatser enligt LVU tar alltså sikte på de situationer där möjligheten till frivilliga insatser är uttömda. Möjligheten att besluta om öppna insatser utan samtycke i förebyggande syfte minskar dock inte socialtjänstens ansvar. Socialtjänsten behöver även fortsättningsvis motivera till stöd och hjälp på frivillig väg.⁷⁷³

⁷⁷⁰ Se 22 § första stycket LVU.

⁷⁷¹ Se 22 § första stycket LVU.

⁷⁷² Se prop. 1984/85:171 s. 24.

⁷⁷³ Se prop. 1984/85:171 s. 23–24 och 40–41.

Efter sluten ungdomsvård

Förebyggande insatser enligt 22 § LVU kan också bli aktuellt efter sluten ungdomsvård om socialtjänsten bedömer att ett barn eller en ung person som inte fyllt 20 år vid verkställighetens slut är i *uppenbart behov av fortsatta insatser* för att hindra ett sådant beteende som avses i 3 § LVU.⁷⁷⁴

Läs mer

om förebyggande insatser i LVU – handbok för socialtjänsten och i Förebyggande insatser enligt LVU – en vägledning om tillämpningen av 22 § LVU.

Förutsättningar för vård enligt LVU

LVU kompletterar SoL i situationer när frivilliga insatser inte är möjliga.⁷⁷⁵

För att ett *barn* ska få vård enligt LVU krävs

- att det föreligger ett missförhållande som har anknytning till barnets hemmiljö och/eller barnets eget beteende,⁷⁷⁶
- att missförhållandet medför att det finns en påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas,⁷⁷⁷ och
- att behövlig vård inte kan ges på frivillig väg.⁷⁷⁸

Med begreppet påtaglig risk avses att det ska vara fråga om en klar och konkret risk för att barnet hälsa eller utveckling skadas.⁷⁷⁹ Och med behövlig vård avses att hela den planerade vården ska kunna genomföras.⁷⁸⁰

Vård på grund av förhållanden i hemmet ska beslutas om det finns en påtaglig risk för att ett barns hälsa eller utveckling skadas på grund av:

- fysisk eller psykisk misshandel,

⁷⁷⁴ Se 22 § fjärde stycket LVU.

⁷⁷⁵ Se 1 § första stycket LVU.

⁷⁷⁶ Se 2 och 3 §§ LVU.

⁷⁷⁷ Se 2 och 3 §§ LVU.

⁷⁷⁸ Se 1 § andra stycket LVU.

⁷⁷⁹ Prop. 1989/90:28 s. 62–63 och 107 och proposition 1997/98:96 Vissa reformer av påföljdssystemet s. 169.

⁷⁸⁰ Se SoU 1979/80:44 s. 100.

- otillbörligt utnyttjande,
- bristande omsorg, eller
- något annat förhållande i hemmet.⁷⁸¹

Vård på grund av eget beteende ska beslutas om barnet utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom:

- missbruk av beroendeframkallande medel,
- brottslig verksamhet, eller
- något annat socialt nedbrytande beteende.⁷⁸²

Vård enligt LVU på grund av eget beteende kan även beslutas för en ung person som *fyllt 18 men inte 20 år*. Det gäller om vård enligt LVU med hänsyn till den unges behov och personliga förhållanden i övrigt är lämpligare än någon annan vård och det kan antas att behövlig vård inte kan ges med den unges samtycke.⁷⁸³ Vården upphör senast när den unge fyller 21 år.⁷⁸⁴ Med uttrycket ”annan vård” avses vård på institution mot den unges vilja, exempelvis vård enligt LVM eller LPT.⁷⁸⁵

Läs mer

om förutsättningar för vård enligt LVU i LVU – handbok för socialtjänsten.

Förutsättningar för vård enligt LVM

Vård enligt LVM ska beslutas om någon till följd av fortgående missbruk av alkohol, narkotika eller flyktiga lösningsmedel är i behov av vård för att komma ifrån sitt missbruk, och hen till följd av missbruket

- utsätter sin fysiska eller psykiska hälsa för allvarlig fara,
- löper en uppenbar risk att förstöra sitt liv, eller
- kan befaras komma att allvarligt skada sig själv eller någon närstående.⁷⁸⁶

⁷⁸¹ Se 2 § LVU. Vård på grund av hemförhållandena kan beredas den som är under 18 år enligt 1 § andra stycket LVU.

⁷⁸² Se 3 § LVU.

⁷⁸³ Se 1 § tredje stycket LVU.

⁷⁸⁴ Se 21 § fjärde stycket LVU.

⁷⁸⁵ Se RÅ 83 2:52.

⁷⁸⁶ Se 4 § första stycket 1 och 3 LVM.

Vård enligt LVM ska dock inte beslutas om vårdbehovet kan tillgodoses enligt SoL eller på något annat sätt, till exempel genom vård enligt LVU.⁷⁸⁷ Om LVU är tillämplig i det enskilda fallet ska den lagen användas före LVM.⁷⁸⁸ Det gäller även om ärendet har aktualiserats hos socialtjänsten genom en anmälan enligt 6 § LVM.⁷⁸⁹

Läs mer

om handläggning av LVM-ärenden i LVM – handbok för socialtjänsten.

⁷⁸⁷ Jfr 4 § första stycket 2 LVM.

⁷⁸⁸ Se prop. 1981/82:8 s. 75.

⁷⁸⁹ Jfr 1 § tredje stycket LVU och 1 § 4 § första stycket 2 LVM.

Sammanställa beslutsunderlag

Beslutsunderlaget ligger till grund för nämndens beslut

Sammanställa beslutsunderlag

Inför socialnämndens beslut i ett ärende ska faktiska omständigheter, händelser av betydelse och bedömningar som ligger till grund för nämndens beslut sammanställas till ett beslutsunderlag.⁷⁹⁰ Beslutsunderlaget bör i regel dokumenteras i en handling som är åtskild från journalen.⁷⁹¹

Det är inte reglerat hur omfattande ett beslutsunderlag behöver vara. Många gånger är det nödvändigt att välja ut vilka uppgifter i personakten som ska finnas med i beslutsunderlaget så att beslutsunderlaget begränsas till de uppgifter som är av direkt betydelse för nämndens beslut.

Vad som alltid ska framgå av beslutsunderlaget

Av beslutsunderlaget ska det framgå:

- vad ärendet gäller,
- vem eller vilka personer ärendet avser, och
- vilka överväganden som ligger till grund för nämndens förslag till beslut.⁷⁹²

Ett beslutsunderlag som gäller ett omedelbart omhändertagande eller vård enligt LVU eller LVM ska också innehålla uppgifter om målet eller målen för den insats som föreslås.⁷⁹³

⁷⁹⁰ Se 5 kap. 9 § första stycket SOSFS 2014:5.

⁷⁹¹ AR till 5 kap. 9 § SOSFS 2014:5.

⁷⁹² Se 5 kap. 9 § första stycket SOSFS 2014:5.

⁷⁹³ Se 5 kap. 9 § andra stycket SOSFS 2014:5.

När beslutsunderlaget gäller en insats enligt SoL

Om beslutsunderlaget gäller en insats enligt SoL ska beslutsunderlaget även innehålla information om

- barnets, vårdnadshavarens eller den unges uppfattning om sina behov och hur dessa kan tillgodoses,
- den bedömning som har gjorts av barnets eller den unges behov,
- hur utredningen har genomförts,
- den bedömning som har gjorts av barnets eller den unges förmåga att själv tillgodose sina behov eller att få dem tillgodosedda på annat sätt,
- vilka andra insatser som har övervägts tillsammans med barnet, vårdnadshavaren eller den unge, och
- målet eller målen för den insats som föreslås.⁷⁹⁴

Läs mer

om att sammanställa beslutsunderlag i Handläggning och dokumentation – handbok för socialtjänsten.

Kommunikation inför beslut

Kommunicera material som är av betydelse för beslutet

En myndighet får inte fatta ett beslut i ett ärende utan att underrätta den som är part om allt material som är av betydelse för beslutet. Parten ska också få möjlighet att yttra sig över uppgifterna inom en bestämd tid innan nämnden fattar sitt beslut. Om det är uppenbart obehövt behöver kommunikering dock inte ske.⁷⁹⁵

I barnärenden kan det finnas fler än en part. Om barnet fyllt 15 år ska, förutom vårdnadshavaren eller vårdnadshavarna, även barnet kommuniceras.⁷⁹⁶

För socialtjänstens del handlar det om att kommunicera beslutsunderlaget.⁷⁹⁷ Skyldigheten att kommunicera omfattar inte socialtjäs-

⁷⁹⁴ Jfr 5 kap. 10 § SOSFS 2014:5.

⁷⁹⁵ Se 25 § första stycket FL.

⁷⁹⁶ Jfr 11 kap. 10 § andra stycket SoL och 36 § andra stycket LVU och se JO 2018/19 s. 525 och JO 1989/90 s. 229.

⁷⁹⁷ Se 11 kap. 8 § SoL, 25 § FL och jfr 5 kap. 9 § första stycket SOSFS 2014:5.

tens förslag till beslut.⁷⁹⁸ Det finns dock inget som hindrar att socialtjänsten även kommunicerar sin bedömning och förslag till beslut.⁷⁹⁹

Den som är part har på grund av rätten till partsinsyn i regel rätt att ta del av hela beslutsunderlaget. Det gäller dock inte om det med hänsyn till ett allmänt eller enskilt intresse är av synnerlig vikt att en sekretessbelagd uppgift i handlingen inte röjs.⁸⁰⁰ Socialtjänsten ska då informera om innehållet i handlingen på annat sätt, om det behövs för att parten ska kunna ta till vara sin rätt och det kan ske utan allvarlig skada för det intresse som sekretessen ska skydda.⁸⁰¹ Sekretess hindrar dock aldrig att en part tar del av ett beslut i ett ärende som rör hen.⁸⁰²

Om det efter kommunikeringen tillkommer nya uppgifter (från någon annan än den som ärendet rör) ska parten även få möjlighet att ta del av och yttra sig över dessa, om de är av betydelse för ärendets utgång.⁸⁰³

Ansökan eller yttrande till annan myndighet som rör myndighetsutövning mot enskild

Socialnämnden är även skyldig att kommunicera i ärenden som avser en ansökan eller ett yttrande till en annan myndighet i ett ärende eller mål som rör myndighetsutövning mot enskild vid den senare myndigheten.⁸⁰⁴ Exempel på sådana ärenden är när socialnämnden ansöker om vård enligt LVU vid förvaltningsrätten, yttrar sig till åklagare eller domstol när det gäller unga lagöverträdare. Då ska barnet, vårdnadshavaren eller den unge få ta del av utredningsmaterialet och få möjlighet att yttra sig över det innan nämnden avgör ärendet.⁸⁰⁵

Läs mer

om kommunikation inför ett beslut i Handläggning och dokumentation – handbok för socialtjänsten.

⁷⁹⁸ Se prop. 2016/17:180 s. 310–311.

⁷⁹⁹ Det beror på att FL anger minimikrav för vad som ska kommuniceras.

⁸⁰⁰ Se 25 § tredje stycket FL och 10 kap. 3 § OSL.

⁸⁰¹ Se 10 kap. 3 § OSL.

⁸⁰² Se 10 kap. 3 § OSL.

⁸⁰³ Se JO 1998/99 s. 214.

⁸⁰⁴ Se 11 kap. 8 § tredje stycket SoL.

⁸⁰⁵ Jfr prop. 1979/80:1 Del A s. 564–566.

Fatta beslut

Utredningen avslutas med beslut

En utredning kan avslutas med eller utan insats

En utredning avslutas med ett beslut. Utredningen skall ges den omfattningen att den kan leda till ett sakligt korrekt beslut.⁸⁰⁶ I de flesta fall innebär det att sakfrågan i ärendet avgörs. Så är fallet om socialnämnden bifaller en ansökan om en viss insats, annars beslutar om en insats enligt SoL, ansöker om vård enligt LVU eller LVM eller avger ett yttrande.⁸⁰⁷ En utredning kan även mynna ut i att socialtjänsten gör bedömningen att barnet eller den unge inte har behov av en insats från socialtjänsten. Det kan exempelvis bero på att barnet eller den unge får sina behov tillgodosedda på annat sätt, till exempel genom det stöd som vårdnadshavaren kan ge eller genom en insats från en annan aktör. I andra fall kan själva utredningsarbetet i sig ha medfört en förändring i rätt riktning. Att en utredning avslutas utan insats kan även bero på att barnet som fyllt 15 år eller vårdnadshavaren tackat nej till den insats socialtjänsten erbjudit och det inte finns förutsättningar för vård enligt LVU. Då ska nämnden fatta beslut om att "avsluta utredningen utan insats". I andra fall, exempelvis om en sökande återtar sin ansökan, kan det innebära att nämnden beslutar att avskriva ärendet från vidare handläggning.⁸⁰⁸

Följa upp ett barns situation när utredningen avslutas utan insats

När utredningen avslutas utan insats har socialtjänsten en möjlighet att med samtycke ha en uppföljande kontakt. Det finns även en möjlighet att i vissa situationer följa upp ett barns situation oberoende av samtycke när oron kvarstår. *Läs om detta i avsnittet Förutsättningar för att följa upp ett barns situation när utredningen avslutats utan insats i Del 5.*

⁸⁰⁶ Jfr prop. 1979/80:1 Del A s. 562.

⁸⁰⁷ Jfr prop. 1996/97:124 s. 181.

⁸⁰⁸ Se SOU 2010:29 En ny förvaltningslag s. 357.

Beslutsmening och klargörande motivering

Enligt förvaltningslagen ska ett beslut som kan antas påverka någons situation på ett inte obetydligt sätt innehålla en klargörande motivering, om det inte är uppenbart obehövt. Motiveringen ska innehålla uppgifter om vilka föreskrifter som har tillämpats och vilka omständigheter som har varit avgörande för myndighetens ställningstagande.⁸⁰⁹

JO har understrukt vikten av att myndigheter motiverar sina beslut och att skälen som ligger till grund för ställningstaganden anges utförligt och tydligt.⁸¹⁰ Det är viktigt att det av beslutsmeningen framgår vad saken gäller, om beslutet innebär bifall eller avslag på ansökan, vad som beviljas, enligt vilket lagrum beslutet fattas och om beslutet innehåller några förbehåll. Om den enskilde inte beviljas allt som hen har ansökt om ska nämnden fatta ett beslut om avslag ifråga om det som inte beviljas.⁸¹¹

Dokumentera beslutet

Beslut ska dokumenteras.⁸¹² Dokumentation av ett beslut ska bland annat innehålla uppgifter om

- dagen för beslutet,
- vad beslutet innehåller,
- vem (namn samt befattning eller titel) eller vilka (vilken nämnd) som har fattat beslutet,
- vilket lagrum som ligger till grund för beslutet, och
- vilka skäl som ligger till grund för beslutet.⁸¹³

Dokumentation av ett skriftligt beslut ska även utvisa vem eller vilka som har varit föredragande och vem eller vilka som har medverkat vid den slutliga handläggningen utan att delta i avgörandet.⁸¹⁴

⁸⁰⁹ Se 32 § FL.

⁸¹⁰ Se JO 1998/99 s. 386.

⁸¹¹ Se JO 2013/14 s. 424.

⁸¹² Se 11 kap. 5 § SoL.

⁸¹³ Se 31 § FL och 5 kap. 14 § första och andra stycket SOSFS 2014:5.

⁸¹⁴ Se 31 § FL.

Om beslutet gäller en insats enligt SoL ska det av beslutet även framgå

- vad den enskildes ansökan eller begäran avser,
- vilka insatser som har beviljats eller avslagits helt eller delvis, och
- om beslutet är tidsbegränsat eller förenat med något annat förbehåll.⁸¹⁵

Läs mer

om utformning och dokumentation av beslut i Handläggning och dokumentation – handbok för socialtjänsten.

Underrätta part om innehållet i beslutet

När socialnämnden har meddelat ett beslut i ärendet ska den som är part så snart som möjligt bli underrättad om det fullständiga innehållet i beslutet, om det inte är uppenbart obehövt.⁸¹⁶ Normalt innebär det att hela beslutet skickas till parten. Muntliga underrättelser bör bara lämnas i undantagsfall.⁸¹⁷ Om en part begär att bli underrättad skriftligen ska nämnden göra det.⁸¹⁸

I barnärenden behöver socialnämnden vara uppmärksam på om det finns flera parter i ärendet. Om barnet och barnets vårdnadshavare är part ska såväl barnet som fyllt 15 år som barnets vårdnadshavare underrättas om beslutet.

Ange hur beslutet kan överklagas

Om en part får överklaga beslutet ska socialnämnden ange hur det går till.⁸¹⁹ JO har uttalat att nämnden bör foga en överklagandehänvisning till beslutet. I syfte att tydliggöra möjligheten att överklaga beslutet är det enligt JO lämpligt att i avslagsbeslutet ange att man fogat en överklagandehänvisning till beslutet.⁸²⁰ Om beslutet gäller ett barn som har fyllt 15 år kan såväl barnet som barnets vårdnadshavare överklaga beslutet.⁸²¹

⁸¹⁵ Jfr 5 kap. 15 § SOSFS 2014:5.

⁸¹⁶ Se 33 § första stycket FL.

⁸¹⁷ Se prop. 2016/17:180 s. 324.

⁸¹⁸ Se 33 § tredje stycket FL.

⁸¹⁹ Se 33 § första och andra stycket FL.

⁸²⁰ JO 2018-10-15, dnr 3372-2017.

⁸²¹ Se 11 kap. 10 § andra stycket SoL och 36 § andra stycket LVU.

Läs mer

om underrättelse och innehållet i beslut och om hur ett beslut överklagas i Handläggning och dokumentation – handbok för socialtjänsten.

Del 6

Bevilja och följa upp insatser

Bevilja insatser	221
Utredningen avslutas med beslut om insats	221
Planera hur insatsen ska genomföras.....	222
Uppdrag till utföraren.....	223
Upprätta en plan för genomförandet av insatsen	224
Samverkan under insats.....	226
Följa upp insatser	228
Följa upp öppna insatser	228
Följa upp kontaktperson, kontaktfamilj och särskilt kvalificerad kontaktperson	231
Följa upp förebyggande insatser enligt 22 § LVU.....	232
Följa upp vård utanför det egna hemmet	233

Bevilja insatser

Utredningen avslutas med beslut om insats

Om utredningen leder fram till att barnet eller den unge har behov av en insats från socialtjänsten ska den insats som socialtjänsten föreslår vara anpassad utifrån barnets och familjens eller den unges specifika behov och förutsättningar. Synpunkter och önskemål på insatser från såväl barnet som vårdnadshavaren eller den unge är betydelsefulla vid val av insats. Socialtjänsten kan behöva utforma eller anpassa insatser för att tillgodose ett visst barn eller en viss ung persons behov.

Beslutet om bistånd gäller omedelbart

Ett beslut om bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL gäller omedelbart.⁸²² En beslutad insats ska därför i princip verkställas utan dröjsmål.⁸²³

Rapportera beslut som inte verkställts inom tre månader

Socialnämnden ska rapportera alla gynnande nämndbeslut enligt 4 kap. 1 § SoL som inte har verkställts inom tre månader från dagen för beslutet till IVO.⁸²⁴ Det innebär att om exempelvis ett beslut om en särskilt kvalificerad kontaktperson inte gått att verkställa inom tre månader på grund av rekryteringssvårigheter, ska nämnden rapportera det till IVO.

Beslut om bistånd kan i regel inte ändras

Den som har blivit beviljad bistånd enligt SoL ska kunna förlita sig på att beslutet gäller. Huvudregeln är därför att gynnande förvaltningsbeslut inte får ändras till den enskildes nackdel. Det gäller dock inte om

- det framgår av beslutet eller de föreskrifter som det har grundats på att beslutet under vissa förutsättningar får återkallas,
- tvingande säkerhetsskäl kräver att beslutet ändras omedelbart, eller

⁸²² Se 16 kap. 3 § SoL.

⁸²³ Se JO 2022-02-21, dnr 1303-2021.

⁸²⁴ Se 16 kap. 6 f § SoL.

- felaktigheten beror på att parten har lämnat oriktiga eller vilseledande uppgifter.⁸²⁵

Socialnämnden kan *inte* utan ändringsförbehåll ändra ett gynnande beslut i en för den enskilde negativ riktning med hänvisning till en allmän princip om ”väsentligt ändrade förhållanden”. Det gäller även beslut som har meddelats före det att FL (2017:900) började gälla.⁸²⁶

Tidsbegränsade beslut

I vissa fall kan socialnämnden tidsbegränsa ett gynnande beslut om bistånd. Men nämnden får inte slentrianmässigt fatta tidsbegränsade beslut. JO har i ett ärende som rörde insats enligt LSS uttalat att socialnämnden i varje enskilt ärende behöver göra en bedömning av om beslutet ska begränsas i tid. Om behovet hos barnet eller den unge kvarstår när det tidsbegränsade beslutet går mot sitt slut har nämnden enligt JO ett ansvar för att fatta ett nytt beslut innan det tidigare beslutet upphör att gälla.⁸²⁷

Läs mer

om beslut med förbehåll och ändring av gynnande beslut i
Handläggning och dokumentation – handbok för socialtjänsten.

Planera hur insatsen ska genomföras

Socialnämndens insatser ska utformas och genomföras tillsammans med den enskilde och vid behov i samverkan med andra samhällsorgan och med organisationer och andra föreningar.⁸²⁸ Om barnet, vårdnadshavaren eller den unge är delaktig vid utformningen av insatsen ökar det sannolikheten för att insatsen får önskat resultat.

Betydelsen av att formulera mätbara mål

För att kunna följa upp insatser behöver socialnämnden bryta ner målet med insatsen till konkreta mål som klart och tydligt anger vad som är önskvärt att uppnå med den beviljade insatsen. Målen behöver också vara realistiska och svara mot barnets eller den unges behov och förutsättningar både på kort och på lång sikt. Mål som till exem-

⁸²⁵ Se 37 § andra stycket FL.

⁸²⁶ Se HFD 2021 ref. 12.

⁸²⁷ Se JO 2003/04 s. 324.

⁸²⁸ Jfr 1 kap. 1 § tredje stycket SoL och 3 kap. 5 § SoL.

pel ”få ökad självinsikt”, ”bli bättre på att” eller ”hitta sig själv” får ett mer konkret uttryck om man beskriver vad som ska ha hänt, när det ska ha hänt och hur det ska vara när målet är uppnått.

Läs mer

Med målet i sikte. Målinriktad och systematisk utvärdering av insatser för enskilda personer (MOS) och Systematisk uppföljning – beskrivning och exempel.

Uppdrag till utföraren

För att den som ska utföra en insats ska kunna genomföra den på ett ändamålsenligt och säkert sätt, behöver utföraren få tillräckligt med information från socialnämnden. Vilka uppgifter som nämnden behöver lämna ut beror på omständigheterna i det enskilda ärendet. Om de uppgifter nämnden lämnar till utföraren omfattas av sekretess behöver nämnden inhämta barnets, vårdnadshavarens eller den unges samtycke för att lämna ut uppgifterna eller annars pröva möjligheten att lämna ut uppgifter enligt andra bestämmelser i OSL.⁸²⁹

Dokumentera uppdraget till utföraren

För att tydliggöra det uppdrag som utföraren ska genomföra ska socialnämnden dokumentera uppdraget som lämnas till utföraren av insatsen. Av uppdragsbeskrivningen ska det bland annat framgå vilken bedömning som nämnden har gjort av barnets eller den unges behov, vad som ingår i uppdraget och de mål som gäller för insatsen. Vidare ska formerna för uppföljning i det enskilda fallet framgå samt vilken information som utföraren av insatsen, efter en prövning enligt bestämmelserna i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) eller 15 kap. 1 § SoL, ska lämna till socialnämnden i samband med att insatsen avslutas.⁸³⁰

Utföraren bör upprätta en genomförandeplan

Utföraren bör upprätta en genomförandeplan över hur insatsen ska genomföras med utgångspunkt från den beslutande nämndens uppdrag till utföraren. Genomförandeplanen bör tillföras barnets eller

⁸²⁹ När barnet uppnått en sådan ålder och mognad att barnet själv kan samtycka är det tillräckligt att barnet samtycker.

⁸³⁰ Se 5 kap. 22 § SOSFS 2014:5.

den unges personakt så snart den är upprättad. Planen bör användas som utgångspunkt för fortlöpande anteckningar i journalen. Den bör också användas som underlag för uppföljning av insatsen.⁸³¹ I allmänna råd till 11 kap. 5 § SoL i 6 kap. SOSFS 2014:5 finns beskrivet vad som bland annat bör framgå av utförarens genomförandeplan.

Om uppdraget gäller vård i ett hem för vård eller boende eller i ett stödboende bör genomförandeplanen även upprättas med utgångspunkt från nämndens vårdplan.⁸³² Vårdplanen beskriver den vård som nämnden avser att anordna för barnet eller den unge.⁸³³

Läs mer

om uppdrag till den som ska genomföra insatsen och hur det ska dokumenteras i Handläggning och dokumentation – handbok för socialtjänsten.

Upprätta en plan för genomförandet av insatsen

En genomförandeplan skapar en tydlig struktur för genomförande och uppföljning av en beslutad insats. Planen tydliggör både för barnet, vårdnadshavaren eller den unge och för utföraren vad som ska göras, vem som ska göra vad, när och hur.

Genomförandeplan för vissa öppna insatser

AR till 5 kap. 22 § SOSFS 2014:5

Vid beslut om insatser i form av kontaktperson, kontaktfamilj eller särskilt kvalificerad kontaktperson enligt 3 kap. 6 b § SoL samt vid beslut om insats enligt 9 § 4 LSS i form av kontaktperson bör uppgifter om hur insatsen ska genomföras dokumenteras i en genomförandeplan som upprättas av nämnden i samråd med den enskilde och uppdragstagaren.

I vissa fall *bör* socialnämnden upprätta en genomförandeplan för hur

⁸³¹ Se AR till 11 kap. 5 § SoL i 6 kap. SOSFS 2014:5.

⁸³² Se AR till 11 kap. 5 § SoL i 6 kap. SOSFS 2014:5.

⁸³³ Se 11 kap. 3 § första stycket SoL.

en öppen insats ska genomföras. Det gäller vid beslut om insatser enligt SoL i form av

- kontaktfamilj
- särskilt kvalificerad kontaktperson.⁸³⁴

Genomförandeplanen bör upprättas i samråd med barnet, vårdnadshavaren eller den unge och uppdragstagaren.⁸³⁵ De allmänna råden anger inte vad en genomförandeplan kan innehålla, men inspiration kan hämtas från de allmänna råden till 11 kap. 5 § SoL som återfinns i 6 kap. SOSFS 2014:5.

Särskild behandlingsplan vid förebyggande insatser enligt 22 § LVU

När socialnämnden beslutar om förebyggande insatser enligt LVU ska det, i stället för en genomförandeplan, finnas en särskild behandlingsplan.⁸³⁶ Av förarbetsuttalanden följer att planen bör bygga på en helhetsbedömning av barnets eller den unges situation och innehålla mål som upplevs som realistiska av barnet, vårdnadshavaren eller den unge. Av planen bör det framgå

- vilka insatser som socialnämnden tidigare har vidtagit,
- barnet eller den unges nuvarande situation,
- det behandlingsbehov som föreligger,
- formerna för stödet och behandlingen (både under den tid som beslutet ska omfatta och för tiden därefter), och
- vilka resurser som socialtjänsten ställer till förfogande för att behandlingen ska kunna genomföras.⁸³⁷

Planen bör så långt som möjligt upprättas i samråd med barnet, vårdnadshavaren eller den unge.⁸³⁸

⁸³⁴ Se AR till 5 kap. 22 § SOSFS 2014:5.

⁸³⁵ Jfr AR till 5 kap. 22 § SOSFS 2014:5.

⁸³⁶ Se 22 § andra stycket LVU.

⁸³⁷ Proposition 1984/85:171 om särskilda insatser inom socialtjänsten för ungdomar i samband med missbruk och kriminalitet m.m. s. 24 och 42–43.

⁸³⁸ Se prop.1984/85:171 s. 24 och 42.

Läs om

exempel på vad en behandlingsplan kan innehålla i Förebyggande insatser enligt LVU – en vägledning om tillämpningen av 22 § LVU.

Vård- och genomförandeplan vid vård utanför det egna hemmet

När ett barn eller en ung person behöver vårdas i ett hem för vård eller boende, ett stödboende eller i ett familjehem ska socialnämnden upprätta dels en plan för den vård som nämnden avser att anordna (vårdplan) och dels en plan (genomförandeplan) över hur vården ska genomföras.⁸³⁹ Vård- och genomförandeplanen ska även uppta åtgärder och insatser som andra huvudmän har ansvar för.⁸⁴⁰ Genomförandeplanen bör upprättas med utgångspunkt från vårdplanen och kompletterar vårdplanen genom att den konkretiserar innehållet i vårdplanen och tydliggör för alla som är berörda vid genomförandet av en planerad insats hur den ska genomföras, samt vilka delmål som ska uppnås. Vad som ska beskrivas i en vård- och genomförandeplan framgår av 5 kap. 1 a § andra stycket SoF och för genomförandeplaner även i 7 kap. 3 § SOSFS 2012:11.

Läs mer

om genomförandeplan och vårdplan när ett barn eller en ung person placeras i Placerade barn och unga – handbok för socialtjänsten.

Samverkan under insats

Individuell plan – SIP

När ett barn eller en ung person har behov av insatser både från socialtjänsten och från hälso- och sjukvården ska kommunen och regionen gemensamt upprätta en individuell plan om det behövs för att barnet eller den unge ska få sina behov tillgodosedda. Det förutsätter dock att barnet, vårdnadshavaren eller den unge samtycker till

⁸³⁹ Se 11 kap. 3 § tredje stycket SoL.

⁸⁴⁰ Se 11 kap. 3 § fjärde stycket SoL.

planen.⁸⁴¹ En sådan individuell plan kallas ofta SIP. Syftet med den individuella planen är att säkerställa samarbetet mellan huvudmännen och den enskilde, så att barnets eller den unges behov av hälso- och sjukvård och socialtjänst tillgodoses.⁸⁴² Om det redan finns en plan, antingen på grund av en annan bestämmelse eller på frivillig grund, behövs ingen ny plan så länge samtliga föreskrivna krav är uppfyll-
da.⁸⁴³ Exempel på en sådan annan plan kan vara en genomförande-
plan.

Dokumentera planen

När nämnden har upprättat en författningsreglerad plan för insatser till den enskilde ska detta framgå av dokumentationen.⁸⁴⁴

Läs mer

om SIP i Socialstyrelsens kunskapsstöd Vägar till förbättrad samordning av insatser för barn med funktionsnedsättning och i SKR:s handbok Använd SIP – ett verktyg vid samverkan Barn och unga 0–18 år.

⁸⁴¹ Jfr 2 kap. 7 § första stycket SoL. En motsvarande bestämmelse finns i 16 kap. 4 § HSL. När barnet uppnått en sådan ålder och mognad att barnet själv kan samtycka är det tillräckligt att barnet samtycker.

⁸⁴² Se prop. 2008/09:193 Vissa psykiatrirågor m.m. s. 30.

⁸⁴³ Se prop. 2008/09:193 s. 26.

⁸⁴⁴ 5 kap. 8 § SOSFS 2014:5.

Följa upp insatser

Följa upp öppna insatser

Det saknas uttryckliga krav i SoL på uppföljning av öppna insatser med undantag av kontaktperson, kontaktfamilj och särskild kvalificerad kontaktperson.⁸⁴⁵ Allmänt gäller dock att insatser ska utformas och genomföras tillsammans med den enskilde och att kvaliteten i verksamheten systematiskt och fortlöpande ska utvecklas och säkras.⁸⁴⁶ Av förarbetsuttalanden framgår vidare att det är ett grundläggande kvalitetskrav att beslutade öppna insatser ska följas regelbundet av socialnämnden under genomförandet av insatsen, tillsammans med den som utför insatsen och berörda barn och familjer. Uppföljningen har flera syften. Förutom att ge struktur, kontinuitet och delaktighet i insatsen skapar uppföljningen ett värdefullt och nödvändigt underlag för kunskaps- och metodutveckling.⁸⁴⁷ Uppföljning kan även bidra till att kvaliteten i verksamheten systematiskt och fortlöpande utvecklas och säkras.⁸⁴⁸

Ur AR till 3 kap. 3 § SoL SOSFS 2014:6

Socialnämnden bör verka för att barnet och dess vårdnadshavare eller den unge är delaktiga vid uppföljningen av en öppen insats som har beviljats enligt 4 kap. 1 § SoL.

Uppföljningen bör göras i samråd med den som utför insatsen.

Utgångspunkten för uppföljningen bör vara målen som finns beskrivna i det underlag som ligger till grund för beslutet samt i den individuella planen enligt 2 kap. 7 § SoL eller genomförandeplanen, om sådana finns.

⁸⁴⁵ Se 3 kap. 6 c § SoL.

⁸⁴⁶ Se 3 kap. 3 och 5 §§ SoL.

⁸⁴⁷ Se prop. 2012/13:10 s. 102.

⁸⁴⁸ Jfr 3 kap. 3 och 5 §§ SoL och 3 kap. 2 § Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete.

Verka för delaktighet under uppföljningen

Socialnämnden bör verka för att barnet och vårdnadshavaren eller den unge är delaktiga vid uppföljningen av en öppen insats som beviljats enligt 4 kap. 1 § SoL.⁸⁴⁹ Vikten av att barn själva får uttrycka sina åsikter i samband med uppföljningar och utvärderingar av beslut och åtgärder som rör dem, till exempel när det gäller det stöd eller den vård de får framgår även av förarbetsuttalanden.⁸⁵⁰ Uppföljningen bör göras i samråd med den som utför insatsen.⁸⁵¹

Uppföljningen utgår från mål och planer

Utgångspunkten för socialnämndens uppföljning bör vara de mål som finns beskrivna i beslutsunderlaget och i förekommande fall de mål som finns i en SIP eller i en genomförandeplan.⁸⁵²

Dokumentera uppföljningen

Åtgärder som nämnden vidtar för att följa upp att barnet eller den unge får den beviljade insatsen utförd enligt nämndens beslut och gällande författningar ska dokumenteras. Detsamma gäller åtgärder som nämnden vidtar för att följa upp insatsen mot fastställda mål och den planering som har gjorts tillsammans med barnet, vårdnadshavaren eller den unge. Av dokumentationen ska det också framgå om barnet, vårdnadshavaren eller den unge har fört fram några klagomål till nämnden på handläggningen av ett ärende eller på genomförandet av en insats och i så fall vilka åtgärder som nämnden har vidtagit.⁸⁵³ Av dokumentationen bör det framgå

- när och på vilket sätt insatsen har följts upp,
- hur barnet eller den unge uppfattar insatsen i förhållande till sina behov och önskemål,
- om nämnden har använt standardiserade bedömningsmetoder som en del i uppföljningen och i så fall vilken eller vilka,
- vilken bedömning nämnden har gjort av om insatsen har genomförts enligt nämndens beslut och gällande författningar,

⁸⁴⁹ Se AR till 3 kap. 3 § SoL SOSFS 2014:6.

⁸⁵⁰ Se proposition 2009/10:232 Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige s. 17.

⁸⁵¹ AR till 3 kap. 3 § SoL SOSFS 2014:6.

⁸⁵² Se AR till 3 kap. 3 § SoL SOSFS 2014:6.

⁸⁵³ 5 kap. 23 § SOSFS 2014:5.

- vilken bedömning nämnden har gjort av barnets eller den unges situation, och
- om några behov av åtgärder har identifierats genom uppföljningen.⁸⁵⁴

Uppmärksamma behov av ytterligare eller ändrade insatser

Ur AR till 3 kap. 3 § SoL SOSFS 2014:6

Nämnden bör vid uppföljningen notera om det finns behov av ändrade eller utökade insatser som kan föranleda en ny utredning enligt 11 kap. 1 § SoL.

Om genomförandet av en insats behöver förändras, bör befintliga planer för insatsen revideras. Revideringen bör göras i samråd med barnet och dess vårdnadshavare eller den unge samt med den som utför insatsen.

Inleda utredning och fatta beslut

När socialnämnden följer upp en öppen insats bör nämnden notera om barnet eller den unge har behov av ändrade eller utökade insatser som kan föranleda en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL.⁸⁵⁵ Om genomförandet av insatsen behöver förändras bör nämnden revidera befintliga planer för insatsen i samråd med barnet och vårdnadshavaren eller den unge samt med den som utför insatsen.⁸⁵⁶

Dokumentera förändrade behov och de åtgärder nämnden vidtagit

Om behoven hos barnet eller den unge förändras på ett sätt som gör att nämnden bedömer att insatsen inte längre svarar mot barnets eller den unges behov, ska detta dokumenteras. Av dokumentationen ska det också framgå vilka åtgärder som nämnden har vidtagit för att anpassa insatsen till barnets eller den unges behov.⁸⁵⁷

⁸⁵⁴ Jfr AR till 5 kap. 23 § SOSFS 2014:5.

⁸⁵⁵ Se AR till 3 kap. 3 § SoL SOSFS 2014:6.

⁸⁵⁶ Se AR till 3 kap. 3 § SoL SOSFS 2014:6.

⁸⁵⁷ Jfr 5 kap. 24 § SOSFS 2014:5.

Om barnet flyttar under pågående insats

Om barnet eller familjen flyttar från kommunen när en insats pågår, kan ärendet i vissa fall flyttas över till den nya kommunen.⁸⁵⁸ En överflyttning av pågående frivilliga insatser förutsätter samförstånd med familjen om fortsatta insatser.

Det kan uppstå situationer där vårdnadshavare eller barnet inte önskar någon fortsatt insats, trots att socialnämnden bedömer att barnet har behov av det. I dessa fall behöver nämnden överväga om en anmälan enligt 14 kap. 1 § SoL behöver göras till den kommun dit familjen flyttar.

Läs mer

om överflyttning av ärenden enligt SoL i Handläggning och dokumentation – handbok för socialtjänsten.

Följa upp kontaktperson, kontaktfamilj och särskilt kvalificerad kontaktperson

Socialnämnden ska kontinuerligt följa upp insatsen

3 kap. 6 c § SoL

Socialnämnden ska kontinuerligt följa hur insatser som avses i 6 b § genomförs när dessa har beviljats barn och unga.

6

Socialnämnden har ett särskilt uppföljningsansvar för frivilliga insatser i form av kontaktperson, kontaktfamilj eller särskilt kvalificerad kontaktperson för ett barn eller en ung person. Nämnden ska kontinuerligt följa upp hur insatserna genomförs och tillgodoser barnets eller den unges behov.⁸⁵⁹ Vid dessa insatser bör nämnden, som framgått tidigare, utgå från de mål som finns beskriva, bland annat i genomförandeplanen om en sådan finns.⁸⁶⁰ Anledningen till att just dessa insatser är särskilt utpekade i lagen är bland annat att de ofta pågår

⁸⁵⁸ Se 2 a kap. 10 § SoL.

⁸⁵⁹ Se 3 kap. 6 c § SoL.

⁸⁶⁰ Se AR till 5 kap. 22 § SOSFS 2014:5

under en lång tid och att de kan vara relativt ingripande i barnets eller den unges liv. De skiljer sig också från andra öppna insatser genom att de ofta utförs av arvoderade uppdragstagare som inte har ett anställningsförhållande till socialtjänsten.⁸⁶¹

Följa upp förebyggande insatser enligt 22 § LVU

Socialnämnden ska noga följa insatsen

När socialnämnden har beviljat en förebyggande insats i form av särskilt kvalificerad kontaktperson eller behandling i öppna former inom socialtjänsten med stöd av LVU, ska nämnden noga följa insatsen.

Nämnden ska följa vården främst genom

- enskilda samtal med barnet eller den unge, och
- samtal med vårdnadshavarna.⁸⁶²

Uppföljningsansvaret motsvarar i tillämpliga delar det ansvar som nämnden har när ett barn eller en ung person har placerats enligt SoL eller beretts vård enligt LVU.⁸⁶³ Vid uppföljningen kan den särskilda behandlingsplan som ska finnas när nämnden beslutat om en förebyggande insats enligt LVU vara en viktig utgångspunkt. *Se avsnittet Särskild behandlingsplan vid förebyggande insatser enligt 22 § LVU i Del 6.*

Ompröva beslutet inom sex månader

Socialnämnden ska senast sex månader från dagen för nämndens beslut pröva om beslutet om förebyggande insatser kan upphöra. Därefter ska nämnden ompröva beslutet fortlöpande inom sex månader från den föregående omprövningen.⁸⁶⁴

Nämnden ska också ompröva beslutet när ett barn som fyllt 15 år, eller vårdnadshavaren, begär det.⁸⁶⁵

Inleda utredning och fatta beslut

Omprövning av beslutet innebär att socialnämnden ska inleda en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL och därefter fatta ett formellt beslut i

⁸⁶¹ Se prop. 2012/13:10 s. 103.

⁸⁶² Se 22 § tredje stycket LVU och 13 a § första stycket LVU.

⁸⁶³ Jfr 6 kap. 7 b § SoL och 13 a § LVU.

⁸⁶⁴ Se 22 § tredje stycket LVU och 13 § andra stycket LVU.

⁸⁶⁵ Jfr JO 2002-06-28, dnr 2710-2001.

frågan.⁸⁶⁶ Förvaltningslagens bestämmelser om kommunicering, parts rätt att meddela sig och parts rätt till insyn med mera är tillämpliga.⁸⁶⁷

Läs mer

Förebyggande insatser enligt LVU – En vägledning om tillämpningen av 22 § LVU.

Följa upp vård utanför det egna hemmet

Följa vården genom besök och samtal

Socialnämnden ska noga följa vården av de barn och unga som vårdas i ett familjehem, jourhem, stödboende eller hem för vård eller boende främst genom

- regelbundna personliga besök i det hem där barnet eller den unge vistas,
- enskilda samtal med barnet eller den unge,
- samtal med den eller de som tagit emot barnet eller den unge i sitt hem, och
- samtal med vårdnadshavarna.⁸⁶⁸

Socialnämnden ska särskilt uppmärksamma barnets eller den unges hälsa, utveckling, sociala beteende, skolgång samt relationer till anhöriga och andra närstående.⁸⁶⁹

Den socialsekreterare som ska utses för barnet eller den unge vid en placering har ett särskilt ansvar för kontakterna med barnet eller den unge under placeringen.⁸⁷⁰ Socialsekreteraren ska besöka barnet eller den unge regelbundet i den omfattning som är lämplig utifrån barnets eller den unges behov och önskemål.⁸⁷¹

När vården följs upp bör den genomförandeplan som ska upprättas över hur vården ska genomföras användas som underlag för att följa upp vården.⁸⁷² Utöver den genomförandeplan som nämnden är skyl-

⁸⁶⁶ Jfr proposition 1989/90:28 om vård i vissa fall av barn och ungdomar s. 76–77 och JO 2019/20 s. 524.

⁸⁶⁷ Se 11 kap. 8 och 9 §§ SoL.

⁸⁶⁸ Se 6 kap. 7 b § första stycket SoL och 13 a § andra stycket LVU.

⁸⁶⁹ Se 6 kap. 7 b § andra stycket SoL och 13 a § tredje stycket LVU.

⁸⁷⁰ Se 6 kap. 7 c § första stycket SoL.

⁸⁷¹ 6 kap. 7 c § andra stycket SoL.

⁸⁷² Se 11 kap. 3 § andra stycket SoL och AR till 3 kap. 3 § SoL i SOSFS 2014:6.

dig att upprätta kan utföraren ha en egen genomförandeplan vid vård i ett stödboende eller i ett hem för vård eller boende.⁸⁷³ *I avsnittet Upprätta en plan för genomförandet av insatsen i Del 6 kan du läsa om vård- och genomförandeplan.*

Socialnämnden ska fastställa rutiner som säkerställer att en utredning inleds i enlighet med 11 kap. 1 § SoL när ett barn eller en ung person som är placerad i familjehem, stödboende eller hem för vård eller boende kan behöva ytterligare insatser eller behöver omplaceras.

Överväga eller ompröva vården

När barn och unga är placerade utanför det egna hemmet med stöd av SoL ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vården fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas. Detsamma gäller om barnet eller den unge vårdas med stöd av 2 § LVU. Om barnet eller den unge har beretts vård med stöd av 3 § LVU, ska socialnämnden inom sex månader från dagen för verkställighet av vårdbeslutet pröva om vård med stöd av lagen ska upphöra. Därefter ska frågan prövas fortlöpande inom sex månader från senaste prövning.⁸⁷⁴

Överväga vårdnadsöverflyttning

När ett barn varit placerat i samma familjehem under två år från det att placeringen verkställdes ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § FB. Därefter ska frågan övervägas årligen.⁸⁷⁵

Läs mer

om socialnämndens ansvar att noga följa vården av barn och unga som vårdas i ett familjehem, jourhem, stödboende eller hem för vård eller boende i Placerade barn och unga – handbok för socialtjänsten.

⁸⁷³ Se AR till 11 kap. 5 § SoL i 6 kap. SOSFS 2014:5.

⁸⁷⁴ Se 13 § andra stycket LVU.

⁸⁷⁵ Se 6 kap. 8 b § SoL och 13 c § LVU.

Del 7 Insatser

Öppna insatser.....	237
Vad en öppen insats är	237
Öppna insatser ska möta behoven.....	237
Kontaktperson och kontaktfamilj enligt SoL.....	238
Särskilt kvalificerad kontaktperson enligt SoL.....	239
Förebyggande insatser enligt 22 § LVU	241
Vård utanför det egna hemmet	245
Placeringsformer.....	245
Insatser i form av service	247

Öppna insatser

Vad en öppen insats är

Det finns inte någon närmare definition av vad som är en öppen insats enligt SoL. Av förarbetena framgår att en allt för detaljerad beskrivning av specifika insatser skulle kunna försvåra en lokal anpassning och leda till att fortsatt metod- och kunskapsutveckling bromsas in.⁸⁷⁶ Av förarbetsuttalanden framgår dock att öppna insatser avser insatser som ges till barn och unga som bor i det egna hemmet, till exempel stöd- och behandlingsinsatser eller förebyggande insatser.⁸⁷⁷ Insatser i form av en placering är inte en öppen insats.⁸⁷⁸ De enda särskilt reglerade öppna insatserna är kontaktperson, kontaktfamilj och särskilt kvalificerad kontaktperson (se nedan).⁸⁷⁹ Exempel på öppna insatser är:

- kontaktperson och kontaktfamilj
- särskilt kvalificerad kontaktperson
- enskilda stödsamtal för barn, unga och familjer
- stöd och behandling som utförs av till exempel behandlingsassistent eller ”hemmahosare”
- stöd till föräldrar, enskilt eller i grupp, för att stärka föräldraförmågan
- strukturerade öppenvårdsprogram riktade till särskilda målgrupper.

Öppna insatser ska möta behoven

3 kap. 6 a § första stycket SoL

Socialnämnden ansvarar för att det finns tillgång till öppna insatser för att kunna möta barns, ungas och vårdnadshavares olika behov.

⁸⁷⁶ Se prop. 2012/13:10 s. 101.

⁸⁷⁷ Se prop. 2012/13:10 s. 99–100.

⁸⁷⁸ Jfr 6 kap. 1 § SoL.

⁸⁷⁹ Se 3 kap. 6 b § SoL.

Socialnämnden behöver ha beredskap för att vid behov erbjuda öppna insatser till barn, unga och vårdnadshavare som motsvarar deras behov för att kommunen ska leva upp till kraven som ställs på den sociala barn och ungdomsvården. Det innebär enligt förarbetsuttalanden till exempel att barn och unga med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning och en egen problematik med missbruk eller kriminalitet ska kunna erbjudas insatser som är anpassade till just deras behov.⁸⁸⁰

Öppna insatser kan ges till barn som fyllt 12 år oberoende av samtycke från vårdnadshavaren

Socialnämnden har möjlighet att besluta om öppna insatser till barn som fyllt 12 år oberoende av vårdnadshavarens samtycke, om det är lämpligt och barnet begär eller samtycker till insatsen.⁸⁸¹ *I avsnittet Barn som fyllt 12 år kan få öppna insatser utan samtycke från vårdnadshavaren i Del 5 kan du läsa mer om förutsättningarna för att fatta ett sådant beslut.*

Om barnet inte har fyllt 12 år kan nämnden bara bevilja öppna insatser om vårdnadshavaren samtycker till det.⁸⁸²

Kontaktperson och kontaktfamilj enligt SoL

3 kap. 6 b § första stycket SoL

Socialnämnden får utse en särskild person (kontaktperson) eller en familj (kontaktfamilj) med uppgift att hjälpa den enskilde och hans eller hennes närmaste i personliga angelägenheter, om den enskilde begär eller samtycker till det.

En insats i form av en kontaktperson har ett brett användningsområde och kan beviljas i olika situationer. Kontaktpersonens huvuduppgift är att ge råd och stöd i personliga angelägenheter. Barnets eller den unges behov är avgörande för vem som ska utses till kontaktperson.⁸⁸³ En kontaktfamilj fungerar som ett komplement till barnets egen

⁸⁸⁰ Se prop. 2012/13:10 s.101–102.

⁸⁸¹ Se 3 kap. 6 a § andra stycket SoL och prop. 2012/13:10 s.105–106.

⁸⁸² Jfr 3 kap. 6 a § andra stycket SoL.

⁸⁸³ Se prop. 2005/06:165 s. 96 och 146.

familj och tar emot barnet i sitt hem. Kontaktpersoner och kontaktfamiljer har tystnadsplikt.⁸⁸⁴

En insats i form av en kontaktperson eller kontaktfamilj ska följas upp.⁸⁸⁵ Socialnämnden bör upprätta en genomförandeplan för hur insatsen ska genomföras.⁸⁸⁶ *I avsnittet Följa upp kontaktperson, kontaktfamilj och särskilt kvalificerad kontaktperson i Del 6 kan du läsa om socialnämndens uppföljningsansvar för dessa insatser.*

Särskilt kvalificerad kontaktperson enligt SoL

3 kap. 6 b andra stycket SoL

Om en person som inte har fyllt 21 år har behov av särskilt stöd och särskild vägledning för att motverka en risk för missbruk av beroendeframkallande medel, för brottslig verksamhet eller för något annat socialt nedbrytande beteende, får nämnden utse en särskilt kvalificerad kontaktperson för den unge om denne begär eller samtycker till det.

Socialnämnden får utse en särskilt kvalificerad kontaktperson enligt SoL för ett barn eller en ung person som *inte har fyllt 21 år* som har behov av särskilt stöd och särskild vägledning för att motverka en risk för

- missbruk av beroendeframkallande medel,
- brottslig verksamhet eller
- något annat socialt nedbrytande beteende.⁸⁸⁷

En ytterligare förutsättning är att det är lämpligt och barnet som fyllt 15 år eller den unge, begär eller samtycker till att en särskilt förordnad kontaktperson utses. Socialnämnden kan vidare utse en särskilt kvalificerad kontaktperson till ett barn som fyllt 12 men inte 15 år om barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det eller, om sådant samtycke saknas, om det är lämpligt och barnet samtycker till det. Är barnet yngre behöver barnets vårdnadshavare begära eller samtycka

⁸⁸⁴ Se 2 kap. 1 § andra stycket OSL.

⁸⁸⁵ Se 3 kap. 6 c § SoL.

⁸⁸⁶ Se AR till 5 kap. 22 § SOSFS 2014:5.

⁸⁸⁷ Se 3 kap. 6 b andra stycket SoL.

till insatsen.⁸⁸⁸ Av förarbetsuttalanden framgår att insatsen kan kvarstå efter det att den unge fyllt 21 år om den unge då fortfarande har behov av en särskilt kvalificerad kontaktperson.⁸⁸⁹

Den särskilt kvalificerade kontaktpersonen är tänkt att vara ett personligt stöd till ett barn eller en ung person. Kontaktpersonen bör bland annat följa utvecklingen hos barnet eller den unge, motivera barnet eller den unge till skolarbete eller arbete och till lämpliga fritidsaktiviteter. Kontaktpersonen bör försöka ha en god kontakt med och arbeta nära barnets vårdnadshavare. Kontaktpersonen bör även ha kontakter med skola, arbetsplats och myndigheter i avsikt att stödja barnet eller den unge och hjälpa till i kontakterna med dessa.⁸⁹⁰ Utöver stöd och vägledning bör en särskilt kvalificerad kontaktperson även hjälpa barnet eller den unge i frågor kring insatser och åtgärder som vidtas från samhällets sida. Den särskilt kvalificerade kontaktpersonen bör kunna ta ett helhetsgrepp om barnet eller den unge och dennes situation med målet att skapa förutsättningar för ett återförande till ett socialt välfungerande liv.⁸⁹¹ Den särskilt kvalificerade kontaktpersonen har tystnadsplikt.⁸⁹²

Socialnämnden ska noga följa insatsen.⁸⁹³ Nämnden bör upprätta en genomförandeplan för hur insatsen ska genomföras.⁸⁹⁴ *Läs om socialnämndens uppföljningsansvar i avsnittet Följa upp kontaktperson, kontaktfamilj och särskilt kvalificerad kontaktperson i Del 6.*

⁸⁸⁸ Se 3 kap. 6 b tredje stycket SoL.

⁸⁸⁹ Se prop. 2005/06:165 s. 100.

⁸⁹⁰ Se prop. 2005/06:165 s. 99–100 och s. 146.

⁸⁹¹ Se prop. 2005/06:165 s. 98 och s. 146.

⁸⁹² Se 2 kap. 1 § andra stycket OSL.

⁸⁹³ Se 3 kap. 6 c § SoL.

⁸⁹⁴ Se AR till 5 kap. 22 § SOSFS 2014:5.

Förebyggande insatser enligt 22 § LVU

22 § LVU

Om det kan antas att den som är under 20 år till följd av ett beteende som avses i 3 § kommer att behöva beredas vård enligt denna lag om beteendet fortsätter och det stöd eller den behandling som den unge behöver inte kan ges med samtycke av den unge själv, om han eller hon har fyllt 15 år, och av den unges vårdnadshavare, får socialnämnden besluta

1. att den unge ska hålla regelbunden kontakt med en särskilt kvalificerad kontaktperson som socialnämnden utsett, eller
2. att den unge ska delta i behandling i öppna former inom socialtjänsten.

När ett sådant beslut meddelas, ska en särskild behandlingsplan finnas.

Bestämmelserna i 13 § andra stycket, 13 a § första stycket samt 21 § första och tredje styckena gäller i tillämpliga delar också i fråga om beslut enligt första stycket. Prövning enligt 13 § andra stycket av om ett sådant beslut ska upphöra att gälla ska ske första gången inom sex månader från dagen för nämndens beslut.

Första stycket är också tillämpligt om den som är under 20 år och som dömts till sluten ungdomsvård enligt 32 kap. 5 § brottsbalken vid verkställighetens slut bedöms vara i uppenbart behov av fortsatta insatser för att hindra ett sådant beteende som avses i första stycket.

I förebyggande syfte

Förebyggande insatser enligt 22 § LVU är en öppen insats även om den återfinns i LVU. Inslaget av tvång är begränsat till att socialnämnden kan besluta om insatserna trots att samtycke inte finns.⁸⁹⁵ Avsikten med bestämmelsen är att stärka socialnämndens möjlighet att ingripa oberoende av samtycke och i ett tidigare skede än när en ansökan om vård enligt LVU måste göras. Behövlig behandling ska kunna ges medan barnet eller den unge bor kvar i hemmet. Det kan

⁸⁹⁵ Se prop. 2005/06:165 s. 144.

till exempel röra sig om barn och unga som har uttalade missbruksproblem och som vägrar att medverka i frivillig behandling. Det kan också handla om barn och unga som har en så ytlig motivation när det gäller att medverka till behandling att det är svårt att skapa kontinuitet inom ramen för en frivillig behandlingskontakt.⁸⁹⁶

För att bestämmelsen ska vara tillämplig ska barnet eller en ung person som inte fyllt 20 år ha ett beteende som avses i 3 § LVU, det vill säga missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende. Ett beslut förutsätter även att det *kan antas* att barnet eller den unge *till följd av beteendet kommer att behöva beredas vård om beteendet fortsätter*.⁸⁹⁷ En ytterligare förutsättning för att socialnämnden ska kunna besluta om en förebyggande åtgärd enligt 22 § LVU är att det stöd eller den behandling som barnet eller den unge behöver inte kan ges med samtycke från den unge eller från barnet själv, om barnet fyllt 15 år, och av vårdnadshavarna.⁸⁹⁸ Av förarbetsuttalanden framgår att ett beslut om förebyggande insatser kan meddelas även om ett barns vårdnadshavare inte samtycker till det.⁸⁹⁹

I regel förutsätter ett beslut om en förebyggande insats att barnet eller den unge har visat att hen inte vill medverka till behandling eller andra stödåtgärder på frivillig väg, och att motivationen för en sådan medverkan är klart otillräcklig. Socialnämndens möjlighet att fatta beslut om förebyggande insatser enligt LVU tar alltså sikte på de situationer där möjligheten till frivilliga insatser är uttömda. Möjligheten att besluta om öppna insatser utan samtycke i förebyggande syfte minskar dock inte socialtjänstens ansvar. Socialtjänsten behöver även fortsättningsvis motivera till stöd och hjälp på frivillig väg.⁹⁰⁰

Efter sluten ungdomsvård

Förebyggande insatser enligt LVU kan också bli aktuellt efter sluten ungdomsvård. Om socialtjänsten bedömer att ett barn eller en ung person som *inte fyllt 20 år* vid verkställighetens slut är i *uppenbart behov av fortsatta insatser* för att hindra ett sådant beteende som avses i 3 § LVU kan socialnämnden besluta om förebyggande insatser enligt LVU.⁹⁰¹

⁸⁹⁶ Se prop. 1984/85:171 s. 23–24 och 40–41.

⁸⁹⁷ Se 22 § första stycket LVU.

⁸⁹⁸ Se 22 § första stycket LVU.

⁸⁹⁹ Se prop. 1984/85:171 s. 24.

⁹⁰⁰ Se prop. 1984/85:171 s. 23–24 och 40–41.

⁹⁰¹ Se 22 § fjärde stycket LVU.

Insatser vid beslut enligt 22 § LVU

En förebyggande insats enligt 22 § LVU innebär att barnet eller den unge

- ska hålla regelbunden kontakt med en kvalificerad kontaktperson som socialnämnden utsett, eller
- delta i behandling i öppna former inom socialtjänsten.⁹⁰²

Insatserna kan kombineras om barnets eller den unges behov av stöd och behandling motiverar det.⁹⁰³

Regelbunden kontakt med särskilt kvalificerad kontaktperson

Innebörden av insatsen särskilt kvalificerad kontaktperson enligt LVU är densamma som insatsen särskilt kvalificerad kontaktperson enligt SoL.⁹⁰⁴ *Läs om insatsen i avsnittet Särskilt kvalificerad kontaktperson enligt SoL i Del 7.*

Behandling i öppna former inom socialtjänsten

Med behandling i öppna former inom socialtjänsten avses enligt förarbetsuttalanden den behandling en socialsekreterare eller behandlare kan ge inom ramen för öppenvård. Behandling i öppna former omfattar även behandling som kan ges inom särskilda verksamheter i socialtjänstorganisationen, till exempel ungdomsmottagningar.⁹⁰⁵ Beslut om behandling i öppna former kan innebära individuell behandling eller behandling i grupp. Om barnet eller den unge behöver ett mer omfattande stöd kan nämnden även besluta att barnet eller den unge ska delta i ett särskilt öppenvårdsprogram.⁹⁰⁶ Behandlingen kan också innebära att barnet och barnets vårdnadshavare ska delta i en behandling som inriktar sig på hela familjen eller nätverket runt barnet. Ett sådant beslut förutsätter emellertid att vårdnadshavaren samtycker till det.

⁹⁰² Se 22 § första stycket LVU.

⁹⁰³ Prop. 1984/85:171 s. 24.

⁹⁰⁴ Se prop. 2005/06:165 s. 144.

⁹⁰⁵ Jfr prop. 1984/85:171 s. 42.

⁹⁰⁶ Jfr prop. 1984/85:171 s. 26 och 42.

Särskild behandlingsplan

När socialnämnden beslutar om förebyggande insatser ska det finnas en särskild behandlingsplan.⁹⁰⁷ Nämnden ska noga följa insatsen.⁹⁰⁸

Läs mer i avsnitten Upprätta en plan för genomförandet av insatsen och Följa upp förebyggande insatser enligt 22 § LVU i Del 6.

Läs mer

om särskilt kvalificerad kontaktperson och behandling i öppna former enligt LVU i Förebyggande insatser enligt LVU – En vägledning om tillämpningen av 22 § LVU och om vård enligt LVU i LVU – handbok för socialtjänsten.

⁹⁰⁷ Se 22 § andra stycket LVU.

⁹⁰⁸ Se 22 § tredje och fjärde stycket och 13 a § LVU.

Vård utanför det egna hemmet

Placeringsformer

6 kap. 1 § första och andra stycket SoL

Socialnämnden ska sörja för att den som behöver vårdas eller bo i ett annat hem än det egna tas emot i ett

1. familjehem,
2. hem för vård eller boende, eller
3. stödboende för barn och unga i åldern 16–20 år (stödboende).

Barn i åldern 16–17 år får tas emot i ett stödboende endast om det finns särskilda skäl.

6 kap. 6 § tredje och fjärde stycket SoL

Socialnämnden får inte placera ett barn i ett sådant enskilt hem som vid upprepade tillfällen tar emot barn för tillfällig vård och fostran (jourhem) om inte förhållandena i det enskilda hemmet och förutsättningarna för vård i det är utredda av socialnämnd.

Om det inte finns särskilda skäl får ett barn vårdas i ett jourhem i högst två månader efter det att socialnämndens utredning enligt 11 kap. 2 § om ingripande till barnets skydd eller stöd avslutats.

Barn och unga som behöver vård utanför det egna hemmet kan efter beslut av socialnämnden tas emot i familjehem, jourhem, stödboende (16-20 år) eller i ett HVB.⁹⁰⁹ Placeringen sker med stöd av SoL eller LVU, beroende på om det finns samtycke eller inte till placeringen.

När ett *barn* placeras ska socialnämnden i första hand överväga om barnet kan tas emot av någon anhörig eller annan närstående. Vad som är bäst för barnet ska dock alltid beaktas.⁹¹⁰ I vissa situationer behöver socialnämnden, med hänsyn till barnets bästa, placera ett barn

⁹⁰⁹ Se 6 kap. 1 och 6 §§ SoL.

⁹¹⁰ Se 6 kap. 5 § SoL.

för en kortare period i ett hem i barnets nätverk. Sådana *tillfälliga placeringar* omfattas inte av reglerna om familjehem eller jourhem, men nämnden har ansvar för att se till att det tillfälliga hemmet är lämpligt för barnet att vistas i.⁹¹¹ En tillfällig placering sker enligt SoL. Socialnämnden kan även genom en så kallad *privatplacering medverka* till att ett *barn* får bo stadigvarande hos en annan familj, utan att det är fråga om en placering i familjehem.⁹¹² Privatplacering är ingen placeringsform, utan en överenskommelse mellan barnets vårdnadshavare och den familj där barnet bor.

Socialnämnden ska oberoende av om placeringen sker enligt SoL eller LVU noga följa vården av de barn och unga som vårdas i ett familjehem, jourhem, stödboende eller HVB.⁹¹³ Den genomförandeplan som ska upprättas över hur vården ska genomföras kan vara ett stöd för att följa upp vården. *Läs om socialnämndens ansvar att noga följa vården i avsnittet Följa upp vård utanför det egna hemmet i del 6.*

Läs mer

om placeringsformer och om socialtjänstens ansvar för placerade barn i Placerade barn och unga – handbok för socialtjänsten.

⁹¹¹ Se proposition 2006/07:129 Utveckling av den sociala barn- och ungdomsvården m.m. s. 61.

⁹¹² Se 6 kap. 6 § SoL.

⁹¹³ 6 kap. 7 b § första stycket SoL och 13 a § första stycket LVU.

Insatser i form av service

Socialtjänsten kan erbjuda insatser till enskilda i form av service. Begreppet service definieras inte närmare i SoL, men har behandlats av Barnskyddsutredningen. Där beskrivs att service inte är individanpassat utan lika för alla, det vill säga följer ett givet program, och bygger på att individer själva söker upp verksamheten, även om det kan ske efter en rekommendation.⁹¹⁴ Det innebär att de insatser som socialtjänsten kan erbjuda som service ska vara allmänt inriktade och generellt utformade och utan någon individuell behovsprövning. Det är framförallt fråga om förebyggande, rådgivande och informerande insatser samt olika typer av öppna verksamheter som socialtjänsten kan erbjuda utan föregående behovsbedömning och biståndsbeslut. Servicen är tillgänglig för alla och det är den enskilde som bedömer om hen vill ta del av den service som socialtjänsten erbjuder.

En insats i form av service innebär att socialtjänsten inte gör någon utredning eller fattar något beslut om bistånd. Genomförandet av insatsen ska då inte heller, till skillnad från behovsprövade insatser, dokumenteras.⁹¹⁵ Om den insats som socialtjänsten erbjuder är anpassad till den enskildes behov och förutsätter någon form av prövning av det aktuella behovet, är insatsen inte att anse som service. Då kan den endast beviljas med stöd av 4 kap. 1 § SoL.

⁹¹⁴ Se betänkandet (SOU 2009:68) Lag om stöd och skydd för barn och unga s. 386.

⁹¹⁵ Jfr 11 kap. 5 § SoL.

Referenser

Utskottsbetänkanden

SoU 1979/80:44 Socialtjänsten

2000/01:SoU18 Ny socialtjänstlag m.m.

Propositioner

Prop. 1971:30 Förslag till lag om allmänna förvaltningsdomstolar, m.m.

Prop. 1979/80:1 Om socialtjänsten

Prop. 1979/80:2 Med förslag till sekretesslag m.m.

Prop. 1981/82:8 om lag om vård av missbrukare i vissa fall m.m.

Prop. 1984/85:171 om särskilda insatser inom socialtjänsten för ungdomar i samband med missbruk och kriminalitet m.m.

Prop. 1989/90:28 Vård i vissa fall av barn och ungdomar

Prop. 1990/91:111 om sekretess inom och mellan myndigheter på vårdområdet m.m.

Prop. 1996/97:124 Ändring i socialtjänstlagen

Prop. 2000/01: 80 Ny socialtjänstlag m.m.

Prop. 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.

Prop. 2004/05:123 Stärkt rättssäkerhet och vårdinnehåll i LVM-vården m.m.

Prop. 2005/06:165 Ingripanden mot unga lagöverträdare

Prop. 2006/07:129 Utveckling av den sociala barn- och ungdomsvården m.m.

Prop. 2012/13:10 Stärkt stöd och skydd för barn och unga

Prop. 2016/17:180 En modern och rättssäker förvaltning – ny förvaltningslag

Prop. 2017/18:145 Ökat skydd för hotade och förföljda personer samt några åtgärder för att öka kvaliteten i folkbokföringen

Prop. 2017/18:186 Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter

Prop. 2019/20:131 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet

Statens offentliga utredningar (SOU)

- SOU 1997:116 Barnet i främsta rummet. FN:s konvention om barnets rättigheter förverkligas i Sverige
 SOU 2003:99 Ny sekretesslag
 SOU 2009:68 Lag om stöd och skydd för barn och unga
 SOU 2010:29 En ny förvaltningslag
 SOU 2016:19 Barnkonventionen blir svensk lag
 SOU 2020:47 Hållbar socialtjänst – en ny socialtjänstlag

Föreskrifter och allmänna råd

Socialstyrelsen

- SOSFS 2011:5 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om lex Sarah
 SOSFS 2011:9 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete
 SOSFS 2012:11 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem, stödboende och hem för vård och boende
 SOSFS 2014:5 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM och LSS
 SOSFS 2014:6 Socialstyrelsens allmänna råd om handläggning av ärenden som gäller barn och unga
 HSLF-FS 2016:55 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om hem för vård eller boende
 HSLF-FS 2016:56 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om stödboende
 HSLF-FS 2017:79 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om behörighet att utföra vissa arbetsuppgifter i socialtjänstens barn- och ungdomsvård
 HSLF-FS 2019:30 Socialstyrelsens allmänna råd om handläggning av ärenden som gäller unga lagöverträdare
 HSLF-FS 2022:39 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer

Socialstyrelsens handböcker

Ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete – handbok för tillämpningen av föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete (2019).

Lex Sarah – handbok för tillämpningen av bestämmelserna om lex Sarah (2014).

Anmäla oro för barn – Stöd för anmälningsskyldiga och andra anmälare (2022).

Våld i nära relationer – handbok för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården (2023).

Ensamkommande barn och unga – handbok för socialtjänsten (2020).

Placerade barn och unga – handbok för socialtjänsten (2023).

Barn och unga som begår brott – handbok för socialtjänsten (2020).

Handläggning och dokumentation – handbok för socialtjänsten (2021).

LVU – handbok för socialtjänsten (2023).

LVM – handbok för socialtjänsten (2020).

Socialstyrelsens meddelandeblad

Ansvarsfördelning mellan bosättningskommun och vistelsekommun – nya bestämmelser den 1 maj 2011. Meddelandeblad nr 3/2011.

Barnets möjligheter att få hälso- och sjukvård samt sociala insatser när vårdnadshavarna inte är överens. Meddelandeblad nr 10/2012.

Nationella minoriteter och minoritetsspråk. Meddelandeblad nr 7/2018.

Skyddade personuppgifter – Ökat skydd för hotade och förföljda personer. Meddelandeblad nr 1/2019.

Ytterligare möjligheter till informationsutbyte mellan polis och socialtjänst vid samverkan mot terrorism. Meddelandeblad nr 7/2020.

Övriga publikationer från Socialstyrelsen

- Att samtala med barn – kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården (2018).
- Bedöma barns mognad för delaktighet – kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården samt tandvården (2023).
- Med målet i sikte. Målinriktad och systematisk utvärdering av insatser för enskilda personer (MOS) (2012).
- Metodguiden (digital).
- Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2018–2021 (2022).
- Systematisk uppföljning – beskrivning och exempel (2014).
- Vägar till förbättrad samordning av insatser för barn med funktionsnedsättning (2017).

Barnrättskommitténs allmänna kommentarer

- Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 5 Allmänna åtgärder för genomförandet av konventionen om barnets rättigheter (CRC/C/GC/5).
- Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 7 Genomförandet av barnets rättigheter under tidig barndom. (CRC/C/GC/7).
- Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 12 Barnets rätt att bli hörd. (CRC/C/GC/12).
- Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14 Om barnets rätt att få sitt bästa satt i främsta rummet. (CRC/C/GC/14).
- Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 24 Om barnets rättigheter i rättssystemet (CRC/C/GC/24).

Övrig litteratur

- Barnombudsmannen (2022) Prövning av barnets bästa, Ett web-baserat metodstöd.
- IVO (2015) Skyddsnätet som inte får brista. Socialtjänstens hantering av orosanmälningar för barn och unga – anmälningar som inte har lett till utredning.
- IVO (2019) Barn riskerar att bli utan stöd och hjälp.

SKR (2019) Använd SIP – ett verktyg vid samverkan Barn och unga 0–18 år.

Utvecklingscentrum Göteborg (2012, uppdaterad 2019) Brott mot barn – Åklagarens barnhandbok

Utvecklingscentrum Göteborg (2022) Bemötande av brottsoffer – handbok.

Webbplatser

www.barnombudsmannen.se

imy.se

kunskapsguiden.se

www.minoritet.se

www.polisen.se

www.skatteverket.se

www.socialstyrelsen.se

Sakregister

A

aktualisera s. 9, 29, 30, 47, 91,
93, 97, 98, 123, 142, 143, 174,
211
anmälningmöte s. 44, 111, 112
anonym anmälan s. 103, 104
ansökan s. 54, 78, 79, 93-100,
102, 106, 108, 109, 123, 142,
156, 170, 174, 189, 191, 203,
205, 214-217, 241

B

barnets bästa s. 23-26, 28, 30,
40, 44, 71, 81, 84, 96, 107,
111, 112, 128, 158, 160-163,
169, 175, 177, 197, 203-207,
245, 251
barnet flyttar under pågående
utredning s. 165
barnförhör s. 180, 181
barnkonventionen s. 12, 23-29,
40, 41, 120, 130-132, 160-
162, 201, 249
barnkonsekvensanalys s. 162
barnäktenskap s. 70, 82, 169,
173, 174
barnet flyttar under pågående
insats s. 231
barnrättskommittén s. 12, 24-
28, 132, 133, 160-163, 251
bedöma behov s. 102, 124, 158
behandlingsplan s. 225, 226,
232, 241, 244
belastningsregister s. 156, 157

bemötande s. 28, 38, 179, 252
beslut om att inte inleda utred-
ning s. 118
beslutskompetens s. 40, 41, 63,
127
beslutsmening s. 99, 216
beslutsunderlag s. 56, 115, 144,
163, 165, 174, 207, 212-214,
229
bevilja insats s. 221
brott mot barn s. 71, 81, 128,
169, 175, 177, 180, 181, 252
bryssel IIb-förordningen s. 182,
183

D

delaktighet s. 28, 41, 114, 129,
130, 133, 146, 228, 229, 251
diarieföra s. 88, 89, 119
digital kommunikation s. 72, 74
diskriminering s. 24, 25, 32, 33

E

ensamkommande barn s. 42,
55, 64, 88, 106, 107, 155,
164, 174, 250

F

fingerade personuppgifter s. 77,
79, 80
följa upp s. 5, 139, 189-192,
200, 215, 219, 222, 228, 229,
231-233, 239, 240, 244, 246
- när utredningen avslutats
utan insats s. 139, 189, 215
förebyggande insatser enligt
LVU s. 208, 209, 225, 226,
233, 242, 244

förhandsbedömning s. 44, 89,
102, 106-116, 118-120, 124
förundersökning s. 61, 86, 177-
181
förundersökningssekretess
s. 61, 179, 181

G
genomförandeplan s. 223-229,
231, 233, 234, 239, 240, 246
god kvalitet s. 36-39, 45

H
Haagkonventionen s. 182, 183
helhetssyn s. 34
hembesök s. 76, 116, 152, 153

I
individuell plan s. 13, 45, 141,
226, 227
information på annat sätt s. 106,
174
inleda utredning s. 93, 108-111,
118, 123, 124, 136, 190, 230,
232
insats
- under en utredning s. 164
- utan vårdnadshavarens
samttycke s. 197, 199, 200
internationella förhållanden
s. 22, 23, 33, 174, 182, 183

J
journal s. 84, 87, 89, 124, 212,
224
journalanteckning s. 87

K
kompetens s. 28, 36-38, 40, 41,
43, 63, 112, 127, 155
konsultera polis s. 81, 128, 177
kontaktfamilj s. 76, 194, 195,
197, 204, 224, 225, 228, 231,
237-240
kontaktperson s. 96, 194-197,
199, 204, 205, 208, 221, 224,
225, 228, 231, 232, 237, 238-
241, 243, 244

L
ledningssystem s. 39, 228, 249,
250
lex Sarah s. 39, 249, 250
lider men s. 46, 60
läkarundersökning s. 85, 155,
180, 181
lämna ut uppgifter s. 46, 57, 64,
65, 67, 69, 71, 81, 83, 177,
223

M
medgivande s. 115, 148, 200,
201, 206, 207
metodguide s. 160, 251
misstanke om brott s. 72, 81,
83, 85, 157
misstankeregister s. 156, 157
målsägandebiträde s. 179, 180

O
ofödda barn s. 51, 52
om barnet flyttar s. 165, 231
omedelbar skyddsbedömning
s. 102, 103

oro

- för barn s. 47, 50, 51, 53, 108, 153, 189, 181, 250
- för unga s. 47
- för ofött barn s. 51, 67

P

- part s. 30, 45, 54-58, 63, 76, 79, 104, 125, 153, 174, 213, 214, 217, 222, 233
- partsinsyn s. 56-58, 76, 214
- personakt s. 75, 87-89, 113, 118, 119, 137, 212, 224
- polisanmälan s. 81, 83-86, 169, 175, 177
- polisutredning s. 127, 142

R

- referensperson s. 136, 137, 145
- registerutdrag s. 137
- rättsintyg s. 181
- rättsprocessen s. 178

S

- sakkunnig s. 95, 136-138, 143, 145, 154-156, 158, 207
- samtala med barn s. 114, 133, 147, 148, 150, 190, 192, 251
- samverkan s. 10, 43-45, 65, 140, 141, 222, 226, 227, 250, 252
 - ansvar för s. 43
 - i olika skeden s. 44
 - informationsutbyte s. 45, 183, 250
 - kring barn som riskerar att fara illa s. 43
 - SIP s. 13, 45, 141, 226, 227, 229, 252

- socialnämndens skyldighet s. 31, 123
- under uppföljning s. 45
- under insats s. 45, 141
- vid insats s. 45, 222, 226

sekretess

- inom socialtjänsten s. 59
- i förhållande till förälder s. 58
- i förhållande till vårdnadshavare s. 62-64
- i förhållande till god man s. 64

sekretessmarkering s. 75-78, 80

sekretessprövning s. 57, 78, 105

service s. 9, 97, 204, 247

skyddad folkbokföring s. 75, 77-80

skyddade personuppgifter s. 75-77, 79, 88, 250

skyddsbedömning s. 102, 103

standardiserade bedömningsmetoder s. 136, 137, 159, 160, 229

särskild företrädare för barn s. 180

särskilt kvalificerad kontaktperson s. 195, 196, 199, 208, 221, 224, 225, 231, 232, 237, 239-241, 243, 244

T

tidsfrist s. 98, 111, 141, 142, 178

U

UD s. 183

uppdrag till utföraren s. 223

utredning under pågående
insats s. 68, 69, 138, 155,
204, 231
utredningsplan s. 135
utredningsskyldighet s. 123
utredningstid s. 98, 145, 139,
141-143, 155, 164, 175
utreseförbud s. 5, 128, 169-173

V

våld i nära relation s. 9, 10, 38,
68, 69, 75, 106, 178, 249, 250
vårdnadshavaren
- ansvar s. 40, 118
- när ena vårdnadshavaren
inte samtycker s. 96, 114,
190, 197
- rätt till insyn s. 56, 57, 63,
104, 127, 233

Ö

öppna insatser s. 5, 8, 41, 97,
194, 195, 199, 208, 224, 228,
232, 237, 238, 242
överklaga s. 54, 99, 105, 118,
191, 207, 217, 218

Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2014:6) om handläggning av ärenden som gäller barn och unga

Senaste version av SOSFS 2014:6 Socialstyrelsens allmänna råd om handläggning av ärenden som gäller barn och unga

Detta är SOSFS 2014:6 i en konsoliderad form, det vill säga med alla gällande rekommendationer från grundförfattningen och ändringsförfattningen.

Observera att det är den tryckta versionen av författningen som gäller. Kontrollera därför alltid texten mot den tryckta versionen.

Ändrad: HSLF-FS 2023:23

Senaste lydelse: Gäller från och med 2023-05-30

Tillämpningsområde

I dessa allmänna råd ges rekommendationer till socialnämnden vid arbete med barn och unga enligt socialtjänstlagen (2001:453), SoL, i fråga om

- anmälan och förhandsbedömning,
- handläggning av ärenden, och
- uppföljning av öppna insatser.

Bestämmelser om socialnämndens ansvar för barn och unga vid vård utanför det egna hemmet finns i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2012:11) om socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem, stödboende och hem för vård eller boende. (HSLF-FS 2023:23)

Information enligt 3 kap. 1 § SoL om anmälan om missförhållanden

Socialnämnden bör se till att det på kommunens webbplats finns lättillgänglig och lättförståelig information om hur en anmälan om missförhållanden enligt 14 kap. 1 § eller 1 c § SoL kan göras såväl under som efter kontorstid.

Mottagande av anmälan om barn eller unga enligt 11 kap. 1 § SoL

När en anmälan har kommit in bör socialnämnden informera den som har gjort anmälan om att anmälan tagits emot och av vem.

Om en anmälan görs anonymt, bör nämnden be anmälaren att återkomma vid ett senare angivet tillfälle för att svara på kompletterande frågor vid behov.

Nämnden bör kontrollera med anmälaren att muntliga uppgifter som har antecknats av nämnden uppfattats korrekt.

Information om möjligheten till återkoppling enligt 14 kap. 1 b § SoL

Om anmälan gäller ett barn, bör socialnämnden informera anmälaren om möjligheten till återkoppling om huruvida en utredning har inletts, inte har inletts eller redan pågår.

Förhandsbedömning enligt 11 kap. 1 a § andra stycket SoL

Innan socialnämnden beslutar om att inte inleda en utredning bör uppgifter som finns i förekommande personakt beaktas. Även tidigare inkomna anmälningar hos den egna nämnden bör beaktas, om det är möjligt.

Underrättelse till den som berörs av en utredning enligt 11 kap. 2 § tredje stycket SoL

När den som berörs av en utredning underrättas om att en sådan har inletts bör information ges om

- anledningen till utredningen,
- vad en utredning innebär, och
- handläggarens namn och kontaktuppgifter.

Den som berörs bör även få förslag på tid för ett första samtal eller möte för att planera utredningen.

Om socialnämnden får kännedom om ett misstänkt brott mot ett barn enligt

- 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken, eller
- lagen (1982:316) med förbud mot könsstympling av kvinnor,

och den misstänkte är en närstående, bör nämnden samråda med polis eller åklagare innan barnets vårdnadshavare underrättas om att en utredning har inletts.

Utredning om ett barns behov av skydd eller stöd enligt 11 kap. 1 och 2 §§ SoL

Utredningens inriktning

En utredning till skydd eller stöd för ett barn bör inriktas på barnets situation och behov samt på hur dess behov tillgodoses.

Socialnämndens ansvar för samverkan

Socialnämndens samverkan med andra huvudmän enligt 5 kap. 1 a § SoL under utredningen bör syfta till att dels få en god helhetsbild av barnets situation, dels samordna eventuella insatser.

Vad som bör planeras

Socialnämnden bör inleda utredningen med att planera hur den är tänkt att bedrivas. Planeringen bör göras i nära samråd med barnet utifrån dess ålder och mognad samt med barnets vårdnadshavare.

Planeringen bör omfatta

- vad som ska klargöras i utredningen,
- hur samtal och möten ska utformas så att barnet ges goda förutsättningar att framföra sina åsikter,
- när och hur samtal och möten ska äga rum med barnet enskilt eller tillsammans med dess vårdnadshavare eller någon annan,
- när och hur enskilda eller gemensamma samtal ska äga rum med vårdnadshavaren,
- hur ett behov av tolk eller kommunikationsstöd ska tillgodoses,
- om standardiserade bedömningsmetoder ska användas och i så fall vilka,
- vilka referenspersoner och sakkunniga som behöver kontaktas samt syftet med kontakterna, och
- när utredningen beräknas vara slutförd.

Om nya eller ändrade omständigheter uppstår under utredningen, bör nämnden överväga om planeringen behöver ändras.

Hur utredningen bör genomföras

Uppgifter till utredningen bör hämtas in på ett strukturerat sätt med utgångspunkt i vetenskap och beprövad erfarenhet.

Socialnämnden bör träffa barnet såväl med som utan vårdnadshavare för att genom samtal och observationer bilda sig en uppfattning om barnets situation. Barnet bör ges möjlighet att uttrycka sin åsikt både genom att svara på frågor och berätta fritt.

När nämnden begär in uppgifter som kan vara av betydelse för utredningen bör den i möjligaste mån precisera vilken slags uppgift den önskar få del av. Om uppgifterna har lämnats muntligt, bör nämnden kontrollera med uppgiftslämnaren att uppgifterna som har antecknats av nämnden uppfattats korrekt.

Om nämnden konsulterar sakkunniga för att få hjälp med bedömningen av ett barns behov, bör en sådan begäran göras skriftligt och innehålla specificerade frågor om vad nämnden önskar få belyst eller utrett.

Uppföljning efter avslutad utredning

Socialnämnden kan, utifrån sitt ansvar enligt 5 kap. 1 § SoL, komma överens med barnet och dess vårdnadshavare eller den unge om en uppföljande kontakt, i det fall en utredning har avslutats utan beslut om insats.

I 11 kap. 4 a § SoL finns bestämmelser om att nämnden, när det gäller ett barn, i vissa fall även utan överenskommelse med barnet och dess vårdnadshavare får besluta om uppföljning.

Insatser av god kvalitet enligt 3 kap. 3 § SoL

Socialnämnden bör verka för att barnet och dess vårdnadshavare eller den unge är delaktiga vid uppföljningen av en öppen insats som har beviljats enligt 4 kap. 1 § SoL.

Uppföljningen bör göras i samråd med den som utför insatsen.

Utgångspunkten för uppföljningen bör vara målen som finns beskrivna i det underlag som ligger till grund för beslutet samt i den individuella planen enligt 2 kap. 7 § SoL eller genomförandeplanen, om sådana finns.

Nämnden bör vid uppföljningen notera om det finns behov av ändrade eller utökade insatser som kan föranleda en ny utredning enligt 1 kap. 1 § SoL.

Om genomförandet av en insats behöver förändras, bör befintliga planer för insatsen revideras. Revideringen bör göras i samråd med barnet och dess vårdnadshavare eller den unge samt med den som utför insatsen.

Polisanmälan vid misstanke om brott mot barn

Om det finns en misstanke om brott mot ett barn enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken eller lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor, bör en polisanmälan skyndsamt göras, såvida det inte strider mot barnets bästa. Om det är oklart huruvida en polisanmälan ska göras, bör polis eller åklagare konsulteras.

Av en polisanmälan om ett misstänkt brott bör det om möjligt framgå

- när och var det misstänkta brottet uppges ha ägt rum,
- om barnet har uppgivit att han eller hon varit utsatt vid flera tillfällen,
- om det finns någon brottsmisstänkt,
- om nämnden har vidtagit några åtgärder med anledning av det misstänkta brottet, t.ex. en läkarundersökning eller en placering utanför det egna hemmet,
- om barnet eller dess vårdnadshavare har informerats om att en anmälan kommer att göras,
- om den brottsmisstänkte känner till att en anmälan kommer att göras,
- vem som har lämnat den information som ligger till grund för anmälan, och
- vem som har beslutat om anmälan.

En polisanmälan bör göras skriftligt på blanketten ”Anmälan om misstanke om brott riktat mot barn” (*bilagan*). I brådskande fall kan en muntlig anmälan göras som senare kompletteras med en skriftlig.

Dessa allmänna råd ersätter

- Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2003:16) om anmälan om missförhållanden enligt 14 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453)
- Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2006:12) om handläggning och dokumentation av ärenden som rör barn och unga.

Den här handboken vänder sig till dig som arbetar med att utreda barn och unga. Den beskriver hur socialtjänsten ska tillämpa relevanta regelverk och är ett komplement till Socialstyrelsen allmänna råd (SOSFS 2014:6) om handläggning av ärenden som gäller barn och unga. Innehållet bygger framförallt på lagstiftning, uttalanden i förarbeten, beslut från Justitiemannen och Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd. Handboken behandlar även förutsättningar för olika insatser, socialnämndens ansvar för att följa upp insatser samt i vilka situationer nämnden kan följa upp ett barns situation när en utredning avslutas utan insats.

Socialstyrelsen

Utreda barn och unga – handbok för socialtjänsten
Reviderad nov 2023 (artikelnr 2023-6-8657) kan beställas från
Socialstyrelsens publikationsservice
www.socialstyrelsen.se/publikationer